PROF. DR.
TÜRKKAYA ATAÖV

AMERİKA NATO VE TÜRKİYE

3. BASKI

ileri yayınları

TÜRKKAYA ATAÖV

AMERİKA NATO VE TÜRKİYE

ileri

AMERİKA, NATO VE TÜRKİYE
Prof. Dr. Türkkaya Ataöv

ISBN: 9944-109-09-6

İLERİ YAYINLARI
No: 116
Birinci Basım: Ekim 2006

© 2006, İleri Yayıncılık Reklamcılık Tur. Nak. İnş. Gıda San. ve Tic. Ltd. Şti.
Kitabın tüm yayın hakları İleri Yayıncılık Reklamcılık Tur. Nak. İnş. Gıda San. ve Tic. Ltd. Şti.'ne aittir. Yayınevinden yazılı izin almadan kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz,hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

İLERİ YAYINLARI
İSTANBUL İrtibat: Sıraselviler Cad. No: 113 Kat: 4 (Alman Hastanesi yanı) Beyoğlu-İstanbul
Tel/Faks: (0212) 292 65 26-27-28-29
İnternet: www.ileri2000.org **e-posta:** ileri2000@hotmail.com
Baskı ve Cilt: Günaydın Ofset (0212) 501 29 45 - 544 77 24

AMERİKA, NATO VE TÜRKİYE

İçindekiler

Yeni Baskıya Önsöz 7

Birinci Baskıya Önsöz (1968) 15

I. Giriş 19

II. Geleneksel Amerikan Genişlemesi 26

III. Soğuk Savaşı Kim Çıkardı? 36
A. 22-23 Nisan 1945 Truman-Molotov Görüşmesi 38
B. San Francisco Konferansı'nda Arjantin ve Polonya Sorunları .. 44
C. Potsdam Konferansı 53
Ç. Potsdam Bildirisi, Japonya'nın Teslimi ve SSCB'nin Durumu 63
D. Barış Toplantıları 67

IV. Doğu Avrupa, İran ve Truman Doktrini 79
A. Doğu Avrupa Ülkelerinde Faşizme Tepki 79
B. Doğu Avrupa'da Yönetim Değişikliği 86
C. Amerika'nın Atom Üstünlüğü, İran Olayı ve S.S.C.B 90
Ç. Churchill'in "Demir Perde" Konuşması 97
D. Truman Doktrini Nedir? 99

V. Marshall Plânından NATO'ya 122
A. Marshall Plânı 123
B. Çevreleme Siyaseti, Kominform ve Çekoslovakya Olayı 128
C. NATO'nun Kuruluşu 135
Ç. Öyleyse, NATO Neyin Sonucudur? 139

VI. Tarihte Türk-Amerikan İlişkileri 151
A. Amerika'nın Osmanlı Pazarı 152
B. Lausanne ve Sonrası 161

VII. Türkiye'nin NATO'ya Girişi 168
A. İç ve Dış Politika İlişkisi 168
B. Boğazlar Notaları 177
C. Utanç Veren Antlaşmalar 186

VIII. NATO'nun Getirdikleri 199
A. NATO Kuvvetleri Sözleşmesi 200
B. İkili Anlaşmalar ve Üsler 204
C. Kıbrıs 210
Ç. Ortak Pazar 212
D. Amerikan Kültür Emperyalizmi 214

IX. Balkan Paktı, CENTO ve 1959 İkili Antlaşması 225

X. Batı Almanya'nın NATO'ya Girişi Neden Önemlidir? 235
A. Alman Militarizminin İtiliş Yönü 236
B. Batı Almanya'nın Yapısı 244

XI. Sonuçlar 253

Yeni Baskıya Son Söz 273

Ad ve Konu Dizini 283

Yeni Baskıya Önsöz

NATO'yu eleştirici gözle değerlendiren bu kitabın ilk baskısı 1960'lı yıllarda yapıldı. Hemen ardından, ikinci baskısı da. Hele o günün koşullarında bu konuda eleştiri yaklaşımlı yerli ve yabancı yayınlar bulunmadığından, önce sıkıntılı bir kaynak arama eylemi gerekiyordu. Ayrıca, bu konuda eleştiri sunmak da bir cesaret işiydi. Sayın Aziz Nesin'in ikinci görüşmemizde bana, "bir dahaki konuşmamızda sana 'nasılsın, erken emekli edilmiş öğretim üyesi?' diyebilirim" uyarısında bulunması resmî görevimdeki çevremle düştüğüm çelişinin derecesini bana anlatmış oldu.

Yukarıda kaynak bulmamın zorluğuna dokundum. Türkçede örnek olacak bir kitap yoktu. Bu yaklaşımda uzunca bir dergi incelemesi, hattâ dişe dokunur gazete yazısı bile bulunmuyordu. Sanırım, bu kitaptan bir süre önce **Cumhuriyet** gazetesinde NATO'yu hiç alışılmadık biçimde ele alan, daha doğrusu, bize uymayan bir küre sisteminin ve bu örgütün başındaki güçlü devletin siyasal ve askersel bir aracı olarak eleştiren ilk değerlendirmeyi de

ben yapmıştım.

Öte yandan, özellikle Türkiye'de ve (ABD başta olmak üzere) Batı dünyasında alışılmış olan tavır NATO'yu desteklemek, daha da öte, onu övmekti. Amerikan siyasal çevreleri bu çerçevenin adını da koymuşlardı: *Bipartisanship*. Bu sözcüğün anlamı partilerin ve kurumların dış siyasa ve NATO konularında aynı inanç, yorum ve uygulamada anlaşmış olmalarıydı. Amerikan karar-vericilerinin üstünden Senatör Joseph McCarthy adında sağcı bir bağnaz tank gibi geçmiş ve, bilim çevrelerini de kuşatarak, düşünce üreten kümeleri yıllarca etkisi altına almıştı. Amerikan Dışişleri Bakanlığı ve silâhlı kuvvetleri gibi ülke çıkarlarıyla ya da yurt güvenliğiyle ilgilenmesi gereken yerlerde çok sayıda kişiyi "gizli komünistlik"le suçlayan ve hedef aldıklarından kimilerini istifaya, giderek intihara zorlayan bu kişi ömrünün sonunu evine kapanıp sürekli televizyon izlemekle geçirdi ama, özgürlüğe, demokrasiye ve bilimsel araştırmaya verdiği zararlar çok büyük oldu.

Ayrıca, Soğuk Savaş'a özgü koşullar tüm yaşama, bu arada bilim yuvalarına da damgasını vurmuştu. Eleştiriler ancak Sovyetler Birliği'ne ve Doğu Blokuna yöneltilebiliyordu. ABD'nde yüksek lisans ve doktora öğrencisi olarak kaldığım yıllarda, NATO'yu eleştiren tek bir yazı bile bulup okuduğumu anımsamıyorum. Uluslararası İlişkiler alanına giren derslerde de yalnız Sovyet düzeni ve dış siyasası eleştiri eleğinden geçiriliyordu. Bu hedeflere yöneltilen yargılar bir ölçüde yerindeydi ama, Batı düzeni, dış siyasası ile birlikte, gereği gibi sorgulanmıyordu. Yalnız Uluslararası Kültürel İlişkiler dersinin öğretim üyesi (Prof. Byron L. Fox) o sırada (1955) yer alan Bandung Konferansını bize (Afrika'dan çok sınırlı katılımlı) bir Asya başarısı olarak sunabilmişti; o kadar. Onun bir öncü değerindeki ders notlarını kitap olarak basacak bir yayınevi de çıkmamıştı.

Dış siyasada resmî görüş dışında ikinci bir seçeneğe yer vermeyen bu havanın ABD'nde egemen olduğu yıllarda, Türkiye'nin siyasal iklimi de buna uygun biçimdeydi. 14 Mayıs 1950 seçimleriyle

iktidara gelen Demokrat Parti, Türkiye'nin NATO'ya alınması umuduyla, Kore Savaşına (1950-53) tugay büyüklüğünde bir savaş gücü yollamış ve bunu yaparken CHP'nin muhalefetinden ürkerek yürütme erkinin savaşa katılma kararını TBMM'nden geçirmeye cesaret edememişti.

1950'li yılların (benim de içinde olduğum) gençler kuşağı da eğitimini ancak bu çerçevede alabildi ve siyasal tercihler konusundaki bilgi dağarcığı ister istemez bu sınırlar içinde kaldı. Tümümüz Mehmetçik'in Kore'deki kahramanlığını günbegün izliyor, Kunuri çarpışması gibi olaylar yurttaşlarımızın gururunu okşuyordu. Yıllar sonra, doktoralı asistan olarak öğretim takımına katıldığım Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde kimi kıdemli uğraştaşlar da dış siyasa değerlendirmesinde, Amerika'da olduğu gibi, tek seçenek egemenliğinden yana görünüyorlardı. Gene Amerika'da olduğu gibi, Türk dış tutumunun tartışılmasını bile istemek ara ara acımasız "ihanet" ve "ajanlık" suçlamalarını getirebiliyordu.

27 Mayıs 1960 Devrimi'nin kapısını araladığı özgürlük ortamında gerçekleşen bir açık oturumda ben de söz alarak 4-5 dakikalık konuşmam sırasında, yalnızca birkaç tümce içinde "NATO'yu tartışabilmeliyiz" biçiminde sözler kullandım. Hemen ardından, günlük gazetelerin birinde meslekten (emekli) diplomat olan, bu arada geçmişte MİT Müsteşarlığı da yapmış bir kişi, bu toplantıya dinleyici olarak katıldığını belirterek, benim konuşmamın sözünü eden yazısında "böylelerini Karadeniz'in dibine yollamasını biliriz" anlamında oldukça çirkin bir gözdağı verdi. NATO'ya ilişkin olarak, o günün koşulları işte böyleydi.

Kore'deki birliğimizi, şehitlerimizi o dağlarda bırakarak, geri çekmemiz Milli Birlik Komitesi'nin Suphi Karaman[1] gibi üyelerince gündeme getirilmişti ama, NATO konusuna bilim çevrelerinde bile dokunabilen çıkmıyordu. Eski büyükelçinin saldırısını anlayışlı bir anlatımla yanıtladım. Yazımı sütununda yayınladı ve ertesi gün de kendi yanıtını verdi. Kısa bir süre sonra, ağır biçimde rahatsızlandı, konuşma ve hareket yeteneğini yitirdi. Evinde ziyaret ettim.

Eşi beni uğurlarken arkamdan baka kaldı. Bir süre sonra da, kendisini yitirdik.

Ancak, NATO tartışmasını o tarihlerde, sanırım tek başıma, sürdürmekten geri kalmadım. Örneğin, **Cumhuriyet** gazetesinde ikinci sayfanın başında NATO'yu eleştiren, bana kalırsa ilk kez yerine oturtan, yazım yayınlandı. Kimi çevrelerden gözdağları ve iş yerimdeki kimi üstlerimden kınamalar alırken, Ankara'daki birçok yabancı diplomasi temsilcilikleri de bu yazıyı, hayretlerini gizlemeyerek, kendi dillerine çevirtip başkentlerine yolladılar. Türkiye birtakım değişikliklere gebe görünüyordu. Bu arada, "Amerikan emperyalizmi"nin sözünü başlığında eden kitabımı da yayınlamıştım. Onu NATO'yu eleştiren elinizdeki bu kitap izledi.

Araştırması ve yazılması biten kitabımı, isteği üzerine "Aydınlık" çevresine verdim. Bu çevrenin ilk kitabı olarak çıktı.[2] Kitap ABD diplomasi temsilciliğinden olduğu denli kimi Türk çevrelerinden de sözlü saldırılara uğradı. Yazarı olan bana kimi kapılar ard arda kapanmayı sürdürdü. Gazete sütunları açılmadı, televizyon programlarında dışlamalar bir töreye büründü, bilim çevrelerinde yabancılaşmalar arttı ve ayrımcılık örnekleri birbirini izledi.

Benim New York'tayken de bu "çarpık görüşler"in sahibi olduğumu yayan ve bu savın kanıtı olarak da o kentteyken sol yayınlar satan bir yere gittiğimin saptandığım söyleyen Türk de çıktı. Gerçekten, ödev niteliğinde bir araştırmam, daha açıkcası, doktora tezimin kaynak taraması için bir kitabevine gidip Moskova basımı bilinen bir uluslararası ilişkiler dergisini aradığımı bugün de anımsıyorum. Bu kişinin bilmediği bir gerçek, tez danışmanımın tüm dersleri için belirli ABD ve Sovyet yayınlarını okumamızı bütün öğrencilerden beklediği ve bu uğraşın değerlendirme notlarını büyük ölçüde etkilediğiydi. Ancak, böyle bir kitabevine uğramak gibi ufuk bir ayrıntının George Orwell'in "Büyük Ağabey seni izliyor!" biçiminde bir rejimi usa getirdiğini ve böyle bir bilginin ancak o büyük ağabeyin görevlileriyle sıkı temas sonucu elde edilebileceğini düşündüğümü ekleyebilirim.

Öte yandan, üniversitedeki kimi yakınlarım bu kitabın, içeriğini değiştirmeden, neredeyse kırk yıl sonra yeniden yayınlanmasını önerdiler. Basacağını söyleyen İleri Yayınevi de bu olanağı bana önerdi ve metni dizerek yolladı. Bu nedenceyle, bir daha okudum. Kimi sözcükleri Türkçeleştirme ve ufak tefek anlatım düzeltmeleri dışında büyük ölçüde değişiklik yapmadım. Yalnız, en sonuna "Yeni Baskıya Son Söz" başlığı altında ve NATO'daki gelişmeleri kısaca günümüze getiren bir bölüm ekliyorum.

Kaleme ilk alındığında olanakların dar olmalarına karşın, bu bilgi ve yorumların 1960'lı yıllarda bile böylesine kapsamlı biçimde bir araya getirilmiş olması beni de olumlu anlamda şaşırttı. Kırk yıl önce yazdıklarımla temelde gene aynı görüşteyim. Arada geçen yıllar ve o uzun süreyi dolduran olaylar koyduğum tanıların, bana kalırsa, sonradan doğrulandığını kanıtlıyor. Günümüzde Türk toplumu, yani sıradan yurttaşımız ulusalcı tavrını daha bilinçli biçimde sergilemektedir. Beni ve benim gibileri NATO'yu sorguluyoruz diye "Karadenizin dibine" yollamak isteyenlerin çıkabileceğini sanmıyorum. Sovyetler Birliği ve Doğu Bloku da artık yok, ama NATO'yu değerlendiriş biçimimde temel bir değişme olmadı. Diyebilirim ki, o yıllarda az bile söylemişim. Bu örgütün gerçek niteliği bugün daha arı biçimde seçilebilir.

Öte yandan, Washington'daki yönetimin ve onun ardmdakilerin NATO eleştirilerinden bugün de hoşnut olmayacaklarını ekleyebilirim. Ne yazık ki, yarım yüzyıl önce Senatör McCarthy'nin kişiliğinde simgelenen derin hoşgörüsüzlük günümüzde tüm Amerikan sisteminde egemen olma yolundadır. Bunun kanıtlarını başka bir kitapta anlatmaya çalıştım.[3]

Oysa, Amerikan geleneğinde doğruluk adına eleştiri, birey hakkı olarak karşı çıkma, baskıya direnme ve örgütlü gösteri de vardır. Yazar ve düşünürlerinden Ralph Waldo Emerson'un (1803-82) şu sözlerini anımsayalım: "Kişi düzeltmeci, eskiyi yeni baştan yapan, yalana karşı duran, gerçeği ve iyiyi yerleştiren biri değilse, nedir ki?"

Eski Dünya'nın açlık, savaş ve hoşgörüsüzlüğünü geride bırakmak isteyenler Yeni Dünya'ya doyum, barış ve özgürlük için gelmemişler miydi? Roger Williams (1603?-83) Rhode Island kolonisini düşünce özgürlüğünü, bu arada lâikliği, yerleştirmek için kurmamış mıydı? William Lloyd Garrison (1805-79) siyah derililerin küresel kurtuluşlarından yana değil miydi? John Brown (1800-59) bu uğurda küçük bir ordu kurmaya kalkınca asılmadı mı? Wendell Phillips (1811-84) kadın hakları ve emekçinin çalışma düzeni konularında ön safta değil miydi? Albert Brisbane (1809-90) New Jersey birlikteş devletinde Fourier'yi düşündüren bir ütopya toplumu yaratmadı mı? Edward Bellamy'nin (1850-98) kent yoksulunu anlatan kitabı daha 1888'de bir milyon satmamış mıydı? Henry David Thoreau (1817-62) Meksika'ya savaşa karşı çıkarken tutuklanmayı göze almadı mı? Onun 1849'daki "Sivilin Boyun Eğmezliği" adlı yazısı K. Mohandas Gandhi ve Martin Luther King'i eğitmedi mi? Toprak reformunu öneren Henry George (1839-97) bir yanda ilerleme, öte yanda yoksulluk arasındaki çelişiye dikkatleri çekmedi mi? Üniversitedeki görevlerinden ard arda çıkarılan Thornstein Veblen (1857-1924) "aylak sınıfın teorisi"ni inceleyen kitabıyla işveren çevrelerinin Darwinci ayıklamayı uyguladıklarını kanıtlamadı mı? Haymarket gösterisine (1893) katılanları affedip özgürlüklerine kavuşturan Illinois Valisi John Peter Altgeld (1847-1902) değil miydi? Büyük kentlerde siyasetle uğraşanlarla işverenlerin çürümüşlüğünü Lincoln Steffens (1866-1936) açığa vurmadı mı? Yaşama trende ateşçi olarak başlayıp sendikalar ve partiler kuran, ünlü Pullman grevini (1895) düzenleyen ve beş kez Başkan adayı olarak bir milyona yakın oy almayı başaran sıradan yurttaş Eugene Debs (1855-1926) değil miydi? Daniel De Leon da (1852-1914) aynı yolun yolcusu olmadı mı? Birinci Dünya Savaşına "bu bizim savaşımız değil!" diyen John Reed de (1887-1920) Amerikalı değil miydi? Tekelci sermayeyi de kuramsal olarak inceleyenler Amerikan iktisatçıları olmadı mı? Charles A. Beard (1874-1948) Amerikan Anayasasına ekonomik

bir yorum getirmedi mi? Amerikan şirketlerinin büyümelerini eleştirici gözle ele alan Thorstein Veblin (1857-1929) değil miydi? Amerikan sermayesinin tekelciliğe bürünmesini, biraz geç de olsa, Amerikalı Paul Sweezy (1910-2004) ile Paul Baran (1910-64) açıklamadılar mı? Bugünkü ve geçmişteki Amerikan dış siyasasını eleştirenlerin arasında gene Amerikan tarihçileri ön safta yer almıyorlar mı? Amerikan emperyalizminin göreceli olarak sözünü eden Harry Magdoff'u ve William A. Williams'ı izleyen günümüz kuşağından Julius W. Pratt, Kevin Phillips ve Andrew J. Bacevich gibileri Amerikan yazarları değiller mi?

Bu kitap yukarıda özetlenen benzer yaklaşımları kırk yıl kadar önce anlatma görevini yüklenmişti. Bu yeni baskıyla konuyu şimdi günümüze ulaştırıyor.

Türkkaya Ataöv
Tahran, 28 Eylül 2006

---

1. Kore'deki Türk Tugayı'nm, artık yıllar sonra, geri çekilmesine ilişkin olarak 27 Mayıs Devriminden sonraki Milli Birlik Komitesi üyesi, yürekli yurtsever dostum Suphi Karaman'ın bana anlattığını (ileride bir karşılaştırma örneği olabilir düşüncesiyle) bu bağlamda aktarmak istiyorum. Bu geri çekmenin bir numaralı öneri sahibi Sayın Karaman düşünülen değişimi o dönemin Devlet Başkanı Orgeneral Cemâl Gürsel'e onaylatmış, bu yönde gerekli buyruk da verilmişti. Değişikliği dolaylı öğrenen o günlerin ABD Büyükelçisi soluğu Devlet Başkanımızın odasında alarak sertçe bir yakınmayı deneyince, Sayın Gürsel görevli çevirmene (adlı adınca "koca oğlan" yakıştırması da dahil) "yanıtımı aynı sözcüklerle çevireceksin!" diyerek sözünü kısaca şöyle sürdürmüştü: "Bu ayı şunu anlasın: Unutma, ne diyorsam öyle çevireceksin. Nereye asker gönderip onları nereden, ne zaman geri çekeceğimize yalnız ve yalnız biz karar veririz. Konuşmamız bitmiştir."
2. O günün koşullarında, bizler için yazar ücreti önemli değildi. Çok emeğimin geçtiği bu çalışmamı bir önceki kitabımı iki kez basmış olan Doğan Yayınevine ısrarlarına karşın vermeyerek "Aydınlık" çevresine bıraktım. Herhangi bir ödemenin sözü edilmedikten başka, PTT'ye yazıyla başvurumdan sonra on yıl beklediğim telefon sahibi olma

hakkını da telefon yönetiminin Ulus'taki merkezinde anında "Aydınlık" dergisine (kuşkusuz, ücretsiz) devrettim. NATO kitabım yayınlandıktan sonra birinci baskısından bana veren olmadı; bu baskı bende bugün de yoktur. İkinci baskısından da yazar nüshalarını bana ulaştırma olanağını bulamadılar. Bu arada, o çevredeki arkadaşlarımız ikiye bölündü ve yazar hakkı olarak hangi kümeden birkaç tane istesem, bir öteki grubu gösterip "onlardan al" diyordu. Ancak, bir arkadaş (Şahin Alpay), epeyi sonra bana yeteri sayıda kitap ulaştırdı. Kendisine teşekkür ederim. Ancak, o kitapları da ders verdiğim Fakültede (S.B.F.) 1970-71 yılında kantin işlerine bakan görevli öğrenci "kitaplarınızı öğrenciye satalım" dedi, ama sonrasında mezun olup herhalde başka vatan hizmetlerine koştu, ama birkaç ısrarı umursamayarak ne kitap ne de satış parasını getirdi. Öte yandan, "Aydınlık" çevresine bu destekleri verebildiğim için memnunum.

3. Türkkaya Ataöv, **9/11: Discrimination in Response**, Geneva, EAFORD, 2002, Türkçesi: **11 Eylül: Terörle Savaş mı, Bahane mi**, İstanbul, Alkım Yayınevi, 2003.

Birinci Baskıya Önsöz

Elinizdeki kitap daha önce yayınlanan **Amerikan Belgeleriyle Amerikan Emperyalizminin Doğuşu** adlı araştırmanın bir anlamda ardılı gibidir. O yayında yalnız Amerikan belgelerine dayanarak bu en güçlü kapitalist devletin 1890'larda, yani Doğu blokunun varlığının söz konusu olmadığı bir sırada, sırf kendi yapısından doğan bir gereğe uyarak emperyalist bir siyasete nasıl yöneldiğini anlatmaya çalıştım.

Amerika, NATO ve Türkiye bir dünya savaşı tehlikesine dikkati çeken "Giriş" bölümünden sonra, Amerika'nın 1900'leri izleyen yıllarda da bir yayılma ve dünya egemenliği siyaseti sürdürdüğünü ortaya koyuyor sanırım. Kitabın asıl konusu NATO olmakla birlikte, bu siyasal ve askersel bağlaşmanın kurulmasında öncülük eden devletin 1949'a kadarki genel tutumunu özetlemek ve bundan anlamlı sonuçlar çıkarmak gerekliydi. Bunu yaparken, kitabın asıl ağırlık noktasını ve oylumunu düşünerek, 1900-1945 yıllarını genel çizgileriyle göstermeye çalıştım. Kuşkusuz, bu yıllar içindeki

Amerikan siyaseti ayrı bir araştırma konusu olacak kadar önemlidir.

Öte yandan, İkinci Dünya Savaşı'nın son zamanlarından başlayarak NATO'nun kuruluş yılı olan 1949'a kadar olan yakın tarihin olaylarını oldukça ayrıntılı ele aldım. Burada da kullandığım kaynakların hemen hemen tümü batı kaynakları oldu. 1945-1949 döneminin ayrıntılı incelemesi "Soğuk Savaş" diye bildiğimiz çatışmanın Amerika tarafından bilerek ve istenerek çıkarıldığını ortaya koyuyor. Öyle sanıyorum ki, bu savım okuyucularımızı ilk önce şaşırtacaktır, çünkü bugüne kadar hep söylenen, tekrarlanan uluslararası gerginliğe, soğuk savaşın çıkmasına Sovyetler Birliği'nin neden olduğu düşüncesiydi. Olaylar ve belgeler, dikkatli incelendiğinde, tam karşıtının doğru olduğu ortaya çıkıyor. Bir tarih gerçeği olarak kabul etmemiz gereken bu savı Türkiye'de ilk kez uzun bir araştırma içinde sunmakta olduğumu sanıyorum.

Bir tarih gerçeğinin ortaya çıkarılması isteğimin yanıbaşında, soğuk savaş yaratan Amerika'nın tutumu NATO'nun gerçek niteliğini de açığa vuruyor. Eğitim adına Amerikan kültür emperyalizmine çok yoğun bir biçimde hedef olduğumuz dönemlerde NATO üstünkörü, yanlış ve pek farklı anlaşılmıştı. Bu bir aldatılma dönemiydi. Oysa, NATO emperyalizmin bir uygulama aracıdır. Bunun böyle olduğunun ispatlanması bu kitabın birinci hedefidir. Bunu yaparken günümüze kadar bütün uluslararası politika olaylarını aynı ayrıntılarla ele almayı uygun bulmadım. Böyle bir tutum birkaç ciltlik bir yayın konusudur.

Kitapta Türkiye'nin NATO ile ilişkisi ve Batı bağlaşması içindeki yeri uzunca ele alınmıştır. Bu arada, tarihteki Türk-Amerikan ilişkilerine de özet olarak değinilmiş, bu incelemede de iki ulus arasında temasların hiçbir zaman iyi olmadığı ve Amerika'nın Türkiye'ye karşı sürekli sömürgeci bir tavır takındığı ortaya çıkmıştır. Tarihte Türk-Amerikan ilişkileri çok daha ayrıntılı olarak ayrı bir yayın konusudur.

Türkiye'nin NATO'ya ve öteki bağlaşmalara girişi anlatılır ve incelenirken bir "olaylarla Türk dış politikası tarihi" yaklaşımı bilerek izlenmemiştir. Böyle bir yaklaşım kitabın hacmini büyük ölçüde arttıracak nitelikte olup, bu da ancak ayrı bir kitap konusu olabilir.

Amerikan emperyalizminin çağdaş hedeflerini belirleyebilmek için Amerikan ittifak sisteminin bütününe değindiğim gibi, NATO içinde çok önemli bir yeri olan Almanya'daki gelişmelere ve emperyalizmin bir uygulama aracı olan jenosit sorununa da gereği gibi dokunmaya çalıştım.

Anlatageldiğim çerçeve içinde şimdiye kadar bilinenleri yineleyip genişletmek yerine, yeni bilgi ve konulara daha çok yer vermeyi uygun buldum. Okuyucu bu kitabın içinde, sanırım,"idealist" diye tanıtılan eski Amerikan Başkanı Wilson'u, solculuğundan dem vurulan F. D. Roosevelt'i başka türlü tanıyacak, İkinci Dünya Savaşı'ndaki Batılı müttefiklerin tutumunu yeni bir açıdan değerlendirecek, Truman ve onun ünlü "doktrinini" başka bir yorumla eleştirecek, Doğu Avrupa olaylarını gerçekçi bir temele oturtabilecek, 1948 Çekoslovakya olayı ile ilgili olarak bugüne dek bizlerden gizlenen pek önemli noktaları görebilecek, bugünkü Batı Almanya'nın ne yöne gitmekte olduğunu saptayacak, Amerika'nın bize karşı Ulusal Kurtuluş savaşımız ve Lausanne gibi ölüm kalım mücadelelerimizde ne denli tavırlar takındığına tanık olacak, NATO'ya alınışımızı, Bağdat Paktına itilişimizi, Ortak Pazar'a yamanışımızı, ikili anlaşmalar oyununa getirilişimizi anlayıp değerlendirecektir.

Kitabın içinde bazı cümleler okuyucunun dikkatini çekmek için siyah punto ile dizilmiştir. Dipnotlarında da yerden tasarruf etmek ve bazı uluslararası araştırma kurallarına uymak için lâtince asıllı ve halkımızın genellikle alışık olmadığı işaret ve ibareler kullanılmıştır. Bunların hepsinin Türkçesinin bulunup yaygın bir biçimde kullanılması içten temennimizdir. Burada kimi işaretleri kısaca açıklamak istiyorum: "**Ibid.**" aynı kaynağın arka arkaya

geçtiği yerlerde kullanılır. "**Op. cit.**" ve "**Ioc. cit.**" de araya başka kaynaklar girdiği zaman. "**Et. al.**" bir araştırmanın üçten fazla yazarı olduğunu belirtir; "ve ötekiler" demektir. "**Infra.**" bu kitabın sonraki bölümüne, "**supra**." da önceki bölümüne bakılmasını salık verir. "**Passim**" bir kaynağın belirli bir sayfasına değil, bütününe atıf yapar. "**Idem**." de "aynı kaynakta aynı sayfa" demektir.

Kitabı müsvedde biçiminde çok kimsenin okuyabilmiş olmasını isterdim. Fikirlerini almak istediklerimin çoğuna vakitsizlikten ötürü veremedim. Gene de değerli tavsiyelerde bulunan birkaç yakınıma teşekkürler. Kitaba kapak deseni olmak üzere hiçbir yerde yayınlanmamış karikatürünü yollamak lütfunda bulunan sayın Turhan Selçuk'a da içten teşekkürler ederim.

Türkkaya Ataöv
Ankara, 1969

I. Giriş

Emperyalizmin en canavarca sonucu dünya savaşıdır. Kapitalizm son aşamasına geldiğinden beri, insanlık tam iki kez toplam olarak on yıl süren dünya savaşları uçurumuna atıldı. Son elli yıl içinde emperyalizmin çıkarttığı bölgesel savaşları da hesaba katacak olursak, bu sürenin hiç değilse yarısında durmadan kan akıtıldığını anlarız

Yukarda emperyalizmin iki dünya savaşı çıkardığını söyledim. Bunlardan ikincisinin, ilkini her bakımdan çok gerilerde bıraktığını akıldan çıkarmamalıyız. Birinci Dünya Savaşı'na toplam nüfusu 1.500 milyon olan 36 devlet katılmıştı; ikincisine toplam nüfusu 1.700 milyon olan 61 devlet girdi. Birincisinde askerî harekât dört milyon kilometre karelik toprağa yayılmıştı, ikincisinde tam 22 milyon kilometre kareyi içine aldı. Birincisinde 70 milyon insan silâh kuşanmak zorunda kalmıştı; ikincisinde ise, 110 milyon kişi silâhlandırıldı. Birincisinde 10 milyon kişi ölmüştü, ikincisinde 32-50 milyon kişi öldü; 35 milyon da sakat kaldı.

Bugün de sırtını kapitalist düzene dayamış olan emperyalizmin saldırgan eğilimleri bir "Üçüncü Dünya Savaşı" çıkaracak niteliktedir. Böyle bir savaş insanlığın şimdiye kadarki bütün başarılarını, hattâ varlığını ve bu arada uzun bir geçmişi olan Türk ulusunu da bir anda ortadan kaldıracak kadar büyük bir yoketme gücünü içinde saklamaktadır. İlk iki dünya savaşında Kuzey ve Güney Amerika ve Afrika'nın orta ve güney bölgeleri gibi ateşten uzak kalabilmiş yerler vardı. Bugün ise, yeryüzünün en uzak köşeleri modern havacılık ve füzelerin hemen erişebileceği yakın noktalar sayılmaktadır. *Zaten hassas bir bölgede yer alan Türkiye de savaşla flört etmekte olan Amerika Birleşik Devletleri'ne verdiği üsler, kabul ettiği yabancı askerler, uçaklar, füzeler ve donanmalarla topun ağzındadır. Bu silâhlı çatışma nükleer bir savaş olduğu takdirde de, daha yer yer traktör bile görmemiş Anadolu toprağı yabancı sermaye tekellerinin kar oyunları uğrunu hallaç pamuğu gibi atılacak, yüzyıllardır yoksul yaşayan halkımız bu kez silâh kuşanmaya vakit bile bulamadan haksız bir savaşın dumanları içinde kül olup gidecektir.* Emperyalizmin kuramcıları ve strateji uzmanları kamu oyunu böyle bir çatışmaya uzun süredir hazırlamaktadırlar. Zaten, İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminden beri sözü edilen "soğuk savaş"ı da, ilerde ayrıntılı olarak ele alıp Batı belgeleriyle kanıtlayacağım gibi, Batılı devletlerin çıkarmış olduklarım ve bundan ne yararlar umduklarını göstereceğim. Soğuk Savaş'ın gerçek suçlusunun kim olduğunu Türkiye'de ilk kez ortaya koymakta olduğumu sanıyorum. Daha önemli olan ise, bu suçlunun dünya görüşü ve uluslararası politika hedeflerinin neler olabileceğini saptamak ve burada bizim için önemli olan NATO'nun konumunu nesnel olarak tanımlamaktır.

Amerika başta olmak üzere, emperyalist Batı dünyasının uzun yıllardan beri savaş hazırlığı içinde olduğunu ve bu yolda anlaşma olanaklarını nasıl baltaladığını ortaya koymak da bu kitabın amaçları arasındadır. Nükleer ve termo nükleer silâhların etkisi altına aldığı alanın çapı öylesine geniş, öylesine uçsuz bucaksızdır ve atmosferin radyoaktif serpintilerle zehirlenme olasılığı o kadar

yüksektir ki, bir-iki hidrojen bombasının patlaması bile Türkiye gibi orta büyüklükteki bir devlet için karayıkım olacaktır.

Kaldı ki, böyle bir hengamede ve ona varan olaylar dizisinde haklı mı yoksa haksız bir tutum içinde mi olduğumuzu da bilmek zorundayız. Dünya tarihinde kanlı sayfalar kuşkusuz az değildir. Yalnız, hazırlamakta olduğu ve ilk çatışmaların bugün Vietnam'da, yarın başka bir bölgede, yer yer denemeye çalıştığı bir Üçüncü Dünya Savaşı, tarihin şimdiye dek görmediği türden olacaktır. Savaş ile barış arasında dengesiz bir durum olan soğuk savaş silâhlı çatışmanın kendinden, ancak birkaç adım ötede yer almaktadır. Amerika Birleşik Devletleri soğuk savaş perdesi altında, Türkiye de dahil, bütün bağlaşıklarını yalnız Amerikan çıkarlarına hizmet eder ve kendi iradesinin ses çıkarmayan uygulayıcıları durumunu sokmak istemektedir. Amerika soğuk savaşın doğuşu ve sürmesiyle ilgili yanlış yorumunu kabul ettiremeyecek olursa, ileri sürdüğü tehlikelerin aslında kendinden çıktığı anlaşılacak ve müttefikleri en azından ulusal bir dış ve iç politika gütme yollarını arayacaklar, bu arayış sırasında da içlerindeki asıl düşman olarak belki de Amerika'yı saptayıp silâhlarını sonunda ona doğrultacaklardır. Hitler Almanyası da gürültülü bir anti-komünizm edebiyatı içinde öteki kapitalist ülkelerden ödünler koparmış, fakat kısa bir süre içinde bu kapitalist devletlerin kendileri Faşizmin kurbanı olmuşlardı.

Biraz ilerde hemen ele alacağım gibi, Amerika kendi amaçları uğruna güttüğü ulusal politikası için, fakat "komünizme karşı" yaftası altında dünya çapında bir askerî bloklar sistemi ve yabancı ülkelerde, özellikle Türkiye gibi Sovyet topraklarına yakın yerlerde stratejik askerî üsler ve haber alma istasyonları kurmuştur. Bu sistemin ortasında NATO diye bir örgüt yer almaktadır. Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü bugün on beş üyeli olup bunlar, kapitalist dünyanın önderi olan Amerika; dünya çapında emperyalizmin bir numaralı devleti olma özelliğini On-Dokuzuncu Yüzyılda koruduğu halde bu rolü ve sıfatı artık Atlantik ötesi müt-

tefikine bırakmış olan Britanya; kapitalist Batı'nın bir parçası olmakla birlikte, kapitalist dünyanın iç çelişmelerinden ötürü birazcık bağımsız dış politikaya yönelen Fransa; Amerika'nın silâhlandırmaya çalıştığı ve kurulduğu günden beri Potsdam Antlaşması'na aykırı bir yönde gelişen Batı Almanya; Amerika Anakarasında güneydeki büyük komşusunun sermaye egemenliği altında olan Kanada; Mussolini faşizminin yıkılmasından sonra, Batılıların baskısı ve ilerde sözü edilecek olan her türlü oyunlarıyla o düzenin bir çeşit devamını sağladığı İtalya; uluslararası sermayeye bağlı Belçika, Hollânda, Norveç, Danimarka, Lüksemburg, İzlânda, Yunanistan ve Faşist Portekiz; ve son olarak da, yurdu özel girişimciler kanalıyla kalkındıramayıp, Batı sermayesini çağırma yolunu deneyerek kapitalist dünyaya bağlı bir ekonomi yaratan ve bu durumun korunmasında egemen sınıf çıkarları ağır bastığı için NATO'ya giren Türkiye.

NATO askerî ve siyasi ittifakı, başka zincirleme antlaşmalarla da Doğu blokunu çepeçevre sarma amacını gütmektedir. Bunlardan birisi, bizim de üyesi olduğumuz Merkezi Antlaşma Örgütü, yani yeni adıyla CENTO, eski adıyla Bağdat Paktı'dır. Bu Pakta Türkiye'den başka, Britanya, Pakistan ve İran üye oldular. ABD CENTO'da resmen üye olmamakla birlikte, üç en önemli komisyonu olan ekonomik, askerî ve "yer altı faaliyetleriyle mücadele" komisyonlarında üyedir. Daha ilerde ayrıntılı olarak göreceğimiz gibi, Amerika CENTO üyeleri olan Türkiye, Pakistan ve İran ile 1959'da yaptığı ikili antlaşmalarla bu ülkelere, silâhlı kuvvetlerin kullanılması da dahil olmak üzere, müdahale "hak"kım kazanmıştır. Böylece, NATO, CENTO ve ikili antlaşmalar kanalıyla, Ortadoğu'ya da bağlanmıştır. Amerika Güney-Doğu Asya'da da bu bölgenin eski sömürgeci devletlerinden İngiltere ve Fransa ile Avustralya, Yeni Zelanda, Pakistan, Filipinler ve Tayland'ı bir araya getirip kendinin de katıldığı sekiz devletlik bir SEATO grubu kurmuştur. Bu örgüt de Pakistan kanalıyla CENTO ile ilintili sayılabilir. Ayrıca, Amerika'nın Avustralya ve Yeni Zelânda ile

ANZUS antlaşması ve bunlardan başka Japonya, Filipinler, Güney Kore ve Formoza'daki Çin rejimi ile ittifakları vardır. Bunlara Lâtin Amerikan devletleriyle Amerika'nın yaptığı Rio Antlaşması da eklenebilir.

Bu savaş blokları sisteminin ortaya çıkmış olması tarihte görülmemiş bir silâhlanma yarışına yol açmıştır. Askerî harcamalar artmaktadır; yabancı ülkelerdeki Amerikan üsleri yeryüzünün büyük bölümünü neredeyse yer yer seferberlik karargâhları durumuna sokmuştur. Amerika'nın bütün dünyada yüzlerce askerî üssü vardır. *Bugünkü savaş blokları sistemi, artan askerî harcamalar, bulundukları ülkeleri tehlikelere sokan yabancı üsler ve sürüp giden soğuk savaşı anlayabilmek için, Amerikan emperyalist çevrelerinin Amerikan sermaye tekelleriyle olan ilişkisini iyi anlamak gerekir.* Amerika büyük hükûmet askerî harcamalarına ekonomik bunalımları atlatma yolu olarak bakmaktadır. Savaş (savunma) Bakanlığı özel Amerikan endüstrisinin en büyük alıcısı durumuna gelmiştir. Amerikan tekelleri ve siyasal çevreler uluslararası gerginliğin sürmesinde yararlar görür ve kârlar edinirken, Türkiye gibi ülkeler insanları ve topraklarıyla bu ateşle oynama oyununa âlet edilmektedir. Bu yüzden, hem Amerika'nın, hem NATO'nun gerçek yüzünü gösterebilmek için, Amerikan sermaye tekellerinin emperyalist çevreler üstündeki varlığı ve soğuk savaşa etkisi üstünde durmak gereklidir.

Kurulan askerî ittifakların doğuş nedenleri ve amaçları konusunda Batılı devletlerin bizi bugüne dek kandırmış oldukları gerçeği yanında, savaş hazırlıklarının yalnız Sovyetler Birliği için bir tehlike olduğu uydurması da vardır. Yabancı askerî çevrelerin "topyekün savaş stratejisi" adını verdikleri ve bütün dünyayı içine alan savaş tasarısı hiçbir anakarayı dışarda bırakamayacak olan bir çatışmayı îma etmektedir. Eski Amerikan Dış İşleri Bakanlarından John Foster Dulles'ın ve eski Başkan Lyndon B. Johnson'un tutumunda pek açık görüldüğü gibi, Amerika bir Üçüncü Dünya Savaşı tehlikesinin birkaç kez yakınından geçmiş, müttefiklerinin topraklarından havalandırdığı uçaklarla onları da bu tehlikenin içine

itmekte hiçbir sakınca görmemişti. Anlamak gerekir ki, *emperyalist burjuvazi kapitalist sömürü düzenini korumak uğruna bölgesel savaşlar, cinayetler, hükûmet darbeleri, kıyını, jenosit ve benzeri hareketlerde bütün yolları deneme kaçınmazlığı içindedir.*

Öte yandan, Türkiye halkı da dahil olmak üzere, bütün dünya halklarının çıkarı ve ödevi bu ateşle oynamayı sona erdirmektir. Amerikan halkının çıkarı da bu yönde yatar. Türk halkına da kendini bekleyen tehlikeleri anlatmak görevimizdir. Egemen sınıfın tekelinde tuttuğu bütün zenginliklerin asıl yaratıcısı ve haksız savaşlarda gene o sınıfın egemenliğini ayakta tutmak için cepheye sürmek isteyebileceği emekçi halkımıza, başkalarının kendi çıkarları için başlatacağı silâhlı çatışmalarda bizim işimizin olmadığını anlatalım. Onun gözünü açalım, uluslararası politikanın anlaşılması güç bir şey olmadığını söyleyelim. Halkımız hükûmetlerin diplomatik eylemlerini yakından izlesin, kendi örgütleri aracılığıyla denetlesin, gerekince karşısına çıksın, savaş karayıkımınm en çok onun omuzlarına yükleneceğini bilsin. Savaş harcamalarını ödemek için onun sömürüldüğü bir düzende yüksek vergilerin aslında ondan çıkarıldığını anlasın.

Düşecek bombaların onun başında patlayacağını, yayılacak radyoaktif serpintinin onu ortadan sileceğini bilsin. Bilimin emperyalistlerin elinde bir öldürme ve yıkma aracı olarak kullanılmakta olduğunu öğrensin. Onun, Amerika'da bilimsel araştırmalara ayrılan paranın %83'ünün savaş hazırlıklarına harcanmasından ve bir çok yüksek öğretim kurumlarmın Savaş Bakanlığının laboratuvarları durumuna gelişinden kendi için birtakım sonuçlar çıkarmasına yardım edelim. Savaş psikozunun zararlarını, bilimsel ve yaratıcı araştırma özgürlüğüne getirdiği büyük kısıntıları bilelim. Burjuvazinin önemli bir kesiminin de aslında savaştan kaçındığını unutmayalım. Amerika'da bile barış yönündeki akımların genişlemekte oluşuna dikkati çekelim. Fakat buna karşın, Türkiye'yi de her gün yok olma tehlikesiyle karşı karşıya bırakan bir savaş olasılığının her an var olduğunu hatırlayarak, emperya-

lizmin saldırganlığından bir şey yitirmediğini, yeryüzünün türlü bölgelerinde çatışmalar çıkarıp sürdürdüğünü örneklerle açıklayalım.

Fakat barış uğruna başarılı bir mücadele yürütme gereğinin bugün her zamankinden daha fazla olduğunu anlayalım. Önce, dünyanın her yerinde halk yığınları bilinçli irdeleri ve örgütleriyle barış yararına türlü kampanyalar yürütmekte, savaş yanlısı çevrelerin gerçek nitelikleri ve asıl ilham kaynaklarını ortaya koymaktadırlar. Günümüzün koşulları içinde, barıştan yana güçlerin savaşımı ve yeni bir emperyalist savaş tasarılarına karşı durma inançları, saldırganların duraklamasında kesin ve çok önemli bir rol oynayacak nitelikte olabilir. Birinci Dünya Savaşı halkların bilinçsizliği ve örgütlenmemiş oluşundan ötürü patlayıp sürmüştü. Bu savaşta asıl kazananlar sermaye tekelleri oldu. İkinci Dünya Savaşı bilinçli, fakat yeteri kadar örgütlenmemiş olan barışçı ve halkçı güçlerin bütün ağırlıklarını en etken biçimde toplayamamalarından ötürü patlamıştı. Bunda da kazanan gene aynı sınıf oldu. Her ikisinde de ölenler, çoğunlukla yeteri kadar bilinçli ve dişe dokunur ölçüde örgütlü olmayan halk yığınlarıydı. Bu arada, örgütlü ve bilinçli halk güçlerinin bir bölümü de telef olmaktan kendini kurtaramadı. Bugünse, kapitalist sömürü dışındaki kesim her zamankinden daha büyük ve güçlü olup, ulusal kurtuluş savaşımlarının başarısıyla daha da genişlemiştir. Dünyadaki güç dengesindeki bu önemli değişikliğin yeni bir savaşa umut bağlamış görünen emperyalist çevrelerin hiç değilse cesaretini kıracağından kuşkuya düşülmesin. Türk halkının da kendi topraklarına sahip çıkması, tekrar tekrar büyük tehlikelerin eşiğinden geçirilmemesi için, kendimizi içinde bulduğumuz NATO ittifakının gerçek hedefini, kuruluş koşullarını, emperyalist çevrelerin ardındaki kirli elleri, soğuk savaşın asıl sorumlularını ve Türkiye'nin ulusal çıkarlarının ne yönde yattığını anlayalım ve anlatalım. *Onlar da, aktif olarak, dünya barış kampanyasının içine katılsınlar, emperyalizmi ve Amerika'yı kapı dışarı etsinler, özlediğimiz tam bağımsız ve gerçekten demokratik Türkiye'yi kursunlar.*

II. Geleneksel Amerikan Genişlemesi

1890'lardan beri bilinçli olarak izlenen genişleme siyaseti birtakım "doktrinler", "sorumluluklar", "Amerika'ya düşen görev" ve "hür dünyanın ideolojisi" gibi ilk bakışta çekici fakat yanlış yaftalarla, tabii, gizlenecekti. Amerika onun bunun ülkesinde bir görev, bir sorumluluk yüklenerek bulunduğunu ileri sürerek bir yayılma siyaseti uygulamaktaydı. Amerika sözü edilen "görev"i, müttefiki olduğu ülkelere "yardım" biçiminde anlıyordu. İki müttefik "ortak düşman"a birlikte karşı koyacaklardı. Gerçekte, Amerika'nın ekonomik genişlemesi için geleneksel yapılar içinde kalmış olan gelişmemiş ülkelerin daha iyi sömürülmesi, modern kapitalist endüstriyi destekleyen bir birim durumuna gelebilmesi için değişikliğe uğraması gerekmektedir. Bütün maske, yalan ve aldatmacalar bir yana bırakılırsa, gelişmemiş ülkelerin "modernleşmesi" kapitalist ülkeden daha çok mamûl mal alabilmesi, ona yeraltı ve yerüstü hammaddelerini daha çok açabilmesi ve uluslararası malî kapitalizm için daha olgun bir yatırım alanı durumu-

na düşmesi demektir. Bu denli ilişkilere asker, üs ve ittifakların güvence vereceği de kuşku götürmez.

İyi işleyen bir emperyalizm, sömürü alanlarındaki sınırlı değişiklikleri gerekli görebilir. Bütün Amerikan hükûmetleri ekonomik genişleme ile "dost" ülkelerdeki bazı "reform"lar arasında kaçınılmaz bağlar görmüşlerdir. Türkiye de kendi Osmanlı İmparatorluğu tarihinden bazı reformların daha güçlü endüstrileşmiş devletin sömürüsünü kolaylaştırmak için yapıldığını bilmektedir. Bu türlü sınırlı değişiklikleri yabancı temsilcilerin tasarladıkları ve kendi mal güvenliğini, ticarî üstünlüğünü korumak için zorla ya da kandırma yoluyla kabul ettirdiği açıktır. Yerine ve zamanına göre, dinlerin ya da azınlıkların korunması, birtakım bağışıklık ve ayrıcalıklar, yeni toprak rejimleri ve "yeraltı faaliyetlerine" karşı önlemler bu değişikliklerin bazılarıdır. Genişleme yanlısı bütün Amerikan hükûmetleri öncelikle ve dikkatle bu önlemleri almaya çalışmışlardır.

Amerikan tarihinin hele son yetmiş yılı bu yolda ustaca bir emperyalizm uygulamasıdır. Bütün dünyayı ele geçirmeyi hedef tutan 1898 patlamasını **Amerikan Belgeleriyle Amerikan Emperyalizminin Doğuşu** adlı araştırmamda anlatmıştım.[1] O tarihlerde Başkan William McKinley çok açık bir yayılma politikası gütmüşse, anlamak gerekir ki, sonrakiler de ondan geri kalmamışlardır. Başkan Theodore Roosevelt de dünya pazarlarını Amerikan sermayesinin emrine vermişti, Amerikan ders kitaplarında "idealist" diye tanıtılan Woodrow Wilson da. Wilson "zayıf ülkelerin kapılarını Amerikan sermayesi ve Amerikalı iş adamlarının işgâline açtı" sözleri ile övülmüştü.[2] Wilson'un dışarıdan ilk bakışta ülkücü gibi görünen bazı davranışlarının, aslında, iyi gizlenmiş yayılma siyasetinin belirtisi olduğu, artık, anlaşılmalıdır. Örneğin, Wilson Meksika diktatörü Victoriano Huerta'nın devrilmesinde rol oynamış, o zamanki ve daha sonraki birçok Amerikan yayını bu desteği Amerikan Başkanının demokrasi sevgisi olarak anlatmış ve kamuoyunu bunu inandırmıştı. Ne var ki,

Wilson bu güneyli diktatörle uzun süre işbirliği yapmış, onun buyurgan yönetimi kendini rahatsız etmemişti. Amerikan sermayesi Meksika'yı küçük bir çiftlik gibi yönetmiş, bu ülkenin zenginliği kuzeydeki birkaç insanın cebine akmıştı. Kuzeydeki kapitalist komşusuyla bu denli ilişkiyi sürdürmekte sakınca görmeyen işbirlikçi Huerta da kendi yüzdesini arttırmak ve ortaya yarışma unsuru sokabilmek için kapıları biraz da öbür kapitalist ülkelere, bu arada Almanya'ya açmayı denemek istemişti. Wilson'un açısından, ekonomik yarışma ve dünya pazarlarında egemenlik konularında özellikle Almanya önemli bir devletti. O zamana kadar Meksika'daki muhalefet hareketlerini kendi çıkarlarıyla bağdaşmaz gören Amerika, bu kez, Huerta'dan umudunu keserek onu devirme yollarını aradı. Huerta'nın devrilişinde geride yatan neden bir diktatoryanm ortadan kalkması değil, Amerikan sermayesine iyice boyun eğmek istemeyen bir yöneticinin, yerine daha uygununu bulmak için iş başından uzaklaştırılmasıydı. Hükûmet, köylü ayaklanmaları sonucunda devrildiyse de, iktidar gene işbirlikçi sağcı unsurlarda -ve Amerika'da- kaldı.

Gene Wilson'un 1919 Paris Barış Konferansı'nda "idealistçe" davrandığı çok tekrarlanmış bir yanlıştır. Amerikan Başkanınm Birinci Dünya Savaşı'ndan sonraki siyasal yaşamını düzenleyecek olan bu uluslararası toplantıda okuduğu ünlü "On-dört Nokta"nın, örneğin, üçüncüsü yeryüzünde "bütün ekonomik engellerin kaldırılmasını" öngörüyordu. Bunu bir demokrasi anlayışı olarak savunmak, kuşkusuz, yanlıştır. Maddenin asıl hedefi öteki ülkelerin ekonomik hayatlarını koruyan önlemleri, "engelleri ortadan kaldırma" biçiminde yorumlayıp ekonomik hayatı Amerikan tekeli altına almaktır. Amerika, her yerde, "Açık Kapı Siyaseti" istiyor, engeller kaldırılınca, gelişmemiş ülkelerde cirit atmaktan başka, öteki rakiplerini bile dize getirmeyi umuyordu. 1919'a kadar Lâtin Amerika, Okyanusya, Orta Doğu, Uzak Doğu ve Afrika'nın bazı yerlerinde uyguladığı Açık Kapı Siyasetini dört yıl sürmüş olan koca bir dünya savaşının sonunda kurulacak düzenin dayanak noktası yapmak

istiyordu. Çoğu kez Versailles'da Avrupalı diplomatların deney, bilgi ve oyunlarının kurbanıymış gibi gösterilmek istenen Başkan Wilson, aslında, oraya hepsini sımsıkı bağlayacak formüllerle gitmişti.

Amerikan Hükûmeti ara sıra uluslararası malî kuruluşlar ya da konsorsiyum gibi yolları kullanıyorsa da, bu yöntem Amerikan iş ve siyasal çevrelerinin Açık Kapı Siyaseti'ni bıraktığı anlamına gelmez. Amerika, gene sermaye gücüne dayanarak bu kuruluşları egemenliği altında tutmayı umut ediyordu. Krediler, borçlar, yardım konsorsiyumları İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki "icatlar" olmayıp Amerika'nın geleneksel genişleme politikasının önceden beri uyguladığı yöntemlerdir. Wilson'un "demokrasi" anlayışı liberal toplum kavramını yansıtıyordu. Amerika'da bir önceki yüzyılın sonunda kurulmuş olan tekellerin demokrasisiydi.

Bu tekellerin buyruğunda olan "liberal devlet" de şu ya da bu yoldan mutlaka genişleyecekti. Bu yüzden, Açık Kapı Siyaseti Amerikan emperyalizminin başarılı bir uygulamasıydı. Başkan Wilson Amerika'yı Milletler Cemiyeti'ne sokabilmiş olsaydı, o zaman bu örgüt de liberal devletin kurallarını daha yüksek uluslararası bir düzeyde uygulayacaktı. Amerika, Milletler Cemiyeti'ne girmedi, ama aynı siyaseti kendi gücüne dayanarak bütün anakaralarda gene yürüttü.

Amerika'nın üstünlüğünü kuran ve bütün pazarları eninde sonunda ona açacak olan bu mekanizmayı birtakım olaylar gelip tıkadı. Bu tatlı düşü görenlerin neş'eleri kaçtı. Bu olayların en önemlisi 1917 Bolşevik Devrimi'ydi. Bundan başka, sömürge ve yarı sömürgelerde uyunmalar başlayacağı konusunda belirtiler vardı. Bir süre sonra, Osmanlı İmparatorluğu'nun kalıntıları üstünde, en büyük kapitalist ülkelere karşı başarılı bir Ulusal Kurtuluş Savaşı vermiş olan Türkiye Cumhuriyeti yükselmişti. Bütün bunlar kapitalizmin sömürü alanını daraltan ya da daraltma eğiliminde olan gelişmelerdi.

Amerika ise yeryüzünde değişiklik istemiyordu. Kurulu düzen ondan yana görünüyor, aslan payını o alıyordu. Ve daha da çoğunu istiyordu. Değişiklikse, ancak Amerika'nın izin verdiği türden bir değişiklik ve iş adamlarının dünyayı daha iyi sömürmelerini engelleyen eskimiş pürüzleri ortadan kaldırmak gibi bir değişiklik söz konusu olabilirdi, o kadar. Oysa, Rusya ve Türkiye'den Çin'e kadar çalkantılar olmaktaydı. Bu yeni yerleşmeler karşısında Amerika eski tutumunu değiştirmedi bile. Köklü uyanışların büyük dalgalarını gene Açık Kapı Siyaseti'yle karşılamayı düşünüyordu. Amerika da siyasal ve ekonomik düzeni ve bu toplumun başka insanlar ve ulusların sırtından edinilen zenginliği korumak için genişleme siyasetinden vazgeçemiyordu. Amerika'nın daha o sıralarda emperyalizmden vazgeçmesi kendi kendini yadsıması demekti. Bu yüzden Başkan Wilson ile Amerika'nın Milletler Cemiyeti'ne girmesine şiddetle karşı koyar görünen Senatör Henry Cabot Lodge'un arasındaki fark, aslında, ayaklanmalar, devrimler ve kurtuluş savaşları biçimlerinde beliren köklü değişiklikler çağında Amerikan üstünlüğünün nasıl korunacağı ve geliştirileceği konusunda değişik görüşlere sahip olmalarıydı. Yoksa, temelde bir ayrılık yoktu. Her ikisi de daha önce ve daha sonraki başkanlar ya da etkili senatörlerin hiç değilse büyük çoğunluğu gibi Amerikan ekonomik ve siyasal yayılmasından yana olan emperyalist politikacılardı. Ve Amerikan çıkarlarını zedeleyecek gelişmelerin karşısındaydılar.

Bu yüzden, Amerika, Bolşevik Devrimi'ne de derhal cephe almış, bilimsel görünen ve ödüller verilmiş olan bazı uzun araştırmaların[3] iddialarının aksine, Rusya'daki karşı devrimci güçleri kazandırabilmek için, boşuna da olsa, insan, silâh ve para akıtmıştı.[4] Mart 1919'da Macaristan'da sosyalist Bela Kun rejimi kurulunca, o idealist Wilson sol bir hükûmete yardım yapılmış olmasın diye, açlıktan kırılan Macaristan'a hiçbir yardımda bulunmamıştır. Yardımlar aslında, Amerikan sermayesiyle işbirliği içindeki rejimlere yapılabilirdi. Amerikan senatörleri R. M. Follette, W. E. Borah

ve temsilci F. La Guardia'nın sözleriyle, "Amerikan Dış İşleri Bakanlığı [malî tekellerin merkezî yeri olan] Wall Street'in çıkarlarının bir ileri karakolu gibiydi."[5] O sıralarda Amerikan Hükûmeti yeni anakaralarda bugünkü kadar silâha başvurmadıysa, bunun nedeni yayılma hedeflerinin zora başvurmak gerekmeden alınabilmesiydi, yoksa Amerikalıların barışçı ya da pasifist olmalarından ötürü değil. Amerika'nın uzun vadeli genel stratejisi dünya çapında bir Açık Kapı Siyaseti'ni öteki kapitalist ülkelere de kabul ettirmek ve kendi yararına olan bu dengeyi bozacak her gelişmeyi durdurmaktı. Ulusal Kurtuluş Savaşlarına daha başlangıcından itibaren karşı koymayı çıkarlarının ve dünya görüşünün bir gereği olarak kabul ediyordu. Endüstrileşmemiş toplumların gelişmesini durdurmayı umuyor, en büyük kapitalist devlet olarak kendini bu egemenlik mekanizmasının sahibi sayıyordu.

Daha sonraki Amerikan başkanlarından W. G. Harding, C. Coolidge ve H. Hoover Amerikan toplumunda iç değişiklikleri önlemek için dünya ekonomisini tümüyle ele geçirme çabalarından vazgeçmediler. Amerikan işçisine çıkarlarının Amerikan sermayesiyle aynı doğrultuda olduğu söyleniyor ve ikisinin "sınıf" değil, "başka bir şey" olduğu telkine çalışılıyordu. 1898 İspanyol-Amerikan Savaşında ya da Meksika'ya müdahale olayında olduğu gibi, işçi sınıfının sermayeci sınıfın genişleme tasarılarını desteklemesi bekleniyordu.

Amerikan sermayecisi öylesine sınır tanımayan bir genişleme gereksinimi içindeydi ve Amerikan Hükûmeti de köklü dönüşümleri nerede olursa olsun engellemeye öylesine kararlıydı ki, Başkan Hoover "zamanı gelince Rusya'nın yeniden inşasında öncülük etmeye" hazır olduğunu söylemekteydi.[6] "Yeniden inşa" sözlerinden demek istenen Sovyetler Birliği'nde rejim değişikliğinde Amerika'nın öncü rolünü oynamaya hazırlanışıydı. Hoover, bu amaç uğruna Amerikan teknolojisini kullanmak istediğini 1921 yılı sonunda kabine üyelerinden Hughes'a söylemişti. Açık Kapı Siyaseti Amerikan tutumunun öylesine ayrılmaz bir parçasıydı ki,

19 Eylül 1922'de kabul edilen ve ilk bakışta Amerikan kimya endüstrisinin zaferi ve Alman boya tröstüne karşı bir koruma gibi görünen Fordney-McCumber Gümrük Yasasının bir bölümünde bile (317 numaralı bölüm) yabancı devletlerle yapılan anlaşmalara Açık Kapı Siyasetinin genel ilkelerinin yazdırılacağı belirtilmiş,[7] böylece, bu tutum bir yasa gücü de kazanmıştı.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra ağır savaş tazminatı ödemeye mahkûm edilen Almanya ile Amerika'nın ilgilenmesinin ve daha sonra sözü edilecek olan 1924 Dawes ve 1929 Young Plânlarının da ardında bu ülkedeki sol gelişmeleri önleme çabası yatmaktaydı.[8] Almanya'yı sola karşı bir engel durumuna getirebilmek ve oradaki kapitalist sınıfla işbirliği yapabilmek için Amerikan Hükûmeti öteki müttefiklerini kendine olan borçlarının azaltılmasını Almanya'nın Britanya ve Fransa'ya olan tazminat borcunun azaltılmasına bağladı. Amerika Almanya'nın batı sınırlarına güvence veren -ve Doğuya, yani Sovyetler'e doğru yönelmesinde onu serbest bırakan- 1925 Lokarno Paktı'nı da desteklemişti. Amerika'nın Almanya'ya kredi açması için gerekli koşullar bunlardı.

Dawes ve Young Plânları ile Lokarno Paktı Atlantik bölgesinde endüstrileşmiş kapitalist devletlerin ortak çıkarlarını temsil ediyorsa, 1922'de Washington'da imzalanan Dört ve Dokuz-Devlet Anlaşmaları da aynı siyasetin Asya için uygulanması anlamına geliyordu. İlgili devletler Washington'da kendi aralarında dengeli bir deniz gücü olduğu kadar, Pasifik'te Açık Kapı Siyaseti üstünde de anlaşmaya varmışlardı. Zırhlılar için karar verilen tonaj ne olursa olsun, ABD Pasifik'teki yaşamı uzun vâdede kendi egemenliği altına almayı tasarlıyordu. Amerikan üstünlüğü buralarda tutucu unsurları ödüllendirerek nasıl olsa kurabilirdi. Lâtin Amerika, Ortadoğu ve Afrika'da da Amerikan mamûl madde ihracı, ham maddeleri denetleme ve yeni yatırım olanakları açma politikasını, zaten, sürdürmekteydi. Lâtin Amerika anakarası Amerika'nın öteki bölgelerde izleyeceği tutum için, uzun yıllar bir lâboratuar

olmuştur. Amerikan Deniz Piyadeleri 1924'te Honduras'a, 1926'da Nikaragua'ya girmişlerdir. Büyük tekellerin temsilcileri olan iş adamları, hukukçular ve politikacılar bir Lâtin Amerikan başkentinden ötekine giderek bu devletlerin "iyi komşular" konumundan çıkmasını engelliyorlardı.

Amerikan Ticaret Bakanlığını ekonomik yayılmaya daha iyi hizmet etsin diye yeniden örgütleyen Başkan Hoover depresyonla kendi kişisel başarısızlıklarından ötürü değil, Amerikan ve dünya kapitalizminin genel bunalımından ötürü karşı karşıya kalmıştı. Aslında, bankacılıkla ilgili yasalar, altın, gümüş ve sosyal sigorta politikası 1940'daki silâh yapımına kadar derde devâ olmamıştı. Kimilerine "solcu" diye tanıtılan Başkan Franklin Delano Roosevelt de daha önceki başkanlar gibi deniz aşırı genişlemenin çıkar yol olduğunu inananlardandı. 1917 Ekim-Kasım Devresinden 1933'e kadar tanınmayan Sovyet Hükûmeti'nin bu tarihte tanınmasının asıl nedeni de Uzakdoğu'da militarist eğilimler gösteren Japonya ya da iktidara gelen Alman Nazizmine karşı bir ağırlık bulmak değil, Amerikan sınırları içinde sıkışıp kalan mamûl madde ve sermayenin yeni pazarlara aktarılma gereksinimi içinde Rusya'yı da deneme isteğidir. Burada geçerken hatırlatalım ki, Sovyet rejimini tam on-altı yıl tanımamış olan Amerikan Hükûmeti, Faşist Franko Madrit'i ele geçirdikten sonra, hemen iki gün içinde bu sağcı yönetimi tanımıştı (30 Mart 1939).

Amerika depresyondan çıkma yolu olarak da gene geleneksel yayılma yöntemini uyguluyordu. Gelişmemiş pazarlara girecek, gelişmemiş ülkelerle de yarışacaktı. Amerikan iş ve devlet adamları 1890'lardaki kararı bir daha yineliyorlardı. Gayrıresmî Amerikan imparatorluğu gelişmemiş bölgeler zararına daha da büyüyecek, kapılar Amerikan mallarına ardına dek açılacak ve yabancı tekellere bağlılık arttıkça yerli aracıların yüzdelerinde de farklılıklar olacaktı. Roosevelt'in siyaseti de gelişmemiş ülkelerde tutucu ve gerici güçleri ayakta tutmak yoluyla genişlemeyi sürdürmekti. Nitekim, Meksika'nın kendi topraklarındaki Amerikan iş

adamlarını denetleme çabası öbür ülkelerde taklit edilebilir kaygısı ile sonuçsuz bırakılmak istenmişti.

Amerika'yı silâhlı çatışmaya fiilen sokan her ne kadar Japonya'nın Pearl Harbor baskını ise de, asıl neden Açık Kapı Siyasetinin tehlikeye düşmekte oluşu ve içte depresyondan kurtulmamış olmaktı. Birçok sorumlu ve yetkili Amerikalı, önce Mihver'le anlaşmayı denemişse de, savaşa eninde sonunda girme zorunluluğunu kabul etmişlerdi. Dış İşleri Bakanlarından Cordell Hull'un siyasî danışmanı S. K. Hornbeck şöyle diyordu: " Halkımız ve hükûmetimiz, ta başından beri, egemen devletlerin ticarî ilişkilerinde *hiçbir yerde* kapalı kapı bulunmaması görüşünü ileri sürmüştür."[9] Uzun süreden beri Amerikan nüfuz bölgesi içinde olan Çin'i yalnız Japonya egemenliği altına almak istemekle kalmıyor, Lâtin Amerika'da Almanya da aynı niyetleri besleyen bir rakip olarak beliriyordu. Amerika'dan zamanında muhalefet görmemiş olan Faşist rejimler şimdi tehlike olmaya başlamışlardı. Büyük şirketlerle yakın ilişkileri olan Averell Harriman, Dean Acheson, Edward Stettinius, John Foster Dulles, Adolf A. Berle, Jr., James Forrestal ve Donald M. Nelson gibi kimseler Roosevelt'in çevresindeydiler. Bütün bunlar açık kapı yoluyla genişleme ilkesini, doğruluğundan kuşkulanılmayan bir veri olarak kabul ediyorlardı. Amerika yabancı pazarlara serbestçe girmedikçe zenginliğini ve iç düzenini sürdüremezdi.

Özetle, Amerika Birleşik Devletleri, NATO kurulmadan, giderek İkinci Dünya Savaşı başlamadan önce, bütün tarihi boyunca emperyalist bir siyaset gütmüştür. Bu siyasetin uygulama aracı da uzun bir süre Açık Kapı Siyaseti olmuştur. Amerika'nın İkinci Dünya Savaşı ve sonrasında da egemen siyaseti gene bir genişleme siyasetidir. Şimdi, savaşın son yıllarından başlayarak NATO'nun kuruluşuna kadar olan olaylara ayrıntılı olarak bakalım.

---

1. Ankara, Doğan Yayınevi, 1968
2. William Appleman Williams, **The Tragedy of American Democracy,**

(Amerikan Demokrasisinin Trajedisi) , New York, Delta, 1962, s. 62.

3. George F. Kennan, **Soviet-American Relations: 1917-1920,** (Sovyet-Amerikan İlişkileri: 1917-1920) C. I-II, Princeton, Princeton University Press, 1956; 1958.
4. Williams, **op. cit.**, s. 121.
5. **Idem.** Senatör W. E. Borah'ın "imparatorluk" karşıtı görüşleri için bak: R. Ferrell, **Peace in Our Time**, (Zamanımızda Barış) New Haven, Yale University Press, 1957: M. C. McKennan, **Borah**, Ann Arbor, University of Michigan Press, 1961; O. S. Pinckney, "William E. Borah: Critique of American Foreign Policy," **Studies on the Left** (1960)
6. Williams, **op. cit.**, s. 121.
7. Arthur Cecil Bining, **The Raise of American Economic Life,** (Amerikan Ekonomik Yaşamının Gelişmesi) 3. B., New York, Scribner's, 1955, s. 584-585.
8. **Infra.**, Bölüm X.
9. Paul W. Schroeder, **The Axis Alliance and Japanese-American Relations: 1941,** (Mihver İttifakı ve Japon-Amerikan İlişkileri: 1941) Ithaca, New York, Cornell University Press, 1963, s. 170.

III. Soğuk Savaşı Kim Çıkardı?

Savaşlar kimi efsaneler yaratır. Bu efsaneler o savaşları daha da sürdürmeye, giderek yenilemeye de yarayabilir. İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda çıkan ve "Soğuk Savaş" diye andığımız durum da böyle. Bu savaştan sonra da ortaya köksüz savlar, gerçekleri gizleyen görüşler atılmış, "Soğuk Savaş'ın" sorumluları gizlenmiş, yaratılan efsanelerin yardımıyla barış adına gereksiz çatışmalara gidilmiş ve özgürlük yaftası altında insan hakları çiğnenmiştir. Bu efsanelerin sona erdirilmesi bilimin görevidir.

Amerika Birleşik Devletleri'nin bir "Soğuk Savaş" anlatımı vardır. Bu anlatımı birçok belgelerde bulmak mümkün. Bu belgeler içinde belki en belirgini eski Amerikan Başkanı John F. Kennedy'nin 22 Ekim 1962'de ya da Amerika'nın Birleşmiş Milletler'deki eski temsilcisi Adlai Stevenson'un Küba kargaşası sırasında, 23 Ekim 1962'de, Güvenlik Kurulunda yaptığı konuşmadır.[1] Stevenson bu konuşmasında Amerikan politikasını haklı çıkarmaya çalışırken, soğuk savaşın Amerikan görüşüyle tarihini de

özetlemeye çalışmıştı. Birleşmiş Milletler Antlaşmasının öngördüğü dünya düzenini Sovyet Birliği'nin yıktığını söylemekte, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra "barış umutlarının azalmasından" Kremlin'i sorumlu tutmakta ve "karşılıklı görüşme yolunu hiçbir zaman reddetmedik. Tehdit eden anlaşmazlıklara barışçı çözümler bulabilmek için bir konferanstan bir konferansa katıldık" demekteydi.

Stevenson'un tutumu müvekkili adına konuşan yetenekli bir avukatı andırıyordu. Batı dünyasında, özellikle Amerika'da -ve bu arada Türkiye'de de- hâlâ soğuk savaşın çıkışı hakkında Stevenson'un 1962'deki bu açıklaması yönünde düşünüldüğü kuşku götürmez. *İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Sovyet askerî gücünün savunmasız bir Batı Avrupa'ya hemen sıçrayıvereceği, Avrupa ve bütün dünyanın, zamanında yetişen Truman Doktrininin "sertliği", Marshall Planının "bonkörlüğü" ve sonra kurulan NATO'nun gücü sayesinde kurtulduğu görüşü yaygın, yerleşik ama kanımca yanlış bir efsanedir. Belgeler bu efsanenin yanlışlığını ortaya koymaktadır.*

Bu efsanenin çok ilginç bir yanı da sorumlu mevkilerde olan Amerikalıların, aslında, daha o zamanlarda, bu sözlere kendilerinin de inanmamış görünmeleridir. Birçok devlet adamı, politikacı ve yazarın sözleri bunu gösteriyor. Örneğin, Temmuz 1945'ten Ocak 1947'ye kadar Amerikan Dış İşleri Bakanlığı yapmış olan James Byrnes **Anılar**'ında Sovyetler Birliği'nin Doğu Avrupa'nın daha ötesinde askerî ve siyasal bir tehlike olmadığını söylemektedir.[2] Aynı kanıya bugünkü dikkatli genç kuşak Amerikan tarihçileri de katılmaktadır. D. F. Fleming **Soğuk Harbin Kaynakları** adlı iki ciltlik kitabında,[3] William A.Williams **Amerikan Diplomasisinin Trajedisi** adlı çalışmasında,[4] Gar Alperovitz **Atomik Diplomasi: Hiroşima ve Potsdam** adlı incelemesinde,[5] John Lukacs **Soğuk Savaşın Tarihi** başlıklı yayınında[6] ve David Horowitz **Özgür Dünya Devi** adlı kitabında[7] bu doğrultudaki tezlerini ileri sürmektedirler. *Eldeki kanıtlar objektif olarak incelendiğinde, Amerika'nın her vesilede ileri sürdüğü, Stevenson'un Birleşmiş Milletler'de tekrarladığı ve ülkemizde de bazı*

yanlış Amerikan kaynaklarından titizlikle eleştirilmeden ya da koşullanmış bir bakışla aktarılan tezin doğru olmadığı ortaya çıkmaktadır. Daha önemlisi, Amerika'nın bugünkü bunalımlarda takındığı tavır istisna değil, daha önceki tavırlarını anımsatan bir soğuk savaş davranışı, eski bir çizginin süregelmesidir.

Belgeleri ve kanıtları toplarken Batı kaynaklarının geniş olarak kullanıldığı *bu araştırma soğuk savaşın çıkışı hakkındaki eski iddiaları reddetmekte ve İkinci Dünya Savaşı'ndan NATO'nun kuruluşuna kadarki olayları yeni bir biçimde yorumlamaktadır.* Şimdiye kadar olayların saptanması ve yorumlanmasında büyük yanlışlar yapılmış olduğu ve bu yanlışların nedeninin de *Amerika'ya koşullanma* olduğu kanısındayım.

A. 22-23 Nisan 1945 Truman-Molotov Görüşmesi

Savaş sonrası anlaşmazlığının kökü daha savaş yıllarında aranmalıdır. Sovyetler Birliği ile kapitalist ülkeler arasındaki anlaşmazlık 1917 Sovyet Devrimi'ne kadar götürülebilecekse de, konumuza yakınlığından ötürü, sadece savaş yıllarındaki anlaşmazlıkları özetleyelim. *İkinci Dünya Savaşı Avrupa'da, aslında, bir Sovyet-Alman savaşıydı.* 1941-1943 yıllarında İngilizlerin Alman endüstri merkezlerini bombalamaları hiç etken olmadığı gibi, *Sovyetler'i biraz rahatlatacak olan ikinci cephe de çok geç açılmıştı.* Litvinov'un ikinci cephe açılmasını 8 Temmuz 1941'de istemiş olmasına ve Molotov'un da 29 Mayıs 1942'de Washington'a geldiğinde cephenin 1942'de açılacağı konusunda söz almış olmasına karşın, cephe 6 Haziran 1944'te açılmıştı. Kuzey Afrika çıkarmasının savaşı kolaylaştırmayacağına ilişkin Batılı kumandanların fikirleri bir yana, Avrupa'daki Alman kuvvetlerine Batılıların müdahaleleri geciktirilmiş ve Sovyet kuvvetleri karşısına (Batı'daki 2-6 Alman tümenine karşılık) 185 Alman tümeni çıkartılmıştı. İtalya'da işe yarar önemli endüstri olmadığı gibi, Almanya'ya saldırı Alplerin üstünden yapılamayacağından, *Kuzey Afrika harekâtından sonra, İtalya'nın düşürülmesi de Batı'ya pek bir şey kazandırmamıştı.* İtalyan Hükümetinde yer alan

değişiklik de Sovyetler Birliği'ni tatmin etmemişti. Mussolini'nin düşüşü bir saray darbesi gibiydi. Onun yerine getirilen *Mareşal Badoglio Mussolini adına Habeşistan'ı alan faşistti.* 1941 Atlantik Bildirisinde Sovyetler Birliği'nin hiç sözü olmaması gibi, İtalya ile teslim anlaşmasını da sadece Amerika ile İngiltere yapmıştı. *İtalya'da faşizmin düşmesiyle onun yerini alabilecek rejimler, böylece, önlenmiş oluyordu.* Bundan başka, bazı Alman komutanlarının İsviçre'de Batılılarla ilişki kurup konuştukları konusunda yayılan söylentiler "ayrı barış" kuşkularını ortaya attı. "Soğuk Savaş"ın İkinci Dünya Savaşı'ndaki kökleri ayrı bir araştırma konusu olabileceğinden, şimdilik bilgi vermek için birkaç noktanın özetlenmesiyle yetinilmiştir.

1941-1945 yıllarının kuşku, güvensizlik ve anlaşmazlıklarını bütün ayrıntılarıyla burada gözden geçirmek mümkün olamayacağından, savaşın son yıllarındaki bazı olaylara bakalım. Amerikan Başkanı Franklin Delano Roosevelt 12 Nisan 1945'de ölmüştü. Yeni başkan Harry S. Truman Amerika'da Sovyetler Birliği'ne karşı olan duyguları abartacak biçilmiş kaftan gibiydi. Sözüne en çok uyar gördüğü danışmanı -Sovyetler Birliği hakkında hiç de iyi niyetler beslemeyen- Genel Kurmay Başkam Amiral William F. Leahy idi. Her sabah dünya durumunu Başkan Truman'a kendi gördüğü açıdan özetleyen Leahy, Sovyetler'e karşı takınılan sert tutumun mimarlarındandı.

Truman'ın, Birleşmiş Milletler'i kuracak olan San Francisco Konferansı'nın açılmasına ilişkin olarak Amerika'da bulunan Sovyet Dış İşleri Bakanı V. Molotov'u kabul ettiği sırada yapılan görüşmeler ve San Francisco Konferansı'ndaki bazı davranışlar soğuk savaşın tohumlarını atmıştır.[8] Annesine ve karısına "dokuz günden beri başkan benim artık" diye yazan Truman 22 Nisan 1945 Pazar günü saat 20:30'da Molotov'u kabul etmiş, kısa bir görüşmeden sonra Molotov ertesi gün de yeni Başkanı ziyaret etmişti. Bu ziyaretlerde, hele ikincisinde, *Truman Molotov'a sanki bir Orta Amerika devletinin kukla diplomatıymış gibi -Amiral Leahy'nin kelimeleriyle-"diplomasinin ölçülü*

sözlerine sığmayan sözlerle" çıkışmıştı.[9] Bu toplantılarda çevirmenlik etmekte olan Amerikan diplomatı Charles Bohlen de "yüksek rütbeli bir resmî kişinin böylesine aşağılanmasına hiç tanıklık etmediğini" söylüyordu.[10] Stalin ise, Molotov'u konferansa, Roosevelt ölmüş olmasına rağmen, "Amerikan halkının bu ülkeyle işbirliğini devam ettirmeye istekli olduğunu gösterme yolunda hemen güvence vermek" amacıyla yollamıştı. Moskova'daki Amerikan Büyükelçisi W. Averell Harriman Stalin'e bunun anlamlı bir jest olduğunu söylemişti.[11]

Molotov'un 22 Nisan günkü ziyaretinde Truman'ın yanında Dış İşleri Bakanı Edward Stettinius, Büyükelçi Averell Harriman ve çevirmen Charles Bohlen vardı.[12] Molotov, Dumbarton Oaks ve Yalta kararlarında sağlam bir anlaşma ortamı bulduğu konusundaki inancını belirtti. Truman da bu kararları desteklediğini ve onları sonuna dek uygulama yanlısı olduğunu söylerken sözü hemen Polonya'ya getirmişti. Molotov, Polonya'nın "Amerika'dan uzak, fakat Sovyetler Birliği'ne yakın" olduğunu, bu nedenle, Polonya sorununun onlar için "yaşamsal" sayılması gerektiğini söylüyordu. Truman da Polonya konusunun Amerikan halkı için uluslararası ilişkinin ilerdeki gelişme çizgisinin bir simgesi olduğunu belirtmiş, bazı konularda çözüm arayabilmek için o sırada San Francisco'da bulunan Anthony Eden ve Stettinius ile birlikte çalışmasının yararlı olacağını sözlerine eklemişti. Molotov da Sovyetler Birliği'nin görüşleri de dikkate alındığı takdirde, bir anlaşmaya varmanın kolay olacağını belirtti. Üç büyükler arasındaki konuşmaların daima verimli olduğunu ve iyi anlaşmalarla sonuçlandığını söyledikten sonra, Yalta'da Uzakdoğu ile ilgili olarak anlaşmanın hâlâ tanınıp tanınmadığını sordu. Molotov bu sorusuna olumlu yanıt aldıktan sonra da, Stettinius ile birlikte çıkarak Eden ile buluşmak üzere Dış İşleri Bakanlığı binasına gitti.

Bu çok kısa konuşmayı ertesi gün bir buluşma daha izleyecekti. İkisi arasında 23 Nisan 1945 Pazartesi günü öğleden sonra saat 14:00'de Başkan Truman diplomatik ve askerî uzmanlarıyla birlikte

önemli bir toplantı yaptı.[13] Dış İşleri Bakanı Stettinius, Savaş Bakanı Henry L. Stimson, Donanma Bakanı James Forrestal, Amiral Leahy, General George C. Marshall, Amiral Ernest J. King, Dış İşleri Bakan Yardımcısı James Dunn, Büyükelçi Harriman, General John R, Deane ve Bohlen hazırladılar. Hemen Polonya sorunu ele alındı. Stettinius, Molotov ile Dış İşleri Bakanlığında Polonya ile ilgili olarak yapılan konuşmalarda anlaşmaya varmadıklarını söylüyor, söz konusu olan Lublin ya da Varşova Hükûmetinin Polonya halkını temsil etmediğini ileri sürüyordu. O zaman Truman Sovyetler Birliği ile yapılan anlaşmaların tek taraflı işlediğinden yakınarak bunun böyle sürüp gidemeyeceğini söyledi ve yanındakilere San Francisco tasarılarını durdurmayacaklarını belirterek Ruslar onlarla birlikte hareket etmeyeceklerse, "cehenneme kadar yolları olduğunu" ekledi.[14]

Bu toplantıda Bakanlardan Stimson'un söz alarak yaptığı konuşma çok önemlidir. Stimson 1911'den beri çeşitli kabinelerde görev almaktaydı. Odadakilerin içinde en deneyimlisi, kuşkusuz, oydu. Polonya konusunda Sovyetler'le karşılaşılan güçlüğün kendini şaşırttığını söylemekle söze başladı. Sovyetler Birliği'nin özgürlük, demokrasi ve bağımsız oy kullanma anlayışının Amerikan ve İngiliz kavramlarından farklı oluşunu belirterek "fazla acele edilmemesini ve açık bir kopmaya gidilmemesini" istedi.[15] Stimson Sovyetler Birliği'nin bütün askerî konularda sözlerini tuttuklarını ve Amerikan askerî yetkililerinin bu konuda onlara inanmaları gerektiğini söyledi. Stimson, sözü daha da uzatarak, Sovyetler'in hattâ çok kere verdikleri sözün de ötesine gittiklerini söylüyordu. Onların Polonya sorununu ne kadar ciddîye aldıklarını iyice anlamak gerektiği kanısındaydı.[16] Tarih deneylerine bakarak, Sovyetler Birliği'nin bir güvenlik sorunuyla karşı karşıya olduğu belliydi. Stalin Yalta'da "son otuz yılda düşmanlarımız olan Almanlar bu koridordan iki kere geçtiler. Polonya'nın güçlü, bu koridorun kapısını kendi eliyle kapatacak durumda olması Rusya'nın yararınadır" demişti.[17] Bakan Forrestal ise, Sovyetler ile kapışmayı geciktirmemeyi salık veriyor,

Büyükelçi Harriman da "Ruslardan kopma olasılığı karşısında" bulunulduğunu kabul ediyordu. Harriman Sovyet temsilcisine baskı yapılmasından yanaydı. Görüşü önemliydi, çünkü o sırada Moskova'daki Amerikan Büyükelçisi olduktan başka, Tahran ve Yalta Konferanslarında da bulunmuştu. Harriman Sovyetler'in askerî sorunlarda sözlerinde durmadıklarını söylemişti. Örneğin, Uzakdoğu savaşında işbirliği yapmaya bir yıl önce söz vermişler, fakat yerine getirmemişlerdi. Harriman bu iddiadaydı.[18]

Aslında savaşa katılma konusunda karşılıklı olarak verilen sözler karşılaştırılınca, Sovyetler'in değil, Batılıların sözünde durmadıkları ortaya çıkmaktadır. Anımsanacağı gibi, Litvinov Avrupa'da ikinci cephe açılmasını 8 Temmuz 1941'de istemiştir.[19] Molotov 29 Mayıs 1942'de Washington'a geldiğinde ikinci cephenin 1942 içinde açılacağı konusunda söz alıp gitmişti.[20] İkinci cephe tâ 6 Haziran 1944'de açıldı. Hem verilen söz bir buçuk yıl kadar geciktirilmiş, hem de yardım Sovyet kıt'aları Nazileri püskürttükten sonra başlamış oluyordu. Sovyetler'in Pasifik Savaşma katılma kararı ise, resmen Yalta'da alındı. Stalin, önce, Alman cephesinden Mançurya'ya askerî birlikler göndermenin altı ay alabileceğini düşünmüş, sonra bu süreyi üç aya indirmişti.[21] Almanya ile savaş 8 Mayıs 1945'te bitmiş ve tam üç ay sonra, 8 Ağustosta da Sovyetler Birliği Japonya'ya savaş ilân etmişti. *Böylece, Harriman'ın verdiği örnek Sovyetler'in askerî sorumlulukları konusunda verdikleri söze uymadıklarını değil, tam karşıtını kanıtlıyordu. Söz günü gününe yerine getirildikten başka, aynı şeyi Batılılar için söylemek mümkün olmuyordu.* Stimson Rusların kendi güvenlikleri konusunda, tabii, Amerikalılardan daha gerçekçi olduklarını söylerken, General Marshall da Stimson'un görüşüne yaklaşarak "Rusya'dan büsbütün kopma olasılığının çok ciddî olduğunu" açıklıyordu.[22]

Görüldüğü gibi, Molotov'un ziyaretinden önceki bu akıl danışma toplantısında Sovyetler Birliği'ne karşı cephe alınırken, bazı tereddütler belirten kişiler de bulunmuş olmasına karşın, Başkan Truman sert davranmada kararlı görünüyordu. Onu Büyükelçi

Harriman, Donanma Başkam Forrestal ve General Deane de desteklemekteydi. Truman'ın şimdiye kadar Sovyetler Birliği ile yapılan anlaşmaların "tek taraflı" işlediğinden şikâyetçi olduğunu biliyoruz. Yalnız, bunda ne dereceye kadar haklı olduğunu araştırmak gerekir. Çok sözünü ettiği Yalta Antlaşması hakkında Roosevelt ile birlikte Yalta'ya giden Stettinius şöyle diyor: "Sovyetler Birliği Birleşik Devletler ve Büyük Britanya'ya kendine verilen ödünlerden daha çok ödün vermiştir"[23] Bu görüşü Sovyet rejimine antipati beslediğini savaş sırasında Almanların Sovyetler Birliği'ne saldırdıkları zaman bile açıklamaktan çekinmeyen Winston Churchill de paylaşıyor. Churchill 27 Şubat 1945'te Avam Kamarasında şöyle diyordu: "Kırım'dan ve diğer ilişkilerimden buraya getirdiğim izlenim Mareşal Stalin ve Sovyet ileri gelenlerinin Batılı demokrasilerle onurlu dostluk ve eşitlik anlayışı içinde yaşamak istedikleridir. *Sorumluluklarına kendi yararlarına olmasa bile, Rus Sovyet Hükûmetinden daha bağlı bir hükûmet tanımıyorum...*"[24] Bunlara karşın, Molotov'a karşı sert davranma kararı verildi.

Molotov bir daha geldiğinde Truman'ın yanında Stettinius, Harriman, Bohlen ve Leahy vardı.[25] Molotov da Büyükelçi Andrei Gromiko ve çevirmeni Pavlov ile birlikte gelmişti. Truman, protokolü bir yana bırakarak, hemen gene Polonya sorununu açtı ve anlaşma yapılamamasından dolayı üzgün olduğunu söyledi. Amerikan Hükûmetinin "bütün demokratik öğeleri" içine almayan bir Polonya Hükûmeti kurulmasından yana olmadığını belirtti. Bu arada, başka konularda güçlükler ya da türlü farklı görüşler çıksa da, Amerika'nın öbür Birleşmiş Milletler üyeleriyle birlikte, bir dünya örgütü kurma yolunda çalışmaları sürdüreceğini de belirtti. Daha sonra Stalin'e verilmesini istediği bir iletiyi Molotov'a uzattı. Mesajda Yalta'da yapılan anlaşmaya göre, Polonya Hükûmetine dışardan da temsilci alınması gerektiği ve bu karar uygulanmayacak olursa, üç hükûmetin birliğine inancın ve bunların geçmişteki işbirliğini ilerde de sürdürme azminin ciddî bir biçimde sarsılacağı belir-

tiliyordu. Molotov kendi hükûmetinin Amerika ve İngiltere ile önceden olduğu gibi işbirliğine devam etmede kararlı olduğunu söyledi. Bir işbirliği ortamının zaten var olduğunu ve ortaya bazı güçlükler çıkıyorsa da, üç hükûmetin de ortak bir dil bulabildiklerini, bu üç hükûmetin şimdiye kadar birbirlerine eşitçe davrandıklarını, içlerinden bir ya da ikisinin kendi iradesini ötekilere zorla kabul ettirmediğini ve bir işbirliği ortamı olarak da, işte, bu türlü ilişkilerin Sovyetler Birliği'nin kabul edebileceği tek ilişki tipi olduğunu belirtti. Bundan sonra da, Sovyet Hükûmetinin bütün güçlüklerin aşılabileceğine inandığını sözlerine ekledi. Truman ise, kendi **Anılar**'ında da belirttiği gibi, Sovyetler'in Polonya konusunda sözlerini tutmaları gerektiğini çok sert dille ortaya koydu. Bunun üzerine Molotov'un "hayatımda hiç kimse bana böyle hitap etmedi" demesi üzerine Truman'ın yanıtı şöyle oldu: "Anlaşmalarınıza bağlı kalın; o zaman kimse size böyle hitap etmez"[26]

B. San Francisco Konferansı'nda Arjantin ve Polonya Sorunları

Truman'ın Sovyet Dış İşleri Bakanına böyle davranması San Francisco Konferansı'ndaki Amerikan Heyetinin en önemli üyelerinden biri olan Senatör Arthur H. Vandenberg'in üstünde çok olumlu bir etki yapmıştı. Truman-Molotov görüşmesini Vandenberg kendi defterine şöyle not etmiş: "Salı, 24 Nisan 1945 (San Francisco): Stettinius bu sabah geldi... Hemen heyetimizi bulup heyecanlı haberi verdi... Aylardan beri en iyi haber bu. F. D. R.'in (Franklin Delano Roosevelt) Rusya'ya ödün siyaseti sona erdi artık... Stettinius bunun sonunun neye varacağını bilmiyor... Fakat Stalin'in yanıtı gelince bunalım da başlayacak. Rusya çekilir belki. *Konferans Rusya'sız devam eder.* (İtalik notlar senatöründür) İşte, şimdi bir şeyler oluyor artık."[27]

Vandenberg Amerikan dış siyasası üstünde en etkili kişilerden biri oluyordu. Etkisi daha ilerde de artacaktı. Marshall Plânının biçimlendirilmesinde bile o kadar emeği geçmişti ki, Marshall buna

"Marshall-Vandenberg Plânı" denmesini bile önermişti. İşte, bu Senatör Vandenberg'in 7 Mart 1945'te, yani Roosevelt'in ölümünden bir ay ve Molotov'un Truman'ı ziyaretinden bir buçuk ay önce, defterine yazdıkları Yalta Antlaşmalarını hangi tarafın çiğnemeye niyetli olduğunu göstermesi bakımından önemlidir: "Yalta'yı kamu önünde reddedenlerle birleşmek -ne birleşmesi!- reddedenlere önderlik etmekten duyacağım zevki hiçbir şeyden duymam... Fakat... Kendi Amerikan Hükûmetimizle Britanya Parlâmentosunun desteklediği kararlara bütünüyle cephe almakla bir yere varamayız... Başka bir yol bulmak zorundayız... Herkesin gözü önünde cephe almaktansa, asıl, San Francisco Konferansı'nda... bu yolda çalışmalıyım."[28] *Demek ki, Amerikan Delegesi Vandenberg San Francisco'ya Yalta kararlarını boşa çıkarmaya gidiyordu. Yâni onun yapmaya niyetli olduğu şey Truman'ın Molotov'u suçladığı şeydi.* Ve Truman'ın Molotov'a bu yüzden kötü davranmasını Vandenberg "heyecanlı" bir haber buluyor, bunun sonunda bunalımlar umuyor ve artık "bir şeyler olmasını" bekliyordu.

Anlaşıldığı üzere, Molotov'un Truman'ı ziyareti sırasında San Francisco Konferansı hazırlıkları yapılmaktaydı. Yukarda sözü geçen Senatör Vandenberg de Amerika'nın bu konferansa atadığı delegeydi. *Aynı Vandenberg 1933'te Sovyetler Birliği'nin tanınmasına karşı oy kullanan iki senatörden biri olup, 1939'da da bu devletle diplomatik ilişkilerin kesilmesini istemişti.* Amerikan Hükûmeti savaştan sonra Sovyetler ile geçinmek niyetlisi idiyse, Vandenberg'i delege seçmekle hiç de iyi etmemişti. Sovyetler Birliği'ne karşı istisnaî biçimde kesin tavırlar takınmış bir politikacıyı uluslararası toplantının ortak çabalarla kuracağı bir örgüte resmî temsilci olarak yollaması iyi niyetle zor bağdaşır görünmektedir. Öte yandan, bu toplantıya hazırlık olmak üzere 21 Ağustos 1944'te toplanan Dumbarton Oaks Konferansı'nda Sovyet Delegesi Gromiko'nun on-altı (sonra on-beş) Sovyet cumhuriyetini birden bu örgüte üye yapma önerisi dışında, *Sovyetler Birliği, Hull'un deyişiyle, "konferansın daha ilk gününden hayran olunacak bir işbirliği havası" içindeydi.*[29]

Birleşmiş Milletler için kabul edilen veto sorununa gelince: Sovyetler Birliği'nin böyle bir vetoda direnmesi anlaşılmayacak bir şey değildi. Üye olacak devletlerin büyük çoğunluğu Sovyetler'in yanında değildi. Yirmi Lâtin Amerikan ülkesinin Amerika ile birlikte oy kullanacağı da belliydi. Fakat Amerika'nın da vetodan yana olduğunu unutmamak gerekir. Amerika'ya veto hakkı tanımayan bir antlaşmanın Amerikan Senatosunun onayını kazanamayacağı herkesin üstünde birleşeceği bir gerçektir. *Sonunda Yalta'da kabul edilen veto formülüne Sovyetler karşı durmuş olsaydı, Amerika'nın bütün gücüyle veto kabul ettirmeye çalışacağına kuşku yoktu.*

San Francisco Konferansı'nda da, Sovyetler, on kadar ödün vermiş, Lâtin Amerika anakarasında Arjantin dışında hiçbir devlet hakkında itiraz niteliğinde bir görüş ileri sürülmemişti. *Bu konferansta Soğuk Savaş açısından en önemli olay Amerika'nın Arjantin'in üyeliğinde direnmesi oldu.* San Francisco Konferansı'nın ilk günü, yâni 25 Nisan 1945'te, "Sovyet Hükûmeti'nin güçlü bir uluslararası güvenlik örgütünün kurulmasında yürekten ve ciddî bir destekçi olduğunu" söyleyen Sovyet Dış İşleri Halk Komiseri ve Sovyet Heyeti Başkanı Molotov, 30 Nisan 1945'te, Arjantin'in Birleşmiş Milletler'de üyeliği söz konusu olunca şu konuşmayı yapmıştı:

> Arjantin'i bu konferansa çağırma sorunu delegelere daha bugün duyuruldu; ve çağrıyı yapan dört devletin temsilcileri tarafından da daha önce bu sorun hiç tartışılmamıştı. Bu yüzden, bu sorun üzerinde görüşme açmak ve bu Konferans'taki öbür delegelerin de aynı şeyi yapmalarına olanak tanımak için, Sovyet Heyeti'nin tartışmanın birkaç gün ertelenmesini önermesi doğaldır. Ortak düşmanımıza karşı yapılan bu savaşta Arjantin'in özel bir yeri olduğunu herkes bilir; gene iyi bilinir ki, geçen savaş yıllarında Arjantin rejiminin ne dış, ne de iç siyaseti Birleşmiş Milletler'in öbür üyelerince uygun görülmüştür. Eski (Amerikan) Dış İşleri Bakanı Hull'a ait olup, 8 Eylül 1944'te söylenmiş olan bir sözü aktarınca ne demek istediğim anlaşılmış olacak: 'Dış İşleri Bakanı Hull, dün, Arjantin'i bu yarım kürede Faşist hareketin merkezi ve

bütün Amerika için muhtemel bir mikrop kaynağı olarak niteledi.' Başkan Roosevelt'in 1 Ekim 1944'te söylediği başka bir sözü de aktarmama izin veriniz: 'Son aylarda Arjantin'in durumundaki gelişmeleri yakından ve artan bir kuşku ile izliyorum. Baskı ve saldırı kuvvetleri Avrupa'da ve dünyanın başka yerlerinde son yenilgi saatine gittikçe yaklaşırlarken, bu yarım küredeki bir ülkede Nazi-Faşist etkisinin artması ve Nazi-Faşist yöntemlerinin gittikçe daha çok uygulanması gibi olağanüstü bir çelişme görülmektedir.' Her iki sözü de yetkili ağızlardan ve güvenilir olarak kabul ediyorum. Fakat bu yargılar birkaç ay önce yapılmıştır. Arjantin'de durum o günden bu güne değişmiş olabilir. Bazı Amerikan devletleri temsilcilerinin durumun daha iyiye doğru değiştiği görüşünde olduklarını anlıyorum. *Sizden bütün istediğim şey hem Sovyet Heyetine gerçeklerin ne olduğunu anlama fırsatı verilmesi ve Arjantin'deki durumun gerçekten değişip değişmediğini ve yukarıdakine benzer sözlerin artık doğru olup olmadığını araştırmaktır.* Fakat bu zaman alır -hiç değilsebirkaç gün. İçinde bulunduğumuz savaşta düşmanlarımız olan Faşistlere yardım eden Arjantin'i bu konferansa çağırmakta acele eder de, müttefikimiz olan Polonya'yı çağırmazsak, düşünün ne olur... Bütün savaş boyunca ortak düşmanımıza yardım etmiş olan Arjantin'i çağırıp da, kurtarılmış Polonya'da şimdi görev yapmakta olan Geçici Polonya Hükûmetini çağırmamak bu Konferansın prestijini olumsuz yönde etkileyecek olan bir yola girmek olabilir... Bu hükûmeti daha geniş bir temelde yeniden kurma konusunda Birleşik Devletler, Büyük Britanya ve Sovyetler Birliği Hükûmetlerinin bir karara vardıklarını da hatırlıyoruz... Arjantin'in bir zamanlar günah işlediği, fakat bu günahlarının unutulabileceği öne sürülebilir. Bu doğru olabilir; belki, gerçekten, Arjantin'in günahlarını unutmalıyız. O zaman, şunu sormama izin veriniz: Arjantin'in işlediği kimi günahlar unutulabilirse, Polonya'nın hizmetlerini neden unutalım?... Bu Konferansta Hindistan Heyeti de var. Fakat Hindistan bağımsız bir ülke değil. [Bunu karşın] Britanya Hükûmetinin görüşüne katılıyoruz. Bu Konferansta bir Filipin Heyeti de var. Fakat Filipinler de

> bağımsız bir ülke değil. Bağımsız Filipinlilerin de seslerini işitebileceğimiz günlerin de geleceğini pekâlâ biliyoruz... Sovyet Heyeti Arjantin'i bu Konferansa çağırma sorununun, biraz daha inceleme yapmak üzere birkaç gün ertelenmesini önerir.[32]

Gerçekten, Sovyetler Birliği'nin Milletler Cemiyeti'nden çıkarılmasında öncülük eden Arjantin İkinci Dünya Savaşı boyunca Almanlara ve İtalyanlara yardımlarda bulunmuştu. Belçika Dış İşleri Bakanı Henry Spaak Sovyet Heyetinin "sadece birkaç günlük bir erteleme" istediğini belirterek bu öneriyi "usa uygun ve yasal" bulduğunu söylerken,[33] ABD ve bazı Lâtin Amerikan delegeleri Arjantin yararına konuştular. Eski Amerikan Dış İşleri Bakanı Hull da ABD Heyeti içindeydi. Toplantılara katılamayacak kadar hasta olduğundan, Dış İşleri Bakanı Stettinius'a telefon ederek Arjantin'in Birleşmiş Milletler'e alınmasına şiddetle karşı olduğunu söylemişti. Hull korkularını şöyle ifade ediyordu: *"Amerikan Heyeti dikkatli olmayacak olursa, Sovyetler Birliği Birleşmiş Milletler örgütünün ona ilerde yeterli güvenliği sağlamayacağı düşüncesine varabilir."*[34] Hull'a kalırsa, Sovyetler Birliği Amerika'nın bu hareketine tepki olarak "tampon bölgeler, ileri karakollar, sıcak deniz limanları ve kendi yakınında dost uluslar federasyonu" isteyecekti. Bu öğüt dinlenmedi ve Arjantin Birleşmiş Milletler'e hemen alındı.[35] Oysa, *Hull'un* **Anılar***'ına bakılırsa, Yalta'da Roosevelt Stalin'e Arjantin'in Birleşmiş Milletler'e alınmayacağı konusunda iki kez söz vermişti.*[36] *New York'da çıkan* **Herald Tribune** *gazetesinde yazan Walter Lippman Amerika'nın "takındığı bu tavır sürekli olacak olursa, çok yıkıcı sonuçlar doğuracağını" söylüyor ve birkaç gün sonraki yazısında da yirmi oyluk bir bloka (Lâtin Amerikan bloku) hükmedip bir dünya konferansında el çabukluğuyla kararlar geçirtmeyi başarı saymadığını belirtiyordu.*[37] Arjantin örneği gösterdiği gibi, Amerika Lâtin Amerikan Hükûmetlerini ardına takarak Birleşmiş Milletler'de anti-Sovyet bir çoğunluk oluşturabilecekti. Bu örgüt her vesilede Sovyetler Birliği'ni oya dayanarak haksız çıkarma yoluna sapacak olursa, daha emeklediği sırada bir uzlaşma ve işbirliği aracı olma niteliğini

yitirecekti.

Milletler Cemiyeti'nden çıkarılan tek devlet olan Sovyetler Birliği[38] *Arjantin'in el çabukluğuyla Birleşmiş Milletler'e alınmasını, bu uluslararası örgütün de er geç kendine karşı kullanılabileceğinin kanıtı olarak görmeğe başladı.*[39] Anımsanacağı gibi, Faşist İtalya, Nazi Almanyası, Japonya ve İspanya Milletler Cemiyeti'nden çıkarılmamış olup, bu örgüt sadece Sovyetler Birliği'ne karşı kullanılmıştı. Arjantin'in Birleşmiş Milletler'e haklı Sovyet itirazını çiğneyerek ve gereksiz bir hızla alınması Sovyetler Birliği'nde Milletler Cemiyeti'ni hatırlatan bir güvensizlik duygusu yaratıyordu. Hull'a bakılırsa, Sovyetler Birliği belki ilerde üsler, sıcak su limanları ve tampon bölgeler peşinde koşmak zorunda kalacaktı.

Yukarda görüldüğü üzere, Sovyet temsilcisi Arjantin'in Birleşmiş Milletler'e kabulu ile Polonya Hükûmetinin kabul edilmemesi konusunda bir karşılaştırma yapmıştı. Amerikan Heyetinde ağır basan bir üye olan Senatör Arthur H. Vanderberg bu Polonya sorununa dokunarak Sovyetler'in çevre güvenliğinden vazgeçmesini ve Amerika ile yapacağı bir anlaşmaya dayanmasını istiyordu.[40] Anımsanacağı gibi, Amerika 1919'da da Fransa ile bir garanti anlaşması yapmış, fakat bunu Senato'dan geçirememişti.[41] O zaman, Almanya'nın yinelenen saldırıları karşısında Fransa'ya Ren bölgesini vermektense, Amerika ile bir garanti anlaşması yapması söylenmiş, fakat bu antlaşmayı imzalayan üç Batılı devlet de yeni bir Alman saldırısına meydan vermeme konusunda anlaşmış olmalarına karşın, garanti anlaşması gerçekleşememişti. Aynı öneriyi bu kez de Vandenberg'in ağzıyla Sovyetler'e yapmak akıllıca görünüyorsa da, Sovyetler'in kabul etmeleri beklenmiyordu. Buna benzer bir anlaşma 1919'da yapılmış olmasına rağmen, gene Batılı devletler Almanya'nın belini doğrultmasına göz yummuşlar ve sonunda Alman saldırganlığı Sovyet topraklarını da içine almıştı. *Amerika kendi Yarı-Küresine bütünüyle egemenken ve hiçbir devletin bu topraklara müdahalesine göz yummazken, Vandenberg'in Almanya'nın saldırı yolu üstünde bulunan Polonya'nın yeni hükûmetinin Batı tercihlerine*

göre olmasında ısrarı Sovyetler'de kuşku yaratmaktaydı.

Arjantin konusundaki önemli pürüze karşın, Sovyetler Birliğinin on ödün verdiği[42] San Francisco Konferansı Birleşmiş Milletler'i kurdu. James Reston 12 Haziran 1945 tarihli **The New York Times** gazetesinde şunları yazıyordu: "Delegelerin söylediklerine göre, konferans tutanakları Dumbarton Oaks tekliflerini büyük ölçüde yumuşatan on Rus ödününün varlığını gösteriyor."

San Francisco Konferansı bitip delegeler yurtlarına dönerlerken, toplantının aslında işbirliğini kuramamış, başarısız bir toplantı olduğu kanısına sahip bulunmaları mümkündü. Bu olasılığı ortadan kaldırmak için Truman eski Başkan Roosevelt'in yakınlarından Harry Hopkins'i özel bir görevle Moskova'ya göndermeye karar verdi. Bu çağrıya Hopkins de şaşırmıştı, çünkü kendisi Sovyetler'e karşı daha yumuşak davranan Roosevelt'in yakınlarından olup, bu siyaset Truman tarafından artık bırakılmak üzereydi.[43]

Almanya 7 Mayıs 1945'de teslim oldu. Hopkins Stalin ile buluşmadan üç hafta önce, 8 Mayıs 1945'te, Amerika Sovyetler'e yaptığı Ödünç Verme ve Kiralama Yardımını birdenbire kesmişti. Sovyetler Birliği'ne bildirilmeyen bu karar o kadar beklenmedik bir şeydi ki, yoldaki gemilere "dön" emri verilmiş ve limanlarda boşaltma işlemine girişilmişti. Truman, daha sonra, bu emri okumadan imzaladığını, okumuş olsaydı, imzalamayacağını söyledi.[44] Aslında, bu emir Polonya sorununda Sovyetler'e baskı yapmak için düşünülmüş ve verilmişti.[45] Hopkins-Stalin görüşmeleri sırasında meydana çıkacağı gibi, bu olay da Soğuk Savaş'ın doğuşunda etkili olmuştu.

27 Mayıstaki toplantıda Stalin Amerikan Hükûmetinin kuşkular içinde olduğunu söyleyerek, Almanya'nın yenilgiye uğratıldığı belli olunca Amerika'nın Sovyetler Birliği'ne karşı davranışlarında bir soğukluk görüldüğü ve Ruslara artık ihtiyaç kalmadığı konusunda bir kanı uyandırdıklarından yakındı. Stalin birkaç örnek vererek önce Arjantin üstünde durdu. Yalta'da yalnızca 1 Marttan önce

Almanya'ya savaş ilân eden devletlerin San Francisco'ya çağırılacakları üstünde anlaşmaya varılmıştı. Stalin bu karara uyulmadığını ve Sovyet Hükûmetinin Arjantin'in Birleşmiş Milletler'e sokulması için üç ay daha neden beklemediğini bir türlü anlamadığını belirtti. San Francisco Konferansı'ndaki gelişme ve Amerikan davranışının üç Büyük Devlet arasındaki anlaşmaların değerini düşürmekte oluşunu söyledi. İkinci olarak, Yalta'da Zararları Ödeme Komisyonunda üç devletin temsilcilerinin görev alacağı kararlaştırılmış olduğu halde, Amerika Fransa'nın da eşit koşullarla bu komisyona katılmasını istemişti. Fransa Almanya ile ayrı bir barış imzalamış ve sınırlarını Nazilere açmıştı. Bu hareketten Pêtain Hükûmeti sorumluysa da, söz konusu devlet Fransa idi. Üçüncü olarak, bugünkü Polonya Hükûmetinin yeni baştan kurulacağı kararlaştırılmıştı. Her mantıklı insan bundan, bugünkü hükûmetin, yenisinin çekirdeği olacağı sonucunu çıkarabilirdi. Yalta Antlaşmasının bu konuda, zaten, başka türlü yorumlanmasına da olanak yoktu. Stalin "Rusların basit insanlar olduklarını, ama, aptal ya da...kör" sanılmamaları gerektiğini belirtiyordu. Dördüncü konu Ödünç Verme ve Kiralama Yardımının birden kesilmiş olmasıydı. Amerika'nın bu yardımı Sovyetler Birliği'ne artık devam ettiremeyecek durumda olması başka, bunu sona erdiriş biçimi gene başkaydı. Stalin bu biçimi "talihsiz, hattâ acımasızca" sözcükleriyle tanımlıyordu. Bu yardımın kesilmesi bir baskı yöntemi olarak düşünülmüşse, Stalin'e göre, bir hata yapılmıştı. Beşinci konu Müttefiklere teslim olmuş olan Alman donanması ve ticaret filosuyla ilgiliydi. Stalin Leningrad ve birçok Sovyet limanlarında da bütün savaş boyunca büyük yıkım yapılmış olup, Müttefiklere teslim olan gemilerden birinin bile Sovyetler Birliği'ne verilmediğini, Sovyetler'in İtalyan Donanmasında hakkı olduğu kabul edildikten sonra, Alman Donanmasında haydi haydi hakkı bulunacağım ileri sürdü. Stalin Hopkins'ten şu noktaları dikkate almasını dileyerek, son yirmi-beş yıl içinde Almanların Rusya'yı Polonya yoluyla iki kez işgâl ettiklerini, böyle bir işgâli Amerikalıların da İngilizlerin de

deneyden geçirmediklerini, bundan ötürü Sovyet Hükûmetinin dost bir Polonya istediğini söylemiş, geçmişte Polonya'nın Sovyetler Birliği çevresindeki *cordon sanitaire*'in bir parçası olduğunu ileri sürerek bundan önceki Avrupa siyasetinin hep Rusya'ya düşman bir Polonya Hükûmeti kurmak noktasında toplandığını hatırlatmıştı. Bu koşullar altında da, ya Polonya Almanya'nın doğuya yüklenmesini durduramayacak kadar zayıf kalmış, ya da Almanya ile birlikte hareket etmişti. Böylece, Polonya'nın Rusya'ya yapılan Alman saldırısında bir geçenek olmasına ve Polonya'nın zayıflığı ve düşmanca tavır takmışının Rusya için bir güçsüzlük belirtisi oluşuna dikkati çekmişti. Oysa, Rusya'nın çıkarı Polonya'nın hem güçlü, hem de dost olmasını gerektiriyordu. Sovyetler Birliği Polonya'nın iç işlerine karışma niyetlisi değildi. *Sovyetler Birliği'nin bütün istediği Polonya'nın kapılarını Almanlara açmamasıydı.* Stalin Sovyetler Birliği'nin Polonya'da tek başına hareket etmek zorunda kaldığını söylüyordu. Sovyetler Birliği öbür Müttefikler Varşova Hükûmetini daha tanımadan onunla diplomatik ilişkiler kurmuş ve bir anlaşma yapmıştı. Bunlar, tabii, tek yanlı hareketler olmakla birlikte, Sovyetler'in Polonya topraklarında bulunmaları ve Müttefik Hükûmetlerin bu ülkeyle ilgili olarak daha bir görüş birliğine varmamış olmaları bu sonucu doğurmuştu. Almanya'ya karşı yürütülmekte olan savaşın mantığı Sovyet kuvvetlerinin gerisinin güvenli olmasını gerektiriyordu. Stalin kendilerine ait olmayan Polonya topraklarında işgâli andıracak bir yönetim kurmak yerine, bir Polonya Hükûmeti kurulmasını istediklerini ve bu hükûmetin de ancak Kızıl Orduyla işbirliği yapmış olan çevrelerle kurulabileceğini açıkladı. Bu arada, Polonya'daki gelişmelerin Yunanistan'a İngiliz müdahalesinden daha başarılı oluşuna dikkati çekerek, Sovyetler'in Polonya'da İngilizlerin Yunanistan'da başvurdukları önlemleri almak zorunda kalmadıklarını açıkladı.

Stalin, daha sonra, genişletilip kurulacak olan Polonya Ulusal Birlik Hükûmetinde dört üyenin Batı'dan gelen kimseler olabileceğini, fakat bunların da Sovyetler'in onayından geçmesi gerektiği-

ni söyledi. Stanislav Mikolajczyk'in üyeliğinin önerilmiş olmasına değinerek onun kabul edileceğini, Profesör Oscar Lange'nin gelmek isteyebileceğini belirtti.

Son toplantıda Stalin'in San Francisco'da Amerikalıların ısrar ettikleri oylama yöntemini kabul etmiş olması konferansı "kurtaran" bir olay olarak değerlendiriliyordu.

C. Potsdam Konferansı

Stalin-Hopkins görüşmelerinden sonra,[46] Üç Büyüklerin son savaş görüşmeleri oldu. Stalin Temmuz ortalarında Berlin yakınlarında Truman ve Churchill ile buluşmayı kabul etmişti. Berlin (ya da Potsdam) Konferansı bundan doğmuştu. Truman, Stalin ile ilk (ve son) kez buluşuyordu. Burada, konuşmalar başlamadan önce Truman'ın kabinesinde önemli değişiklikler yaptığı söylenmelidir. Eski Roosevelt kabinesinde bulunan on üyenin altısı ya istifa etmiş, ya da 30 Haziran ile Potsdam Konferansı'nın başlama tarihi olan 18 Temmuz arasında kabineden çıkarılmıştı. Geri kalan dörtten ikisi 1945 sonuna, öbür ikisi de 1946 sonuna kadar ayrıldı.[47] Kabineden uzaklaştırılanlardan biri Almanya'nın endüstrileşmesinin engellenmesi yolunda bir tasarı hazırlayan Maliye Bakanı Henry Morgenthau, Jr. İdi. Eylül 1944'te sunulan bu tasarı Churchill ve Roosevelt tarafından kabul edilmemişse de, Batılıların aslında Almanya'yı kendi yanlarına alıp güçlendirmek istedikleri anlaşılıyordu.[48]

Potsdam Konferansı başlamadan önce Sovyetler'in Tito'yu Venezia Giulia'yı ilhak konusunda desteklemeleri Sovyetler ile Batılı Müttefiklerin arasını daha da açtı. Yugoslav kuvvetlerinin Morgan Çizgisi'nin gerisine çekilmeleriyle ilgili olarak İngilizlerin Tito'ya yolladıkları ültimatom, hiç değilse, bölgesel bir savaş olasılığı yaratıyordu. Sovyetler, Yugoslavya'yı sonuna kadar desteklemeye hazır olmadıklarından, Tito ültimatoma boyun eğmek zorunda kaldı.[49] Sovyetler Birliği İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bu türlü konularda uzun boylu ısrar edecek güce sahip değildi.

Batılı Müttefiklerde ise, yavaş yavaş Sovyetler Birliği'ne karşı zor kullanmanın istenilen sonuçları doğuracağı yönünde kanılar yerleşmeye başlıyordu. Örneğin, Almanya'nın teslim olması ile Potsdam Konferansı arasında Berlin'de dörtlü yönetim kurulurken Amerikalılar kendi sektörlerindeki resmî yapılara Amerikan bayraklarını çekerek Alman görevlilere bundan sonra buyrukları kendilerinden alacaklarını söylemişlerdi. Ertesi gün, Sovyet subayları bu tek başına hareketi protesto etmişlerse de, oldubittiyi kabul zorunda kalmışlardı. Bu olayı anlatan ve Berlin'de Askerî Vali olarak bulunan General Lucius D. Clay Batılı Müttefiklerin Sovyetler'e karşı kuvvet gösterisini bir ilişki biçimi olarak kabul ettiklerini şu sözlerle belirtiyor: "...Her zaman olduğu gibi, oldubitti kabul edildi ve Rusların rızalarını nasıl elde edeceğimize ilişkin ilk dersimizi almış olduk."[50]

Truman daha önceden eski Veliaht Prens Wilhelm'e ait olan Cecilienhof Sarayında yer alan Potsdam Konferansı'nda(17-25 Temmuz ve 28 Temmuz-2 Ağustos 1945) girişimi ele almaya çalışmış, öneri üstüne öneri getirmişti.[51] Konferansın daha başında ev sahibi durumunda olan Stalin Truman'a başkanlık önermişti. Truman'm ilk önerisi, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonraki barış konuşmalarında yapılan yanlışı tekrarlamayarak, bir Dış İşleri Bakanlığı Kurulu meydana getirmek oldu.[52] Truman'a göre, böyle bir örgütle ilk hazırlıklar yapılmayacak olursa, daha ilerdeki barış konferansının başarılı olması olanaksızdı. Bu kurula ABD, SSCB, Britanya, Çin ve Fransa'nın üye olmasını istiyordu. İkinci olarak, geçici dönemde Almanya'da yönetimden sorumlu olacak bir Denetleme Kurulu'nun kurulmasını öne sürerek bu kurulun izlemesi gereken ilkeleri özetledi. Bu ilkeler Almanya'nın silâhsızlanması, savaş endüstrisinin yok edilmesi, Nazi kurumlarının ortadan kaldırılması, savaş suçlularının yargılanması ve bu amaçların elde edilmesi için ekonomik denetimin sağlanmasıydı. Üçüncü olarak, *Romanya ve Bulgaristan Hükûmetlerinin tezelden yeniden kurulmalarını ve yeni hükûmetlerde "bütün önemli demokratik*

öğelerin temsilcilerine" yer verilmesini istedi. Bu hükûmetler yeniden kurulduktan sonra hemen tanınacak ve barış antlaşmaları imzalanacaktı. Dördüncü olarak da, İtalya'nın Birleşmiş Milletler'e sokulmasını öneriyordu. Churchill burada Truman'ın sözünü keserek çok önemli bazı konuları çok çabuk geçmekte olduklarını hatırlattı. Hele İtalya konusunda tam Fransa'nın yenilgiye uğradığı sıralarda Roma Hükûmetinin saldırısına uğradıklarını belirterek eski Başkan Roosevelt'in bu saldırıyı "arkadan hançerleme" şeklinde tasvir ettiğini belirtti.

Stalin de konferansta şu konuların görüşülmesini istiyordu: Alman ticaret filosu ve donanmasının bölünmesi; tazminat; Sovyetler Birliği vesâyetine bazı toprakların verilmesi; Mihver uydularıyla ilişkiler, İspanya'da Franco yönetimi; Tanca; Suriye ve Lübnan; Polonya. Churchill **Anılar**'ında Truman'm önerilerinin "vaktinden önce" oluşunu söyleyerek "Büyük İttifakın dağılacağından korktuğunu belirtmektedir."[53] Önce Çin'in Dış İşleri Bakanları Kurulunda temsil edilmesiyle ilgili öneri hakkında görüşünü açıklayan Churchill Avrupa'daki düşmanın yenilmesine çok az katkıda bulunmuş olan ve bu dünyanın ta öbür tarafındaki bir devleti Avrupa sorunlarını kararlaştırmaya çağırmayı yerinde bulmuyordu. Dört mü, yoksa beş mi devletin temsil edileceği konusunu bizzat bu kurulun incelemesini öne sürmesi üzerine, Stalin "hâttâ üç" devletin temsilinin uygunluğunu ileri sürerek Çin ile birlikte Fransa'nın da kurul dışı bırakılmasını istemişti.

İkinci toplantıda[54] Dış İşleri Bakanlarının kurulun birleşimiyle ilgili olarak önerileri konferansa getirildi. Kurul düşmanla teslim antlaşmasını imzalamış ülkelerin temsilcilerinden oluşacaktı. Bu yol Japonya ile savaş bittiği zaman Çin'in kurula girmesini olanaklı kılacaktı. Byrnes Almanya'ya karşı güdülecek siyasetle ilgili olarak Dış İşleri Bakanlarının raporunu okurken, "Almanya" kelimesinin sık, sık geçmesi üzerine Churchill hangi Almanya'nın kastedildiğini sordu. Stalin "savaştan sonraki" Almanya'yı, Truman ve Churchill ise 1937 Almanyasmı anlıyorlardı. Kısa bir tartışmadan sonra,

Stalin 1937 Almanyasını konuşmalara bir " başlama noktası" olarak kabul edeceğini açıkladı. Polonya sorununa geçildiğinde, Stalin Birleşmiş Milletler hükûmetlerinin bundan böyle Londra'daki menfada-Polonya Hükûmetini tanımalarını istedi. Yeni Polonya Hükûmeti konusu Dış İşleri Bakanlarına havale edildi.

Üçüncü toplantıda Stalin Alman ticaret filosu ve donanmasının üçte-birinin Sovyetler Birliği'ne verilmesini istedi. Gene Stalin Franco İspanyası ile ilişkilerin kesilmesini önerdi.

Dördüncü toplantıda Dış İşleri Bakanlarının çalışmalarını özetleyen Molotov, Bulgaristan, Romanya ve Yunanistan'da seçimlerle ilgili Yalta kararlarının uygulanışı hakkında bir anlaşmaya varamadıklarını söyledi. Churchill sadece bu ülkelerde seçimlerin nasıl yapıldıklarını bilmek istediklerini belirtti. Truman'ın İtalya sorununda eski görüşünde direnmekte olduğunu söylemesi üzerine, Stalin İtalya'nın büyük günahlar işlediğini, Ruslara karşı ta Ukrayna'da Don'da bile savaştıklarını belirttikten sonra, duygularla hareket etmenin doğru olmadığını, amacın bu ülkeleri Almanya'dan uzaklaştırmak olduğuna göre, asıl önemli olan sorunun İtalya'yı Birleşmiş Milletler safına çekmek olduğunu ileri sürdü.

Beşinci toplantıda daha çok Polonya üzerinde duruldu. Truman, Sovyet Hükûmetinin Polonyalılara Alman topraklarından bir parça vererek Almanya'da beşinci bir işgâl bölgesi yarattıklarını ileri sürüyordu. Bu ise, Truman'a göre, Yalta Antlaşmasına aykırıydı. Stalin, Yalta kararlarına göre, Polonya'nın doğu sınırlarının Curzon Çizgisini izlemesi gerektiğini söyledi. Gene Yalta'da, Polonya'nın kuzeyde ve batıda bazı topraklar alacağı belirtilmiş, fakat batı sınırıyla ilgili olarak kesin bir şey söylenmemişti. Churchill bu konuda Stalin'in "hiç birimiz bağlı değiliz" şeklindeki sözlerinin "doğru" olduğunu söylüyor.[55] Stalin'e göre, Sovyetler'in Polonyalılara, antlaşma dışı olarak, yeni bir işgâl bölgesi verdikleri doğru değildi. Alman ordusu çekilirken sivil halk onu izlemiş ve bu topraklarda sadece Polonyalı yurttaşlar kalmışlardı. Ordu ile birlikte sivil

Almanlar çekilmemiş olsalardı bile, burada bölgesel Alman yönetimi kurmak güç olacaktı, çünkü nüfusun çoğunluğunu gene Polonyalılar oluşturuyordu.

Altıncı toplantıda Truman Polonya temsilcilerinin Potsdam'a çağırılarak Dış İşleri Bakanlarıyla görüşmelerini kabul etti. *Molotov* vesayet sisteminin kurulmuş olmasından söz ederek *İtalyan sömürgelerinin geleceği hakkında bilgi edinmek istedi. Churchill* derhal müdahale ederek *bu sömürgeleri İngiliz ordusunun tek başına işgâl ettiğini belirtmesi üzerine, Molotov Kızıl Ordu'nun da Berlin'e girmiş olduğunu hatırlattı. İlk işgâl edenin o topraklara sahip çıkacağına dair bir iddianın kabulü çok güç olduğundan, vesayet altına alınacak bölgeler konusunun Dış İşleri Bakanlarına bırakılması kararlaştırıldı. Bu sırada, Türkiye'nin sözü edildi. Churchill* **Anılar***'ında bu konuya hiç değinmiyor.*[56] *Truman'ın* **Anılar***'ı ise, Churchill'in Potsdam'da Montreux Antlaşmasının değişmesi gerektiği yolunda bir konuşma yaptığını göstermektedir.*[57]

Montreux Sözleşmesi daha Birinci Maddesinin ilk fıkrasında "Boğazlarda denizden geçiş ve seyrüsefain serbestisi prensibini" açıklar. Ticaret gemilerine barışta ve Türkiye tarafsızsa, savaş zamanında tam bir serbesti tanınmıştır. Türkiye kendini savaş tehlikesiyle karşı karşıya sayarsa, Boğazlara gündüz girmeleri ve gösterilen yoldan gitmeleri koşuluyla serbesti vardır. Türkiye ile savaşmayan devletin ticaret gemileri, düşmana hiçbir yardım etmemek koşuluyla, geçebilir. Savaş gemilerinden "hafif su-üstü gemileri, küçük muharebe gemileri ve yardımcı gemiler", barış zamanında, gerek Karadeniz'de kıyısı olan, gerek olmayan devletlere bağlı olsunlar, geçerler. Önceden haber vermenin "normal müddeti" sekiz gündür; Karadeniz devletleri için bu sürenin on-beş gün olması "arzuya şayandır". Büyük savaş gemilerinin geçişi ile ilgili olarak Karadeniz'de kıyısı olan ve olmayan devletler arasında bir fark gözetilmiştir. Karadeniz'de kıyısı olmayan devletler için de serbesti vardır. Ancak, transit halindeki savaş gemilerinin azamî tonajı 15.000 tonu, sayısı da dokuzu aşamaz;

denizaltıları da hiç geçemez. Gene Karadeniz'de kıyısı olmayan devletlerin bu defa Karadeniz'de bulundurabilecekleri savaş gemilerinin tonajı toplam 30.000'i geçemez. Karadeniz'in en kuvvetli filosunun tonajı 10.000 ton aşarsa, bu 30.000 tonluk sınır 45.000'e çıkabilir. Karadeniz'de kıyısı olmayan devletlerin savaş gemileri 21 günden fazla kalamaz. Antlaşmada Sovyetler Birliği gibi Karadeniz'e kıyısı olan devletler yararına bazı farklar vardır. Bu devletler, transit olarak, 15.000 tondan yüksek "hatt-ı harb gemileri"ni ancak birer birer ve refakatlerinde en çok iki torpido ile geçirebilirler. Dışarda yaptıkları ya da satın aldıkları denizaltıları, üslerine dönmek üzere, gündüz su üstünde seyrederek ve tek, tek geçirebileceklerdir. (Sovyetler Birliği bütün denizaltılarını kendileri yapmakta olduğundan, 1945'te [ve de şimdi] bu maddenin bir önemi yoktu.) Yabancı bir deniz kuvveti, Türk Hükümetinin çağrısı üzerine, Boğazlar'da bir limana nezâket ziyaretinde bulunabilir. Savaşta Türkiye tarafsız ise, savaşan devletlerin savaş gemileri geçemez. Milletler Cemiyeti'nin bir zorlama önlemi ve Türkiye'yi bağlayan bir karşılıklı yardım anlaşması gereğince, saldırıya uğramış bir devlete yapılacak yardım bu yasağın dışındadır. Türkiye savaşıyorsa, savaş gemilerinin geçmesi Türkiye'nin kararma bağlıdır. Türkiye kendini bir savaş tehlikesi içinde görüyorsa, durum gene aynıdır; yani, Türkiye'nin kararma bağlıdır.[58]

Churchill Sovyet gemilerinin serbest hareketinden yana olduğunu söylemekle birlikte, Türkiye'yi pek telâşlandırmamak gerektiğini belirtiyordu. Churchill Türkiye'nin hem Bulgaristan'daki Sovyet kıt'alarının varlığından, hem de Molotov ile Moskova'daki Türk Büyükelçisi arasındaki konuşmada Türk Boğazlarında üs ve doğu sınırında bazı topraklar istenmiş olmasının Türkiye'yi kuşkulandırdığını söylüyordu.[59] Bu arada söz alan Molotov Türk Hükûmetinin Sovyetler Birliği ile bir ittifak yapma isteğinde bulunduğunu, 1921'de Sovyet Ermenistan'ı ve Sovyet Gürcistan'ından bazı Sovyet topraklarının Türkler tarafından alındığını ve bir ittifak yapılabilmesi için önce bunun düzeltilmesi

gerektiğini söyledi.[60] Churchill Boğazlar sorununun sadece Sovyetler ve Türkiye arasında çözümlenebileceğini düşünmenin yanlış olacağını ileri sürdü. Molotov'da geçmişte bu yolda anlaşmalar yapılmış olduğunu söyleyerek 1805 ve 1833 antlaşmalarını belirtti.[61] Churchill'in bu antlaşmaları incelettireceğini söylemesiyle bu oturum da sona erdi.

Yedinci toplantıda Stalin Boğazlar rejiminin Sovyetler Birliği'ne karşı iyi işlemediğini ileri sürdü. Bu antlaşmaya göre, Türkiye'nin yalnız savaşa dahil olduğu zaman değil, savaş tehlikesinin var olduğu sırada da, Boğazları kapatmaya hakkı olduğunu söyledi. Bunun sonucu olarak da, Türkiye Britanya gibi bir Büyük Devlet tarafından desteklenecek olursa, başka bir Büyük Devletin, yani Sovyetler Birliği'nin, boğazını sıkabilecekti. Stalin Cebelitarık Boğazı'nda ya da Süveyş'te aynı yönetim biçimi olursa, Britanya'nın ne diyeceğini, Panama'da aynı yönetim biçimi uygulansa Amerika'nın nasıl bir tavır takınacağını sordu.[62]

Truman yalnız Türk Boğazları'nda değil, Almanya'da Kiel Kanalı, Ren ve Tuna'da, Süveyş Kanalı'nda bütün devletler için serbest seyrüsefer uygulanmasıyla ilgili bir çalışmanın hazırlanmakta olduğunu belirtti. Türkiye ve Sovyetler Birliği arasındaki toprak sorunlarının sadece iki ülkeyi ilgilendirdiğini, oysa Boğazlar konusuyla Amerika ve daha birçok ülkenin ilgilendiğini söyledi. Churchill Montreux Antlaşması'mn değişmesi noktasında Stalin ile aynı görüşte olduğunu, fakat güvencenin birçok devletlerce verilmesi gerektiğini ileri sürdü. Kiel Kanalı'nın da serbest olmasını ve öbür devletlerce güvence altına alınmasını istiyordu. Trumanda Montreux Antlaşması'nın değişmesi gerektiğini açıkça belirtti. İkinci konu olarak, Stalin Koenigsberg'i ele alınca, Truman Sovyetler Birliği'nin kuzeyde buz tutmayan bir limana gereksinimleri olduğunu teslim etti. Üçüncü olarak, Molotov Suriye Lübnan'ın bağımsızlığı konusunu ileri sürünce, Churchill bu sorunun sadece İngiltere ve Fransa'yı ilgilendirdiğini söyledi. Dördüncü olarak da, İran'a değinildi. İngiliz görüşüne göre, İran'daki müttefik kuvvet-

lerinin artık çekilmeleri gerekiyordu. Sovyet yorumuna göre, Müttefikler Japonya ile savaş sona erinceye kadar İran'da kalabilirlerdi. Stalin buna karşın, Sovyet kıt'alarım Tahran'dan çekeceğini söyledi.

Sekizinci toplantıda Amerika Romanya, Bulgaristan ve Macaristan hükûmetlerinin "sorumlu ve demokratik" biçimde yeniden kurulmalarını önerdi. Stalin mevcut hükûmetlerin "sorumlu ve demokratik" olmadıklarını imâ etmenin küçük düşürücü olduğunu ve bu üç Doğu Avrupa ülkesini bugün yönetenlerin Faşist olmadıklarını söyledi. Öte yandan, herhalde çok az demokratik olan Arjantin Hükûmetini Amerika bütün ağırlığını koyarak Birleşmiş Milletler'e aldırmıştı. Doğu Avrupa hükûmetleriyle ilgili konunun tekrar Dış İşleri Bakanlarınca konuşulmasına karar verildi. Gündemin ikinci maddesi Türk Boğazları'ydı. Churchill Boğazlardan geçiş serbestisinin Üç Büyüklerce -ve öteki devletlerce de- güvence altına alınması gerektiğini söyledikten sonra, Truman'ın bütün dünya boğazlarının serbest olması yolundaki önerisinin dikkate değer ve önemli olduğunu belirtti. Bu sırada, Molotov Süveyş Kanalının da Türk Boğazları gibi aynı uluslararası denetim altında olup olmadığını sordu. Churchill Süveyş'in söz konusu edilmediğini söylemesi üzerine, Molotov "öyleyse, ben söz konusu ediyorum" diyerek, su yollarının uluslararası denetimi çok iyi bir kuralsa, Süveyş'e neden uygulanmadığını Churchill'den sordu. Churchill bugünkü yönetim biçimiyle Süveyş'in tam yetmiş yıldır yönetildiğini, bundan hiçbir yakınma olmadığını söylemesi üzerine, Molotov "bir de Mısır'a sorsanız" diye yanıtladı. Eden'in müdahale ederek "Britanya ile antlaşmayı imzalayan Mısır'dır" demesi üzerine, Molotov uluslararası denetimin daha iyi olacağını da biraz önce İngilizlerin ileri sürdüğünü hatırlattı. *Churchill bu tercihi Sovyetler'in görüşünü tatmin etmek için benimsediğini, bu yolla Sovyetler'in Türk Boğazlarından serbestçe girip çıkabileceklerini ve Britanya Hükûmetinin Türkiye'ye bu yolda "baskı yapmaya hazır"*[63] *olduğunu ekledi.* Her üç devletin de Boğazlar sorunu hakkında

gerekli incelemeleri yapıp kendi görüşünü Türkiye'ye bildirmeleri kararlaştırıldı.[64] Toplantı bittikten sonra ve herkes salonu terk etmeden önce, ikili üçlü konuşmalar oldu. Churchill'in **Anılar**'ında belirttiğine göre, Truman Stalin'e doğru yürüyerek, iki çevirmen aracılığıyla yeni bir bombanın, atom bombasının haberini vermiş. Bundan sonrasını bu konuşmayı çok yakından izlediği anlaşılan Churchill'den dinleyelim:

> Onlardan dört-beş metre uzaklıktaydım ve bu çok önemli konuşmayı yakından izliyordum. Başkanın [Truman] ne söyleyeceğini biliyordum.[65] Önemli olan söylenenin Stalin üstündeki etkisiydi. Daha dünmüş gibi anımsıyorum. Çok memnun görünüyordu. Yeni bir bomba ha! Hem de üstün güçlü bir bomba! Japon cephesinde kesin bir ağırlığı olacaktı. Ne talih! O zaman bende uyanan izlenimler bunlardı. Söz konusu bombanın önemini [Stalin'in] kavramadığından emindim... Dünya politikasında meydana gelecek olan değişiklik hakkında en ufak bir görüşü olsaydı, bu durum tepkilerinde görülebilirdi.[66]

26 Temmuz gecesi saat 9.20'de Truman Japonya ile ilgili ve "Potsdam Bildirisi" diye bilinen ültimatomu yayınladı. Amerika, Britanya ve Çin adına yayınlanan bu bildiride Japonya'ya savaşı sonuçlandırma fırsatı verildiği açıklanıyor, Japon silâhlı kuvvetlerinin bütünüyle yok edileceğinden söz ediliyor, savaşın bitmesiyle bazı Japon topraklarının kimi Müttefiklerce işgâl edileceği, Kahire Bildirisi uygulanarak Japon egemenliğinin Honşu, Hokkaido, Kyuşu, Şikoku ve bazı küçük adalarla sınırlanacağı belirtiliyor, savaş suçlularının adalete teslim edileceği açıklandıktan sonra, Japonya kayıtsız, şartsız teslime davet ediliyordu. *Bu bildirinin Sovyetler Birliği'ne sorulmadan yayınlanması Sovyetler'i şüpheye sokan önemli olaylardan biriydi.* Hazırlanan ültimatom, Çiang Kay-şek'ten bir onay telgrafı geldikten hemen sonra basına verilmiş ve ültimatomun bir kopyası da Sovyet Dış İşleri Bakam'na bilgi olarak gönderilmişti. *Molotov ültimatomun "iki ya da üç gün geciktirilmesini" istemiş, basına verildiğini öğrenince, rahatsız olmuştu.*[67] Molotov

sadece, " bize de sorulsaydı iyi olurdu" diyebildi.

Bir süreden beri Sovyet kuvvetleri Batı cephesinden Uzakdoğu cephesine büyük zorluklarla taşınmakta oldukları halde, Batılı Müttefikler Japonya ile savaşı Sovyetler Birliği'ni işin içine katmadan bitirme niyetlisi olduklarından, bu bildiriyi de Sovyet temsilcilerine bir olupbitti havası içinde açıklamışlardı. Bildiride atom bombasının sözü edilmiyor, Japonya teslim olmazsa geleneksel silâhlarla teslime zorlanacağı kanısı uyandırılıyordu. Oysa, Amerikan Hükûmeti, Moskova'daki Büyükelçisi kanalıyla, atom bombası patlatılmadan bir ay önce Japon Hükûmetinin barış istediğini öğrenmişti. 28 Temmuzda onuncu Potsdam görüşmeleri yeniden başladığında,[68] Stalin Sovyet heyetinin Japonlardan bir öneri aldığını, Anglo-Amerikan ültimatomu hazırlanırken Sovyet Heyeti daha önceden haberli kılınmamışsa da kendinin Japonya'nın bir yaklaşma önerisinden Müttefikleri haberli kılmak istediğini söyledi. Japonya'nın Moskova Büyükelçisi Sato 13 Temmuzda Prens Kanoye'nin Moskova'ya gelmek istediğini belirtmişti. Kanoye savaşın sona erdirilmesi için Sovyet Hükûmetinden aracılık yapmasını isteyecekti. Sovyet Hükûmeti de tam ne konuşulacağını bilmeden böyle bir isteğe yanıt veremeyeceğini söylemiş, o zaman barış önerisinin Japon İmparatorunun da isteği olduğu belirtilmişti.[69] Stalin de bu olayı Potsdam'a gelir gelmez Truman'a iletmişti. Anglo-Amerikan ültimatomuna karşı Japonya'dan resmî bir yanıt gelmedi. Sadece, Tokyo Radyosu Japon Hükûmetinin savaşmaya kararlı olduğunu ilân etti.

31 Temmuz tarihli on-birinci toplantıda Stalin tazminat konusunda Amerikan önerisi olan yüzdeleri kabul etti. Son toplantı olan 1 Ağustos tarihli on-ikinci görüşmede Nazi savaş suçluları söz konusu edilirken, Stalin, adların açıklanmasını istedi. Sovyet Heyeti kendi listesine Krupp gibi endüstri krallarının adlarını da koymuştu. Bir ay içinde ilk listenin açıklanması kararlaştırıldı.

Ç. Potsdam Bildirisi, Japonya'nın Teslimi ve SSCB'nin Durumu

Aynı günün gecesi bir protokol ile bir bildiri hazırlandı.[70] Potsdam Konferansı'nm kapanması dolayısıyla yayınlanan bildiride Almanya ile barışı hazırlamak için bir Dış İşleri Bakanları Kurulunun kararlaştırıldığı, bu kurulun olağan olarak Londra'da toplanacağı, Potsdam'da temsil edilmemiş olan Fransa ve Çin bu kurula çağırılmışlarsa da, Üç Büyüklerin karşılıklı danışma haklarını ellerinde bulundurdukları, Avrupa Danışma Komisyonunun kaldırıldığı, Almanya'nın bağlı kalacağı siyasal ve ekonomik ilkeler ile Polonya Hükûmeti ve Batı Polonya sınırlarıyla ilgili kararlar belirtilmiştir.

Almanya konusunda alınan kararlar şöyleydi: Alman militarizmi ve faşizm kökünden sökülecek, Müttefikler Almanya'nın artık hiçbir zaman komşularını ya da dünya barışını tehdit etmemesini sağlamak için gerekli önlemleri, şimdi ve ilerde, birbirleriyle anlaşarak alacaklardır. Müttefiklerin amaçları Alman ulusunu yok etmek ya da tutsak kılmak değil, hayatlarını demokratik ve barışsever temeller üzerine yeniden kurma fırsatını vermekti. Almanya'da yetki, gerek ayrı ayrı kendi işgâl bölgelerinde, gerekse Denetleme Kurulu Üyesi sıfatıyla, hep birlikte Amerikan, İngiliz, Sovyet ve Fransız kuvvetleri başkomutanlarınca kullanılacaktı. İşgâlin amacı Almanya'nın tam olarak silâhsızlandırılması, askerî üretimde kullanılabilecek bütün Alman endüstrisinin yok edilmesi ya da denet altına konması, bu sonuçlara varmak için Alman askerî kuvvetleri, askerî ya da yarı askerî bütün örgütler, Almanya'da askerî geleneğin devamına yarayan klüp ve derneklerin ortadan kaldırılması, bütün askerî malzemenin teslimi ya da yok edilmesi, uçak ve silâh üretiminin engellenmesi, Nazi Partisi ile bütün Nazi örgütlerinin kapatılması, Hitler rejiminin temelinde yatan bütün Nazi yasalarının yürürlükten kaldırılması, savaş suçluları ve işgâl için tehlikeli memur ve kişilerin tutuklanmaları, Nazi Partisinde sadece bir üyelikten fazla bir yer tutmuş olan kişilerin görev-

lerinden alınarak yerlerine demokratik kurumların gelişmesine yarayacak kişilerin konması, Alman eğitiminin Nazizm ve militarizm öğretilerini ortadan kaldırarak eğitimin demokratik düşüncelerin gelişmesini mümkün kılacak bir biçimde denetlenmesi, adliye sisteminin demokratik ilkelere uygun olarak yeniden düzenlenmesi, siyasî partilere izin verilmesi, basın söz ve inanç özgürlüklerinin engellenmemesi, Alman savaş gücünün yok edilmesi için her türlü silâh ve savaş aracı yapımının yasaklanması, Alman ekonomisinde her türlü kartel, tröst ya da tekel oluşturan öbür örgütlerin ortadan kaldırılması, bu amaçla ekonominin merkez-kaç bir duruma sokulması, işgâl döneminde Almanya'nın tek bir ekonomik birim olarak işlem görmesi, Alman endüstrisinin savaş malzemesinin yeniden kurulmasına engel olacak biçimde elden geçilmesi ve dıştaki Alman alacaklarının denetlenmesidir.

Potsdam kararlarının ilânından birkaç gün sonra, *6 Ağustosta Amerika Japonya'ya atom bombası kullandı.* İki gün sonra da Sovyetler Birliği Japonya'ya karşı savaş ilân etti. Amerika geleneksel silâhlardan çok daha güçlü olan atom bombasını askerî amaçlar uğruna ilk kez kullanıyordu. *Bu âna kadar, Sovyetler Birliği'nin Doğu Avrupa üzerinde titiz davranması yeni bir Alman saldırısını engelleme çabasıydı. Artık aynı bölge atom silâhlı Batı'ya karşı bir tampon bölge olarak da önem kazanıyordu. Çünkü Sovyetler Birliği'nin bu sırada atom silâhı yoktu.* 6 Ağustosta Hiroşima, 9 Ağustosta Nagazaki bombalanmıştı. Amerika Sovyetler Birliği'nin Uzakdoğu savaşına girmesini istememişti. Daha 29 Temmuzda Byrnes Molotov'a Sovyetler'in Japonya ile bir saldırmazlık antlaşması olduğunu, Amerika, yeterli neden olmadan, başka bir hükûmetten anlaşmasına aykırı olarak hareket etmesini istemeyeceğini söylemişti. Amerikan Hükûmeti bir devletler hukuku kuralında pek hassas davranırken, aynı günlerde, Japon Hükûmetinin barış istemesini bir kenara bırakarak, 400.000 sivili atomla bombalamakta bir sakınca görmemişti. Oysa, Japonya'nın kısa sürede nasıl olsa yenileceği biliniyordu. Harry Hopkins 28 Mayıs 1945'te Truman'a gönderdiği bir mesajda

"Sovyet Ordusu 8 Ağustos'ta harekete girişecek... Japonya mahvoldu ve Japonlar bu durumu biliyorlar"[71] diyordu. Byrnes **Anılar**'ında Sovyetler'in Uzakdoğu'da savaşa girmelerini istemediğini açıkça söylüyordu.[72] Forrestal'in 28 Temmuzda defterine not ettiklerine de bakmak gerekmektedir. Orada Byrnes'in " Sovyetler savaşa katılmadan, hele Dairen ve Port Arthur limanlarına el atmadan, Japonya işini sonuçlandırmakta pek titiz davrandığı" belirtilmektedir.[73] Dairen ve Port Arthur'a ilişkin olarak anımmsamak gerekecek ki, bu iki yer de Yalta Antlaşmasıyla Sovyetler'e bırakılmıştı. Byrnes Sovyetler'i Japonya savaşı dışında kılmakla Yalta Antlaşmasının uygulanmasını engellemek istiyordu. Batılılar Sovyetler'in Yalta hükümlerini çiğnediklerini iddia ettikleri sırada hatırlanması gereken bir nokta.

Atom bombasının Sovyetler'in savaşa girmeseni beklemeden hemen kullanılmasını başka türlü yorumlama olanağı yoktur. Amerika ikinci atom bombasını Sovyet birlikleri Mançurya'ya girdiği gün, yani 9 Ağustos'ta kullandı. Ne birinci ültimatomda böyle bir bombanın sözü edilmiş, ne de ikisi arasında makûl uzunlukta bir zaman bırakılmıştı. İkinci atom bombasının Nagazaki'ye atıldığı gün (ve Amerika bütün Pasifik'i etki altına almaya hazırlandığı sıralarda) Başkan Truman Doğu Avrupa ülkelerinin "tek bir devletin etki alanında olamayacağını" söylüyordu.[74] Atom bombasının yarattığı heyecan sırasında, 18 Ağustos'ta, Byrnes Bulgaristan'daki seçimlerin demokratik yöntemle yapılmamakta olduğunu ileri sürdü. Seçimlerin ertelenmesi üzerine, Prof. Schuman Byrnes'in sözlerini " Sovyet-Amerikan ilişkilerinin trajik bir çıkmaza girmesinin" başlangıcı olarak kaydetmektedir.[75] Eski Başkan Roosevelt'in yakınlarından olan Summer Welles de Müttefik koalisyonuna egemen olan ruhtaki değişikliklerin kaynağını şöyle anlatıyor: "[Roosevelt'in ölümüyle] Amerikan siyasetinin yönetimi başka ellere geçti. Bunun Sovyet-Amerikan ilişkilerine getirdiği korkunç değişiklik Potsdam toplantısında bulunan bütün tarafsız gözlemcilerin görebileceği bir şeydi."[76]

Amerikan-Sovyet koalisyonunun bu sıralarda kopmuş olması üstünde durmak gerekir. Bu kopmaya Batı'nın gösterdiği neden genellikle Yalta Antlaşmasının uygulanmasıysa da, bu dönemin Batı açısından Sovyetler'in iyi niyet gösterilerinin doruğuna erdikleri bir dönem olduğu kabul edilebilir. Yalta'da Amerikalıların çok önem verir göründükleri bir soruna ilişkin olarak, Sovyet kıt'aları Almanya'dan Mançurya'ya ikinci bir cephe açmak için taşınmaya başlanmış, Polonya'da Mikolajczyk ve öbür bazı Polonyalıların da katılmasıyla genişletilen hükûmeti Batı da tanımıştı. Amerika'nın koalisyonu bu dönemde koparması için özel bir neden gözükmüyordu. Bazı Batılı yazarlar Amerika'nın artık Sovyet dostluğu ve desteğine ihtiyaç kalmadığını bu davranışın nedeni olarak ileri sürmektedirler.[77] O zaman, Japonya ile savaş üzerindeki olumsuz etkisini düşünerek Marshall ve Stimson'un ölçülü olmayı salık verdiği 23 Nisan Truman-Molotov buluşması ile Sovyetler'e danışmadan Japonya'ya ültimatom verilme tarihi olan 26 Temmuz arasında, Amerika'daki bu değişikliğe neden olan olay herhalde Potsdam Konferansı'nın açılmasından önce başarıyla sonuçlanan birinci Alamogordo atom bombası deneyiydi. Bu atom deneyinin Batı'nın davranışına getirdiği yeniliği Churchill şu sözlerle anlatıyor: "İnsan ilişkilerinde yeni bir unsurun karşısındaydık. Önünde durulmaz bir güce sahiptik... İleriye bütün bakışımız değişmişti."[78]

Japonya'nın 2 Eylül 1945 sabahı Tokyo koyunda Amerika'nın *Missouri* zırhlısı'nda teslim belgelerini imzalamasıyla İkinci Dünya Savaşı da sona ermiş oluyordu. *Batılılar İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra iki büyük devden, Amerika ve Sovyetler Birliği'nden söz etmişler ve bunlardan ikincisinin, yani Sovyetler'in Amerika'yı ve dolayısıyla Batı'yı tehdit ettiğini söylemişlerdir. Fakat o zaman hükûmetlerin halklara söylemedikleri ve halkların da kendiliklerinden anlamadıkları şuydu: Bu iki "dev"den Amerika İkinci Dünya Savaşı'ndan güçlü, enerjik, zengin, çok az kayıpla ve derisi bile pek çizilmeden çıkmıştı. Kendi anayurdunda bir yıkıntı görmemişti. En önemlisi, atom tekeline sahip tek devletti. Savaştan rakipsiz bir sermayeci ülke olarak çıktı. Öbürü, yani Sovyetler*

Birliği ise, savaşta aşağı, yukarı 20 milyon ölü vermişti. Savaştan sonra ilk nüfus sayımı yapıldığı zaman, 18 yaşın üstünde erkek sayısı sadece 31 milyon çıkmıştı. Bu 31 milyonun bir kısmı da yaralı ya da sakattı. Nazi Almanyası ve peykleri 88 milyon Sovyet yurttaşın oturduğu toprakları istilâ etmiş, 15 büyük kent, 1.710 küçük kent, 17.000 köy, 6 milyon yapı, 31.850 endüstri kuruluşu, 65.000 km. demiryolu, 56.000 mil karayolu, 90.000 köprü, 10.000 elektrik istasyonu, 1.135 kömür madeni, 3.000 petrol kuyusu, 98.000 kollektif çiftlik, 2.890 makine-traktör istasyonu, 40.000 hastahane, 84.000 okul, 43.000 kütüphane, 110 milyon kitap, 44.000 tiyatro, 427 müze ve 2.800 kilise yıkılmış, 61 milyon büyükbaş ve 110 milyon kümes hayvanı öldürülmüştü.[79] Savaştan sonra Sovyetler Birliği'nin durumunu 1945'te orada bulunmuş olan Edwart Crannkshaw anlatıyor:

> Savaştan sonraki günlerde Moskova'dan Brest Litovsk'daki yeni sınıra henüz açılmış olan tren yolu ile ağır ağır gitmek bir karabasanı andırıyordu. Yüzlerce, binlerce mil çevrede ayakta duran ya da yaşayan bir varlık yoktu. Bütün kasabalar, kentler yerle bir olmuştu. Ambar, silo diye bir şey kalmamıştı. Makine namına bir şey görünmüyordu. Ne elektrik santrali vardı, ne su deposu. Uçsuz, bucaksız topraklarda ayakta kalmış bir telgraf direğine bile rastlanmıyordu...[80]

İşte, Avrupa ve Amerika'yı tehdit eden devlet buydu! Birkaç kuşak çocukları savaş alanlarında yok olmuş, erkek nüfusu az, mevcudu yaşlı, sanayii yakılıp yıkılıp, yok edilmiş bu ulus Avrupa'yı ve dünyayı işgâle girişecekti...

D. Barış Toplantıları

Potsdam Konferansı biter bitmez o konferansta alınan kararlarla ilgili bütün yorumlar ve anlaşmazlıklar birbirini kovaladı. Potsdam Protokolü gereğince, Dış İşleri Bakanları Kurulunun ilk toplantısı İtalya ve uydu barış antlaşmalarını ele almak üzere Londra'da olacaktı (11 Eylül-1 Ekim 1945). Bu antlaşmaların hazırlanması tam on-altı ay aldı. Londra toplantısını Moskova (16-26 Aralık 1945) ve

Paris (25 Nisan-16 Mayıs ve 15 Haziran-12 Temmuz 1946) toplantıları izledi. Yirmi-bir devletin katıldığı Paris Barış Konferansı (29 Temmuz-15 Ekim 1946) antlaşma tasarılarının her noktası incelendikten sonra New York'ta toplanan (4 Kasım-12 Aralık 1946) Dış İşleri Bakanları Paris Barış Konferansı'nın öğütlerini de göz önünde tutarak antlaşmalara son biçimi verdiler.

Sumner Welles'in yorumuna göre, daha ilk Londra toplantısında Amerikan Dış İşleri Bakanı "oyalayıcı bir tavır" takınmıştı. Byrnes'in sert tutumunu Senatör Vandenberg'in önerisiyle çağırılan ve heyet üyelerinden olan John Foster Dulles da destekliyordu.[81] Sonuç, gene Walles'in deyimiyle, "modern zamanların en başarısız uluslararası toplantılarından biri oldu."[82] Londra toplantısı daha yapılmadan önce, *General de Gaulle bir Batı bloku önermiş, kuşku uyandıran bu öneri Sovyet basını ve radyolarının büyük tepkisine yol açmıştı.* Daha ilk toplantıda çatışmalar o derece şiddetlenmeye başlamıştı ki, bir aralık Britanya İşçi Partisinden Dış İşleri Bakanı Bevin'in Molotov'u Hitler'e benzetmesi üzerine, Sovyet Dış İşleri Bakanı kapıya fırlamış, ancak söylenen sözün hemen geri alınmasıyla dönüp yerine oturmuştu.[83] Oysa, Molotov'un tavrı toplantının başında hiç de böyle değildi. Görüşmenin başlangıcında beş dış işleri bakanının da bütün toplantılara katılmasını hiç itirazsız kabul etmişti. Öte yandan, Potsdam Antlaşması başka bir yoruma da olanak tanıyor, Fransız ve Çin Dış İşleri Bakanlarına sadece bazı konularda oy hakkı veriyordu. Fakat bu iki devlet temsilcisi de Amerikalı ve İngilizlerle birlikte hareket edince, Molotov 22 Eylülde Fransız ve Çin Dış İşleri Bakanlarının sadece savaş bırakışmasına değin antlaşmalar konuşulurken, toplantılara katılmalarını önerdi. Birkaç gün sonra toplantı hiçbir bildiri yayınlanmadan sona ermişti. Bu sonucun ve bölünmenin kamuoyunda yarattığı şaşırtı çok büyük olmuştu. Londra toplantısının başarısızlığından sonra Truman artık Üç Büyükler Toplantılarının olmayacağını ilân etti.

Amerikan Dış İşleri Bakanı Byrnes toplantı sonunda ülkesine döndüğü zaman bir kısım basının yapılan bütün anlaşmaları "ödün"

olarak nitelendirdiğini gördü. **Anılar**'ında belirttiğine göre, *"eleştirilerin çoğu ne yazık ki, Rusya ile herhangi bir konuda yapılan herhangi bir anlaşmayı ödün kabul edecek kadar görüşlerinde akıldışı bir biçimde Sovyetler'e karşı olan kimselerden geliyordu."*[84] Cordell Hull, Byrnes'i Moskova'daki başarısından ötürü kutlarken, Başkan Truman Dış İşleri Bakanı görevinden almayı tasarlıyordu.[85]

Romanya, Bulgaristan, Macaristan ve Finlandiya Barış Antlaşmalarında ekonomik maddeler görüşülürken Batılılar Doğu Avrupa ekonomisini Batı'ya açık tutabilmek için boşuna uğraştılar. Amerika ve İngiltere'nin "ticaret serbestisi" adına ileri sürdükleri iddiaları Sovyetler "ekonomik sömürgecilik" ve "Sovyet güvenliğini tehdit" olarak tanımlıyorlardı. Bu ülkelerin komşularıyla ticarî ilişkileri konusunda, Sovyetler Birliği "en ziyade müsaadeye mazhar millet" ilkesinin uygulanmasına taraftar görünmüyordu. Böylece, bu devletlerin Sovyetler'le yakın ticaret bağları kurmalarını istemekteydi. Amerika bu davranışa karşı koyunca Sovyetler Amerika'nın Küba ve Panama gibi ülkelerle özel ticaret ilişkileri bulunduğunu ileri sürdü. Sonunda, Sovyet tezi kabul edilmedi. Sovyetler hiç değilse devlet tekeline giren konuların bu ilkenin dışında kalmasını istedilerse de kabul ettiremediler. Batılılar İtalyan Antlaşmasındaki esaslara uyulmasında ısrar ediyorlardı. Batılı Müttefiklerin stratejileri bazı ilkeleri önce İtalyan antlaşmasında kabul ettirerek sonra öbür antlaşmalara örnek olarak gösterme üzerine kurmaları onlar bakımından yararlı olmuştu. Sovyetler, önce Romanya, Bulgaristan ve Macaristan barış antlaşmalarını tartışıp kendilerine yararlı bazı ilkeleri orada kabul ettirdikten sonra İtalyan antlaşmasını ele alsalardı, ötekilerin örnekliğini ileri sürerek kendileri için daha yararlı sonuçlar alabilirlerdi.

Balkan devletleri ile yapılan barış antlaşmalarında Tuna Nehri'nin kullanılışı ile ilgili görüş farkları da önemli rol oynadı. Amerika Tuna'da "ticaret serbestisi"nden yanaydı. "Tuna Tunalılarındır" sloganı ile ortaya çıkan Sovyetler Birliği ise ileri

sürülen uluslararası yönetim biçimini ekonomik sömürgecilik olarak görüyordu. Molotov'a göre, Amerikan görüşü kabul edilecek olursa, buralarda Amerikan sermayesi egemen olacak ve Balkan radyolarında İngilizceden başka bir şey duyulmayacaktı.[86] Onun tanımıyla, geçmişte kurulan bu türlü uluslararası yönetim biçimleri sömürgeciliğin oyuncağı olmuştu. New York'ta Tuna'nın bütün ulusların gemi, yurttaş ve mallarına açık olması kararlaştırıldı. Bu konunun ayrıntılarını konuşmak üzere toplanan Belgrat[87] Konferansı Batılıların beklediklerini veremedi. Yetkisi dar bir Tuna Komisyonu kuruluyordu. Kıyıları olmayan devletler bu kurulda üye değillerdi. Komisyon Tuna'nın ağzı ve deltası ile Demir Kapılar gibi stratejik noktaya karışmayacaktı. Birincisini Sovyetler ve Romanya, ikincisini de Romanya ve Yugoslavya ortak olarak yöneteceklerdi.[88]

Almanya'nın yenilgisinden hemen sonra Sovyetler Almanya konusunda Anglo-Saxonların kendilerine karşı bir "koalisyon" kurmakta olduklarına inanıyordu. Water Bedell Smith yeni Amerikan Büyükelçisi olarak Şvernik'e güven belgesini sunduktan sonra Stalin'e Washington ve Londra'nın anti-Sovyet bir koalisyon kurup kurmadıkları konusundaki görüşünü sordu. Stalin'in yanıtı böyle bir koalisyonun kurulmakta olduğu merkezindeydi.[89] Dış İşleri Bakanları 25 Nisan 1946'da Paris'te tekrar toplandıkları zaman, Sovyetler Birliği'nin kuşkuları o kadar artmıştı ki, Molotov Almanya'yı yirmi-beş yıl süre silâhsızlandıracak bir anlaşmanın gerçek olabileceğine inanmıyordu bile. Zâten, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Versailles Antlaşmasına da buna benzer kayıtlar konmuşsa da, Nazi Almanyasmın silâhlanmasına bazı Batılılar yardım ettikten başka, bu devletlerin Sovyetler Birliği'ne saldırısını kolaylaştıracak tavırlar da takınmışlardı. Bu nedenden ötürü, bu kez gene bu yolda güvenceler, hele soğuk savaş rüzgârları esmeye başladıktan sonra, inandırma gücünü yitirmişti.[90]

1. **Keesing's Contemporary Archives: 1961-1962,** (Keesing'in Çağdaş

Arşivi) s. 19060-19065.

2. James Byrnes, **Speaking Frankly** (Açık Konuşalım), New York, Harper, 1947, s. 295-296.
3. D.F. Fleming, **The Cold War and Its Origins: 1917-1960** (Soğuk Savaş ve Kaynakları:1919-1960), New York, Doubleday, 1961.
4. William A. Williams, **The Tragedy of American Diplomacy** (Amerikan Diplomasisinin Trajedisi), New York, Delta, 1962.
5. Gar Alperovitz, **Atomic Diplomacy: Hiroshima and Potsdam** (Atomik Diplomasi: Hiroşima ve Potsdam), New York, Simon and Schuster, 1965.
6. John Lukacs, **A History of the Cold War** (Soğuk Savaşın Tarihi), New York, Doubleday, 1961.
7. David Horowitz, **The Free World Colossus: A Critique of American Foreign Policy in the Cold War** (Özgür Dünya Devi: Soğuk Savaşta Amerikan Dış Politikasının Eleştirisi), New York, Hill ve Wang, 1965. Bu kitap daha sonra şu başlıkla bir daha yayınlandı: **From Yalta to Vietnam: American Foreign Policy in the Cold War** (Yalta'dan Vietnam'a: Soğuk Savaşta Amerikan Dış Politikası), Middlesex, Penguin, 1967.
8. Harry S. Truman, **Memories: Vol. I, Year of Decisions** (Anılar: C. I, Kararlar Yılı), New York, Doubleday, 1955, s. 74.
9. William F. Leahy, **I Was There** (Oradaydım), London, Gallancz, 1950, s. 351-352.
10. Fleming, **op. cit.**, C. I, s. 270.
11. Robert E. Sherwood, **Roosevelt and Hopkins**, C. 2, New York, Bantam, 1950, s. 532.
12. Truman, **op. cit.**, C. I, s. 76.
13. **Idem.**
14. Leahy, **op. cit.**, s. 315-316. Truman ise **Anılar**'ında "Ruslar bizimle birlikte hareket etmezlerse, bu çok fena olur" dediğini yazıyor. Carl Marzani, **We Can Be Friends: Origins of the Cold War** (Dost Olabiliriz: Soğuk Savaş'ın Kaynakları), New York, Topical Books, 1951.
15. Stimson'un bu sözleri Truman'ın **Anılar**'ında yok. Bu sözlerin Bohlen'in notlarmdan alındığı anlaşılıyor.
16. Truman, **op. cit.**, C. I, s. 78.
17. Byrnes, **op. cit.**, s. 31-32.

18. Truman, **op. cit.**, C.I, s. 79.
19. Horowitz, **loc. cit.**, s. 43.
20. Sherwood, **op. cit.**, s. 581-582.
21. Fleming, **op. cit.**, C. I. s. 196.
22. Truman, **op. cit.**, C. I, s. 78-79.
23. Edward R. Stettinius, **Jr., Roosevelt and the Russians: the Yalta Conference** (Roosevelt ve Ruslar: Yalta Konferansı), New York, Doubleday, 1949, s. 6.
24. Fleming, **op. cit.**, C.I, s. 207.
25. Truman, **op. cit.**, C. I, s. 79-82.
26. **Ibid.**, s. 82.
27. Arthur H. Vandenberg, Jr. ve J. A. Morris, der., **The Private Papers of Senator Vandenberg** (Senatör Vandenberg'in Özel Yazıları), Boston, 1953, s. 175-176.
28. Horowitz, **op. cit.**, s. 37.
29. Cordell Hull, **Memories** (Anılar), C. II, New York, Macmillan, 1948, s. 1681.
30. United Nations, Information Organizations, **Documents of the United Nations Conference on International Organization, San Francisco, 1945; Vol. I, General** (Uluslararası Örgüt Üzerine Birleşmiş Milletler Konferansı Belgeleri), New York, 1945, s. 133.
31. Hull, **op. cit.**, C. II, s. 1405, 1419.
32. U. N., **Documents of the U. N. Conference, I, op. cit.**, s. 345-348; C. V, s. 155, 376-382. Yerli halkla ilişkileri olan Alman tüccarları, hava yollarında çalışan Alman pilotları, bankalardaki Alman memurlar Nazi ajanlarıydılar. Birçok Arjantin gazetesi ve radyosu Nazilerin elindeydi. Bütün bunlar Buenos Aires'deki Alman Büyükelçiliğinden yönetiliyordu. Helen Miller Bailey ve Abraham P. Nasatır, **Latin America: The Development of Its Civilization** (Lâtin Amerika: Uygarlığın Gelişmesi), New Jersey, Prentice-Hall, 1960, s. 728.
33. **Documents of the U. N. Conference, op. cit.**, C.I, s. 353-354.
34. Hull, **op. cit.**, C. II, s. 1722-1723.
35. **Documents of the U. N. Conference, op. cit.**, C. I, s. 358-359. Ertelenme önerisi 28-7 reddedildikten sonra, Arjantin'in üyeliği 31-4 kabul edildi.
36. Hull, **op. cit.**, C. II, s. 1408.

37. Horowitz, **op. cit.**, s. 39'dan **Herald Tribune**, 2 ve 15 Mayıs, 1945.
38. F. P. Waters, **A History of the League of Nations** (Milletler Cemiyetinin Tarihi), London, Oxford University Press, 1925, s. 806-808.
39. Birleşmiş Milletler ilk yıllarında Amerikan baskısıyla Amerikan dış politikasının bir aracı oldu. Hiçbir önemli konuda Amerika'ya karşı karar alınamadı. Lâtin Amerikan ülkeleri, Türkiye, Yunanistan gibi devletler Amerika'yı aşağı, yukarı her sorunda desteklediler.
40. Fleming, **op. cit.**, C. I, s. 276.
41. Frank P. Chambers, Christina Phelps Harris ve Charles C. Bayler, **This Age of Conflict** (Bu Çatışma Çağı), New York, Harcourt, Brace and Co., 1950, s. 320; Julius W. Pratt, **A History of United States Foreign Policy** (Birleşik Devletler Dış Politikası Tarihi), 2. B., New Jersey, Prentice-Hall, 1965, s. 291.
42. James B. Reston Sovyet ödünlerini şöyle özetliyor:
(a) SSCB ne konferansın tarihi, ne de konferansa Molotov'un katılması noktalarında kesin bir tercih ileri sürmüş, fakat her iki noktada da Amerikan önerilerini kabul etmişti; (b) toplantıda dört kişinin başkanlık etmesi tezini savunmuşlar, fakat Amerikalı Stettinius'a dört heyet temsilcisinin başkanı olarak istediği yetkileri vermişlerdi; (c) Alman saldırısının yenilenmesine karşı olmadığı takdirde, bölgesel güvenlik sistemlerinin bağımsız olmasına karşı durmuşlar, fakat Pan-Amerikan grubunun iki önerisini de kabul etmişlerdi; (ç) veto ile ilgili üç değişikliği kabul etmişlerdi; (d) vesayet ile ilgili konularda ödünler vermişlerdi; (e) B. M. Antlaşmasının değiştirilmesiyle ilgili Amerikan önerilerini kabul etmişlerdi.
43. Hopkins'in Sovyetler Birliği ile çatışmayı, Amerika atom silâhını patlatıncaya kadar geciktirmek amacıyla Moskova'ya yollandığı konusundaki yorum için bak: Alperovitz, **op. cit.**, s. 68 ve d.
44. Truman, **op. cit.**, C. II, s. 221-222.
45. Alperovitz, **op. cit.**, C. II, s. 536-564.
46. Sherwood, **op. cit.**, C. II, s. 536-564.
47. Savaştan sonraki ilk iki yılda Başkan Truman'ın yaptığı 125 atamanın 49'u banker, 31'i asker, 17'si de tüccar ve sanayici sınıflarla yakın ilişkisi olan hukukçulardı.
48. Stalin'in bu yoldaki kuşkusu için bak: Kenneth Ingram, **History of the Cold War** (Soğuk Savaşın Tarihi), London, Darwen Finlayson, 1955, s. 20-21.

49. John C. Campbell, **The United States in World Affairs: 1945-1947** (Dünya Politikasında Birleşik Devletler), New York, published for the Council on Foreign Relations by Harper, 1947, s. 112-115, 121-123.
50. Lucius D. Clay, **Decision in Germany** (Almanya'da Karar), Melbourne, William Heinemann, 1950, s. 31.
51. İngiltere'de seçimler yaklaşıp iktidar değişikliği mümkün olduğundan, Başbakan Churchill ve Dış İşleri Bakanı Eden'e muhalefetten Clement Attlee ve Ernest Bevin de refakat ediyordu. Toplantıda SSCB adına bulunanlar: Parti Genel Sekreteri ve Başbakan Stalin, Molotov, Vişinski, Gromiko, Gouseve, Novikov, Sobolev ve tercüman Pavlov; İngiltere adına: Churchill, Eden, Attlee, Sir Alexander Cadogan, Büyükelçi Clark Kerr, Sir William Strang ve tercüman Binbaşı Birse; ABD adına: Truman, Dış İşleri Bakanı Byrnes, Amiral Leahy, Büyükelçi Harriman, Büyükelçi Pauley, Büyükelçi Davies, Bakan Yardımcıları Dunn ve Clayton, Benjamin Cohen, H. Freeman Matthews ve tercüman Charles E. Bohlen.
52. Potsdam Konferansı anıları için bak: Truman, **op. cit.**, C. I, s. 343-414; Winston S. Churchill, **The Second World War: Vol. VI, Triumph and Tragedy** (İkinci Dünya Savaşı: C. VI Zafer ve Trajedi). Boston, Houghton Mifflin, 1953, s. 630-673; Byrnes, **op. cit.**, s. 67-87.
53. Churchill, **op. cit.**, s. 649.
54. İki toplantı arasındaki bir olayın Truman tarafından nakli ve bu olayda Truman'm en yakın danışmanlarından Amiral Leahy'nin tepkisi Amerikan yetkililerinin Sovyet sistemi hakkındaki bilgi ve yorumlarını göstermesi bakımından ilginçtir sanırım: "Amiral Leahy ve Dış İşleri Bakanı Byrnes benimle beraberdiler; ve dönemecin birinde arabamızı bir Rus teğmeni durdurdu. Hemen yetişen diğer Rus subayları bizi derhal tanıdıklarından, gecikmemiz birkaç dakikalık bir işten ibaret kalmıştı. Öteki subaylar teğmeni devirdiği çamdan ötürü haşlayacağa benziyorlardı. Leahy bana dönerek dedi ki: 'Bu teğmeni yarın sabaha kurşuna dizeceklerine dair bahse girerim.' Truman, **op. cit.**, s. 351.
55. Churchill, **op. cit.**, s. 655.
56. **Ibid.**, s. 658-661.
57. Truman, **op. cit.**, C.I, s. 375.
58. İsmail Soysal, **Türkiye'nin Dış Münasebetleriyle İlgili Başlıca Siyasî Antlaşmaları**, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1965, s. 233-259.
59. Belirtildiğine göre, 7 Haziran 1945'te Moskovoda'daki Türk

Büyükelçisi Selim Sarper Ankara'ya bir ziyaret için ayrılmadan önce Molotov'a nezaket ziyareti yaptığı sırada, Sovyet Dış İşleri Bakanı Türklerle yapılıp 19 Mart 1945'te feshedilen Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşmasını tekrar yenileyebilmek için, Kafkas sınırında Kars ve Ardahan gibi 1878'de Rusların alıp 1921'de Türklere verilen toprakların "iadesi" ve Boğazlar rejiminin değişmesi gerektiğini söylemişti. Bu değişiklik "üsler" ve "ortak savunma"yı da içine alıyordu. Joseph M. Jones, **The Fifteen Weeks: February 21-June 5, 1947** (On-Beş Hafta: 21 Şubat-5 Haziran 1947), New York, the Viking Press, 1955, s. 60.

60. Türkiye BMM Hükûmetinin 1917 Devrimini başarmış olan Sovyetler Birliği ile yaptığı 16 Mart 1921 Dostluk Antlaşması Batı ile mücadele içinde olan bu iki komşunun yaklaşmasını tescil etmiştir. Taraflar ulusul birlik ve ulusların kendi geleceklerini serbestçe saptamak hakkı tanıdıklarını, (Sévres gibi) zorla imzalattırılan antlaşmaların tanınmayacağını, Sovyetler Birliği'nin Sévres'in küçülttüğü Türkiye'ye değil, Misak-ı Millî sınırlarını kabul ettiğini, Kars ve Ardahan'ın Türkiye'ye, Batum'dan faydalanma şartıyla bu liman ve kentin Gürcistan'a bırakılmasını, Doğu uluslarının ulusal kurtuluş mücadeleleri ve istedikleri hükûmeti seçme haklarının olduğunu, Boğazların Karadeniz'de kıyısı olan devletler konferansında ele alınması fakat böyle bir toplantıda Türk egemenliği ve İstanbul'un güvenliğine karşı karar alınmayacağını, Türkiye ve Rusya'nın şimdiye kadar yaptıkları antlaşmaların, kendi çıkarlarına aykırı olduğundan, hükümsüz sayılacağını, Sovyetler Birliği'nin Türkiye ve Çar Hükûmeti arasında önceleri yapılıp Türkiye'ye malî taahhüt yükleyen antlaşmalardan vazgeçtiğini, Sovyetler'in kapitülâsyon usûlü bir ülkenin ulusal gelişmesi ve egemenliği ile bağdaşmadığından, bu usûlden vazgeçtiğini ve tarafların kendi topraklarında diğer hükûmeti devirmek amacı güden örgütlerin kurulmasına müsaade etmeyeceklerini belirtmişlerdi. Soysal, **op. cit.**, s. 5-17.

61. Rusya ile yapılan 23 Aralık 1798 İstanbul Antlaşmasının gizli maddelerinde Rus savaş gemilerinin Boğazlar'dan geçmesini öngören hükümler vardı. Bunlara göre, Rusya'nın bir savaşta Osmanlı devletine yapacağı yardıma karşılık Karadeniz'in herhangi bir devletin savaş gemilerine kapalı olması, doğacak bir savaşta ve böyle bir savaş süresince Rus savaş gemilerinin Boğazlardan geçebilmesi kabul olunuyordu. Bu hükümler 24 Eylül 1805 tarihli anlaşmanın gizli maddeleriyle bir kere daha yinelendi. 5 Ocak 1809 Osmanlı-İngiliz Kale -i

Sultaniye (Çanakkale) Antlaşmasıyla 1798 ve 1805 antlaşmalarındaki Rus ayrıcalıkları sona erdi. 8 Temmuz 1833 Osmanlı-Rus Hünkâr İskelesi Antlaşmasının gizli maddelerine göre de, Rusya'nın yapması düşünülen yardımına karşılık, Osmanlı devletinin Çanakkale Boğazını, Rusya yararına, bütün yabancı devletlerin savaş gemilerine kapaması kararlaştırılmıştı. Nihat Erim, **Devletlerarası Hukuku ve Siyasî Tarih Metinleri**, C. I. Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1953, s. 195-204, 219-232, 233-240, 293-299; Seha L. Meray, **Devletler Hukukuna Giriş:** C. I, Ankara, Siyasal Bilgiler Fakültesi, 1960, s. 336-337.

62. Türk Boğazlarıyla ilgili notlar için bak: **infra.**, Bölüm VII.
63. Truman, **op. cit.**, C. I, s. 386. Siyahlar benim.
64. Türk Boğazları ile ilgili 1945'ten sonraki ünlü notalar Potsdam'da Amerika, Britanya ve Sovyetler'in **ortak** olarak aldıkları kararın bir sonucuydu.
65. Truman atom bombasından Churchill'e sözetmişti.
66. Churchill, **op. cit.**, C. VI, s. 669-670; Byrnes, **op. cit.**, s. 263. Truman'm **Anılar**'ında bu konuşmanm sözü edilmiyor.
67. Byrnes, **op. cit.**, s. 206-208.
68. Seçim sonuçları belli olduğundan, 28 Temmuz 1945'te Britanya Heyeti Potsdam'a döndü. Fakat aralarında Churchill ve Eden yoktu. Yeni Başbakan İngiliz İşçi Partisi Genel Başkanı Clement Attlee idi; Dış İşleri Bakanı da Ernest Bevin. İktidar değişikliğine rağmen, İngiltere'nin Potsdam görüşmelerindeki tavrı değişmedi.
69. Truman, **op. cit.**, C. I, s. 396; **Forrestal Diaries**, 13 Temmuz tarihli günçe.
70. Potsdam kararlarının metni: **Keesing's Contemporary Archives: 1943-1946**, s. 7362-7365; **Ayın Tarihi: 1956**, No.141, s. 108-115. Ayrıca bak: Edward H. Litchfield, der., Governing Postwar Germany, (Savaş Sonrası Almanya'yı Yönetme)Ithaca, New York, Cornell University Press, 1953, s. 4-5.
71. Sherwood, **op. cit.**, C. II,s. 553-554.
72. Byrnes, **op. cit.**, s. 207-208.
73. Horowitz, **op. cit.**, s. 55.
74. **Ibid.**, s. 57.
75. Frederick L. Schuman, "The Devil and Jimmy Byrnes", **Soviet Russia Today** (Bugünkü Sovyet Rusya), 1948, s. 71.

76. Summer Welles, **Where Are We Heading?** (Nereye Gidiyoruz), New York, Harper, 1946, s. 375-379.
77. Alperovitz, **op. cit.**, s. 29-30; Horowitz, op. cit., s. 57.
78. Horowitz, **op. cit.**, s. 57-58'den **The New York Times**, 17 Ağustos 1945. Japonya'ya atom bombasının kullanılışında askerî bir kararın ön plânda rol oynamadığı anlaşılmaktadır. Bu konuda sorumlu askerî kişilerin pek görüşü alınmamış. Örneğin, Pasifik'teki Müttefik Kuvvetleri Başkomutanı General MacArthur'a bomba kullanılmadan beş gün önce haber verildi; görüşü alınmadı bile. Amerikan Genel Kurmay Başkanı Amiral Leahy Japonya'nın deniz ablukası ve geleneksel bombardımanla "tamamen yenilmiş" sayılabileceği kanısındaydı. Leahy, **op. cit.**, s. 449, 513-514. Amerikan Deniz Kuvvetleri Komutanı Amiral King, Japonya'nın, bir deniz ablukası sonucu ve kara savaşına mahâl kalmadan teslim olacağını söylüyordu. E. J. King ve W. M. Whitehill, **Fleet Admiral King: A Naval Record** (Amiral King: Bir Deniz Sicili), London, 1953, s. 189.
79. Fleming, **op. cit.**, C. I, s. 252.
80. Edward Crankshaw, **Observer**, 3 Nisan 1966.
81. Byrnes **op. cit.**, s. 234.
82. Welles, **op. cit.**, s. 67, 380.
83. Byrnes, **op. cit.**, s. 105-106.
84. Byrnes, **op. cit.**, s. 122.
85. Truman, **op. cit.**, C. I, s. 548-552. 5 Ocak 1946'da Truman Byrnes'e Moskova toplantısını eleştirir nitelikte bir memorandum yollamıştı. Bundan bir-buçuk ay sonra da, Moskova'daki Amerikan Büyükelçiliğinden 8,000 kelimelik bir yazı geldi. Bu yazı Sovyetler'e karşı sert davnanılmasının dayanaklarını açıklıyordu. Yazının sahibi olan diplomat (George Frost Kennan) hemen Washington'a çağırıldı. Truman değişen tutumu Amerika'nın yeni Büyükelçisi Bedell Smith'e de anlatmıştı.
86. Opie **et al., op. cit.**, s. 167'den **Izvestia**, 23 Haziran 1946.
87. "US Proposes Conference on Questions Regarding the Danube River," (ABD Tuna Nehrine İlişkin Soruların tartışılması için Konferans teklif ediyor.) **U. S. Department of State Bulletin**, C. XVIII, No. 446 (6 Haziran 1948), s.735.
88. Josef L. Kunz, "The Danube Regime and the Belgrade Conference," (Tuna Rejimi ve Belgrat Konferansı) **American Journal of Inernational**

Law, C. XLIII, No. 1 (Ocak 1949), s. 104-113.

89. Walter Bedell Smith, **Moscow Mission: 1946-1949** (Moskova Misyonu), London, Heinemann, 1950, s. 41.
90. Batı ile Sovyetler Birliği'nin faşizme karşı davranışlarındaki fark daha önceleri Arjantin konusunda belirmiş olmakla birlikte, bu kere de İspanya Hükûmetiyle ilgili olarak ortaya çıktı. Sovyetler'e göre, faşizm hâlâ yaşıyordu ve İspanya rejimi dünya barışı için bir tehlike olmakta devam ediyordu. Amerika ise aynı görüşte görünmüyordu. Paris Konferansı'nın ikinci oturumunda Sovyetler Birliği'nin İtalyan ödemesi olarak istedikleri 100 milyon dolar birçok Batı kaynağında bir anlaşmazlık ve inat konusu olarak ele alınmışsa da, faşist İtalyan kıt'alarının Minsk, Harkov ve daha birçok Sovyet kentinin yerle bir edilmesindeki aktif payları göz önünde tutulduğunda, bu toplam yüksek sayılmamalıdır. Paris toplantısında Sovyet delegesi Vişinski Amerika'nın Türkiye ve İran'da üsler aramakta oluşundan da yakındı.

IV. Doğu Avrupa, İran ve Truman Doktrini

Batılılar Doğu Avrupa'daki komünist egemenliğinin kurulmasını Sovyetler Birliği'nin dünyayı ele geçirme girişiminin başlangıcı olarak yorumladılar. Doğu Avrupa'da bu türlü yönetim biçimlerinin kurulmasının ilk nedeni Sovyetler Birliği'nin güvenlik gereksinimiydi. Daha sonra yönetim biçimi bakımından değişikliğe uğrayan Doğu Avrupa ve Balkan ülkelerinin 1919-1939 yılları arasındaki durumlarına, önce, kısaca, bir göz atalım.

A. Doğu Avrupa Ülkelerinde Faşizme Tepki

Balkan devletleri birbiri ardından faşist diktatörlüklerin kucağına düşmüşlerdi. Bu ülkelerdeki egemen sınıfları burjuva demokrasisini terk edip faşizmin yöntem ve sistemlerini uygulamaya iten genel nedenlerden başka, Balkanlar'a özgü tarihsel, siyasal ve ekonomik nedenler de bu ülkeleri bu yöne çevirmişti. Buradaki halklar siyasal ve ideolojik bakımdan burjuva sınıfının çevresinde toplanmamıştı. Bu ülkelerin burjuvazisi yönetiminin ta başından

beri uluslararası sermaye ile çok yakından bir ittifak yapmıştı. *Balkanlar'da nüfusun büyük bir çoğunluğunu oluşturan köylüler, Fransa'da ve öteki Batı ülkelerinde olduğu gibi, burjuvazinin feodal toprak ağalarına karşı yürüttüğü demokratik devrimin sonucu olarak toprak sahibi olmadılar.* Tam karşıtı, Balkan burjuvazisi köylüye hunharca sömüreceği bir meta, sermaye biriktirmek için sıkıp suyunu çıkaracağı bir araç olarak bakıyordu. Feodalizm henüz bütünüyle ortadan kalkmamış olup, egemen sınıflarla köylü yığınları arasında büyük bir uçurum vardı. Tarıma dayanan ve endüstri açısından zayıf olan Balkan ülkeleri uluslararası sermayenin yarı-sömürgeleriydi. Balkan halkları gittikçe yoksullaşmakta olduğundan, iç pazar çok kötü bir durumdaydı. Kapitalizmin ekonomiyi istikrara kavuşturma olanakları da pek zayıftı. Birinci Dünya Savaşı'nın bıraktığı yıkıntı, savaş tazminatı, borçlar ekonomik ve parasal bunalımları daha da büyütüyordu.Balkan burjuvazisinin çıkar yol sandığı dış krediler halkın vergi yükünü daha da arttırmış, burjuvaziden şikâyetini ciddî bir aşamaya vardırmıştı. *Batı'nın endüstrileşmiş devletlerinin rekabetiyle karşı karşıya kalan Balkan burjuvazisi kendi halkını daha da fazla sömürerek çıkış yolları arıyordu.* Bu yüzden, büyük emperyalist ülkelerdeki burjuvazinin yaptığı gibi, halka ufak ödünler de veremiyordu. Halk ancak uzun ve sabırlı bir uğraş sonunda bazı çıkarları elde edebilmekteydi. Bu durum Balkan burjuvazisi ile emekçi sınıflar arasındaki uçurumu daha da derinleştirmekteydi. Balkan emekçi sınıflarının (sınırlı) devrimci ruhu ve İkinci Dünya Savaşı sonrası yönetim değişikliğinin bir nedeni bunda aranmalıdır. Gene bu nedenden ötürü, *Balkan burjuvazisi, burjuva demokrasisi ve parlâmentarizm yöntemleriyle, yönetimini artık sürdüremeyeceğini anlayarak faşist diktatorya yöntemine başvurmuştu.* Uluslararası emperyalizm Balkan burjuvazisinin bu tasarısını desteklemişti. *Balkanlar'daki yönetim değişikliğinin bir önemli nedenini de bu gelişmeye halkların gösterdiği tepkide aramak gerekir.*

Polonya:[1] 10 Kasım 1918'de Almanya'dan Polonya'ya dönen Jösef

Pilsudski, Rus İç Savaşının başlamasından yararlanarak Bolşevik yönetimine kadar Ukraynalılar ve Beyaz Ruslarla birleşip bir savaş yürütmeyi tasarlamış ve bu amaç uğruna Nisan 1920'de Ukraynalı Petlyura ve Beyaz Rus Generali Wrangel ile anlaşmalar yapmıştı. Polonya-Sovyet çatışması ikinci kesiminde Bolşevik kuvvetlerinin Varşova'ya dayanmasıyla sonuçlanınca, Polonya Hükûmetinin savunmasını bir Fransız askerî heyeti ve onun başkanı General Wegand plânlamıştı. İçte, *yeni hükûmet Temmuz 1919 ve Aralık 1925'de bir "toprak reformu" yasası geçirdiyse de, uygulamada büyük topraklara dokunulmamıştı bile.*

Romanya:[2] İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, en büyüğü Ekim 1920'deki genel grev olmak üzere, Romanya'da grev ve sokak gösterileri birbirini kovaladı. Mayıs 1921'de Romanya Komünist Partisi kurulmuştu. Gene bu sıralarda sağ partiler çoğalmakta ve ufalanmaktaydı. Liberal Parti'den başka Transilvanya Ulusal Partisi, Vallaçya ve Moldavya Köylü Partisi ve General Averesku'nun önderliğini yaptığı Halk Derneği vardı. Liberal hükûmetler Romanya burjuvazisinin büyümesini ve güçlenmesini istiyor, bu yolda önlemler alıyorlardı. Fakat Romanya parasının değerini düşürme girişimlerinin başarısızlığı ve hükûmetin izlediği malî siyaset, halk yığınları içinde büyük yakınmalara yol açıyordu. Hükûmet susturma yollarına başvurdu. 1927'de Birinci Mişel tahta geçirildi ve yabancı devletlerin baskısıyla da Ulusal Köylü Hükûmeti iktidara geldi. (1926'da Ulusal Parti ve Köylü Partisi birleşti.) Yeni hükûmet yabancı sermayeye kapıları ardına kadar açtı. Hükûmetin bu adımları güçlükleri arttırdı; bu güçlükler ücretlerin azaltılması ve toplu halde işten çıkarma yoluyla çözülmek istendi. 1932'de endüstri üretimi kapasitesi 1929'a oranla % 56.7 azaldı; işsizler tüm çalışanların % 35'ini buluyordu. Kitlelerin yoksullaşması ve birbirini izleyen Romanya yönetimlerinin, yükü halkın sırtına vurmakla büyüyen ekonomik çıkmazı çözmeye çalışması çeşitli grev ve direnme eylemlerine yol açtı. Ocak-Şubat 1933'deki demiryolu ve petrol işçilerinin mücadelesi ünlüdür. 1934-1938 yıl-

ları, Nazi Almanyası'nca desteklenen faşist Demir Muhafızları'nın terör hareketleriyle geçti. İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması, Fransa'nın yenilgisi ve İngiltere'nin durumunun da pek umutlu görünmemesi sonucu Almanya'ya dönük bir dış ve iç politika daha belirli olmaya başladı. Kurulan Hitlerci yeni hükûmette Demir Muhafızlar üyeleri de yer almıştı. 30 Ağustos 1940'da Kuzey Transilvanya Romanya'dan koparılıp, birçok yerlerdeki gösterilerine karşın, faşist Horti Macaristanına verildi. İkinci Karol'un, oğlu Birinci Mişel yararına tahttan çekilmesinden sonra hükûmeti kuran I. Antonesku dört yıl süren (6 Eylül 1940-23 Ağustos 1944) bir askerî faşist diktatorya yerleştirdi. Antonesku'nun bütün iktidarı kendinde toplama çabası Ocak 1941'den başlayarak silâhlı çatışmalara yol açtı. Bu mücadelede Nazi Almanyası Antonesku'yu açıkça desteklemişti. Diktatörlüğün tam olarak yerleşmesi demokratik özgürlüklerin son kalıntılarını da yok etti ve ülke ardına kadar Alman askerlerine açıldı. 22 Haziran 1941'de Romanya Sovyetler Birliği'ne karşı savaşa itildi. Romen toprakları Alman askerleriyle dolmuştu. Petroller Almanların elindeydi. Romanya bir Alman üssü olmuştu. İkinci Dünya Savaşı Romanya'nın ekonomik kaynaklarını tüketmesine ve büyük madde ve insan yitirmesine neden oldu. İçte hükûmetin baskısı ve cephede yenilgiler halkta, savaşa, Antonesku yönetimine ve Nazi Almanya'sına karşı duyguları güçlendiriyordu. Halka yakın olan kuruluşlar savaşın ulusal olmayan niteliğini anlatmaya ve Ortak Cephe kurmaya çalışıyorlardı. Bu Ortak Cepheye Romanya Komünist Partisinden Liberal-Ulusal Partiye kadar birçok unsurlar katılmıştı. 23 Ağustos 1944'te Hitler'ci güçlere karşı silâhlı mücadele başladı; Antonesku Hükûmeti tutuklandı ve Romanya Ordusu silâhlarını faşistlere çevirdi. 1944 Güzünde kurulan Ulusal Demokratik Cephe bütün anti-faşist ve yurtsever unsurları içine alıyordu. General Sanatesku ve Radesku'nun önderliğini yaptığı gerici hükûmet de iş başından uzaklaştırıldı ve 6 Mart 1945'te iktidara Dr. Petru Groza başkanlığındaki karmaşık ve daha demokratik

yönetim getirildi. Tam on-altı günden sonra, 22 Martta yapılan bir toprak reformuyla, 1.000.000 hektar köylüye dağıtıldı; *toprak ağalığı bir sınıf olarak ortadan kaldırıldı.* Ve Ekim 1946 seçimlerinde, Demokratik Cephe partileri oyların %76.6'sım alarak zafere ulaştılar. Kasım 1947'de de burjuva hükûmetin son temsilcisi olan Ulusal-Liberal Partiden Tataresku hükûmetten düştü. 30 Aralık 1947'de de Kral Birinci Mişel'in tahttan çekilmesiyle Romanya Halk Cumhuriyeti ilân edildi.

Bulgaristan:[3] 27 Kasım 1919 Neuilly Antlaşması'yla Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkan Bulgaristan'da 1920'de Alexander İstanbuliski'nin başkanlığında kurulan Çiftçi Birliği Hükûmetinin bazı reformlara girişmesiyle İstanbuliski 9 Haziran 1923'te askerî bir faşist darbeyle devrildi ve öldürüldü. Aynı yılın Eylül ayında patlak veren ve Bulgar kaynaklarında "dünyanın ilk anti-faşist devrimi" diye tanımlanan hareket faşist hükûmet tarafından bastırıldı. 19 Mayıs 1934'te yeni bir askerî darbeyle açık bir faşist diktatörlüğe geçildi. Böyle bir iktidar İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya ve İtalya gibi Mihver devletleriyle sıkı bir işbirliğine koyuldu. Bulgar Hükûmetinin 1 Mart 1941'de Üçlü Pakta katılmasıyla Hitler'in orduları Bulgaristan'a girdiler. Nazi Almanyasıyla işbirliğine koşan Bulgar Hükûmeti derlediği birlikleri Sovyet cephesine yolladı. Bulgaristan'ın bazı bölgelerinde halk çeteleri Almanlara ve işbirlikçilere karşı silâhlı mücadeleyi bütün anti-faşist güçleri içinde barındıran Vatan Cephesi yürütüyordu. Bulgar Çarı Üçüncü Boris'in 28 Ağustos 1943'te ölümü üzerine yerine daha ergin yaşta olmayan oğlu Üçüncü Simon getirilmişti. Kral Naipleri (ölen Boris'in kardeşi Prens Kiril, Boğdan Filof ve General N. Mihaov) Almancı siyaseti sürdürdüler. Sovyetler Birliği Bulgaristan'a 5 Eylül 1944'te savaş ilân etti. Sovyet ordularının Bulgar toprağına girmeleriyle, "Dokuz Eylül Devrimi" yapılarak kralcı-faşist diktatorya yıkıldı.Yeni kurulan Vatan Cephesi Hükûmeti komünistleri olduğu kadar, Sosyal demokratları, Çiftçi Partisini, (Zvene Partisinden) Zvenarları ve bağımsızları da içine alıyordu.

Referandum sonucu 15 Eylül 1946'da da Georgi Dimitrov'un başkanlığında yeni bir Vatan Cephesi Hükûmeti kuruldu.

Yugoslavya:[4] Sırp-Hırvat-Sloven Krallığının 1 Aralık 1918'de kurulmasından beri bu devlet çeşitli iç çelişkilerden kurtulamamıştı. 6 Ocak 1929'da Kral bir darbe ile diktatörlüğünü ilân etti. Kral Alexander'in Marsilya'da öldürülmesiyle yönetim krizinin son haddine ulaşılmış, hükûmet ve naiplik faşist yöntemleri iç sorunları çözecek yol olarak görmeye başlamıştı. Yugoslav Hükûmeti daha iki gün önce Mihver'e katılma kararı almışken, 27 Mart 1941'de iktidardan düşmesiyle, on gün sonra, 6 Nisan 1941'de Alman ve İtalyanların saldırısına uğradı. Savaşın daha ilk günleri hükûmetin ve ordunun ne kadar bozulmuş olduğunu gösteriyordu. Kral ve hükûmet kaçmıştı. Mihver devletleri Yugoslavya'yı bölerek kukla hükûmetler kurdular. Londra'da sürgünde bulunan krallık hükûmeti D. Mihailoviç'in önderliğindeki işbirlikçi etnikleri destekliyordu. Burjuva partilerin kalıntıları, Ante Paveliç gibi yerli Kuislinglerden yanaydı. 1943 Tahran Konferansı'nda anti-Faşist koalisyonun temsilcileri olan *Üç Büyükler Josip Broz Tito'nun önderliğindeki Halk Kurtuluş Ordusunu destekleme kararını vermişlerdi.*

Arnavutluk:[5] Uzun süre Ahmet Zogo'nun diktatörlüğü ve faşist İtalya'nın işgâli altında kalmıştı. Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda Arnavutluk toprakları Yugoslavya, Yunanistan ve İtalya arasında bölüşülecekti. Luşnye adlı küçük bir şehirde 21 Ocak 1920'de toplanan Ulusal Kongre, Haziran 1920'de başlayan ayaklanma ve sonunda 2 Ağustos 1920 tarihli ve İtalyan kuvvetlerinin çekilmesiyle bağımsız Arnavutluk'un ilânını öngören antlaşma bu küçük devlet üzerindeki komşu ihtiraslarını önledi. Tiran'da ihtilâlci nabızlı demokratik bir hükûmet de kurulmuştu. Ne var ki, dıştan desteklenen Ahmet Zogo sınırı geçerek Aralık 1924'te hükûmeti devirdi. Önce Cumhurbaşkanı olan Zogo, Eylül 1928'den başlayarak Birinci Zogo ismiyle Arnavutluk Kralı olduğunu ilân etti. İster Cumhurbaşkanı, ister Kral olsun, Zogo bir diktatör, bir despottu. Arnavutluk'a kocaman bir çiftliği gözüyle bakıyordu.

Kendine "reformcu" denmesini istediği halde, zamanında ciddî bir yenilik yapılmadı. Toprak ağaları oldukları yerde kaldılar. Dışardan alınan kredilerle aydınlık saraylar ve karanlık zindanlar yapılıyordu. Baskı, şiddet, işsizlik ve gerilik Zogo'nun iç politikasının niteliklerindendi. Zogo'nun dış politikası da onu iktidara getiren yabancı devletlere bağlılık göstermekten ibaretti denebilir. Zogo bu devletlere karşı bir açık kapı siyaseti gütmüştü. Sadece 1925 yılında İtalyan kapitalistlerine Arnavutluk madenlerini, toprağını, bankalarını ve ticaretini işletme hakkı tanıyan bir sıra ayrıcalıklar verildi. 1926'da Roma'da bir İtalyan-Arnavutluk Dostluk ve Güvenlik Paktı imzalandı. 1927'de de yapılan bir "Savunma İttifakı" yalnız Arnavutluk üçüncü bir devletin saldırısına uğradığı zaman değil, Zogo yönetimi içte yıkılmaya yüz tutunca da İtalya'ya askerî müdahale hakkı veriyordu. 7 Nisan 1939'da İtalya'nın faşist birlikleri Arnavutluk'a resmen girdiler. İşgâli yeni tutuklama dalgaları izledi. Ulusal Kurtuluş Cephesinin önce İtalyanlara ve Eylül 1943'ten sonra da aynı zamanda Almanlara karşı koyuşuyla da Arnavutluk yabancılardan temizlenebildi. Arnavutluk 29 Kasım 1944'te tekrar bağımsız olduğu zaman, hem İtalyan ve Alman faşistleri sürülmüş, hem de işbirlikçi "Milliyetçi Cephe" (Balli Kombetar) ve Zogo'nun tekrar dönmesini isteyen Adalet Partisi yenilgiye uğratılmıştı.

Macaristan:[6] 1919'da bir yandan Kont Julius Karolyi ve Amiral Nikolas Horti, öte yandan Macar topraklarına gerici Romen Hükûmeti tarafından yollanan Romen kıt'aları Macaristan'da bir terör havası yarattılar. Eski Macar toprak ağalarının desteklediği bu yönetim tipik faşist bir yönetimdi. Macaristan bir krallık olarak ilân edildi, fakat ortada kral yoktu; Amiral Horti naip oldu. Kont Bethlen'in başbakanlığa getirilmesiyle Binbaşı Gömbös gibi kişilerin geliştirdiği "Uyanan Magyarlar" ya da "Irkın Koruyucuları" gibi faşist kuruluşlar İtalyan ve Alman benzerlerini taklide özendiler. Bethlen de, Binbaşı Gömbös'ü 1929'da general rütbesiyle Savaş Bakanı yaparak görüşlerini açıklamış oluyordu. Bu Macar

Hükûmeti daha 1927'de faşist İtalya ile bir Dostluk Antlaşması imzalamıştı. Macaristan da Nazi Almanyasının Sovyetler Birliği'ne saldırı hazırlıklarını desteklemek amacıyla 1940'da Üçlü Pakta katıldı.

B. Doğu Avrupa'da Yönetim Değişikliği

Stalin, Potsdam Konferansı'nda Sovyetler Birliği'ne 26 Macar, 22 Romen ve 24 Fin tümeninin gönderildiğini söylemişti.[7] Güney-batı Ukrayna'yı çiğneyen bu Romen kıt'alarıydı. Yalnız Odesa'da 200.000 Sovyet yurttaşını öldürmüşler, tâ Stalingrad'a kadar savaşa katılmışlardı.[8] Sonraları geri çekilen faşist Romen askerleri, Odesa devlet tiyatrosunun koltukları da dahil olmak üzere, her şeyi yanlarında götürmüşlerdi. Bazen ilerleyen Sovyetler kurtardıkları kentlerde ailelerinin kaçan istilâcılar tarafından öldürüldüklerini görüyorlardı. **The New York Times** gazetesi, bütün bunlara karşın, Sovyetler'in 1944'te Romanya'nın iç işlerine karışmadıklarını yazıyor.[9] Macar köylüsünü Sovyet cephesine süren faşist Macar Hükûmeti de bir milyon Rus öldürüldüğünü övünçle ilân etmekteydi. Sovyet topraklarına İtalyanlar bile tümen yollamışlardı. Faşist İspanya'nın kalabalık "Mavi Tümeni" de eksik değildi. Hitler'in peyklerinin topladığı bu tümenler saldıranların gücüne çok önemli ağırlıklar ekliyordu. Bu kuvvetler de Sovyet topraklarını yakıp yıkmakta, kendilerine düşeni, ölçüsüzce yaptılar.

Sovyetler Birliği'ni ortadan kaldırma çabası başarısızlığa uğrayınca, Doğu Avrupa'da yönetim değişiklikleri oldu. *Sovyetler'in Balkanlar'a sarkması o zaman birçok Batı çevrelerinde sevinçle karşılanıyordu. Öyle ki, Sovyetler'in kendi sınırlarına gelince durarak Alman ve peyk ordularını ortadan kaldırma işinin sadece Batılı müttefiklerin sırtına yüklenmesinden korkuluyordu.* 22 Mart 1944'te **The New York Times** gazetesindeki bir başyazı Sovyetler'in Balkanlar'a girmesiyle "gereksiz kuşkuların son olarak" ortadan kalktığını müjdeliyordu. Sovyetler'in kendi sınırları yakınında mıhlanarak bir pasif oyalama muharebesi (*Sitzkrieg*) yapma olasılığının bazı Batılı

kafalarda bir karabasan gibi belirdiği anlaşılmaktadır.

Doğu Avrupa'ya Batılılarca bir çeşit çağrılan Sovyetler Birliği'nin bu bölgede ilk peşinde olduğu şey güvenlikti. Sovyetler Birliği'nin bu güvenlik gereksinimi ve onu doğuran nedenler anlaşılmadan Soğuk Savaş'ın doğuşuna doğru bir tanı koymamız olası değildir. Sovyetler Birliği'nin İkinci Dünya Savaşı'nda geçirdiği deneyler iyi değerlendirilirse, bu güvenlik tezinin varlığından kuşkulanmamak gerekir. Doğu Avrupa'dan gelebilecek bir saldırıya karşı Sovyetler'in güvensizlik duymalarını nesnel olarak değerlendirmek gerçekten zordur. Fakat Sovyetler'in bu güvenlik kaygıları anlaşılmadıkça Doğu Avrupa, Almanya ve savaş zararlarını ödeme gibi Soğuk Savaş'ın en önemli konularını anlamak da güçleşmektedir. Ancak, Sovyetler'in 1939'da faşist Almanya ile yaptıkları saldırmazlık paktı çerçevesinde Polonya'nın Beyaz Ruslar ve Ukraynalılarla dolu Doğu topraklarını kendilerine katmış olduklarını, yani güvenlik tezinin ardında komşu zararına genişleme uygulamasının bulunduğunu da eklemek gerekir.

Sovyetler Birliği Avrupa'daki istilâ kapılarını kapamak istiyordu. Sovyetler'in bu kuşkusu Soğuk Savaş başlamadan önce Batı'da anlaşılmamış da değildi. Örneğin, Sovyetler Polonya sınırlarıyla ilgili açıklamalarını yaptıkları zaman, 12 Ocak 1944 tarihli **The New York Times** bunu bir "savunma" önlemi olarak değerlendirmişti. 29 Eylül 1944'te de, gene aynı gazetede, James B. Reston "herhangi bir genişleme düşü içinde olmadıklarını" yazıyordu. Stalin de 6 Kasım 1944 tarihli konuşmasında Almanya'nın bir kez daha saldırıya girişebileceğinden söz ederek, "barışı korumak ve güvenliği sağlamak için, barışsever ulusların temsilcilerinden bileşik" bir uluslararası örgütün kurulmasına bel bağladığını söylüyordu. Sovyetler Birliği'nin yıllarca süren yıkıcı bir dünya savaşından sonra, gene aynı yolda hemen büyük bir savaşa girmeyi tasarladığını düşünmek o günlerin heyecanının geçmekte olduğu şu sıralarda akla yatkın görünmemektedir. 15 Kasım 1944'te, General Eisenhower de "Rusya'nın Amerika ile bir savaştan kazanacağı en

ufak bir şey yoktur. Rusya'nın siyasetinin Amerika ile dostluk olduğuna inanıyorum. Rusya'da yurttaşın durumuna karşı sonsuz ve sürekli bir ilgi var ve Birleşik Devletler'le dost olmak istiyorlar"[10] demişti.

Sovyetler'in Doğu Avrupa'daki birinci hedefi güvenlikse, ikinci hedefi toprak reformuydu. Doğu Avrupa'yı Rusya'yı işgâl yolu olmaktan çıkarıp bir güvenlik çemberi durumuna sokmak istiyordu. Bunun en etken yolu da Hitler'le birleşen faşist unsurların, yani büyük toprak ağalarının nüfuzunu kırmaktı. Bu derebeylik kalıntılarının en yaygını Alman Junker'leriydi. Bunlardan Oder Nehri'nin doğusunda oturanların toprakları 1945'te Ruslar tarafından bölündü. Polonya'da Curzon Çizgisi'nin doğusunda oturan Slavlara egemen olan feodal unsurlar 1920'de Rusya'ya yapılan Polonya saldırısının gerisindeki güçtü. Çekoslovakya'daki Alman soylularının topraklarına da Çek Hükûmeti el koydu; Lord Runciman o ünlü görüşmeler için geldiği zaman bu aristokratların şatolarında kalmıştı. Macaristan'da toprak ağalığı çok daha köklüydü. Avusturya-Macaristan tahtı bu feodal unsurlardan güç almaktaydı. Toprağın % 40'ı büyük soyluların elindeydi. Hele bir tanesinin toprakları 570.000 hektarı buluyordu. Kilise de büyük toprak sahiplerindendi.Yüksek rütbeli bir papaz 266.000 hektar toprağı tekeline almıştı. Yarı-serf durumunda yaşayan köylülerin yoksulluğu ise G. Poloczy-Horvath'ın **En Karanlık Macaristan** adlı kitabında anlatılmaktadır.[11] Macaristan'da Amiral Horti'nin önderliğindeki faşist yönetim Mussolini'ninkinden bile eskiydi. Buralarda da toprak reformu zorunlu oluyordu.

Sovyetler'in üçüncü hedefi büyük endüstri ve bankaların devleştirilmesi oldu. Devletleştirme önemli bir sosyalist ilkesi olduktan başka, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Britanya dahil, bütün Avrupa'da yarım-yamalak da olsa, uygulanan bir kavramdı.

Doğu Avrupa son iki-yüz yıldan beri Batı'nın ekonomik sömürgesiydi. Özellikle Romanya ve Yugoslavya'da Almanlar gelmeden önce, Britanya ve Amerikan sermayesi vardı. Batı, Doğu

Avrupa'nın endüstri merkezlerine egemen olduğu kadar, bu bölgeyi gelişmemiş bir durumda da bırakmıştı. 1945'ten sonra Doğu Avrupa'nın Batı ile bu ilişkisi sona erdi. Bu ülkeler bir endüstrileşme programı içinde Sovyet ticaretine bağlandılar.

Sovyetler Birliği'ne karşı davranışlara Amerikan Katolik Kilisesi de katıldı. Önce New York Kardinali Spellman'ın -Vietnam'da Diem'i takdis eden Spellman- başlattığı bu akım Macaristan'da Mindszenty olayına bağlanıyor. Macaristan'da hükûmet 150 hektarın üstündeki toprakların devleştirilmesi kararını almıştı. Mindszenty savaştan sonraki ilk seçimlerden (5 Kasım 1945) dört gün önce yayınladığı bir mektubunda toprak reformuna karşı çıkmıştı. Toprak reformu gene de yapıldı; Katolik Kilisesi büyük ekonomik güçlerinden birini yitirmişti. Daha sonraları, 19 Haziran 1948'de kabul edilen bir yasa da zorunlu dinî eğitime son veriyor ve sadece din öğreten okullar ve teoloji seminerleri dışında, bütün okullar lâik bir eğitime sokulabilmek için Kilisenin elinden alınıyordu. Bu yasa da söz konusu olunca Mindszenty, tasarı lehinde oy kullanacak Katolik milletvekillerine yıldırma yoluna başvurdu. Onu mahkemeye götüren bu davranışıdır. Hem toprak reformu, hem lâik yasalara karşı şiddetle itirazlarını geri almamış ve Macar Cumhuriyeti'nin varlığını kabule bile yanaşmamıştı. Muhakemesi sonunda da mahkûm olunca bütün dünya Katoliklerinden, kuşkusuz, bir itiraz sesi yükseldi. 6 Şubat 1949'da Kardinal Spellman komünizme karşı bir cihad ilân etti. St. Patrick's Katedrali'nde yaptığı konuşmada *"üçüncü ve son kez silâh kuşanmaya"* çağırıyordu. Bu cümledeki "üçüncü" sözü bir Üçüncü Dünya Savaşının kastedildiğini gösteriyordu. Spellman, Amerikan Hükûmetini, Amerikan kamuoyunu ve Amerikan hayatının bütün dallarındaki ileri gelenlerini bu savaşıma sahip çıkmaya çağırıyordu.

Öte yandan, Sovyetler Birliği Doğu Avrupa'da, artık kendi yararına bir *cordon sanitaire* kurmuş olup, bunu değiştirmek o günün koşullarında olanaksız görünüyordu.

C. Amerika'nın Atom Üstünlüğü, İran Olayı ve S.S.C.B

1945 yılının son haftalarında Amerikan Senatosunda yapılan uzun konuşmalar Sovyetler Birliği ile kapışmağa kararlı bir ülkenin siyaset adamlarının sözlerini andırıyordu. Montano Senatörü Burton K. Wheeler'in 27 Kasımda yaptığı ve Kongre tutanaklarının yirmi-üç sayfasını dolduran uzun konuşması Sovyetler'e karşı sert bir tutum izlenmesini istiyordu. 4 Aralıkta Mississippi Senatörü James O. Eastland da ırkçı Nazi öğretilerine hak veren bir konuşma yapmıştı ve İkinci Dünya Savaşı'nda Sovyetler'le birlikte hareket etmekte bir yanlış yapılmış gibi bir açıklamada bulunmuştu. Eastman Sovyetler Birliği'ni de, Hitler gibi bir saldırgan olarak görüyor ve böyle ilân ediyordu. Anthony Eden Sovyetler'in Doğu Avrupa'daki durumunu Almanya'nın saldırısını yenilemesine karşı bir önlem olarak yorumlarken,[12] Amerikalılar dünyayı işgâl tasarısının bir başlangıcı olarak görüyor, atom bombası hazır durumdayken bu tehlikeyi durdurmaya çalışıyorlardı.

Bu anlaşmazlıklar Amerika atom tekelini elinde bulundurduğu sırada çıkıyordu. Atom tekelinin bir tek devlet elinde kalmakta sürüp gitmesinin zararlarına işaret eden o zamanki atom bilginleri büyük kaygılarını saklamıyor, uluslararası denetleme mekanizması öneriyorlardı. Atom bilginleri Amerikan yurttaşlarını tehlikeden haberli kılabilmek için aşağı, yukarı her gün gazetelere demeçler veriyorlar, yeni silâhın büyük yok edici gücünü anlatmaya çalışıyorlardı. 30 Ekimde General George S. Patton Amerika'nın kaçınılmaz bir Üçüncü Dünya Savaşma hazırlıklı olmasını söylüyordu.[13] Bu demeçten on-bir gün önce de Başkan Truman silâhlanma yarışının başlayıp başlamadığını soran bir gazeteciye şu yanıtı vermişti: "Evet, fakat sanırım biz ilerdeyiz."[14] Atom enerjisi konusunda Britanya kamuoyu da pirelenmeye başladığından, Başbakan Attlee bu konuyu Truman'la birlikte ele almak istedi. Attlee ile birlikte Kanada Başbakanı Mackenzie King Washington'a çağrıldı. Amerikan başkentinde 15 Kasım 1945'de yayınlanan Üç Ulus Bildirisi bir Birleşmiş Milletler Komisyonu kurulmasını öneriyor ve

bilim adamlarının bilgi alış-verişini öngörüyordu. Sovyetler'in bundan da çıkardığı sonuç Batı'nın kendi ülkelerindeki uranyum ya da torium miktarını ve yerlerini öğrenme isteğinde olduğuydu. 15 Kasım bildirisine Sovyet yanıtı üç gün sonra çıkan **New Times**'da veriliyordu. Bu dergide çıkan yazıda şöyle denilmekteydi: *"Atom bombası Sovyetler Birliği'ne karşı yeni bir cihad açmak için bütün dünya gericilerinin simgesidir"*[15] Bu yazıya göre, atom bombası, Almanya ve Uzakdoğu'da müttefik siyaseti ve Londra Konferansı'nın başarısızlığa uğraması -bütün bunlar hep- savaş çıkarma çabalarıydı. Birçok Amerikalı da silâhlanma yarışından ötürü bizzat Amerikan Hükûmetini suçluyordu. En tanınmış, atom bilginlerinden Profesör Harold Urey 29 Kasım 1945'de Senato Atom Enerjisi Komisyonu önünde yaptığı konuşmada şöyle demişti: *"Bombalar yapıyor ve böylece başka ülkelere tehlikeli oluyoruz. Silâhlanma yarışını başlatma suçu bize aittir."*[16]

1946 yılı atom enerjisinin uluslararası denetimiyle ilgili olarak yapılan çalışmalarla da doludur. Amerikan Hükûmetinin kurduğu Danışma Komitesi bütün uranyum ve torium madenleriyle atomla ilgili çalışma yerlerini denetleyecek bir Atomik Gelişme Otoritesinin kurulmasını önermişti. Sovyet Hükûmeti ise kendi savunması için gerekli gördüğü eylemleri denetlemek amacıyla kendi topraklarına birtakım yabancıların kabul edilmesini istemiyordu. Sovyetler, haklı olarak, bu yabancıların -hiç değilse bir kısmına- gizlenmiş Amerikan casusları gözüyle bakacaklardı. Acheson-Lilienthal Grubunun hazırladığı Amerikan tasarısı Amerikan atom tekelini Birleşmiş Milletler'deki dost devletlerin oyları sayesinde Amerikan ve İngiliz denetinin dışına çıkamayacak bir dünya örgütüne bırakılıncaya dek sürdürüyordu. Sovyet Hükûmetinin 19 Haziran 1946'da New York'ta toplanan B. M. Atom Enerjisi Komisyonuna sunduğu karşı öneri ise, atom enerjisine dayanan silâhların yapımı ve kullanılmasını yasaklıyor ve bütün atom bombası yığımlarının üç ay içinde yok edilmelerini öngörüyordu. Amerikan temsilcisi Bernard M. Baruch'un 14

Haziranda getirdiği öneri ise, bir Atom Gelişme Otoritesi kuruluncaya değin Amerika'nın atom bombaları yapmayı sürdüreceğini gösteriyordu. Sovyetler'den Amerika'ya güvenmeleri ve kurulacak olan uluslararası otoriteye yetkiler tanımaları bekleniyordu. Baruch Tasarısının birinci bölümü ise, Amerika'nın Sovyetler'e güvensizlik duyduğunu açıkça göstermekteydi: *Atomik Otoritesinin ilk yapacağı iş yeryüzündeki uranyum ve toriım kaynaklarını saptamak ve onları sınıflandırmaktı. Bu otoritenin yetkilileri birçok uluslardan seçileceklerse de, hem atomik bilgilerin çoğunun o zamanlar Batılılar tarafından bilinmesi, hem de seçecek organlarda Batılıların çoğunlukta oluşu bu örgütü az-çok bir Batı organı durumuna sokacaktı. Bu yolla Batı Sovyetler Birliği'ne ilişkin ama askerî amaçlar için çok işe yarayacak birçok bilgi elde edecekti.* Amerikan bomba yapımının durması, eldeki bombaların yok edilmesi ve gizli bilgilerin söz konusu otoriteye verilmesi gibi sorunlara ancak bundan sonra sıra gelecekti. Yeni bir çalışma olan Carnegie Tasarısı da uluslararası denetleme ve Baruch Tasarısındaki bölümlere yer vermiş olmakla Sovyetler'ce reddedilmesine olası gözüyle bakılabilirse de, kurulması öngörülen Uluslararası Atom Enerjisi Komisyonunda Büyük Devletlere veto hakkı tanındığından daha kabul edilebilir bir tasarı olarak görülebilirdi. Carnegie Tasarısı olayları etkileyemeyecek kadar geç ortaya çıktı. 17 Haziran 1946'da yayınlandığı zaman, Baruch Tasarısı Amerikan kamuoyunun onayını kazanıyordu bile. Gene Amerikan kamuoyunda atom enerjisinin sivillerin denetinde olması gerektiğine ilişkin bir yeğleme belirmişse de, atomla uğraşan bilim adamlarının komünist oldukları yolunda çıkarılan haberler sonunda Amerikan Temsilciler Meclisi Atom Komisyonlarında askerî kimselerin de bulundurulması ve kara kuvvetlerinin bağımsız olarak atom çalışmaları yapmaya devam etmeleri için yasalar çıkarttı. Atom tekeli hâlâ Amerika'nın elinde ve deneti silâhlı kuvvetlere doğru kayarken, *Stratejik Hava Komutanlığı Başkanı General George C. Kenney*[17] *ve Amerikan Hava Kuvvetleri eski Kurmay Başkanı General Carl Spaatz*[18] *Sovyet kentleri ve*

endüstri merkezlerinin nasıl bombalanabilecekleri üstüne görüşlerini Amerikan dergilerinde açıkladılar. 12 Şubat 1946'da büyük şirket temsilcilerinin katıldıkları Philadelphia Union League Kulübü toplantısında konuşan Ulusal Endüstri Kurulu Yürütme Başkanı Dr. Virgil Jordan da F. D. Roosevelt zamanında uygulanan *New Deal*'in Sovyet komiserlerince hazırlanmış gibi "Amerika'nın düşünce ya da ahlâkına aykırı" olduğunu söylemekle söze başlayarak atom bombalarını yapmanın sürdürülmesini istiyordu.[19]

Amerikalılara şöyle bir düşünce egemen olmaktaydı: Sovyet sınırlarına yakın topraklarda çepeçevre kuracağımız üslerle büyük Sovyet kentlerine bir anda ulaşarak onları radyoaktif kalıntılardan ibaret bırakabilir, endüstrilerini de bir anda yok edebiliriz. Milyonlarca ölü ve yaralı dışında, geri kalan "tutsak halk" da nasıl olsa bizimle birleşecek, hattâ kurtarıldığına sevinecektir. Bu halk hemen özel girişimciliğe yönelirken, Amerika ve sermaye dünyası da sosyalizm ve komünizm karabasanından kurtulmuş olacaktır. Sovyet endüstrisi yok olmuş durumdayken, olduğu gibi duran Amerikan teknolojisi sayesinde bütün dünyaya egemen olmak kaçınılmazdır.

Soğuk Savaş'taki ilk saldırılar bu görüşlerle besleniyordu. *Amerikalı yazar Warburg'un dediği gibi, Amerikan dış politikası artık "saldırgan ve sorumsuz" olmaktaydı.*[20] Oysa, İkinci Dünya Savaşı'nın başında hiçbir devlet Almanya kadar güçlü değildi. Alman savaş endüstrisi her yeri yok edebilecek durumdayken, Almanya bir süre sonra kesin bir yenilgiye uğramıştı. Sovyetler'in durumunda da endüstrileri yokedilse bile, bunun savaş alanlarına yansıması en azından birkaç ay alacak, o zamana kadar da Sovyet Silâhlı Kuvvetleri Batı Avrupa'daki tesisleri pek âlâ ele geçirebilecekti. Sovyet halkının da bir "kapitalizm özlemi" içinde saldırganla birleşmesi hiç de akla yakın değildi.

Sovyetler'in ise, önde gelen Amerikan kentlerine derhal saldıracaklarına ilişkin bir kanı vardı. Anımsamak zorundayız ki, kalabalık bir kentte topyekûn halka karşı atom bombası kullanan devlet Amerika olmuştur.

Hiroşima ve Nagazaki'de atom bombası kullanarak insan kitlelerini toptan yok eden devlet Amerika idi. İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru Alman kentlerini çok kesif bombardımana tutan da gene Amerika ve Britanya olmuştu. Londra üstündeki Alman *Blitz*'i bile Britanya Krallık Hava Kuvvetlerinin Alman kentlerine yaptıkları akınlardan sonra başlamıştı. Daha sonra, Almanların kentlerin bombalanmasının durdurulmasıyla ilgili orak yaptıkları öneriye İngilizlerin olumsuz yanıt verdikleri bilinmektedir.[21] Kaldı ki, Sovyetler'in de atom bombasını yaptıkları 1949 yılında Amerika'ya saldırabilmeleri için, Amerikalı yazar Possony'nin belirttiği gibi, en azından 10.000 atom bombası kullanmaları gerekiyordu.[22] Bunun o zamanki teknik bilgiler çerçevesinde olası görünmeyeceği açıktır.[23]

Gene bu sıralarda, Truman Kabinesinde Ticaret Bakanlığı yapmakta olan ve daha önce Başkan Roosevelt'in sekiz yıl Tarım Bakanlığını yapmış ve Roosevelt'in üçüncü başkanlık döneminde de Başkan Yardımcısı olmuş olan Henry A. Wallace Amerika'nın Sovyetler Birliği'ne karşı yeni bir tavır takınmasını istiyordu. General Walter Bedell Smith Mart 1946'da Moskova'ya yeni Amerikan Büyükelçiliğine atandığı zaman, Wallace Truman'a istediği bu "yeni yaklaşım"ı anlatmaya çalışmış ve düşündüklerini bir memorandum şeklinde de özetlemişti.[24] 14 Mart 1946 tarihini taşıyan bu memorandumda son Sovyet davranışının ekonomik gereksinimler ve güvenlik kaygılarından doğduğunu söylüyor, *Sovyetler'in gene 1939'dan önceki "kapitalist çevreleme" korkusu içine gömüldüklerini söylüyordu.* Sovyetler'in bu tavrını değiştirebilmek için Moskova'daki Amerikan Büyükelçiliğindeki ekibin de değişmesini salık veriyor, yeni personelin bileşimi hakkında öneriler yapabileceğini belirtiyordu. Truman **Anılar**'ında Wallace'ın bu mektubu hakkında şöyle diyor: *"Aldırmadım bile."*[25] Wallace'ın 23 Temmuzda Truman'a daha önemli bir ikinci mektup yazdığı anlaşılıyor. Wallace tek-satır halinde on-iki sayfalık bu mektubunda Kara ve Deniz Kuvvetlerine $ 13,000,000,000 bütçe ayrılması,

Bikini'de atom bombası deneylerinin yapılması, Lâtin Amerika'nın Amerikan araçlarıyla silâhlandırılması, B-29 bombardıman uçaklarının yapımından başka B-36 tipinin tasarlanması ve yeryüzünde birçok noktalarda üs edinme avına çıkılmış olmasına değinerek şunu soruyordu: "Rusya'nın atom bombası olsa ve bizim olmasaydı ve kıyılarımızın bin mil yakınında hava üsleri bulunsaydı ve bütün bunlardan biz yoksun olsaydık, ne hissederdik?"[26] Bütün dünyanın gözünde Amerika'nın tutumunun barışa sadece sözle saygı gösterdiği kanısını uyandırmakta olduğunu söylüyor ve şunları ekliyordu: "Bu gerçekler göstermektedir ki, biz ya (a) kaçınılmaz saydığımız savaşı kazanmak için kendimizi hazırlıyoruz, ya da (b) insanlığın geri kalanını korkutmak için bir kuvvet üstünlüğü yaratmak için çabalıyoruz."

Wallace Sovyetler Birliği'nin Batı'ya güven duymaması için birçok neden olduğuna inanıyordu. 12 Eylül 1946'da New York'ta yaptığı bir konuşma Amerikan dış siyasasının baştan sona değin bir eleştirisi niteliğindeydi. Dört gün sonra, barışa giden doğru yoldan dönmeye niyetli olmadığını belirten bir açıklama da yapmıştı. Ertesi günü de basına 23 Temmuz tarihli mektubunun metnini verdi. Başkan Truman Wallace'ın istifasını istedi. Ticaret Bakanlığına da önce Sovyetler Birliği'nde, o sırada Britanya'da Büyükelçilik görevinde bulunan W. Averell Harriman'ı getirdi. *Bu olayda, Britanya'da yayınlanan solcu* **New Statesman and Nation** *dergisi olduğu kadar liberal* **Economist** *dergisi de Henry A. Wallace'ı tutuyordu.*

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Sovyetler Birliği'nin bazı isteklerini elde edemeyecek güçte olduğunu göstermesi açısından İran sorunu[27] üstünde kısaca durmak gerekir. Kasım 1945'te Sovyetler'in Kuzey İran'daki Azerbaycan eyaletini denetleri altında tutmak istedikleri anlaşılıyordu. Britanya ile yaptıkları 1941 Antlaşmasına göre, İran'ın güneyini Britanya, kuzeyini de Sovyetler Birliği geçici olarak işgâl etmişlerdi. Kuzeydeki yabancı kuvvetlerin 2 Mart 1946'ya kadar bu topraklardan çıkıp gitmeleri bekleniyordu. 1907'de Rusya Britanya ile buna benzer bir antlaşma

yaparak İran'ı üçe bölmüştü. Çarlık Birinci Dünya Savaşı'ndan galip çıkmış olsaydı, Kuzey İran'a sahip çıkacağına kuşku yoktu. Savaşı kaybederek çekildiğinden, Kuzey İran'dan olmuş, fakat İngiltere Güney İran'da nüfuz sahibi kaldıktan başka, Kafkaslar'daki Sovyet petrollerine el atmayı da denemişti. İkinci Dünya Savaşı'nda da Batı'nın Bakû petrollerini bombalama tasarıları olduğu söylenmektedir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise, Sovyetler Birliği feodal ağaların egemen olduğu İran'ın kuzeyindeki petrollere ortak olmak istedi. Hem kendi petrol yataklarının güneydeki kuyularla emildiğine inanıyor, hem savaş sonrası ekonomisini yoluna koymak için ek bir zenginliğe bel bağlıyordu. Sovyet temsilcileri uluslararası toplantılarda İran sorununun konuşma konusu yapılmasını istemiyor, İran'ın sözü edildiğinde Yunanistan ve Endonezya'daki Britanya askerlerini ileri sürüyorlardı. Britanya'nın Yunanistan'da oynamakta olduğu rol İngiliz basınında bir süreden beri eleştirilmekteydi. Bu eleştiriye İngiliz İşçi Partisi de katılıyordu. Fakat Sovyetler'in aynı eleştiriye katılmaları İngiliz kamuoyunda şiddetli bir tepkiye yol açtı; İngiliz basını Sovyetler'in aleyhine döndü. Endonezya konusunda da Londra'daki Birleşmiş Milletler toplantısına (Ocak 1946) katılan Ukrayna delegesi, Cava için bir araştırma kurulunun kurulmasını önerdiyse de, kabul edilmedi. Aynı günlerde (14 Şubat 1946), Lübnan delegesi Suriye ve Lübnan'daki İngiliz ve Fransız askerlerinin barış için bir tehlike olduğunu söylüyordu. İran'da bulunan Sovyet birlikleri Tahran hükûmetiyle yapılan bir petrol anlaşmasına karşılık, bu komşu topraklardan 6 Mayısta çekilmişlerdi. *İran-Sovyet Antlaşmasına göre, petrol kârı 51'e 49 olarak bölünecekti. Bu oran İran Hükûmetine petrol kârının sadece % 20'sini vermekte olan Britanya'yı o zaman oldukça güç bir duruma soknuştu.* Yalnız, Sovyetler ile yapılan antlaşma koşula bağlıydı; İran Meclisi kendi topraklarından yabancı askerler bulunduğu sürece petrol ayrıcalığı verilmemesi yolunda bir yasa çıkarmış olduğundan, yeni Başbakan Ahmet Kavam önce Sovyet askerlerinin İran topraklarından çek-

ilmesini, petrol antlaşmasını ancak bundan sonra Meclisin onayına sunacağını söyledi. Meclis 22 Ekim 1947 tarihli oturumunda antlaşmayı onaylamayı reddetti. Bu olay üzerine Kavam Başbakanlıktan ayrıldı ve yerine yine İngiliz yanlısı Hakimî geldi. Gene bu tarihlerde İran Jandarma Kuvvetinin komutanı olan Amerikan Tuğgenerali N. Norman Schwarzkopf İran ordusu için Amerika'dan 25 milyon dolarlık askerî yardım alıyordu. 1947 yılı sonunda İran sorunu şöyle bağlanmış sayılmalıdır: Amerikan ve İngiliz kuvvetleri dünyanın çeşitli bölgelerinde bulunurken, Sovyetler İran'dan çıkarılmışlardı; İngilizler ve Amerikalılar İran petrollerinden birtakım paylar alırken, Sovyetler bu paylaşmaya katılmamışlardır; Birleşmiş Milletler yavaş, yavaş Sovyetler'in kınandığı uluslararası bir forum olarak kullanılmaya başlanıyordu. Aynı organda Sovyetler'in Batı'yı eleştirme girişimleri ise oy çokluğuna dayanarak reddedilmekteydi.

Ç. Churchill'in "Demir Perde" Konuşması

Winston Churchill'in Amerika'da 1946 yılında yaptığı bir konuşma, bugün, Soğuk Savaş'ın kaynaklarından biri olarak kabul edilmelidir. Churchill'in Missouri Birlikteş Devletinin Fulton şehrinde Westminster Kolejinde, 5 Mart 1946'da yaptığı konuşma Sovyetler Birliği çevresinde dev bir *cordon sanitaire* yaratılmasında büyük bir etken oldu. *Churchill "demir perde" sözlerini ilk kez ortaya atıyor, Sovyetler Birliğini çevreleyecek bir dünya birliği görüşünü ilân ediyordu. Truman'ın kendi* **Anılar***'ında bu kadar önemli bir konuşmayı bir cümleyle geçiştirmesi kuşku vericidir.* Konuşmada saklı olan Sovyetler'i çevreleme siyasetinin Churchill'in mi yoksa Truman'ın mı görüşü olduğu kesinlikli bilinmiyorsa da, Truman'ın hiç değilse telkinlerde bulunduğu akla gelmektedir. Bu önemli konuşma türlü tartışma ve eleştirilere yol açınca, Truman'a konuşma metnini daha önce görüp görmediği sorulmuş, Churchill'in yardımcılarından biri önceden Truman'ın haberli olduğunu belirtmesine karşın, kendi metni görmediğini söylemişti. Fakat konuşmadaki sözlere katılmadığını

açıklayabileceği kendine hatırlatılınca, herhangi bir açıklama yapmaktan kaçındığı da bilinmektedir.[28] Amerikan Dış İşleri Bakanı Byrnes'in bu konudaki tavrı ise daha açıktı. Byrnes Churchill'in konuşması hakkında daha önceden kendi görüşünün alınmadığını söyledi. Britanya Hükûmeti de ancak Majestelerinin bakanlarınca söylenen sözlerin kendilerini bağlayacağını söylüyordu. Churchill'in sözleri Sovyetler Birliği'nde kendinin çevrelenmekte olduğu ve Batı dünyasının İkinci Dünya Savaşı'ndan da önce olduğu gibi, kendini hedef alarak silâhlanmaya ve yeni birleşmelere gitmeye çalıştığı kuşkusunu güçlendirdi. *Churchill'in bu konuşmayı (a) Amerika'da, (b) Başkan Truman'ın huzurunda ve (c) Müttefik ilişkilerinin bu aşamasında yapmış olması Sovyetler'ce haklı olarak iyiye yorumlanamıyordu.* Bu konuşmanın Sovyetler üstündeki etkisinin çok büyük olduğu anlaşılmaktadır. "Churchill Kılıç Sallıyor" başlıklı **Pravda** başyazısı, bu heyecanlı günlerin üstünden yıllar geçtikten sonra bir kere daha okunduğunda, Sovyetler'de gerçek bir kaygı, ciddî bir çevrelenme korkusu olduğu kanısını vermektedir.[29] *Batı'nın Sovyetler için tasarlar göründüklerini, pek az şey bu Churchill konuşması kadar açık ve seçik olarak gösterebilirdi.* Churchill gene aynı hava içinde iki konuşma daha yaptıktan sonra Avrupa'ya döndü. İsviçre'de Zurich Üniversitesinde 19 Eylül 1946'da yaptığı bir konuşma da Sovyetler Birliği'ni Doğu Avrupa'dan çıkarmak için birleşmiş bir Batı Avrupa görüşünü ileri sürüyordu. Gene bu sıralarda, Amerika'nın eski Sofya Büyükelçisi George H. Earle Amerika'nın elinde atom bombası varken ve bu bombayı daha Sovyetler yapmamışken, onlara karşı kullanmayı öneriyor, bu yolda gazetelere demeç veriyordu.[30]

Stalin ise, 1946 yılının sonlarına doğru, 21 Aralık 1946'da Eliot Roosevelt'i kabul ettiği zaman[31] *Amerikan-Sovyet ilişkilerinde bir gerileme olmakla birlikte, savaşmanın zorunlu olmadığını söylemişti.* Sovyet ve Amerikan toplumlarının yan yana yaşayabileceklerini, savaş sırasında böyle yaptıklarını ve gene böyle yapmaları gerektiğini belirtiyordu. Doğu ile Batı arasında daha fazla ticaret ve

kültür alış-verişi yapılmasını öneriyor, Birleşmiş Milletler'in denetimi altında uluslararası bir polis gücünün kurulmasından yana olduğunu ve Üç Büyükler arasındaki toplantıların daha sıklaşmasını istiyordu.

Öte yandan, General Marshall'ın 22 Şubat 1947'de Amerika'da Princeton Üniversitesinde yaptığı bir konuşma birtakım yeniliklerin başlangıcı olmuştu.[32] Marshall Amerika'nın, artık, dünyadaki yerini alması gerektiğini söylüyordu. Oysa, savaş sonrası dünyasına kimsenin egemen olmaması istenmişti. Dünyayı "uluslararası plânda bir koalisyon hükûmeti" yönetecekti. *Amerika'nın yöneldiği siyasetin temelinde ise sorunlu bir dünyayı yoluna koymak, ya da aç ve sefil insan kalabalıklarını doyurmak değil, komünizme ve Sovyetler Birliği'ne karşı koymak ilkesi yatıyordu. Bu ilkenin ilk önemli açıklaması 12 Mart 1947 tarihli Truman Doktrinidir.*

D. Truman Doktrini Nedir?

Amerikan ve dünya tarihinde "Truman Doktrini" diye bilinen bir olay vardır. Komşumuz Yunanistan ile Türkiye'yi vesile edinerek ilân edilmiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Amerika'nın yarattığı söylenceler zincirinin ilk önemli halkasıdır. Türkiye'yi de içine aldığından bizim için bir kat daha önemlidir. Aslında, Truman Doktrini Amerikan yayılmasının yeni ve daha genel bir aracı olmaktan öteye bir şey değildir. Şimdi, bu Doktrinin çıkış koşullarını görelim.

24 Şubat 1947'de Washington'daki Britanya Büyükelçisi Amerikan Dış İşleri Bakanlığı Müsteşarı Dean Acheson'u görüp hükûmetinin artık Yunanistan'dan çıkmaya kararlı olduğunu söylemişti. Britanya emperyalizmin genel bekçiliğini Amerika'ya devrediyordu. Öneri Başkan Truman'a çok önceden kararlaştırdığı yeni bir uygulamayı ilân için fırsat vermişti. 12 Mart 1947'de Amerikan Kongresinde okuduğu ve bundan böyle *Truman Doktrini*[33] *diye bilinen ileti Yunanistan ve Türkiye'ye 400 milyon dolarlık yardım vaat edip sivil ve askerî personel gönderilmesini öngörüyor, fakat*

çok daha önemli olarak genel havasıyla Amerika'nın savaş sonrası değişiklikleri engelleme görevini yüklendiğini açıklıyordu. Amerika'ya kalırsa -Amerikan ihtilâli de çoktan bitmiş olduğuna göre- artık ihtilâller, dönüşümler ve değişmeler sona erecekti. Truman kendi ülkesindeki tutucu çevrelerin sözcülüğünü yapıyor ve bütün dünyadaki tutucu unsurlarla da bir işbirliği ilân ediyordu. İkinci Dünya Savaşı gibi bir çatışmadan sonra büyük uyanışların beklenmesi olağan olduğuna göre, bir yardım bildirisinin içine bir tutuculuk doktrinini sıkıştırmak ölçüsüz bir körlük olarak da tanımlanabilir. *Truman yeryüzünde bütün devingenliği aslında devrimci güçlere bırakıyor, ölmekte olan imparatorluklar da dahil olmak üzere, Batı'nın düzenindeki değişme girişimlerine karşı bekçilik edeceğini açıklıyordu.* Yunanistan'da da Amerika değil mi ki komünizme karşıydı, ne derece takımerki olursa olsun, oradaki her türlü hükûmeti destekleyecekti. Konuşmayı emperyalizmin deneyimli uygulayıcısı Churchill desteklemiş, Britanya İşçi Hükûmeti pek beğenmemişti. Fransa da kuşkular belirtiliyor, İtalya ise yeni bir savaştan korkuyordu. Truman'ı savaş hazırlamakla itham eden, eski Başkan yardımcılarından Henry Wallace Britanya, Fransa ve İskandinavya'ya giderek yaptığı konuşmalarda Truman Doktrininin askerî yanını eleştiriyordu. Amerika'da resmî ağızlar Wallace'ın pasaportunu elinden almak gibi tepkilere kadar önlemler düşünmüşler, hattâ 1796 Yasasına dayanarak muhakeme edilmesini isteyenler bile olmuştu. Öte yandan, Churchill, daha bir yıl önce, Fulton'da o ünlü "demir perde" konuşmasını yaptığı zaman, bunu çok kimse beğenmemiş, fakat konuşma özgürlüğüne set çekilmemişti. Macaristan'da bu sırada yer alan iktidar değişikliğini Truman Doktrininin ilânına yoranlar varsa da, oradaki Küçük Esnaf Partisi Hükûmetinin düşmesi kaçınılmaz sayılmalıdır.

Truman Doktrini'nin ilânının "Soğuk Savaş"ı başlatmadaki büyük rolüne değinmek için şunu hatırlatalım. Dış İşleri Bakanları Moskova Konferansı 10 Mart 1947'de açılmıştı. Yunanistan ve Türkiye'ye yardım vâdeden Truman Doktrini tam iki gün sonra

açıklandı. Moskova Konferansı'nın pürüzlü konularından biri savaş zararlarını ödeme sorunu olduğu için Truman'ın bu hareketinin Moskova Konferansı açılır açılmaz yer alması, iki tarafın uzlaşma olanaklarının azalmasına yol açmıştı.[34] Truman Doktrini aslında başka ülkelerin iç işlerine karışma biçimine bürünecekti.[35] Britanya Amerika'ya başvurmaktan başka yol görmeyecek kadar Yunanistan'ın sorunlarını çözmekten âciz kalmıştı.

Truman Doktrinini olduğu kadar savaş yıllarının dönüm noktası olan 1947 yılının olaylarını anlayabilmek için, Yunan İç Savaşının ardındaki gerçeği bilmek gereklidir. Başkan Truman'ı Amerikan "yaşam biçimi"ni benimsemeyeceklere karşı açacağı ideolojik "cihad"ın başlangıcı bu iç savaş olmuş, Truman dünyanın artık kesin çizgilerle ikiye bölündüğünü bu vesileyle ilân etmişti.

Sonra Vietnam'da olduğu gibi, Yunanistan'da da Ulusal Kurtuluş Cephesinin niteliği "kuzeyden yapılan saldırı" gibi yanıltıcı ve doğru olmayan birtakım sözlerle uzun süre yanlış yansıtıldı. Orada da, Amerika, geri ve halk üstünde büyük baskısı olan bir hükûmete destek oldu, büyük kentlerin dışındaki gelişmelere cephe aldı, İkinci Dünya Savaşı sırasında faşizme başarıyla karşı koyarak halk tarafından tutulan sol hareketi ezmeye kararlı olan Britanya'nın yardımına koştu. Kabul etmek gerekir ki, Amerikan'ın Yunanistan ile ilgisi müdahale niteliğindeydi. Bazı Amerikalıların bunu iyi niyete bezenmiş göstermeleri yakın zamanlara değin ileri sürülen efsanenin yanlışlığını örtmeye yetmemektedir. Amerikan'ın müdahalesi isyana kalkışanları bastırma biçiminde gösterilmek isteniyorsa da, bu tür görüntüler olaylarla ilgili gerçekleri gizleyememektedir. *Bu efsanenin merkezinde Amerikan Başkanı Truman'ın "silâhlı bir azınlık ya da dış baskılarla boyunduruk altına alınmaya karşı koyan özgür halkları destekleme" sözleri yatmaktadır.*[36] Başkan Truman'ın 12 Mart 1947'de Amerikan Kongresi'nde yaptığı ünlü konuşmasının kimi cümlelerini ve yargılarını hatırlayalım:

> ...Yunanistan'daki Amerikan İktisadî Heyeti ile Amerikan Büyükelçisinden gelen ilk yazanaklar Yunanistan

özgür bir ulus olarak hayatta kalacaksa, yardımın gerekli olduğuna ilişkin Yunan Hükûmetinin görüşünü desteklemektedir... İnsancıl gereksinimleri ve yoksulluğu sömüren militan bir azınlık, ekonomik gelişmeyi bugüne dek olanaksız kılmış olan siyasal karışıklığı yaratmayı başarmıştır... *Yunan devletinin varlığı bile, kuzey sınırları başta olmak üzere, hükûmet otoritesine birçok noktalarda karşı gelen komünistlerin önderliğindeki birkaç bin silâhlı kişinin terörist çalışmaları ile, artık tehlikeye düşmüştür.* Bu arada, Yunan Hükûmeti duruma egemen olamamaktadır... Yunanistan kendine yeterli ve saygı duyulan bir demokrasi olacaksa, yardım görmelidir... Yunanistan'a yardım etmekte olan Britanya Hükûmeti 31 Marttan sonra hiçbir malî ya da ekonomik yardımda bulunamayacaktır... Durum, tezelden harekete geçmeyi gerektirecek önemdedir... *Yunanistan'a verilecek parayı bizim denetlememiz çok önemli bir noktadır...* Yunan Hükûmeti... Geçen yıl yapılan bir seçimle iş başına gelmiştir. 692 Amerikalı da dahil olmak üzere, yabancı gözlemcilerin bu seçimi Yunan halkının görüşlerini doğru olarak belirttiğine inanmaktadırlar... *Yunanistan'ın komşusu olan Türkiye de dikkatimize hak kazanmıştır...* Türkiye'nin de yardımımıza gereksinimi vardır... *Silâhlı bir azınlık ya da dış baskılarla boyunduruk altına alınmaya karşı koyan özgür hakları desteklemenin Birleşik Devletler'in siyaseti olması gerektiğine inanıyorum...*

Yıllar sonra Başkan Lyndon Johnson'un Vietnamlı gerillacıları Ngo Dinh Diem'in "ekonomik mucize"sini engellemekle suçlaması gibi, Harry Truman da 1947'de faşist Alman işgâlinden daha yeni çıkmış bir ülkede ekonomik kalkınma olmamasını içteki bir azınlığa ve dış etkilere yoruyordu. Doğruluğundan kuşkulamlmaması gereken veriler gibi, Amerika'nın yıllarca kabul ettirdiği efsaneler tarih yorumunu değiştirmiş, insanları yanıltmıştır.

Bu efsanelerden biri 1941-1944 yıllarındaki Yunan gerillacılarının Stalin'in deneti altında, onun yayılma siyasetinin bir beşinci kolu gibi çalışan değişme nedir bilmeyen birtakım teröristler olduğudur. Anımsamak gerekecek ki, Almanlar

Yunanistan'ı 1941'de işgâl ettiler. İşgâlleri Kasım 1944'e kadar sürdü. Bu süre içinde, Yunanistan birtakım Kuisling hükûmetleriyle yönetildi. Yabancı faşist işgâline karşı Ulusal Kurtuluş Cephesi (EAM) daha Eylül 1941'de kurulmuştu. Bu örgütün derlenip toplanmasına, gerçekten, Yunan Komünist Partisi (KKE) önayak olmuştu. Fakat EAM hareketine daha sonraları Profesör Svolos'un Popüler Demokrasi Birliği, Sosyalist Partisi, Birleşmiş Sosyalist Partisi ve Tarım Partisi de katılmışlardı.[37] Faşizme karşı ortak mücadelede EAM hiç bir Yunanlıyı şu ya da bu partiden diye geri çevirmedi -hattâ Kralcıları bile.[38] Yunan Generali Sarafis bu mukavemet hareketine liberal politikacıların katılmadıklarını, "iş yapmayıp yalnızca konuştuklarını" söylüyor.[39] *EAM, Ulusal Kurtuluş Ordusunu, yani ELAS'ı Aralık 1942'de kurduğu zaman, Yunan dağlarında gerillacılar savaşa başlamışlardı bile.* Bazı tutucu mukavemet kümelerine rastlanıyorsa da, ELAS tümünden kalabalık ve halka en yakın olanıydı. *ELAS gerçek anlamda bir ulusal kurtuluş cephesi olmuştu. Hareketin içinde papazlar da vardı, işçiler de.*[40] Amerikan tarihçisi McNeill'in kabul ettiğine göre, 1944'ün sonunda EAM'a tam iki milyon kişi bağlıydı.[41] Öbür ufak tefek mukavemet grupları ya İngilizlerin kanadı altına girmiş, ya da Almanlar ve İtalyanlarla işbirliğine sürüklenmişlerdi.[42] EAM örgütü Eylül 1942'de yayınladığı bir broşürde ise, halkı açlık ve hastalığa karşı korumak istediğini ve halkı işgâlciler ve işbirlikçilere karşı etkin ya da edilgen direnmeye çağırdığını belirtiyor, işgâlin sona ermesinden sonra da, savaşı yürütüp zafere ulaşan kuruluşların yeni yönetimi kurarak bütün kişi özgürlüklerini geri getirmesini, genel bir af ilân edilmesini ve yeni bir seçime gidilmesini öngörüyordu.[43]

EAM'ın savaş sırasında Yunan haklarını, kurtuluş mücadelesini temsil ettiği kabul olunmalıdır. EAM ve ELAS'ın niteliklerini belirtmek için egemenlik bölgelerindeki bazı yeni uygulamalarını özetlemek yararlıdır: Komünist olmayan Yunanlı yazar Sarafis'e göre, ELAS birliklerinin köylü evlerine müdahale ettikleri görülmemişti; kimsenin malına dokunulmuyordu -Almanlarla

işbirliği yapanlar dışında.[44] *Köylerde halkın seçtiği komiteler kurulmuş, kadınlara ilk kez oy kullanma hakkı tanınmıştı. Her türlü mahkemeler halk mahkemelerinde, halk önünde yapılıyordu. Yunanistan'ın kurtarılmış bölgelerinde halk kendi-kendini-yönetime şimdiye kadar hiç görülmedik bir ölçüde katılmaktaydı. "Uygarlık ve kültürün yararları dağlık bölgelere ilk olarak varmaktaydı. Okullar, bölgesel yönetim ve savaşın durdurduğu kamu hizmetleri tekrar çalışmaya başladı. Tiyatrolar, fabrikalar ve parlâmenter meclisler ilk defa harekete geçtiler."*[45] EAM ve ELAS Yunan halkını demokrasi yolunda eğitiyordu. Halk bu deneyleri ne o ana kadar görmüştü, ne de daha sonra tekrar gördüğü oldu. *Kooperatifler ve tarım okullarının sözü ediliyor, parasız hastaneler tasarlanıyordu.*

Bu gelişmeler içinde Yunan Komünist Partisinin (KKE) yeri neydi? Partinin savaştan önceki başkanı Nikos Zahariades işgâl yıllarını Dachau toplama kampında geçirmişti. Komintern ile yakın ilişkileri olan, Moskova'da eğitilmiş bir ihtilâlciydi. Savaş yıllarında onun yerine geçen Yorgi Siantos ise pratik görüşlü bir Yunan köylüsüydü. Komünizmin uluslararası örgütleriyle bir ilişkisi olmamıştı. Savaş yıllarında kendi de işgâl altında olan Sovyetler Birliği ne Siantos ile ilgilenebildi, ne de onun partisiyle. Yunanistan'daki Britanya Büyükelçisi Sir Reginald Leeper da "savaş yıllarında Sovyet Hükûmeti Yunanistan'ı pek az düşünebildi" diyor.[46] General Sarafis'in Kızıl Ordu'dan bir kez silâh yardımı istediği, fakat Sovyetler'in veremedikleri de ileri sürülmektedir.[47] Siantos'un 20 Temmuz 1944'e kadar Sovyetler ile hiçbir biçimde ilişki kurmadığı belirtilmektedir. Bu tarihte ise, Albay Popov ELAS karargâhını ziyaret ederek mukavemet ileri gelenlerinden kimi siyasal isteklerinden vazgeçerek İngilizlerin destekledikleri hükûmete katılmalarını istemişti.[48]

Tanınmış bir Yunan anti-komünisti olan Kousoulas EAM'ı şöyle tanımlıyor: "İşgâlin en umutsuz saatlerinde EAM'ın açıklamaları karanlığı yırtarak, tutsak bir ulusa avuntu ve cesaret veren parlak bir umut ışığı oldu."[49]

3 Aralık 1944 Pazar günü Atina'daki İngiliz kuvvetleri ateş açtıkları zaman, terörizm suçunu, işte, bu Yunan soluna yüklemeye özel bir dikkat göstermekteydiler. Churchill Atina'daki İngiliz Komutanı General Scobie'den "işgâl edilmiş bir kentte, bölgesel ayaklanmaya" karşı koyar gibi davranmasını istiyordu.[50] Churchill'in bu tavrı emperyalizme karşı başkaldıran herkesin aslında terörist olduğu konusundaki inancını gösteriyordu. Fakat 17 Şubat 1945 tarihli **New York Post**'a yazan Leland Stowe bize bambaşka bir manzara çiziyor:

> *Kaç yıldan beri tanıyıp namuslarına güvendiğim yarım düzine kadar İngiliz ve Amerikan gazetecisiyle Atina'da karşılaştım.* Ekim'in yarısından bu yana Yunanistan'ın bir ucundan öbür ucuna gezip durmuşlardı. *Bu usta gazeteciler Atina'da [İngilizler tarafından] silâha başvurulunceya dek terör havasına benzeyen bir şeye rastlamadıklarını söylüyorlar...* **Collier's**'den Frank Gervasi ve **Chicago Sun**'dan M. W. Fodor, Thebes, Lamia, Larissa ve birkaç yüz millik gezilerinde ne yağma görmüşlerdi, ne de 'katliam.' Vahşet hikâyelerinin doğru olup olmadığını meydana çıkarmak istemişler, hiçbirinin izini bulamamışlardı.[51]

İngilizlerin ateş açtıkları âna kadar Yunanistan'da terör havası olmadığı Batılı kaynaklarla kanıtlanabileceği gibi, Sovyetler Birliği'nin EAM'a "saldırgan bir siyaset" dikte ettirdikleri savı da gerçeklerden uzaktır.

Churchill, kendi **Anılar**'ında belirttiği gibi, 29 Ağustosta Caserta yakınlarında Papandreu ile buluştuğu zaman, ona "*bir ön bunalım beklemeden durup dururken ilk darbeyi vurmak çok arzu edilir bir şeydir. EAM'ın önüne geçmenin en iyi yolu budur*" demişti.[52] Britanya Dış İşleri Bakanına 7 Kasım 1944'te yazdığı yazıda da "Papandreu'nun Kraliyet Yunan Hükûmetini desteklemek için İngiliz kuvvetlerini kullanmada tereddüt etmemeliyiz" demekteydi.[53] Churchill 3 Aralıkta Yunan halkına ateş emrini verdiği zaman kendi kabinesine de danışmamıştı. **Anılar**'ında gece saat ikiye kadar bunu sadece Anthony Eden ile konuştuğunu söylüyor. 5 Aralıkta Atina'daki İngiliz Generali Scobie'ye gönderdiği bildiride de şu

emirleri verdiğini belirtmekte:

> ...Kente [Atina'ya] yaklaşan EAM-ELAS gruplarını yansızlaştırmak ya da ortadan kaldırmakla sorumlusun. Sokaklarda tam denetim kurmak ya da bazı insafsızları toparlamak için dilediğin buyruğu vermekte özgürsün... Atina'da İngilizlere ya da bizim işbirliği yaptığımız Yunan yetkililere karşı gelen her silâhlı erkeğe ateş etmekte duraksama... İşgâl edilmiş bir kentte gelişmekte olan bölgesel ayaklanmayı durdurumuş gibi hareket etmekten geri kalma... Atina'yı ele geçirmeli ve orada egemen olmalıyız. Bunu yapabilirsen kan dökmeden başarman kuşkusuz büyük bir şey, fakat gerekirse kan dök.[54]

5 Aralıkta Atina'daki Britanya Büyükelçisi Leeper'e gönderdiği yazıda da "sen ve Papandreu Scobie'den direktif alacak... ikiniz de onu destekleyeceksiniz" diyordu.[55] Yunan devlet adamı İngiliz Generaline tâbi olacaktı. Üç gün sonra, ayrıca General Scobie'ye yolladığı bir yazıda "açık hedef EAM'ın yenilgisidir. Savaşın durması arka plânda kalır" demekteydi.[56] Destek güçlerini ve muhtemelen Feld-Mareşal Alexander'i birkaç güne kadar yollayacağını söylüyordu. Churchill'in bu tutumu İngiliz Avam Kamarasında bile eleştiri konusu oldu. İngiliz kuvvetlerinin Yunanistan'da ve Avrupa'nın bazı başka yerlerinde demokratik güçleri silâhtan arındırmak ve düşmanı yenilgiye uğratmakta bu kadar kahramanca yardım eden halkçı hareketleri bastırmak için kullanıldığı söyleniyordu.

Görüldüğü üzere İngilizlerin ateş açtıkları âna kadar Yunanistan'da terör havası olmadığı Batılı kaynaklara dayanarak gösterilebileceği gibi, Sovyetler Birliği'nin EAM'ın ardında yer alarak ona saldırgan bir siyaset dikte ettirdikleri savı da doğru değildir. Ekim 1944'te Churchill Stalin'e Balkanlar'ı iki etki bölgesine bölmeyi önermişti. Britanya Yunanistan'ı kendine ayırmış, Sovyetler Birliği'ne Bulgaristan, Romanya ve Macaristan'ı bırakmış, Yugoslavyada yarı-yarıya bölüşülmüştü. Churchill'in kendi sözleriyle, "Stalin...Ekim [1944] anlaşmasına tamamıyla sadık

kalmış ve Atina sokaklarında komünistlerle çarpışırken, **Pravda** ya da **İzvestiya**'dan bir tek kınayıcı ses yükselmemişti."[57] Stalin öbür ülkelerle, oradaki ihtilâl girişimleriyle ilgilenmiyor, uzak duruyordu. Daha çok Sovyet toprakları üstünde yeniden bir toplum yapımına yönelmeyle ilgiliydi. Savaş boyunca EAM'ım hiç işine karışmadı. Sonunda ağzını açınca Yunan solunu frenleyecek sözler etti, o kadar,

EAM'ın İngilizlerle olan ilişkisine gelince, onlardan kuşkulanmak için sayısız neden sıralanabilir. Önce İngilizler Yunan Kralını ve sağcılarını destekliyorlardı. Bütün kurtuluş mücadelesi sırasında ve Aralık ayında çarpışmalarda onların yanında yer almıştı. EAM gene de, gerek Batı devletlerine karşı ölçülü bir açıklık içinde oluşundan, gerekse Sovyetler Birliği'nin uzakta duruşundan ötürü sürgündeki hükümete önce Kahire'de, sonra 1943 ve 1944'de Lübnan ve Caserta'da ilişki kurdu. *Stavrianos'a göre, Kahire ilişkisi ve o sırada İngiltere'nin Kralı desteklemesi "Yunanistan'daki iç savaşın başlangıcı" oldu.*[58] *Oysa, Yunanistan'ı 1945 Yazında ziyaret etmiş olan Leland Stowe EAM'ı şöyle tanımlıyordu:* "EAM Yunanistan'daki bütün yiğit, yürekli ve aydınlanmış olanları, gençler içinde en canlı, olgunlar arasında en açık-görüşlüleri içine alan gerçek bir halk hareketiydi."[59]

Britanya Hükûmeti de bu soruna aynı gözle bakmak istemiyordu. Bakacak olsa, bir halk hükûmeti sonucu kendiliğinden ortaya çıkacaktı. İngilizler bir halk hükûmeti değil, sağcı unsurların çok ağır basacağı bir Krallık peşindeydiler. Bu isteklerinin sonucu ise Yunanistan'da iç savaş oldu -yani istemediklerini söyledikleri şey.

Batı ikinci bir efsaneyi de uzun bir süre yaşatmaya çalıştı. Bu efsane gerillacılarla hükûmet arasında çatışma başlar başlamaz, başkaldıranlarm bütünüyle kendi denetimleri altında olmayan bir hükûmeti kabul etmedikleri ve iç savaşta kararlı oldukları uydurmasıdır. Aralık 1944 katliamından sonra ELAS, İngilizlere, işbirlikçi Yunan hükûmetlerine ve sağcı 'X' birliklerine[60] karşı çarpışmak için, yeni baştan silâh kuşanmak zorunda kaldı. Oysa, 12-13 Aralık 1944'e kadar diplomatik konuşmalardan umut kesilmemişti.

Siantos ile Scobie anlaşma ortamı aramışlar, İngiliz generali bütün ELAS örgütünün silâhları bırakmasını istemiş, buna karşılık kralcı, sağcı ve giderek işbirlikçilerin silâhtan arınmasına yanaşmamıştı. 15 Aralıkta bile, ELAS Merkez Kurulu iktidarı almak istemediğini, yalnız solcuların temsil edildikleri bir hükûmetten yana olmadığını ilân ediyordu.[61] Daha bir hafta önce, 6 Aralıkta İngiliz generalinin emriyle İngiliz uçakları Atina'da Ardettos Tepesinde bir EAM karargâhını bombalamışlar, birçok sivili de öldürmüşlerdi. EAM gene de anlaşma olanaklarını arıyordu. Churchill 25 Aralık 1944'te Atina'ya geldiği zaman EAM bir buluşma da istemiş, Churchill ise Yunanistan'ın iç işlerine "karışmak istemediği" gerekçesiyle bu öneriye yanaşmamıştı. Bu koşullar altında, çarpışmalar sürmüş, ELAS -Atina, Faleron Körfezi, Selânik ve Patras'ta birer toprak parçası dışında- bütün Yunanistan'a egemen olmuştu. İşte, bu noktada Amerikan uçakları iki İngiliz tümeni daha indirdiler. 4-5 Ocak gecesi ELAS Atina'dan çıkmak zorunda kaldı. İngilizler de kuşkulandıkları sivilleri yakalayıp Kuzey Afrika'ya taşıdılar. *ELAS bu yolla Afrika'ya 14.500 Yunanlının alıp kaçırıldığını öğrenince, o da bir o kadar sağcıyı toplayıp kuzeye götürdü.* Şubat ayı içinde yapılan Yalta Konferansı'nda Stalin Churchill'e Yunanistan'da neler olup bittiğini sormuş, fakat İngiliz tutumunu eleştirmek niyetlisi olmadığını, sadece "bilgi edinmek istediğini" eklemişti.[62] 11 Ocak'ta silâh bırakışma antlaşması, 12 Şubat'ta da Varkiza Antlaşması imzalandı.[63] Antlaşmaya göre, ELAS iki hafta içinde silâhlarını bırakacak, hem Komünist Partisi, hem de EAM yasalar karşısında siyasal örgütler olarak tanınacak, fakat Plastiras hükûmetinde temsil edilmeyeceklerdi. Bu antlaşma yapıldığı sırada bile, ELAS Yunanistan'ın dörtte-üçünü denetimi altında tutuyordu. Yine de silâhları bırakıp sivil yaşama dönmeyi kabul etmişlerdi. EAM, taraftarlarına yayınladığı bildiride şöyle diyordu:

> 12 Şubat antlaşması silâhlı mücadelemizi sona erdirmektedir. Silâhlarımızı şerefle bırakma saati geldi. Fakat görevimiz bitmiş sayılmaz.

> Mücadelemizin ikinci büyük hedefi, yani halk egemenliğinin korunması ve ülkemizde demokratik gelişme için gerekli koşulların yaratılması gerçekleşmeyi bekliyor.
>
> Şimdi de kendinizi, ELAS'ın askerleri olarak gösterdiğiniz inanç, ilgi ve disiplinle, bu büyük hedefe vereceğinize güveniyiz...[64]

1945-1946 yıllarında kurulan Yunan hükûmetleri zayıf, geri ve beceriksizdi. En başarılı oldukları konu, sağcı olmayanlara karşı yürüttükleri terör kampanyasıydı. *Ocak 1946'da Dış İşleri Bakanı Sofinopoulos bile devlet organları terörizme son vermeyecek olurlarsa, serbest seçim yapılamayacağını söyleyerek istifa etti. 9 Martta da Başbakan Yardımcısı Kafandares seçimleri bir "komedi" olmakla niteleyerek ayrıldı.*[65] Sovyetler seçimlere katılmalarını öğütlemekle birlikte, EAM ve KKE, bir bağımsızlık gösterisi içinde ve protesto amacıyla, katılmadılar.EAM ve KKE'den başka, seçimlere Svolos Sosyalistleri ile Komünist olmayan üç parti de katılmadı. *Kralcılar aşağı yukarı rakipsiz girdikleri seçimlerden kuşkusuz zaferle çıktılar. Sağcı terör temposunu arttırıyordu. Bu koşullar altında kralın dönmesi için bir de plebisit yapıldı. 1946 Bahar ve Yaz aylarında, 10.000 kadar gerillacı zaten dağa çıkmışlardı. İstemediği ve hazır olmadığı bir sırada solun omuzlarına bir iç savaş yükü yükleniyordu.*

Üçüncü efsane solcuların, komünistlerin ya da EAM'ın 1946'da iç savaşı körükledikleri ve ondan sonra da geliştirdikleridir. Komünist Partisinin seçimlerin geleceği belli olduktan sonra bile, Şubat 1946'ya kadar silâhlı mücadeleden yana olmadığı anlaşılıyor. General Markos Vafiades'in dağlardaki gerilla hareketlerini düzenlemek için ancak Ağustos 1946'da gönderildiğini Kousoulas gibi anti-komünist yazarlar söylüyor.[66] *İlk silâhlı çeteler komünistler daha ortada yokken dağa çıkmış olup, asıl bunların varlığı KKE'yi bir an önce karar vermeye zorlamıştır.*[67] *Birçok köylü siyasal baskıdan, açlıktan ya da öbür arkadaşları dağa çıkmış olduklarından, sağın iktidarda oluşuna bakmadan, devletin hukukî ve askerî olanaklarının kendilerine karşı kullanılacağını bildikleri halde ve barışçı bir düzeni çok özlemiş*

olmalarına karşın, silâhlı başkaldırma yolunu seçmişlerdi. Bu arada, Ağustos 1946'da, İşçi, Muhafazakâr ve Liberal partileri temsilen Yunanistan'ı ziyaret eden bir Britanya Parlâmento Heyeti "silâhlı sağcı çeteler," "vergi ödemeyen zenginler" ve "kralcı jandarmalar"ın sözünü ettikten sonra, anayasa özgürlüklerinin geri getirilmesini, özel güvenlik yasalarının kaldırılmasını ve yeni bir seçime gidilerek bütün partilerin hükûmette temsil edilmelerini öngörmüştü. Heyetin programı Yunanistan'daki sol ve merkezin programıydı. İngilizler bu önerileri hiç dikkate almadılar. İngilizlerden sonra gelen Amerikalılar da aynı biçimde davrandılar. Aslında, rapor Ocak 1947'ye kadar açıklanmadı bile.[68] Bütün bunlara karşın, EAM ve komünistler liberal Sofoulis ile koalisyon olanakları araştırarak mücadeleyi dağdan indirmeye çalıştılar. McNeill'in söylediğine göre, Sofoulis ile yapılan görüşmeler 1947'de sonuçsuz kalınca, gerillacılık bir iç savaş aracı olarak belirdi. Sofoulis görüşmelere son verdikten sonra bile, General Markos Vafiades 10 Eylül 1947 tarihli **The Times** gazetesinde yayınlanan bir barış önerisinde bulundu. Amerikan ve Yunan Hükûmetleri solun ve gerillacıların tüm ortadan kalkmalarını istiyorlardı. Onun için bu öneri de kabul olunmadı.

Yunanistan ile ilgili bir dördüncü efsane de Amerika'nın reformdan yana ya da ılımlı sosyalistleri desteklemeye hazır olduğu uydurmacasıdır. Bu efsanenin bir yan efsanesi de solcuların kendi programlarının başkalarınca alınıp uygulanmasına dayanamadıkları ve işi gerillacılığa vurduklarıdır. Bir zamanlar Yunanistan için ileri sürülen bu yanlış görüş daha sonra "Diem'in ekonomik mucizeleri" perdesi altında Vietnam'da kullanılmıştır. Yeryüzünde değişikliklere karşı olan hükûmetler, aslında, bugün Lâtin Amerika'da uygulanan "İlerleme için İttifak" gibi birtakım programlar düşünerek orta sınıfı olduğu yerde daha da pekiştirme ya da yeni tamponlar yaratma yollarını ararlar. *Hiç kuşku yok ki, Truman hükûmeti desteklemek istediği sistem ve yöneticiler hakkında bilgiye sahipti. Hangi hükûmetlerle işbirliği yapması gerektiğini pekiyi biliyordu.* Truman Doktriniyle Yunan

Hükûmetine yardım etmek suretiyle o nitelikteki bir hükûmeti desteklemeye kararlı olduğunu ortaya koydu. *Amerika totaliter bir hükûmete "ekonomik ve askerî yardım" yapma kararındaydı.* Zaten, sağcı Yunan basım da Amerikan desteğinin bugüne dek yapılanların büyük ölçüde desteklendiği anlamına geldiğini yazmaktaydı.[8] Amerika sağcı unsurların bütün devlet mekanizmasını denetimleri altına almış olmalarını, sol önerilerin geri çevrilişini doğru buluyor olmalıydı. Yunanistan'da eninde sonunda kurulan düzen de, zaten, bunu kanıtlıyor.

Bir beşinci efsane de hükûmet af ilânına hazır olduğu halde, gerillacıların bunu kabul etmeyerek savaşı sürdürdükleridir. Böylece, iç savaşı sürdürmede bir kez daha gerillacılar suçlu gösterilmek isteniyor. Sofoulis Hükûmetinin 8 Eylül 1947'de bir af günü ilân ettiği, daha doğrusu silâhını bırakanı affedeceğine ilişkin bir öneri yayınladığı doğrudur. Yalnız, *Sofoulis sadece bir aftan söz ediyordu; düzende bir değişiklik olmayacaktı. Ne yeni bir seçim yapılacak, ne kabine değişecek, ne iktidarda bir kımıldama olacaktı. Tarım ve endüstri düzeni olduğu gibi kalacak, hiçbir reforma gidilmeyecekti. İkinci olarak, ordu, jandarma ve polis sağcıların denetinde, hattâ hizmetinde oldukça, affın gereklerine uyulacağı da çok su götürürdü.* Varkiza Antlaşmasından sonra da af ilân edilmiş, bunu terör ve cinayetler izlemişti. Üçüncüsü, af ilânı önerisi çok geç yapılmıştı. EAM, ateşkesi de içine alan ılımlı bir siyasal program ileri sürmüş ve bu program ılımlı sol ile merkezin onayını da almıştı. Dördüncü olarak, af önerisi Komünist Partisi üyelerine kadar uzanmıyordu. Böyle bir öneri ancak bir aldatmaca olabilirdi. KKE üyelerini içine almayan bir öneri daha başından başarısız olmaya mahkûmdu. Son olarak, gerillacılar umutlu görünüyorlardı. General Markos'un başkanlığında bir Özgür Yunanistan Geçici Hükûmeti 24 Aralık 1947'de ilân edilmişti. Hükûmet kurulduğunun ilânı genellikle gerillacıların kendilerini güçlü buldukları dönemlerde yer aldığı kabul edilirse, böyle bir zamanda sınırlı af önerilerinin başarılı olamayacağı bilinmelidir.

Altıncı efsane de Yunanistan'da gerillacıların kuzeyden beslenip desteklendikleri ve bu destek kaybolunca da savaşı yitirdikleri uydurmacasıdır. Bu efsane gerillacıları bir "saldırgan" olarak niteleme tasarısını kolaylaştırmaktadır. Ayrıca, gerillacıların bütün başarıları da kuzeyde yabancı bir devletin yardımına bağlanabilmektedir. İddiaya göre, bu devlet bazen Sovyetler Birliği, bazen Çin, hattâ bazen Küba ve Kuzey Vietnam olabilmektedir. *Yunanistan'daki duruma dönecek olursak, Yunanistan'daki iç savaşa gerçekten dış yardım geldi; yalnız, bu yardım önce Britanya, sonra da Amerika tarafından yapıldı, Sovyetler Birliği ya da öbür Balkan devletleri tarafından değil. Üstelik, bu sadece "yardım" da değil, düpedüz askerî müdahaleydi. Ve bu müdahale içteki kuvvet dengesini değiştirerek sonucu saptadı.* İngilizler Kuzey Afrika'dan tümenler getirmişler, tanklar ve uçaklar kullanmışlardı. Ve sonunda 12 Şubat 1945'te iç savaşı sona erdirdikleri zaman, " İngilizler EAM'ı dağıtmak ve iktidara gözden düşmüş krallıkla onun körcesine intikamcı sağcı destekçilerini getirmek istiyordu."[70] Gerillacılar eğitim ve yaralıların bakımı gibi nedenler yüzünden Yugoslav, Arnavutluk ve Bulgar topraklarını zaman, zaman kullandılarsa da, ellerindeki silâhlar Alman, İngiliz ve ele geçirilmiş İtalyan silâhlarıydı. *Vietnam'da NLF'nin Fransız ve Amerikan silâhlarını kullanması gibi, Yunan gerillacıları da Kuzeyden silâh yardımı almadılar. O kadar ki, Truman 12 Mart 1947 tarihli konuşmasında bile gerillacıların başarılarının nedeni olarak dış yardımın sözünü edemedi.* Stalin 10 Şubat 1948'de Yugoslavlarla konuşurken Yunanistan'daki başkaldırmanın durması gerektiğini bile söylüyordu. Stalin hâlâ Churchill'in önerdiği anlaşmaya bağlı kalıyor, İngiliz ve Amerikalıların Yunanistan'dan vazgeçmeyeceklerini söylüyordu.[71] Kurulan âsi hükûmeti tanımamıştı bile.[72]

Gerillacılar sadece kuzey dağlarında değil, Peloponez'de, hattâ bazı Yunan adalarında da aktiftiler ve buralarda dıştan yardım görmüş olmaları zaten mümkün değildi. Buna karşılık, *Amerikan savaş malzemesi kralcı kuvvetlerin en küçük birliğine kadar ulaştığı gibi, Amerikalı askerî uzmanlar da cephelere dağıtılmışlardı.* Amerikalılar

kralcı kuvvetlere yeni yapılmış olan napalm bombaları da dağıtmışlardı. 1949 Yazında kralcı kuvvetler tam 197.000 kişi olarak saldırıya geçtikleri zaman karşılarındaki gerillacıların sayısı, 17.000 idi.[73]

Sonunda, savaş bitince Yunanistan bütünüyle Amerikan nüfuz bölgesi içinde kaldı. Bir toplum olarak da savaş bittiği günden bir adım öteye ulaşamadı. Yunan İç Savaşından sonra ortaya çıkan polis ve güvenlik örgütü "Nazilere hizmet eden örgüttü."[74] Binlerce Yunanlı kaçacak yer aradı. Sağın aşırılıkları o dereceye vardı ki, Başbakan Attlee bile bir protesto yayınlamak zorunda kaldı.[75] 31 Mart 1946 tarihli Yunan seçimlerinde seçmenlerin sadece %49'u oyunu kullandı. Yeni Başbakan Tsaldaris'in programı Krallığın tekrar kurulmasını ön plâna alıyordu. Tsaldaris Hükûmeti bütçenin büyük bir bölümünü ordu ve polise ayırmış olup, sadece %6'sı iç savaşın yıkıntısını onarmaya harcanacaktı.[76] Tsaldaris Hükûmetinin işçi sendikalarına karşı takındığı tavır kurulan rejimin niteliğini açığa vurmaktaydı. Savaştan sonra sendika seçimleri bütün Yunanistan'da İngiliz sendikacıların deneti altında olmuştur. Kralcı hükûmet iş başına gelince seçilmiş bütün yöneticileri değiştirip Yunan İşçi Konfederasyonunu sağcılarla doldurdu. Başına da savaş sırasındaki Kuisling hükûmetinin sendikacısı Fotios Markis'i getirdi.[77] İşte Truman'ın "Amerika'nın desteklemesi gerekir" dediği ve "özgür halk" diye tanımladığı Yunanistan böyle bir ülkeydi. O günden sonra Yunanistan'da yıllarca pek az şey değişti. İlk Çağ'ın Perikles "demokrasi"siyle sık sık övünen Yunanistan, büyük ölçüde Amerika sayesinde, tarihinin en kötü yönetimi olan "Kara Albaylar" cuntasını da yaşadı. Onu da dolaylı yoldan deviren komşu Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesi oldu.

Görüldüğü gibi Truman Doktrini Yunanistan ve Türkiye'ye "yardım" amacıyla ortaya atılmamıştır. Uzun bir geçmişi olan Amerikan emperyalizminin yeni koşullara uygun bir açıklamasıdır. İngilizlerin Ortadoğu ve Doğu Akdeniz'de emperyalizmin bir numaralı bekçiliğini artık yapamayacak durumda olmasıyla, bu rolü atom tekelini elinde

bulunduran ve savaştan en büyük kapitalist ülke olarak çıkan Amerika'ya bırakmasının bir sonucudur.

Doğu Avrupa'nın sosyalist yönetim aşamasına geçişinden sonra soğuk savaşın daha da genişlemesi yolunda bazı önemli ve tehlikeli adımlar atıldığını gördük. Bir kere, Batı, Doğu Avrupa'yı yitirmiş olmayı zamanla sindiremedi. Aslında, bu bölgeyle ilgili olarak Amerikan ve İngiliz egemen sınıflarının hareketlerinde çelişmeler görülmektedir. Doğu Avrupa'yı önce kendi sınıf düşmanlarına terk etmişler, savaştan sonra da konuyu ikinci kere düşünüp bu kez de verdiklerini geri almayı denemişlerdir. Marshall Plânını ilk hedefleri bu yolda uygulamaya çalışırken, öte yanda Stalin'in savaş sırasında yaptığı antlaşmalara bağlı kaldığı görülmektedir. Savaş sonrasında tutucu Avrupa hükûmetlerinde komünistler sadece küçük ortaklar olarak yer almışlardı. Bu sıralarda, Stalin kendi blokundaki bazı komünistlere bile söz geçirmekte zorlanıyordu. Stalin'in Yugoslav Kralını kabul etmesini istediği Tito dilediği yolda ilerlemek istiyor, Mao Tse-tung, Sovyet öğütlerine karşı hareket ederek Çiang Kay-şek ile birleşmeyi reddediyordu. Savaş sırasında Fransız Mukavemet Hareketinin belkemiği komünistler olduğu halde, bunlar General De Gaulle ile görüşmeler yapıyor, İtalyan komünistleri de Mareşal Badoglio ve Savoy Hanedanını kabul ederek Mussolini'nin Vatikan ile yaptığı anlaşmalara ses çıkarmıyorlardı.

Sovyetler Birliği İran'dan çıkıyor ve onlar çekilirken Amerikalılar geliyorlardı. Önce uzmanları, sivil ve askerî heyetleri ve dolarlarıyla giren Amerikalılar *status quo*'nun korunmasında ilk önlemleri hemen aldıktan sonra, İran'da üsler kurup bu devleti de kendi destekledikleri ittifaklara aldılar. Bu durumun Sovyetler Birliği üstündeki etkisini iyi değerlendirmek gerekir. Özet olarak, Sovyetler İran'dan çıktıktan sonra bu topraklarda Amerika söz sahibi olmuştu. Amerika'nın buradaki "savunma" üsleri kendi topraklarından 6.000 mil uzaklıkta olup Sovyetler'in en önemli sınırlarına çok yakındı. Bu koşullar altında, Sovyetler Birliği

Batı'nın sorduğu "güvenliğimizi sağlıyoruz diye bütün dünyaya egemen olmaktan vazgeçmeyecek misiniz?" sorusunu çevirip pek âlâ Batı'ya sorabilirdi.

İran'da Amerikalıların kullandığı çevreleme yöntemi Sovyetler'i kaygılandırmaktaydı. Bunu Truman Doktrini ve Sovyetler'in Avrupa'da ekonomik saldırı olarak kabul ettikleri Marshall Planı izleyince, Doğu Avrupa'da da ekonomik ve siyasal bütünleşme başladı. Batı'nın çevreleme siyasetinin sonucu olarak Doğu bloku da saflarını birleştirdi, disiplinli bir ortama girdi ve bir ara "Titoist" unsurların direnmesine karşı önlemler düşünüldü. Eldeki belgeler, sadece Batı ve özellikle Amerikan belgeleri olsa bile, Sovyetler Birliği'nin 1945'ten başlayarak savaş sırasındaki koalisyonu bozmaya kararlı bir Amerikan Hükûmetiyle karşı karşıya kaldığı kanısı uyanmaktadır. Truman'ın daha Temmuz 1941'de Nazi kıt'aları Sovyet topraklarında ilerlerken, şunları söylediği Batı kaynaklarında vardır: "Savaşı Almanya kazanır gibi olursa, Almanya'ya yardım etmeliyiz; böylece, mümkün olduğu kadar fazla insan öldürmüş olurlar."[78]

Amerika'nın İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra her yere girmeye çalışmasına daha o yıllarda Amerika'nın içinde karşı koyanlar oldu. Yazarlardan Walter Lippmann, Marquis Childs, Stewart Alsop, Anne O'Hare McCormick ve Robert Conway, devlet adamlarından Ticaret Bakanı Henry A. Wallace, politikacılardan Senatör Claude Pepper (Demokrat, Florida), Senatör George Malone (Cumhuriyetçi, Nevada) Harry Byrd (Demokrat, Virginia), Senatör Edwin Johnson (Demokrat, Colorado), Temsilci George Bender (Cumhuriyetçi, Ohio), Temsilci John Folger (Demokrat, Kuzey Carolina), Temsilci John A. Blatnik (Demokrat, Minnesota), Temsilci Adolf Sabath (Demokrat, Illinois), Temsilci Adam Clayton Powell, Jr. (Demokrat, New York) ve Chet Holified (Demokrat, California) ve en önemlisi 1940-1952 yılları arasında başkanlık adaylığı için çarpışan Senatör Robert A. Taft bu muhalefetin ileri gelenlerindendi. Bunlara o zaman yapıştırılan "inziva

taraftarı" politikacı ya da yazar yaftası çok yüzeyde kalan ve yanıltıcı bir tanım olarak kabul edilmelidir. Daha Truman Doktrini ilân edildiği zaman Senatör Taft bunun "bu ülkelerin iç işlerinde özel bir denetim kurma"[79] girişimi olduğundan. kuşkulanmıştı. Yunanistan'da savaştan önce Metaxas faşist diktatörlüğünü kuran sağ kanat monarşisine özgürlük adına yapılan bu yardımın sürekli olmasını istemiyordu. Deniz aşırı ekonomik yatırımları bir emperyalizm aracı olarak görüyor ve şunları söylüyordu:

> [Bu türlü ekonomik genişleme] gerçek dostluk yerine düşmanca davranışlar doğurur. Emperyalizme kayıp, nelerin başka halklar yararına olduğunu onlardan daha iyi bildiğimizi sanabiliriz. Bu noktadan sonra, artık, savaş, özgürlüğü korumak için başvurulan son çâre olmaktan çok, bir kamu siyaseti aracı olur.[80]

Harry Hopkins de Moskova konuşmalarından altı ay kadar sonra ve ölümünden kısa bir süre önce şunları yazmıştı:

> Rusya'ya karşı siyasetimiz Ruslarla iş yapmanın mümkün olmadığı ve çıkarlarımızın mutlaka çatışarak bir savaşın kaçınılmaz olduğuna dair zaten kararlı kişiler tarafından dikte olunmamalıdır. Bana kalırsa, bu, savunması güç bir tutumdur ve sadece insanı felâkete götürür.[81]

---

1. Clifford R. Barnett **et al., Poland** (Polonya), New Haven, Hraf Press, 1958, s. 7-33.
2. Corneliu Vasilescu, **Rumania in Wold Affairs** (Dünya Politikasında Romanya), Bucharest, Meridian Publishing House, 1967; Vasile Maciu **et al., Outline of Rumanian Historiography Until the Beginning of the 20th Century** (Yirminci Yüzyılın Sonuna Kadar Romanya Tarihçiliğinin Şeması), Bucharest, House of the Academy of the Rumanian People's Republic, 1964.
3. Georgi Dimitrov, **Selected Works** (Seçilmiş Parçalar), C. I, Sofia, Foreign Languages Press, 1967, s. 59-63, 278-281, 289-302, 410-420, 430-435, 561-640, 674-686, 700-717; Joseph Rothschild, **The Communist Party of Bulgaria: Origins and Development: 1833-1936** (Bulgar Komünist Partisi: Kökeni ve Gelişmesi: 1883-1936), New

York, Columbia University Press, 1959.

4. J. B. Hoptner, **Yugoslavia in Crisis: 1934-1941** (Kriz İçinde Yugoslavya: 1934-1941), New York, Columbia University Press, 1963; Edmond Paris, **Genocide in Satellite Croatia: 1941-1945** (Uydu Hırvatistan'da Soykırım: 1941-1945), Chicago, the American Institute for Balkan Affairs, 1961. Bu kitapta 700.000 Sırp ve Yahudiyi öldüren Hırvat Paveliç ve sonra Los Angeles'de yaşayan Andrija Artukoviç gibi faşist önderler hakkında geniş bilgi vardır. **The First Revolutionary Parliament of the Yugoslav Peoples** (Yugoslav Halklarının İlk Devrimci Parlâmentosu), Belgrad, Medunarodna Stampa, 1967.
5. Kristo Frasheri, **The History of Albania** (Arnavutluk Tarihi), Tirana, 1964; **Twenty Years of Socialism in Albana** (Arnavutluk'ta Yirmi Yıllık Sosyalizm), Tirana, the "Naim Frasheri" State Publishing House, 1964, s. 7- 13.
6. Denis Sinor, **History of Hungary** (Macaristan Tarihi), New York, Praeger, 1959.
7. Harry S. Truman, **Memories: Vol. I, Year of Decisions** (Anılar: C.I, Kararlar Yılı), New York, Doubleday,1955, s. 364.
8. **Ten Eventful Years: 1936-1946** (On Olaylı Yıl: 1936-1946), Chicago, the Encyclopedia Brittanica, 1946. 830; Edgard Snow, **Why Stalin Must Have Peace** (Stalin'e Barış Neden Gerekli), New York, 1947, s. 88 (Fransızcası: **Staline à bésoin de la paix**, Paris, Editions du Bateau, 1948)
9. 22 Ekim 1944.
10. D. F. Fleming, **The Cold War and Its Origins** (Soğuk Savaş ve Kökleri), C. I, New York, Doubleday, 1961, s. 256.
11. **Darkest Hungary**, London, 1945. Türkçesi: **Dün Köleydik, Bugün Halkız: Bir Ülkenin 1500 Yıllk Köylü Hareketleri Tarihi**, çev. S. Belli, Ankara, Bilim ve Sosyalizm Yayınları, 1966.
12. **The New York Times**, 23 Kasım 1945.
13. Fleming, **op. cit.**, C.I, s. 323.
14. **Ibid.**, s. 322.
15. **Ibid.**, s. 329.
16. **The New York Times**, 30 Kasım 1945.
17. **Newsweek**, 17 Mayıs 1948.
18. **Life**, 5 Temmuz 1948.

19. Fleming, **op. cit.**, C. I, s. 392-393.
20. James P. Warburg, **Last Call for Common Sense** (Aklıselime Son Çağrı), New York, Harcourt ve Brace, 1949, s. 19.
21. Liddle Hart, **The Revolution in Warfare** (Savaşçılıkta Devrim), London, Faber, 1946, s. 72.
22. Stefan T. Possony, **Strategic Air Power** (Stratejik Hava Kuvveti), Toronto, 1949, s. 32-33, 137.
23. Amerika'nın Soğuk Savaş'ı başlatan bu adımları ve o zamanki güç dengesi içinde savunmaya çekilmiş olarak değerlendirilmesi gereken Sovyetler Birliği'ne karşı bu kuşku Amerikan toplumunun iç yapısında da aşırılıkları beslemiş ve tepkilere yol açmıştı. Örneğin, Chicago Üniversitesi Rektörü bu kurumun 1949'daki 237'inci Kuruluş Yıldönümü töreninde "her gün kadın ve erkek bir çok kimsenin işten çıkarılmasından" şikâyet ediyor, bunların yer-altı faaliyetleriyle ilgili olduklarına dair iddiaları "yersiz" buluyordu. **Washington Post**, 30 Haziran 1949.
24. Truman, **op. cit.**, C. I, s. 555-556; Royal Institute of International Affairs, **Survey of International Affairs: 1947-1948**. (bundan sonra **Survey** diye anılacak) London, Oxford University Press, 1952, s. 44'ten **The New York Times**, 17 Haziran 1947.
25. Truman, **op. cit.**, I, s. 556.
26. **Idem.**; Fleming, **op. cit.**, C. I, s. 421. Gene bu yıllarda yayınlanmış olan bir kitap Amerikan kamu oyunda etki yapmadan kalıyordu. Amerikan Tarım Yazarları Derneği Başkanı John Strohm Sovyetler Birliği'ne gitmiş ve Sovyetler'in savaş istemediklerini nakleden bir kitap yazmıştı. John Strohm, **Just Tell the Truth** (Yalnız Doğruyu Söyleyelim), New York, Scibner's 1947.
27. U. N., **Yearbook of the United Nations: 1946-47** (Birleşmiş Milletler Yıllığı: 1946-47), New York, Department of Public Information, 1947, s. 327-336.
28. **The New York Times**, 9 Mart 1946.
29. **Keesing's Contemporary Archives** (Keesing's'in Çağdaş Arşivi), C. VI, s. 7793.
30. **New York Herald Tribune**, 24 Mart 1946.
31. **Survey: 1947-1948, op. cit.**, s. 27. Eliot Roosevelt bu konuşmayla ilgili intibalarını 21 Ocak 1947 tarihli **Look** dergisinde yayınladı.

32. U. S., Department of State, **Bulletin**, C. XVI, No. 400 (2 Mart 1947), s. 390-391.
33. Royal Institute of International Affairs, **Documents on International Affairs: 1947-1948** (Uluslararası İlişkiler Belgeleri: 1947-1948) (bundan sonra **Documents** diye anılacak), London, Oxford University Press, 1952, s. 2. Truman 12 Mart konuşmasını yaptıktan on-üç gün sonra, 2,5 milyon hükûmet memurunun güvenlik soruşturmasından geçmesi için bir emir imzaladı. Truman şöyle diyordu: "Eh, Demokrat Partiye komünist yakıştırması son bulur artık!" David Horowitz, **From Yalta to Vietnam: American Foreign Policy in the Cold War** (Yalta'dan Vietnam'a: Soğuk Savaşta Amerikan Dış Politikası), Middlesex, Penguin, 1967, s. 97; Fleming, **op. cit.**, 468.
34. **Survey: 1947-1948**, **op. cit.**, s. 6.
35. **Documents: 1947-1948**, **op. cit.**, s. 7-10'dan **Izvestiya**, 13 Mart 1947.
36. Joseph M. Jones, **The Fifteen Weeks** (On-Beş Hafta), New York, The Viking Press, 1955, s. 272.
37. Leften Stavros Stavrianos, **Greece: American Dilemma and Opportunity** (Yunanistan: Amerika İçin Bir Çıkmaz ve Fırsat), Chicago, Regnery, 1952, s.69.
38. Leften Stavros Stavrianos, "The Greek National Liberation Front (EAM): A Study in Resistance Organization and Administration," (Yunan Ulusal Kurtuluş Cephesi [EAM]: Karşı Koyma Örgütlenmesi ve Yöntemiyle İlgili Çalışma) **Journal of Modern History**, C. XXIV, No. 1 (March 1952) s. 42-55.
39. Stefanos Sarafis, **Greek Resistance Army: The Story of ELAS** (Yunan Mukavemet Ordusu: ELAS'm Hikâyesi), London, Birch Books, 1951, s. 9.
40. W. H. McNeill, **The Greek Dilemma: War and Aftermath** (Yunan Çıkmazı: Savaş ve Sonrası), Philadelphia, 1947, s. 99.
41. **Ibid.**,s. 132.
42. Stavrianos, **Greece, op. cit.**, s. 72.
43. McNeill, **op. cit.**, s. 92.
44. Sarafis, **op. cit.**, s. 33.
45. Stavrianos, **op. cit.**, s. 9.
46. Sir Reginald Leeper, **When Greek Meets Greek** (Yunanlı ile Yunanlı Karşılaşınca), London, Chatto ve Windus, 1950, s. xvi.

47. Sarafis, **op. cit.**, s. 225.
48. Dimitrios G. Kousoulas, **Revolution and Defeat: the Story of the Greek Communist Party** (İhtilâl ve Yenilgi: Yunan Komünist Partisinin Hikâyesi), London, Oxford University Press, 1965, s. 193.
49. **Ibid.**, s. 151.
50. Stavrianos, **op. cit.**, s. 134.
51. **Ibid.**, s. 124-125.
52. Winston S. Churchill, **The Second World War: Vol. VI, Triumph and Tragedy** (İkinci Dünya Savaşı: C. VI, Zafer ve Trajedi), Boston, Houghton Mifflin, 1953, s. 284.
53. **Ibid.**, s. 286.
54. **Ibid.**, s. 289.
55. **Ibid.**, s. 290.
56. **Ibid.**, s. 291.
57. **Ibid.**, s. 293; L. S. Stavrianos, **The Balkans Since 1453** (1453'ten beri Balkanlar), 1961, s. 825.
58. Stavrianos, **op. cit.**, s. 102.
59. Fleming, **op. cit.**, C. I,s. 185.
60. W. Byford-Jones, **Grivas and the Story of EOKA** (Grivas ve EOKA'mn Hikâyesi), London, Robert Hale, 1959, s. 28-29.
61. Todd Gitlin, "Counter-Surgency: Myth and Reality in Greece," **Containment and Revolution** (Çevreleme ve İhtilâl), der. David Horowitz, London, Anthony Blond, 1967, s. 156'dan EAM, **White Book, May 1944-March 1945** (Beyaz Kitap: Mayıs 1944-Mart 1945), New York, Greek-American Council, s. 59.
62. Edward R. Stettinius, **Jr., Roosevelt and the Russians; the Yalta Conference** (Roosevelt ve Ruslar: Yalta Konferansı), New York, Doubleday, 1949, s. 217.
63. 20 Ekim 1945 1945 Varkiza Antlaşması: **Keesing's Contemporary Archives: 1943-1946**, s. 7486.
64. Stavrianos, **op. cit.**, s. 144-145.
65. Gitlin, **op. cit.**, s. 161.
66. Kousoulas, **op. cit.**, s. 240.
67. Gitlin, **op. cit.**, s. 163.
68. **Ibid.**, s. 164.

69. Frank Smothers, William Hardy McNeill ve Elizabeth Darbishire MacNeill, **Report on the Greeks** (Yunanlılar Üstüne Rapor), New York, 1948, s. 32.
70. Howard K. Smith, **The State of Europe** (Avrupa'nın Durumu), 1949, s. 232-234.
71. Milovan Djilas, **Conversations with Stalin** (Stalin'le Konuşmalar), New York, Harcourt, Brace and World, 1962. s. 181-182.
72. Kousoulas, **op. cit.**, s. 249. Stalin'in Yunan İç Savaşının durdurulmasıyla ilgili sözleri için bak: Djilas, **op. cit.**, s. 164. Bir İngiliz tarihçisine göre, "Yunan komünistleri yenildiler; ve Yunanistan'ın içindeki unsurlardan ötürü değil, İngiliz müdahalesinden ötürü: İngiliz harekâtı olmasaydı, Yunanistan'da Yugoslavya'daki rejim olurdu." Hugh Seton-Watson, **The Pattern of Communist Revolution** (Komünist İhtilâlinin Dokusu), London, Methuen, 1960, s. 217.
73. Stavrianos, **op. cit.**, s. 203.
74. McNeill, **op. cit.**, s. 150.
75. **Idem.**
76. **Ibid.**, s. 198.
77. Horowitz, **op. cit.**, s. 65.
78. Horowitz, **op. cit.**, s. 59'dan **The New York Times**, 24 Temmuz 1941
79. **The New York Times**, 13 Mart 1947.
80. Robert A. Taft, "The Republican Party," **Fortune Magazine**, 39 (Nisan 1949), s. 576.
81. Robert E. Sherwood, **Roosevelt and Hopkins** (Roosevelt ve Hopkins), C. II, New York, Buntam, 1950, s. 576.

V. Marshall Plânından NATO'ya

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Amerika Birleşik Devletleri'nin yayılmakta olduğu konusunda bir kuşku Sovyetler Birliği'nin uluslararası politikayı değerlendirirken, dikkate aldığı bir husus olmak gerekir. Anımsanacağı gibi, Başkan Truman daha Temmuz 1945'te Amerika'nın savaştan sonra toprak almayacağını söylediğinde, Amerikan Kongresi'nden de, ordu içinden de birtakım karşı sesler yükselmişti. Bunlar Amerika'nın savaş yıllarında ele geçirdiği Pasifik üslerine sahip çıkılmasını istiyorlardı. O zaman, Truman da sözlerini değiştirerek bunu demek istemediğini söylemişti. Bu açıklamaların etkisi sanıldığından çok büyük oldu. Adı geçen Pasifik üsleri Sovyet topraklarına çok yakındı. Amerika'nın buraları elde tutmak istediğini açıklamış olması Sovyet kuşkularının artmasını kolaylaştırıyordu.[1] Savaşta Amerikan zaferinin sonucu ve barış hükümleri gereğince, Amerika'nın ele geçirdiği üsler kendi topraklarından 7.000 mil uzaktaydı. Amerika Uzakdoğu'nun en güçlü devletlerinden biri olan Japonya'ya da gir-

miş. Avrupa'nın ortasındaki Almanya'ya yerleşmişti. 1946'da Amerikan askerleri bütün anakaralara ve elli-altı ülkeye dağılmışlar, 1949'a kadar dört-yüz küsur askerî üs kurmuşlardı. Bu bölüm Soğuk Savaş'ın çıkışını Marshall Plânı ve buna karşı Sovyet tepkisinden alıp, NATO'nun kuruluşuna kadar getirmek amacını gütmektedir.

A. Marshall Plânı

Marshall Plânı Soğuk Savaş'ın önemli hazırlayıcı olaylarından biridir. Marshall Plânı Truman Doktrininin bir tamamlayıcısı olarak ortaya çıkmıştı. Soğuk Savaş'ın doğmasını büyük ölçüde etkilediği gibi, hem Batı, hem de Doğu Avrupa ülkelerinde hükûmet değişikliklerine de yol açtı. *Komünist bakanlar Truman Doktrininden sonra Fransız ve İtalyan hükümetlerinden atılmışlardı.*[2] *Bu atılma olaylarında Amerikan Büyükelçiği'nin rolü Batı diplomatik çevrelerinde bilinen olaylardandır.* Fransız Komünist Partisi Fransız oylama tarihinde oyların en yüksek yüzdesini kazanmıştı. Partinin bu güçlü durumu karşısında kabineye komünist bakan alınmazsa, Fransa'nın yönetilemeyeceği düşünülüyordu. İtalya'da olduğu gibi burada da Fransız komünistleri bir anlama burjuva iktidarları desteklemekteydiler. Gene de, Truman Doktrininden sonra Amerika yönünden gelen baskı ve içteki egemen sınıfın tercihleri sonucu, Fransız Cumhurbaşkanı, Başbakan Ramadier'in hükûmetindeki beş komünist bakanı -istifayı kabul etmemeleri üzerine- 4 Mayıs 1947'de görevlerinden uzaklaştırdı.[3] İtalyan kabinesindeki komünist bakanlar da aynı ay içinde görevlerinden uzaklaştırıldı.[4] *Batı Avrupa hükûmetlerinden komünistler bu biçimde çıkarıldıktan sonradır ki, Doğu Avrupa hükûmetlerinden de komünist olmayanlar düşürülmüş ve Doğu Avrupa'da tek-parti sistemi kurulmuştur.*

Bu sırada, Stalin 9 Nisan 1947'de, Moskova Konferansı hâlâ toplanıyorken (10 Mart-24 Nisan 1947) Amerikalı Herald Stassen'i Kremlin'de kabul etti.[5] Bu konuşmayı burada uzun, uzadıya naklet-mek gereksiz. Konuşmayı bugün kim okursa okusun, bunda

Stalin'in saldırgan, hattâ rahatsız edici ya da kuşkulandırıcı bir tutumda olduğunu ileri süremez sanırım. Hattâ konuşması pek yumuşak, işbirliğine pek taraftardı bile. Oysa, Truman yirmi-yedi gün önce okuduğu ünlü bildirisiyle kendini dünyanın bir numaralı anti-komünisti olarak ilân etmişti.

Öte yandan, Amerikan Dış İşleri Bakanlığı Müsteşarı Dean Acheson da Cleveland'daki (Mississippi) 8 Mayıs 1947 tarihli konuşmada bir yardımdan söz ediyor ve bunun "insan özgürlüğü ve demokratik kurumların geliştirilmesi, liberal siyaset ve ticaretinin kökleşmesi" hedefine yöneleceğini söylüyordu.[6] Geçen Moskova Konferansı'nda "insan özgürlüğü" ve "demokratik kurumlar" kavramlarından ayrı ayrı şeyler anlaşılmış olduğu, zaten, ortaya konmuştu. Yapılacak Amerikan yardımının hedefleri böylece tanımlanmakla, yardımın bu kavramların Amerikan yorumunu kabul eden hükûmetlere yöneltileceği anlaşılıyordu. Acheson'un konuşmasında Truman'ın bildirisindeki "anti-komünist cihad" açıkça görülmüyor, sadece sezilebiliyordu.

Amerikan Dış İşleri Bakanı Marshall'ın 5 Haziran 1947'de Harvard'daki o ünlü konuşması da açık bir saldırı havası taşımıyor, yalnızca Amerika'nın bu girişimini engellemeye çalışacak olan hükûmetler, siyasal partiler ya da grupların Amerikan mukavemetiyle karşılaşacağı belirtiliyordu. Bu sözler Sovyetler Birliği ile komünist partilere bir uyarıydı. Marshall yardımının ilk habercisi olan bu konuşma da Birleşmiş Milletler'in gene bir yana itildiğini göstermekteydi. Amerika'nın önerisiyle kurulmuş olup Marttan beri çalışmakta olan ve Sovyetler Birliği'nin de dahil olduğu Avrupa Birleşmiş Milletler Ekonomi Komisyonu kanalı denenmemişti bile. Söz konusu yardımın Doğu ülkelerine taşırılacağı kuşkuluydu. *Amerika'da çok önemli bir iş-veren baskı grubu olan Ulusal İmalâtçılar Birliği (The National Association of Manufacturers) yardımı kabul eden ülkelerin hiçbir endüstriyi devletleştirmemelerini ya da özel girişimciye zarar verecek hiçbir önlem almamalarını ve yardımın hükûmetlere değil, özel girişimciye yapılmasını istiyordu.*[7]

Marshall Plânı Avrupa'daki bölünmeyi kabul ediyor, giderek bu bölünmeyi pekleştiriyordu. 1947-1949 yıllarında Avrupa İçin Ekonomik Komisyon'u Yürütme Sekreterine özel yardımcı olan ve Kennedy ile Johnson iktidarlarında ABD Dış İşleri Bakanlığı Siyaset Plânlama Grubu Direktörlüğünde bulunan W.W. Rostow'un açıkladığına göre, *Marshall, Siyaset Plânlama Grubundan Batı Avrupa'nın onarımı için bir yardım programı hazırlamalarını istemişti.* Rostow'un da benimsediği anlaşılan yoruma göre, Moskova Konferansı'nın başarısızlıkla sonuçlanması üzerine, Amerika da "Soğuk Savaş tavrı" takınmak zorunda kalmış.[8] Oysa, Truman'ın 12 Mart tarihli "savaş nârâsı"[9], Moskova Konferansı açıldıktan iki gün sonra atılmıştı. Truman Doktrini'nin ilân hazırlıkları göz önünde tutulduğunda, Amerika'nın Soğuk Savaş başlatma nedeni olarak Sovyet tutumunu göstermek inandırıcı görünmemektedir. Orada bulunan ve konferanstaki gelişmeyi izleyen Howard K. Smith'in anlattıkları Amerikan yorumunun yanlışlığını ortaya koymaktadır. Smith diyor ki:

> Ruslar dostça ev sahibi olmaya kararlı görünüyorlardı. Resmen ev sahipliği yapan Vişinski, fotoğrafçıların önünde John Foster Dulles'ın elini, sanki...Proloterleri Sevenler Derneğine delegeymiş gibi hararetle sıkarak poz verdi...Molotov başında yöntem sorunlarının tartışmasından önce Marshall'ın, sonra da Bevin'in önerilerini kabul ederek anlaşmaya çok niyetli görünüyordu...[Konferans] başladıktan iki gün sonra, Truman Doktrini bir bomba gibi patladı... Rusların yüzlerindeki gülücükler silindi gitti. Amerika Yunanistan'a girmeye hazırlanırken, Rusya Macaristan'ı hizaya getirmeye başladı...[10]

Sovyet basını Marshall Plânına da Truman Doktrininin bir ardılı olarak bakıyordu. Marshall yardımı önerisine ilk Sovyet tepkisi 16 Haziran tarihli **Pravda** gazetesinde görülüyordu. Başyazı bu yardım tasarısını da başka ülkelerin iç işlerine karışmak sayıyordu.

Marshall önerisine uygun olarak, Avrupa devletleri 1947 Yazında Paris'te toplandıkları zaman Sovyetler Birliği de çağırılmış, fakat,

Rostow'a göre, Stalin'in uyuşabileceğinden korkulduğundan, Molotov'a yakınlık gösterilmemişti.[11] Korkulan ikinci şey de, Sovyetler Marshall Plânını kabul edecek olurlarsa, Amerikan Kongresinin onaylamamasıydı.

Molotov Marshall'ın önerisini görüşmek üzere Paris'e 26 Haziranda gelmeden önce, İngilizlerle Fransızlar görüşmelerde bulunmuşlardı. *Bevin ve Bidault'nun hazırladıkları bir tasarıya göre, ulusal ekonomiler birleştirilecek, her ulus en iyi neyi üretiyorsa, onu üretmekte devam edecekti. Molotov'a göre, bu, Doğu Avrupa ülkelerinin endüstrileşme plânlarından vazgeçmeleri demekti. O zaman, bu ülkeler gene Batı'nın tarım depoları olacaktı.*[12] *Molotov Marshall Plânı üstüne görüşünü şu sözlerle deyimliyordu:*

> İlk bakışta yeni görünmesine karşın, Mr. Marshall'ın plânı dolarların yardımıyla siyasal baskı sağlamak için Truman Plânının bir yinelemesi, başka ülkelerin iç işlerine karışmak için bir tasarıdır...Mr. Marshall Avrupa ülkelerine ekonomik kalkınma programı hazırlamalarını söylediği zaman Sovyetler Birliği, İngiltere ve öbür Avrupa ülkeleri de dahil olmak üzere, Asya'nın batısında bütün Avrupa'yı kast etmişti. Yalnız bu ek açıklama Amerika'nın Doğu Avrupa ülkelerine karşı tutumuyla adamakıllı çelişmektedir. Anlaşılan, Mr. Marshall Amerikan halkında, sanki Avrupa'nın bütününün kalkınmasını istiyormuş da, SSCB ve Doğu Avrupa ülkeleri Amerika'nın yardım koşullarını kabul etmeyerek kendilerini dışta tutuyorlarmış gibi bir kanı uyandırmak istiyor.[13]

Marshall yardımı ile ilgili olarak Dış İşleri Bakanlarının beş toplantısının[14] ilkinde Bevin ve Bidault aşılması güç engellerle karşı karşıya olan Avrupa'nın büyük bir bunalıma doğru gittiğini ve Marshall Plânının ekonomik bir felâketi önleyeceğini söylediler. Molotov, ertesi gün yaptığı konuşmasında[15] Amerikan yardımının Avrupa'nın yeniden yapımını kolaylaştıracağını ve bu arada Amerika'nın yabancı pazarları da genişleyeceğinden, böyle bir yardımın Amerikan çıkarlarına da hizmet olacağından söz ederek,

Sovyet Hükûmetinin yardım konusunu konuşmak üzere İngiliz ve Fransızların yaptığı öneriyi kabul ettiğini, fakat sosyalist ekonomiye dayanan Sovyetler'in yaklaşan bunalımdan etkilenmeyeceğini eklemişti. Molotov Bidault'un bütün Avrupa ülkeleri için genel bir ekonomik program yapılması önerisini reddederek her ülkenin neye ihtiyacı olduğunun, Sovyetler Birliği'ndeki beş yıllık plânlar gibi, bir iç ekonomik plân çerçevesinde saptanmasını gerekli gördüğünü söyledi. Ona göre, yardım, aynı zamanda her devletin bağımsızlığını da ilgilendiren bir sorundu; öbürlerinin müdahalelerine yol açmamalıydı. *Tass* raporu da Sovyetler'in Amerikan yardımı konusundaki görüşlerini şöyle özetliyordu: Amerika yardım perdesi arkasında kredi olanaklarıyla dış pazarlarda genişlemek istemektedir.[16]

Molotov 2 Temmuzda son sözünü söylediğinde Avrupa ülkelerinin kendilerini kısa zamanda yabancı bir devletin denetimi altında bulacaklarını ve eski ekonomik ve ulusal bağımsızlıklarını yitireceklerini ileri sürdü. Paris'ten ayrıldığı zaman da eski Müttefiklerin artık bölünmüş oldukları anlaşılmaktaydı. Molotov görüşmelerin son bölümünde her şeyi telefonla Moskova'ya danıştığından, bu ayrılışın resmen de doğrulanmakta olduğu meydandaydı. *Anlaşılan, Sovyetler Birliği Marshall Plânının uygulanmasından şu sonucu da çıkarmaktaydı. İkinci Dünya Savaşı'ndan önce, Doğu Avrupa Batı ile ve Batı'nın kapitalist yatırımlarıyla bir sömürge ilişkisi içindeydi. Şimdi ise, bu Pazar Batı'nın elinden kaçmış sayılırdı. Doğu Avrupa bir ham madde alıcısı ve mamûl madde satıcısı durumuna getirilmeden Marshall Plânının başarıya ulaşmasına olanak yoktu.* Durumu bu mantık içinde değerlendirmekte olan Sovyetler Birliği için, Marshall Plânı gerçek bir tehlikeydi. Sovyetler Birliği'nin böyle bir korku içinde olduğunu bilmeyen Batı kamuoyu ise, Molotov'un bu kızgın ayrılışını bir kötü niyete, bir baltalama isteğine yormuştu. Onun ayrılışıyla Bevin ve Bidault Sovyetler Birliği ve İspanya dışında, bütün Avrupa ülkelerini (yirmi-iki devlet) 12 Temmuz'da Paris'te Marshall Plânı Konferansı'na çağırdılar. Doğu Avrupa

ülkeleri içinde yalnız Çekoslovakya çağrıyı ilke yönünden kabul ettiğini açıkladı, öbürleri susmayı yeğlediler. Konferans başladığı zaman çağırılanlardan katılmayan sekiz devlet şunlardı: Arnavutluk, Bulgaristan, Çekoslovakya, Finlandiya, Macaristan, Polonya, Romanya ve Yugoslavya. Batılı yazar Peter Calvocoressi Marshall'ın Avrupa'ya yardım önerisini Sovyetler ile Batılıların arasındaki ilişkileri koparan bir hareket olarak kabul etmektedir.[17]

Molotov Marshall Plânı tasarısını kabul etmeyerek 2 Temmuzda Paris'ten ayrıldı; 10 Temmuzda da Sovyetler Birliği ile Bulgaristan arasında bir ticaret antlaşması imzalandı. Bunu 11 Temmuzda Çekoslovakya, 14 Temmuzda Macaristan, 25 Temmuzda Yugoslavya, 4 Ağustosta Polonya ve 26 Ağustosta Romanya ile imzalanan ticaret antlaşmaları izledi. Doğu Avrupa da bir ekonomik birliğe doğru gidiyordu; anakaranın siyasal ayrımı da kaçınılmazdı. Doğu Avrupa'nın ekonomik ve siyasal birleşmesi Batı'nın Marshall Plânı kılığındaki tasarılarının bir sonucu olmuştu. Batı'ya gelince, Fransız Başbakanı Ramadier bir yandan Mayıs 1947'de komünistleri kabinesinden uzaklaştırırken, öte yandan da, "her aldığımız borçla bağımsızlığımızdan biraz daha kaybediyoruz" diyordu.[18]

B. Çevreleme Siyaseti, Kominform ve Çekoslovakya Olayı

Bu gelişmeleri Amerika'nın Sovyetler'e karşı "çevreleme siyaseti" izledi. Yazarı George F. Kennan olduğu sonra anlaşılan önemli bir makale Sovyetler'in uluslararası politikaya bakışlarını inceleyerek Amerika için bazı hareket yolları öne sürüyordu.[19] Kennan'a göre, Sovyetler kapitalizm ile komünizm uyuşmazlığına inanıyorlardı. Bu inanca bakılırsa, Sovyetler'le kapitalist ülkeler arasında bir amaç birliği olamazdı. Sovyetler'in bütün öneri ve yakınlaşma çabaları bu açıdan değerlendirilmeliydi. İkinci olarak, komünizmin er geç zaferine güvenen Sovyetler'in acelesi yoktu. Onun için, Sovyetler büyük tehlikeleri göze almayacak ve gerilemekte sakınca görmeyeceklerdi. Bundan çıkarılması gereken doğal

sonuç da Sovyetler daima baskı altında ve kendi sınırları içinde tutulmalıydı. Üçüncü olarak, Sovyetler tutumlarının yanılmaz ve bilimsel olduğuna inandıklarından, tartışma çoğu kez vakit kaybından öteye geçemeyecekti. Kennan bu inançlarından Amerikan dış siyasası için şu sonucu çıkarıyordu: *Sovyetler Birliği'ne karşı uzun süreli ve sabırlı bir çevreleme siyaseti uygulanmalıydı.*

Öte yandan, Sovyetler Birliği de Doğu blokunda bazı yakınlaşma önlemleri alıyordu. Sovyetler'in Doğu Avrupa komşularıyla dizi halinde yeni ticaret antlaşmaları yaptığını söylemiştik. Bundan başka, 23 Eylül 1947'de Silezya'da Viliza Gora'da dokuz komünist partisini temsilen ikişer delegenin katılmasıyla[20] komünist partilerinin uluslararası yeni bir örgütü kuruldu: Kominform. Bir haber alma bürosu sürekli çalışacak, komünist partileri görüş alış-verişinde bulunacak ve çeşitli dillerde yazıları kapsayan **Sürekli Barış ve Halk Demokrasisi İçin** adlı bir dergi çıkaracaklardı. Marshall Plânının ortaya atılışından üç ay sonra, 5 Ekim 1947'de kurulan Kominform'un Batılılara uzun yıllar kâbuslar gördüren Komintern'in bir çeşidi olduğu görüşü de kapitalist dünyada yerleşmeye başlıyordu.

Gomulka'nın hazırladığı tasarıya[21] dayanan ilk Kominform bildirisi[22] İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana uluslararası durumda büyük değişiklikler olduğunu söyleyerek, Doğu bloku faşizmin kalıntılarını yok etmeyi amaç bilirken, Amerika ve Britanya'yı, Almanya ile Japonya yarışmasının ortadan kalkması ile, onlardan boşalan yerleri doldurmaya çalışmakla suçlamış, ortaya "sömürgeci ve anti-demokrat" bir kamp çıktığını ileri sürerek, Truman-Marshall plânını Amerika'nın bütün dünyaya yayılma tasarısının bir parçası olarak kabul etmişti. Bildiri Fransa'da Blum, Britanya'da Attlee ve Bevin, Almanya'da Schumacher, Avusturya'da Renner ve Scherf ve İtalya'da Saragat gibi "sağ kanat sosyalistleri"nin bu sömürgeci siyaseti demokratik ve sosyalist bazı sloganların perdesi altında maskelediklerini ileri sürmüş ve Avrupa'daki komünist partilerini ulusal bağımsızlık ve egemenlik

savunmasında bayraktar olmaya çağırmıştı.

Bundan sonra, 18 Eylül 1947'de Vişinski Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda kapitalist sistemi genel olarak eleştiren ve kapitalizmin bütün dünyayı ele geçirmek için emperyalizm dönemine girdiğini söyleyen ilk konuşmasını yaptı.[23] Molotov da 6 Kasım 1947'de Ekim İhtilâlinin otuzuncu yıldönümü dolayısıyla Moskova Sovyet'inde yaptığı bir konuşmada[24] Batı'nın 1917'den beri Sovyetler Birliği'ne karşı kötü niyetler beslemekte olduğundan söz açarak, İkinci Dünya Savaşı sırasında bile Batı'nın Sovyetler ile Almanya'nın birbirini kırmalarını gönülden dilediğini, şimdi de Moskova bir barış politikasından yanayken, Amerika'nın yeni askerî üsler peşinde koştuğunu ileri sürdü. Molotov'a göre, Sovyetler Birliği ister sınıflar, ister devletler olsun, zayıfların haklarının koruyucusuydu; zayıfların düşmanı olan Amerika ise uzun süre azınlıkta kalacak olan devletleri ve her devletin içinde bir azınlığı temsil ediyordu. Gene Molotov'a göre, bir yanda sömürgecilik ile kapitalizm, öte yanda da komünizm ile halk demokrasileri arasındaki uyuşmazlık savaş sonrası balayı havası içinde bir süre örtülü kalmışsa da, Marshall'ın Harvard'daki konuşmasından sonra yüzeye çıkmıştı. Molotov bütün dünyadaki demokratik kuvvetleri sömürgecilik ve yeni savaş serüvencilerine karşı birleşmeye çağırıyordu.

Dış İşleri Bakanları Kurulu 25 Kasım 1947'de Londra'da tekrar toplandıkları zaman geçen Martta Moskova'da Almanya ve Avusturya konularındaki uzun tartışmalar yinelendi, durdu. Bir süre sonra da, Amerikan Ticaret Bakanı Harriman da Sovyet saldırısının "Hitler'den daha büyük bir tehlike" olduğunu söylüyordu.[25]

Bu sırada Çekoslovakya'da yer alan yönetim değişikliği Doğu-Batı bunalımının daha derinleşmesine yol açtı. Tahran ve Yalta Konferanslarında Prag'ı Sovyet Kuvvetlerinin kurtaracağı üstünde anlaşmaya varılmıştı. Askerî harekât da önceleri bu yönde gelişmekteyse de, daha sonraları Sovyet birliklerinin ileri yürüyüşü yavaşlamış, Amerikalılar da umulandan hızla ilerlemeyi

başlamışlardı. Fakat General Patton'un ordusu daha önceki anlaşmaya uyarak Prag açıklarında beklemiş ve kente Sovyet kuvvetlerinin girmesini sağlamıştır.

Savaşın sonunda, komünizme bayrak açabilecek büyük toprak sahipleri kendiliğinden ortadan kalkmıştı. 1918'e kadar toprağa da, büyük endüstriye de Almanlar, Avusturyalılar ve Yahudiler egemendi. 1918'den sonra Avusturyalılar gitmişler, İkinci Dünya Savaşı sırasında da Yahudiler Almanlar tarafından ortadan kaldırılmışlardı. Savaş sırasında Çeklerin çoğu da mallarını kurtarabilmek için Nazilerle işbirliği yaptıklarından, savaş sonunda onlar da ellerindekini kaybetmiş durumdaydılar. Bu gelişmeler birçok toprakları zaten sahipsiz bırakmıştı. Toprak ve öbür malları kullanır duruma getirmek ancak devletleştirmeyle olacağa benziyordu. Böyle bir adımı Çeklerin çoğu da bir ilke olarak kabul etmekteydiler. 3 milyon Südetli Almanın da Almanya'ya gönderilmesi büyük, küçük birçok emlâkın daha sahipsiz kalarak devlet eline geçmesine yol açtı.

Komünistler de, savaştan sonra Doğu Avrupa ülkelerinin birçoğunda olduğu gibi, Çekoslovakya'da da birkaç önemli bakanlıklara atanmışlardı. Komünist Partisi de 1946 seçimlerinde oyların % 38'ini alarak en büyük parti durumuna yükselmiş ve başbakanlığı da bu partinin önderine verme zorunluluğu doğmuştu. Gene 1946 seçimlerinde komünist olmayan üç partinin aldığı oyların toplamı % 49'du. Çekoslovakya'nın Marshall Plânına önceleri "ilke yönünden" katılacağını bildirmesi, sonra da vazgeçmesi Sovyetler Birliği'ne dönük yeni gelişmelerin habercisi gibiydi. Çekoslovak Kabinesinin ilk aldığı karar, komünist milletvekilleri de dahil olmak üzere, oybirliğiyle çıkmış sayılırdı. Dış İşleri Bakanı Jan Masaryk'in o sıralarda Moskova'ya gidişi de, Batı basınında söylediği gibi bir "hizaya getirme" girişimi değil, bir ay önce tasarlanan bir ticaret antlaşmasının görüşmeleriyle ilgili görünüyordu.

Komünist Partisi Şubat 1948'de sekiz yüksek rütbeli polis görevlisini işinden uzaklaştırarak yerine komünistlerin atanmasını

istedi. Kabinede komünist olmayan bakanlar da bu atanma olayını protesto ederek son değişiklikten dönülmesini istediler. Başbakan Gottwald da kabul etmeyince, istifa ettiler. 23 Şubatta komünistler istifa eden bakanların bir darbe hazırladıklarını, fabrikaları tekrar özel girişime devredip toprak reformunu yürümez duruma getirmeyi tasarladıklarını ilân ettiler. İktidarın daha sola doğru kaymakta olduğunu gören elli sağcı milletvekili hemen Gottwald'a koşarak işbirliğine hazır olduklarını bildirdiler. Bu sağcı partiler Başbakanda güven uyandırmak için kendi saflarında temizliğe giriştikleri gibi, Sosyalist Parti de daha önce komünist eğilimlerinden ötürü uzaklaştırdığı Fierlinger'i hemen kendi başına getirdi. Cumhurbaşkanı Beneš de daha başka herhangi bir yolun bunalımı derinleştirme dışında bir işe yaramayacağını ileri sürerek, on-iki bakanın istifasını kabul etti. Bu değişikliklerle Çekoslovakya'da komünistler yönetime bütünüyle egemen olmuşlardır.

Almanlar 1939'da Prag'a girdikleri zaman halk sokaklarda ağlayıp işgâle karşı tepkiler göstermişken, Batılı bazı yazarlar bu defaki hükûmet değişikliğinde görünürde kimsenin olumsuz bir tepki göstermediğini belirtiyor.[26] Komünist Partisinin devlet içine bu derece nüfuz etmesinden sonra, Sovyetler Birliği'nin Çekoslovakya'da hiçbir etkisi olmasa bile, iktidara gelebileceğini kabul etmek zorunludur. Kaldı ki, sadece güç dengesi açısından da düşünülse, *Çekoslovakya'daki Şubat olaylarından sonra meydana gelen değişiklikle Batılılar için yeni bir şey kaybolmuş olmuyordu. Çekoslovakya, zaten, Batı blokunun dışında kalacaktı. Hükûmetin başında Komünist Partisinin önderi vardı ve Meclisteki en büyük parti de onun partisiydi. Şubat olayları hem kaçınılmaz olanı bir an önce gerçekleştirmiş, hem de dengede bir değişiklik yapmamıştı.* Ama gene de Batı'nın ürkmesi engellenemedi. Üstelik, söz konusu ülke hep Batılıların kabahatleri yüzünden birkaç kez bunalımlar geçirmiş bir Avrupa ülkesiydi. *Kapitalist Batı, Çekoslovakya ile ilgili olarak bir suç karmaşası içindeydi. 1938'de Batı'nın bile bile Nazizme bıraktığı ülke gene oydu. Fakat bu küçük devletin Naziler tarafından parçalanışı Batılıları*

1938 ve 1939 yıllarında üzmemişse de, bu kez ki değişiklik, ileri sürüldüğü kadar büyük olmamakla birlikte, panik derecesinde duygulandırmıştı. Bu tercihte bir ideolojik eğilim aramak gerekmektedir.

Batı'da Çekoslovakya'daki değişikliğin Avrupa anakarasının geri kalanına hemen sıçrayıvereceği söylendi, durdu. Çekoslovak olaylarında kan akmamış, birkaç tutuklama olmuştu. Başbakan Beneš ve Dış İşleri Bakanı Masaryk sonucu kabul etmişlerdi. Buna benzer olayların ters yönde tekrarlanması ise, düşünülemez. Batı'da en azından bir iç savaş gerekli olabilir. *Çekoslovak olayları sırasında ise, ülkede Sovyet birliklerinin bulunmadığı bilinmektedir. Sokaklarda silâhlı çok sayıda işçinin bulunması ve çok kimsenin yenilikten yana oluşu karşısında Benes ve Masaryk'in boyun eğdikleri anlaşılmaktadır.*[27]

Çekoslovakya olayından sonra, Batı'da "kızıl tehlike" sözü daha yaygınlaştı. Öte yandan, Amerikan senatörü Robert A. Taft, tutucu bir politikacı olmasına karşın, 12 Mart 1948'de Amerikan Senatosunda yaptığı konuşmasında, Batı'nın bir "kızıl tehlike" karşısında bulunduğu görüşünü şu sözlerle reddediyordu:

> Bakan Marshall ve Başkan Truman'ın dün söylediklerini pek anlayamadım. Bir savaş sorunu ile karşı karşıya olduğumuza inandıklarını îma ediyorlar; ve bu noktada duyulan duyarlılığı belirli bir programı [Marshall Plânını] kabul ettirmek için kullanır görünüyorlar...
>
> Başkanın dünya barışına olan inancının sarsılmış olduğu konusundaki sözlerinin tonu, bence, üzülecek bir şeydir...Zaten, *Rusların kendilerine bırakılan nüfuz bölgesinin dışındaki topraklara askerî bir saldırıya girişmek niyetlisi olduklarını gösterir bir tek kanıt bile bilmiyorum.* Çekoslovakya'daki durum, gerçekten, acıklıdır; fakat Çekoslovakya'da Rus nüfuzu savaşın bitiminden beri üstündü. Komünistler Çekoslovakya'da sadece durumlarını sağlamlaştırıyorlar, o kadar; fakat savaş bittiğinden beri, askerî saldırı diye bir şey olmamıştır.[28]

Senatör Taft ve öbürlerinin ortaya koyduğu görüş Amerikan Senatosuna egemen olmadı; aksine, *Washington Çekoslovakya olayını*

Batı'nın topyekûn askerî ve ekonomik gücünü seferber etmede kullanmayı başardı. Oysa, Çekoslovakya ile ilgili teslimiyet politikasının en iyi örneği 1938 Münich Konferansı'ydı. Batılılar, bu olayda, Çekoslovakya'yı Nazi Almanyasına bile, bile teslim etmişlerdi. 1938 ve 1948 olayları arasındaki bir özdeşlik olmadığı halde, Batı'nın kamuoyunda "tarihin tekerrür etmekte" olduğu konusunda bir imge yaratıldı ve bundan yararlanıldı.

Başkan Truman 17 Mart 1948'de Kongre'de, bir yıl önceki Truman Doktrini konuşmasını anımsatan bir konuşma daha yaptı. *Askere alınacakların sayısının arttırılmasını ve genel bir askerî eğitim istiyordu. Bu sırada, Amerikan kamuoyunda, "gerektiği zaman," büyük Sovyet kentlerine atom bombalarının nasıl atılacağı tartışılıyordu. Sovyetler'in ise atom bombasını yapar, yapmaz bunu, haber bile vermeden, bir saniye içinde derhal kullanacakları inancı yaygındı. Oysa, Sovyetler o ana kadar halk kitlelerini yok etmeye yarayan büyük bombaları hiç kullanmadıkları gibi, atom bombasını kullanan da Amerikalılar olmuştu. Nitekim, Sovyetler atom bombasını bulduktan sonra da kullanmadılar.*

Çekoslovakya olayından sonra Amerikan Kongresi -Faşist İspanya ve Çin'de yozlaşmış Çiang Kay-şek yönetimi de dahil olmak üzere- birçok ülkeye yardım konusunda daha kararlı davranmaya başladı. Gene 17 Martta Britanya, Fransa, Belçika, Hollânda ve Lüksemburg arasında elli yıllık bir Batı Avrupa Birliği antlaşması imzalandı.[29] *Bu antlaşmanın Çekoslovak olaylarına tepki olarak yapıldığı ileri sürülüyorsa da, ilk önerinin çok daha önce, Ocak ayında, yâni Çekoslovakya bunalımı başlamadan Britanya tarafından yapıldığı gene Batı kaynaklarından anlaşılmaktadır.*[30] Marshall Plânının uygulanmasını kolaylaştırmak için katılan on-altı Avrupa devleti de 16 Nisanda Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü'nü (O.E.E.C.) kurdu.[31]

Gene 1948 yılının başlarında, 18 Nisan 1948'de, İtalyan Komünist Partisi genel seçimlerde yenilgiye uğradı.[32] *Bu seçimlerde Komünist-Sosyalist blokun kazanacağı umulmaktaydı.* Seçimlerin sonunda Batı'dan yana olan Hıristiyan Demokrat Partisi oyların

%53'ünü aldı. *Bu değişik sonuç Amerika'nın İtalyan seçim kampanyasına aktif olarak katılmasından doğuyordu. Kampanya sırasında Amerikan ve Britanya savaş gemileri İtalyan limânlarının açığında demirledi; Triyeste'deki Amerikan işgâl güçleri, tankları ve toplarıyla büyük bir tören düzenlediler; Amerika, Britanya ve Fransa barış antlaşmasında "açık şehir" ilân edilen Triyeste'nin İtalya'ya verilmesini Sovyetler Birliği'ne önerdiler; bu olaydan sonra, sağcı İtalyan basını, kampanyayı etkileme amacıyla, bütün Amerikan davranışlarına olumlu yorumlarla gazete başlıklarını açtı; Truman İtalya'ya 29 ticaret gemisi armağan etti; Marshall yardımının ilk postası törenlerle boşaltıldı; Amerikan Büyükelçisi bu törende konuştu; Amerikan Dış İşleri Bakanlığı seçimlerde komünistlere oy verdiği anlaşılacak olan kişilere ileride Amerika'ya göç hakkı tanınmayacağını açıkladı; Mart 1948'de de Marshall seçimle komünizmi iktidara getirecek ülkelere yardımın kesileceğini söyledi.*[33] *Amerika'nın İtalyan seçimleriyle böylesine ilgilenmesi karşısında, Truman Doktrinindeki "özgür halklara kendi geleceklerini kendi istedikleri gibi saptama"da yardım edileceği sözleri hatırlanmalıdır.*

C. NATO'nun Kuruluşu

Öte yandan, Amerika Birleşik Devletleri de Kuzey Atlantik bölgesindeki devletleri bir birlik içinde toplamaya çalışıyordu. Önce, Britanya, Fransa, Belçika, Hollânda ve Lüksemburg'un 17 Mart 1948'de elli yıllık bir birleşme antlaşması imzaladıkları bilinmektedir. *Amerikada Sekseninci Kongrede kabul ettiği Vandenberg Kararıyla bu türlü kollektif anlaşmalara katılmayı kabul ediyordu.*

Amerikan Hükûmeti bir yandan NATO'yu "Sovyet saldırganlığına karşı" gerekli göstermeye çalışırken, öte yandan da, kimi hükûmet yetkilileri ya da etkili siyaset adamları başka yönde açıklamalar yapmaktaydılar. Örneğin, John Foster Dulles Mart 1949'da şöyle diyordu:

> Sovyet Hükûmeti, bugünkü koşullar altında, savaşı ulusal siyasetin bir aracı olarak kullanmak istemiyor. Bu

> hükûmette ya da herhangi bir hükûmette Sovyet Hükûmetinin şimdi açık bir saldırı tasarladığına inanan, asker ya da sivil sorumlu bir kişi bilmiyorum.[34] .

Bu yüzden, Amerikan Senatörü Robert A. Taft da NATO Antlaşması Amerikan Kongresinde tartışılırken, *"kanımca dünya barışını korumak yerine bir üçüncü dünya savaşını getirecek olan bir anlaşmaya oy kullanmam"* diyordu.[35]

Amerikan Dış İşleri Bakanlığı Kuzey Atlantik Antlaşmasının metnini 18 Mart 1949'da yayınladı. Belirtmek gerekecek ki, Türk kamuoyundaki genel yanılmanın aksine, NATO, Varşova Paktı'nın kurulması sonucu ortaya çıkmış bir örgüt değildir.[36] Varşova Paktı NATO'nun 23 Ekim 1954 tarihli Paris antlaşmasından sonra *Batı Almanya'yı da* içine almasının bir sonucudur. Sekiz Doğu bloku ülkesi Ekim-Kasım 1954'de Moskova'da toplanarak, bu yeni gelişmeyi görüşmüş ve 14 Mayıs 1954'de de Varşova Paktı imzalanmıştı.[37]

Amerika Birleşik Devletleri, NATO gibi bir askerî ve siyasal örgüt olarak kurulmadan, Batı Almanya silâhlanmadan ve silâhlanma yarışı başlamadan önce Sovyetler Birliği'ni çevrelemişti. Gene de, Amerikan diplomasisi ve propagandası Rus Kazaklarının atlarının susuzluklarını ille de Sen Nehri sularında ya da Paris fıskiyelerinde gidermek istedikleri düşüncesini yayıyordu. Oysa, Batı'da sanıldığının aksine, Sovyetler Birliği savaştan sonra silâhlı kuvvetlerini çok büyük ölçüde azalttı. 1945'deki rakamlara göre, %25'lik bir indirime karşılık ABD, silâhlı kuvvetlerini ancak %13'e indirmişti.[38] Savaş bittikten sonra Truman Doktrini ilân edilinceye dek Sovyetler Birliği askerini hızla terhis etmiş, asker sayısı 11.5 milyondan 3 milyonun altına düşmüştü. Sovyetler Birliği'nin Avrupa, Ortadoğu ve Uzakdoğu'da uzun ve korunmaya muhtaç sınırları olduğu düşünülür ve atom tekeli olan Amerika'nın da hassas sınırları bulunmadığı hatırlanırsa, Amerika'da 1.5 milyon askere karşılık, 1948'de Sovyetler Birliği'nde 2.9 milyon askerin silâh altında bulunduruluşu fazla sayılmamalıdır. Kaldı ki,

Amerikan askerî gücü kara ordusundan çok hava ve deniz gücüyle ölçülmektedir.

Sovyetler Birliği ordusunu NATO kurulduktan sonra genişletmeye başladı. Gene de, içte savaş yıkımını düzeltmek ve kalkınmak için insan gücüne o kadar gereksinimi vardı ki, 3-4 yıl içinde ancak iki milyon kişi daha silâh altına alabildi. Sovyetler Birliği'nin bu durumda Batı Avrupa ve Amerika'yı gerçekten tehdit edip etmeyeceği çok tartışma götürür bir konu olarak kabul edilmelidir. Moskova'daki eski Amerikan Büyükelçisi George F. Kennan da İngiltere'de 1956'da BBC radyosunda yaptığı konuşmalarda *"Sovyetler'in Batı Avrupa'yı işgâl etme olasılığının çok fazla abartıldığı"*nı söyledi. 12 Mayıs 1965 tarihli **The Times**'da belirtildiği gibi, İsviçre'de Cenevre Üniversitesinde yaptığı bir konuşmada da şöyle demişti:

> İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Amerikan siyasetini düzenleyenler Komünizmi sadece askerî bir tehlike olarak görüyorlardı. NATO'yu kurmakla... kimsenin tasarlamadığı bir saldırıya karşı Avrupa'nın ortasından zorlama bir çizgi çektiler... Savaştan sonra Sovyetler Birliği ne başka ülkeleri işgâl etmek istedi, ne de işgâl etmeye gereksinimi vardı... Atlantik Paktı talihsiz bir girişimdi, çünkü gereksizdi.

Fakat bu "gereksiz" Atlantik Paktı ve onun içindeki Amerika'dır ki, Batı siyasetini bugüne kadar saptamaktadır.

1945-1949 yıllarıyla ilgili belgeler dikkatle incelenince Soğuk Savaş'ın çıkışı hakkında bugüne dek söylenenden çok başka bir görünüm göze çarpıyor. Tarihçi A. B. P. Taylor'un dediği gibi, *"ayrıntılı belgeler... bugüne dek kabul edilen efsaneyi tamamıyla ortadan kaldırmaktadır. [Bu belgeler] belki de çok kesinlikle Soğuk Savaş'ın Truman ve danışmanlarınca bile bile çıkarıldığını gösteriyorlar."*[39] O zamanlar, Moskova'daki Amerikan Büyükelçiliğinde görevli olan ve 1946'da ABD Dış İşleri Bakanlığı Siyaset Plânlama Dairesi Başkanlığına getirilen George Kennan da daha sonraki yıllarda şunları söyledi: "O zaman Rusya hakkında üstünkörü bilgisi olan biri

için bile, Sovyet ileri gelenlerinin kendi silâhlı kuvvetlerine sınırlar aşırtacak askerî saldırılara girişmek yoluyla hedefine ulaşma yanlısı olmadıkları çok açıktı."[40] Gene Kennan 1961'de yayınladığı bir kitabında da diyor ki: "Sovyet Hükûmetinin bir çatışma istediği, bunu başlatmayı tasarladığı ya da dünya sosyalizminin zaferi için umutlarını böyle bir şeyin sonucuna bağladığı bir an bile olduğunu bilmiyorum."[41]

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yayılan Büyük Devlet, Amerika olmuştur. Soğuk Savaş'ın çıkışından sorumlu olan da odur. Amerika dünyadaki bütün değişiklikleri Sovyetler Birliği'ne ya da Çin Halk Cumhuriyeti'ne ve onların "ajan"larma yüklemeye çalışmakta, karşılaştığı güçlüklerle kendi siyasetinin temelden sakatlığını görememektedir. Amerika başka ülkelerle olan ilişkilerini değişikliklere karşı bir açıdan oturtmak istiyor. Bu açı yalnızca Amerika'daki düzenin korunması için gereklidir, o kadar. Tarihçi Toynbee'nin dediği gibi;

> Amerika, bugün, yerleşmiş çıkarların savunulması uğruna dünya çapında bir karşı devrimci harekâtın önderidir; Amerika'nın bugünkü durumu Roma'nınkine benziyor. Roma da kendi yönetimi altına giren yabancı topluluklarda yoksullara karşı sürekli olarak zenginleri destekledi; ve bugüne dek yoksullar her zaman ve her yerde, zenginlerden daha kalabalık olduğundan, Roma'mn siyaseti eşitsizlik, adaletsizlik ve en kalabalık olanlar için en az mutluluk siyasetiydi. Amerika da Roma'nın rolünü isteyerek benimsemiştir...[42]

Değişikliklere karşı olan Amerika 1890'lardan beri dünyayı bütünüyle kendi yararına düzenleme peşindedir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki bunalımın da, bugünkü bunalımın da nedeni budur. Bu yüzyılın başında Açık Kapı Siyaseti Amerika'ya gayrı resmi bir imparatorluk kazandırmıştı. Amerika bu imparatorluğu NATO gibi antlaşmalarla perçinlemek ve toplumlardaki değişikliklere karşı çıkmak istemiştir. Daha sonra imzalanan SEATO ve CENTO gibi ittifaklardaki yeni hükümlerin nedeni de budur. Amerika yeryüzünde değişikliklere karşı duran bir jandarma

rolünü benimsemekte, Yirminci Yüzyılın Metternich'i gibi hareket etmektedir. Metternich de Napolyon'un yenilgiye uğratılmasmdan sonra Avrupa'da soyluluğun korunmasına çalışarak bütün değişiklik yollarını kapamağa uğraşmış, fakat 1848'de düşürülerek kaçmıştı. Bugünün Metternich'leri ise, yoksul halklara ekonomik yardım yaparak yer-altı çalışmalarını önlediklerini söylüyorlar. Bu yardıma Amerika'nın tercih ettiği biçimde tepki göstermeyen ülkeler Vietnam örneği muamele görmektedirler.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Amerika'nın öbür Avrupa devletlerinin sömürgeci siyasetlerini desteklemesi ve eski tip bir sömürgeciliğe başında yanaşmaması üzerine renkli ırkların ve genellikle gelişmemiş ülkelerin ilgisini çektiği söylenebilir. Fakat bu devletler zamanla bunun Amerikan genişlemesini kurumlaştırmanın yeni bir yolu olduğunu anlamakta gecikmediler. Amerika, 1890'larda da, 1945'de de, bugün de kendi iç düzen ve zenginliğinin dışa yayılmak ve deniz-aşırı pazarları ele geçirmekle korunabileceğine inanmaktadır. Burada bu tutumun aksi tezi olarak Amerika'nın kendi içine kapanması gerektiği görüşünü savunuyor değilim. Amerika dış dünya ile olan ilişkilerini sürdürmek zorundadır. Değişecek olan bu ilişkilerin niteliğidir. Amerika bütün dünyaya, özellikle gelişmemiş ülkelere onun mamûl madde alıcısı, ham madde satıcısı ve kârlı yatırım alanı olarak bakmamaya zorlanacaktır. İç kurumlarını gerekirse değiştirecek, fakat bu kurumların sürekliliğini sağlamak için gayrı resmi bir imparatorluğu şart görmeyecektir. Bugünkü Batı Avrupa bile, Amerika'nın yarattığı illüzyonlar ve soğuk savaşın çıkışı ve sürmesiyle ilgili yanlış kavramlardan ötürü bezmiş durumdadır. Bunalımların Sovyetler Birliği'nce yaratıldığı konusundaki yanlış Amerikan tezi artık bırakılmalı, Amerika kendi yayılma siyasetinin toplumsal ve ahlâki bir değerlendirmesini yapmalıdır.

Ç. Öyleyse, NATO Neyin Sonucudur?

NATO Batı'nın bir ittifakıdır. Öncülüğünü en büyük kapitalist devlet

olan Amerika'nın yaptığı Batı'nın. Bütün siyasal kurumlar gibi, ittifaklar da genellikle toplumların yapılarından, egemen güçlerinden, yöneticilerin görüşleri ve tercihlerinden ayrı olarak düşünülemez. NATO, kapitalist bir toplum bünyesinin kurduğu, kapitalist bir toplumdaki egemen güçlerin öncülük ettiği, kapitalist zümrelerin yönettiği ve onların dünya görüşleri ve tercihlerine uydurulmuş bir siyasal ve askerî ittifaktır. Askeri, topu, tüfeği ve bütün örgütüyle, yansıttığı toplumun hedeflerine hizmet etmesi doğaldır.

Böyle olunca, önce, kapitalist Batı dünyasının ana özelliklerini ve bu dünyanın önderi durumunda olan Amerika'nın rolünü kısaca görmemiz gerekir. Bugünkü Batı dünyasının birinci derecedeki özelliği kapitalist, yani üretim araçlarının özel mülkiyetine ve ücretli emeğin sömürülmesine dayanan bir düzen olmasıdır. Üretimde anarşi, yinelenen bunalımlar, süreğen işsizlik, halk yığınlarının yoksulluğu, rekabet ve savaşlar bu düzenin belirtileridir. Büyük çelişmesi emeğin toplumsal niteliği ile onun özel sermayeci biçimde sömürülüşüdür. Bu çelişme kapitalist toplumun ana sınıfları olan proletarya ve burjuvazi arasındaki sınıf mücadelesi olarak ortaya çıkar. Bu kapitalist temel üstünde yükselen siyaset, hukuk ve burjuva ideolojisi sistemi bu düzenin üst yapı kurumlarıdır. Feodalizme göre daha yüksek bir üretim sağlayan ve On-Altıncı Yüzyılda ortaya çıkıp sonra gelişerek toplumda ileri götürücü bir rol oynayan kapitalizm Yirminci Yüzyılın eşiğinde emperyalizm dönemine girmiştir. Bu aşamanın özelliği de tekellerin ve malî oligarşinin düzene egemen oluşudur. Bu dönemde kapitalizmin devlet tekelciliği yaygınlaşır. Tekellerin gücü devletin iktidarıyla birleşince, militarizm, saldırganlık, soğuk savaşlar, tehdit, bölgesel çatışmalar ve sonunda dünya savaşı tehlikeleri birbirini kovalar. *Çağdaş kapitalizm insanlığın yaşamsal çıkarları ve ilerici umutlarına ters düşmektedir.*

Bu kitabın "Giriş" bölümünde emperyalist siyasetin malî tekellerin ekonomik siyasetiyle temelden ilişkisi olduğu söylenmişti.[43] Bu ilişki ortaya konmadıkça emperyalizmin özü de anlaşılamaz.

Emperyalizm kapitalizmin özel bir aşamasıdır. Üretici güçleri emekçi halkın sırtından geliştirmiş ve zirvesine eriştiği noktada serbest rekabet yerini tekelci kapitalizme bırakmıştır. Kapitalizmin bu tekelci dönemi daha önceki döneminden çok farklıdır. Bu son dönemin ana özellikleri şunlardır: *Önce, üretim ve sermaye öylesine bir tekelde toplanır ki, tekeller yalnız önemli bir rol oynamakla kalmaz, toplum ekonomisinde kesin ve son sözü söyler duruma gelirler; ikinci olarak, tekelci banka sermayesi ve tekelci endüstri sermayesinin birleşmesiyle ortaya bir malî oligarşi çıkar; üçüncü olarak, mamûl madde bir yana, asıl sermaye ihracı baş gösterir; dördüncü olarak, uluslararası tekelci birlikler dünyayı bölüşürler; beşinci olarak, en büyük kapitalist devletler de yeryüzünün toprak bakımından bölüşümünü tamamlarlar. Kapitalizmin tekelci aşamaya dönüşmesi ve giderek emperyalizme varması kaçınılmazdır, çünkü bu gelişim üretici güçler, üretim ilişkileri ve kapitalist sistemin iç çelişilerinin bir sonucudur.*

Böylelikle, kapitalizmin ilk başındaki serbest rekabet sistemi büyük kuruluşların küçükleri ortadan kaldırmasıyla sona erer. Teknolojik gerçekler büyük çapta üretimi küçük çapta üretimden daha kârlı yapmıştır. *Üretim gittikçe daha büyük ölçüde tek elde toplanmaktadır. Üretimin böylesine toplanmasının yanı başında, sermaye de birkaç kişinin elinde birikmektedir.* Bu iki gelişim az sayıda büyük kuruluşların, giderek tekellerin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Üretim ve sermayenin tekellerde toplanmasıyla tekelleri kurmak ve onlar arasında anlaşmalar yapmak daha kolaylaşmaktadır. Bu anlaşmalar üretim ve pazarın tekellerce denetlenmesini ve böylece büyük kârlar elde edilmesini mümkün kılmaktadır.

Tekelcilik kapitalizmin emperyalist aşamasının ana ekonomik özelliğidir. Tekeller bütün kapitalist ülkelerde üretim, ticaret ve kredi alanlarında egemendir. Amerika'da, örneğin, "General Motors" ve "Ford Motor" tekelleri bütün motor endüstrisi üretiminin % 80'ine sahiptir. 700,000'e yakın işçi çalıştıran ve yıllık kârı 2 milyar dolara yaklaşan "General Motors" tröstü kapitalist dünyadaki en büyük tekeldir. Bu tekelci sistem kapitalizmin tekel-öncesi dönemindeki

serbest rekabet sisteminin tam karşıtıdır. Bu tekeller bütün üretimin her bir dalını içine almamakla birlikte, ekonominin en yüksek zirvelerini ellerinde bulundurmaktadırlar. Birkaç tekel çeşidi vardır. Bunların en güçlüleri tröstlerdir. Tröstler de daha önce bağımsız olan şirketler bu kez yalnız pay sahibi olurlar. Tröstler en çok kârı elde etmek için kendisine bağlı bazı iş yerlerinde üretimi durdurup başka alanları destekleyebilirler. Gene tröstler, daha sonra, çeşitli endüstrilerde bankalar, ulaştırma şirketleri ve benzeri kuruluşlarla da birleşerek, daha da büyürler.

Yukarda görüldüğü biçimde, *endüstride olduğu gibi, bankacılıkta da birikim, tekelde toplanma vardır.* Bu tekelleşmede girişim en büyük bankalardadır. Önce, küçük bankalar ortadan kalkar, ötekiler de en büyük bankaların denetimi altına girer. Banka sayısı azaldıkça, daha büyük malî faaliyete atılan bankalar arasında birlikler doğar.

Hem endüstri, hem de bankacılıktaki bu tekelleşme aralarındaki ilişkileri de, doğal olarak, değiştirmektedir. Bankalar ve şirketler birbirlerinde pay sahibi olurlar. Birbirlerinin karar organlarında temsilcileri bulunur. Aynı kişiler bankacılık, endüstri ve öbür alanlardaki tekellerin yöneticileri olmuşlardır. Bankacılıkla endüstri sermayesinin böylece birleşmesiyle ortaya malî sermaye çıkmaktadır. *Bu tekellerin egemen olduğu büyük kapitalist ülkelerin geleceği, iç ve dış politikaları küçük malî oligarşilerin elindedir. En büyük kapitalist devlet olan Amerika Birleşik Devletleri'nin iç ve dış politikası da bir avuç tekelci büyük iş adamlarının deneti altındadır.*

Amerika'da petrol, çelik, motor, demiryolu kralları, basın lordları ve banka hanedanları vardır. Bunların içinde, örneğin, Rockefeller ailesi Amerika, Venezüella, Arap dünyası ve başka yerlerin petrollerine sahiptir. Birçok bankalar, demiryolları, sigorta şirketleri ve benzeri kuruluşlar da onlarındır. Morgan ailesi de çelik krallarıdır. Onların da bundan başka birçok alanlarda parmakları vardır. Amerikan Hükûmetinin tutumu da bu tekellerin tercihleriyle çok yakından ilgilidir. Hükûmetin "yardım" politikası, silâhlanma yarışı ve saldırgan siyasetin malî oligarşinin azamî kâr

istekleriyle kuşkusuz çok yakın ilgisi vardır.

Gelişmemiş ülkelere "yardım" diye sunulan sermaye ihracı emperyalizmin tipik bir uygulama yoludur. Kapitalizmin tekel-öncesi aşamasının simgesi mamûl madde ihracıysa, sermaye ihracı da kapitalizmin tekelci aşamasının bir sonucudur. Kapitalist bir toplum içinde küçük bir azınlığın zenginliklerin çoğuna sahip çıkması gibi, sayıları az olan en büyük kapitalist ülkelerde de "sermaye fazlalığı" vardır. Bu sermaye parası az, ucuz ham maddesi olan ve ücretleri düşük gelişmemiş ülkelere akmak ister. Sermaye buralarda en büyük kârları getirmektedir. Bu yüzden, fakir uluslara sermaye ihracı onları endüstrileştirmek ya da ilerleme yoluna sokmak amacını gütmez. Bütün hedefi azamî kârlar elde edip girdiği ülkeyi emperyalizmin boyunduruğuna sokmaktır. En büyük tekeller yeryüzünü kendi aralarında ekonomik bakımdan bölüşürken, onların hükûmetleri de toprak bakımından bölüşmeyi tamamlamaya çalışırlar.

Kapitalizmin bugünkü döneminin bir önemli niteliği genel bir bunalıma girmiş olması ve tekellerin egemenliklerini eski yollarla sürdürmede güçlük çekmeleridir. Bu yüzden, kapitalizmin yeni bir baskı biçimi olan devlet tekelciliğine geçilmiştir. Bu oluşum kapitalist tekelci kuruluşlarla devletin birleşmesi demektir. Devlet en büyük kapitalist şirketlerin denetimi altındadır. Bu, her ülkede, ekonominin her dalının bu kapitalizm türüne dahil olduğu anlamına gelmez. Bunların yanı başında, bazı küçük ve orta büyüklükteki kuruluşlar da yaşamlarını sürdürürler. Devlet tekelciliği ile iç içe yaşayan bir kapitalizmin gelişmesi, çok yanlı ve karmaşık bir süreçtir, kuşkusuz.

Yirminci Yüzyılın başından beri büyük ekonomik güçler olan tekeller, hükûmet ihaleleri yoluyla ve kendi çıkarlarına hizmet eden gümrük yasaları, krediler ve ayrıcalıklı vergilendirme yöntemleriyle, daha da zenginleşmektedir. Kapitalizmin genel krizinden önce, kapitalizme dayalı üretim biçimi, tekeller kanalıyla ve devletin doğrudan doğruya müdahalesi ve katılması olmadan

gelişebilirken, durum genel krizin başlamasıyla değişmiştir. Dünya savaşları ve türlü bunalımlar egemen tekellere işi eski yöntemlerle yürütemeyeceklerini göstermiştir. Bu kuruluşların devletin güçlü desteğine ihtiyaç duymaları kaçınılmaz olmuştur. Tarih açısından nesnel ve kaçınılmaz olan bu gelişmeyi Birinci Dünya Savaşı ve 1929 Büyük Ekonomik Krizi hızlandırmıştır. Büyük tekelleri bunalımlardan korumak için alınan önlemler, kapitalist ekonominin "denetlenmesi" ya da "plânlama" ilkelerinin uygulanması olarak sunulmuştur. Böylece, krizlere karşı koyma ve plânlama gibi kılıklar altında tekelci sermaye, kamu zararına kendini zenginleştirmek için yeni yollar buluyordu. "Kamu faaliyetleri" diye yapılan yollar ya da elektrik istasyonları kapitalist tekellerin ulaştırma ve elektrik harcamalarını azaltma amacı güdüyordu. Devlet, fazla üretimi elden çıkarma bahanesiyle pazarı olmayan malları tekellerden satın alıyor, onlara krediler veriyor, yardımlarda bulunuyordu. Devlet organlarında büyük firmaların temsilcileri oturuyor ve ekonominin bütün kollarını denetliyorlardı. Devlet, sermayenin daha da merkezîleşmesinde bir aracı olmuştu.

İkinci Dünya Savaşı bu oluşumu daha da hızlandırdı. *Kapitalist âlem böylelikle iki de Dünya Savaşı geçirdiğinden büyük ekonomik kuruluşların önemli yerlerini askerî üretimde çıkarı olanlar gelip kaptılar. Devlet kudretini kendi yararlarına daha da iyi kullanabilmek için, askerî harcamaları özellikle kârlı bulan malî sermaye ileri gelenleri bakan, müdür ya da elçi gibi görevlere de atandılar.* Bu tekellerle devlet örgütü öylesine iç içe girmiştir ki, aralarındaki sınırı göstermek kolay değildir. Önemli olan şudur: *Bu birleşmede devlet bağımsız olmayıp, ikinci derecede bir role sahiptir.*

Böyle bir düzende militarizmin boyutları büyür ve tekellerin emperyalist dış politikasını destekler. Devletin askerî ve polis görevleri olağanüstü bir biçimde artar. Tekelleri yaşatmak için devletin halktan aldığı vergiler hükûmetin silâh satın alınması programına oluk gibi akar. Hükûmetle, silâh yapan büyük tekellerin sözleşmeleri 4-5 yıl gibi belirli süreleri kapsadığından, tekeller

talepteki pazar oynamalarından ve üretimin kısılması tehlikesinden uzun bir süre korunmuş olurlar. Bu ölüm araçlarının imâli, tabiî, birçok işçi, bilim adamı, mühendis ve teknisyeni de kamu yararına olabilecek üretim alanından çekip aldığı gibi, mamûl madde biçiminde zenginlik ve kaynak sarfına da neden olmaktadır. Devlet tekeliyle birleşmiş olan kapitalizmin özyapısal bir niteliği devletin işverenlerle işçiler arasındaki çatışmalarda aktif müdahalesi ve yığınların itirazlarını bastırabilmek için kuvvet kullanmaya da başvurmasıdır. Örneğin, Amerika'da kabul edilen Taft-Hartley Yasası (1947) sendikaların grev yapmalarını ve başka çalışmalarda bulunmalarını çok güçleştirmektedir.[44] Uluslararası nitelikteki devlet tekelciliği tedbirlerinin yalnız kâr olarak yakın amacı olmayıp, ortadan kalkmakta olan sömürgecilik sistemini korumak için dünyadaki bütün gerici güçleri birleştirmek, demokratik gelişmelere karşı durmak, başka ülkelerdeki ulusçu davranışlara ve bağımsızlık hareketlerine cephe almak gibi uzun vâdeli amaçları da vardır.

Konumuz bakımından önemli bir nokta ekonominin askerîleştirilmesinin kapitalizmin genel bunalım döneminin bir özelliği oluşudur. Bu durum tekellerin ulusal geliri doğrudan doğruya ve dolaylı vergilendirmesi, hükûmet kredileri ve stratejik ham maddelerin denetimi gibi yöntemler ve güçlü bir savaş ekonomisinin bölüşülmesiyle ortaya çıkar. Almanya'nın 1933-1939 yıllarında, Amerika'nın da İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ekonomisini askerîleştirmesi bugünkü tekelci kapitalizmin ana çelişilerinin daha da bilenmesinin bir sonucudur. Büyük şirketler hükûmetlerden savaş araçlarıyla ilgili ihaleler almak ve sözleşmeler yapmakla pazar sorununu çözme çabası içindedirler. Üstelik, savaş gereçlerinin yapımı milyarlara ulaşan kârlar getirmektedir.

Emperyalist devletlerin askerî amaçlar uğruna yaptıkları büyük harcamalar kapitalizmin başına belâ olan pazar güçlülüğünü geçici olarak hafifletme eğilimindedir. Gene de ekonominin askerîleştirilmesi yalnız ekonomik nedenlere bağlanamaz, çünkü emperyalist

devletin iç ve dış siyasetinin genel çizgisiyle yakından ilgilidir. Anımsanması gerektiği gibi, 1929-1933 Ekonomik Krizinde hem Amerika, hem de Almanya'daki devlet kuruluşları savaş endüstrisi çevresindeki sözleşmelerle ilgiliydiler. 1933'ten sonra Nazi Almanyası ekonominin zorla askerîleştirilmesi işini üstüne alarak devletin îç ve dış tutumunu dünyayı ele geçirmeye amaç edinmiş olan savaş hazırlığına yöneltti. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra da, Amerika askerîleştirilmiş bir ekonominin en güçlü savunucusu ve eylemcisi oldu.

Yığınları öldürmede kullanılacak silâhların üretimini ekonomik bir 'itici' olarak kabul eden bir toplumun ahlâktan pek düşük bir not alacağı ortadaysa da, önümüzdeki sorun yalnız bir ahlâk sorunu da değildir. Böyle bir tutumun cinaî oluşu bir yanda, yararsızdır da. Çünkü ekonominin askerîleşmesi de bugünkü kapitalizmin içinde bulunduğu ana çelişileri çözemez. Askerî harcamalar üretimin genel düzeyinin arttığı kanısını uyandırır ve, savaş endüstrisinde çalıştırılanlar başta olmak üzere, işçi ücretlerinin artmasını *geçici olarak* sağlarsa da, sivil alandaki üretimin çoğu kez düşmekte olduğu görülür. Kısaca, askerîleşmiş ekonomi bugünkü kapitalizmin daha da soysuzlaşmış oluşunun açık bir örneğidir. İşte, *NATO da böyle bir toplumsal evrim sonunda ve böyle bir düzenin gereksinimleri düşünülerek kurulmuş olan siyasal ve askerî bir örgüttür.*

Burjuva sınıfının türlü kılıklara bürünen propagandacıları bugünkü kapitalizmi eski biçim kapitalizmden farklı yeni tip bir toplumsal sistem olarak sunma çabası içindedirler. Bunlar kapitalist devletin ekonomik gelişmeyi denetleyebildiği ve bunalımlan önleyebildiği iddiasındadırlar da. Onlara kalırsa, o eski sömürücü kapitalizm yerini "refah devleti"ne bırakmıştır; artık, bir "halk kapitalizmi"nden söz edilebilir. Bu görüşlerin tipik savunucusu burjuva iktisatçısı John Maynard Keynes'tir. Oysa, büyük kapitalist tekellerin en çok hareket özgürlüğüne kavuştukları, devleti en çok etkiledikleri ve savaş yıkımlarının ekonomik gelişmeyi en az duraklattığı yer olan Amerika'da bunalımlara karşı alınan önlemler bek-

lenen sonuçları doğurmamış, krizler değişik biçimlerde tekrar tekrar ortaya çıkmış, gözdağı vermekten kaçınmamıştır. Üstelik, tekelleri zenginleştirmek için krize karşı alınan önlemler bir ülkenin ekonomik gücünü emmekte ve nüfusun büyük çoğunluğunun maddî durumunu daha da kötüleştirmektedir. Burjuva devleti vergileri arttırmak ve enflâsyona gitmekle halkı daha geniş bir silâhlanma yarışı içine atınca, talep daha da azalmakta ve böylece bunalımın yinelenmesi için ortam hazırlanmaktadır. Kapitalizm yürürlükteki düzenin sürüp gitmesi için aldığı bu önlemler yanında, düzeni uluslararası plânda korumak, genişletmek ve yeni etki alanları bulmak için askerî ittifaklara da büyük gereksinim duymaktadır. Amerika için bu gereksinimin en başında, bugün, NATO gelmektedir.

---

1. Summer Welles, **Where Are We Heading?** (Nereye Gidiyoruz?), New York, Harper, 1946, s. 365.
2. 1 Mart 1947'de Lüksemburg'da komünistleri dışarda bırakan bir hükûmet kurulmuştu, (Peter Calvocoressi, **Survey of International Affairs: 1947-1948** (Uluslararası Sorunlar İncelemesi: 1947-1948), (bundan sonra **Survey** diye anılacak) London, Oxford University Press, 1952, s. 118. 11 Mart 1947'de komünist bakanlar Belçika Hükûmetinden ayrıldılar.
3. **Survey: 1947-1948, op. cit.**, s. 97-98.
4. **Ibid.**, s. 3.
5. Raymond Denett ve Robert K. Turner, der., **Documents on American Foreign Policy: 1947** (Amerikan Dış Politikası Belgeleri: 1947), Vermont, Hildreth, 1949, s. 613-618; Margaret Carlyle, der., **Documents on International Affairs: 1947-1948** (Uluslararası Sorunlarla İlgili Belgeler: 1947-1948), (bundan sonra **Documents** diye anılacak) London, Oxford University Press, 1952, s. 116; **Survey: 1947-1948, op. cit.**, s. 27-28.
6. U.S. Department of State, **Bulletin**, (Belleten), 18 Mayıs 1947, s. 991-994; **Documents: 1947-1948, op. cit.**, s. 17.
7. James Paul Warburg, **Put Yourself in Marshall's Place** (Kendinizi Marshall'ın Yerine Koyun), New York, Simon ve Schuster, 1948, s. 76.

8. W. W. Rostow, **The United States in the World Arena** (Dünya Sahnesinde Birleşik Devletler), New York, Harper, 1960. s. 209-210.
9. 12 Mart 1947 tarihli Truman Doktrinini "savaş nârâsı diye adlandıran, bir ABD Dış İşleri Bakanlığı memurudur. Louis Jı Halle, **American Foreign Policy** (Amerikan Dış Politikası), London, Allen, 1960, s. 396-297
10. Howard K. Smith, **The State of Europe** (Avrupa'nın Durumu), New York, Knopf, 1949, s. 118-123.
11. Rostow, **op. cit.**, s. 211.
12. Smith, **op. cit.**, s. 98-99.
13. **Keesing's Contemporary Archives: 1946-1948**, (Keesing'in Çağdaş Arşivleri) s. 8659.
14. 27, 28 ve 30 Haziran ile 1 ve 2 Temmuz 1947.
15. **Documents: 1947-1948, op. cit.**, s. 36-38.
16. **Ibid.**, s. 42-45'den **Soviet News**, 1 Temmuz 1947.
17. **Ibid.**, s. 39.
18. Smith, **op. cit.**, s. 156.
19. X [George F. Kennan], "The Source of Soviet Conduct," (Sovyet Davranışının Kaynakları), **Foreign Affairs**, C. XXV, No. 4. (Temmuz 1947), s. 566-582. Kennan'ın bu makalesinde ileri sürdüğü tez Walter Lippman tarafından on-dört yazılık bir seride eleştirilmiştir. **New York Herald Tribune**. 2 Eylül-2 Ekim 1947.
20. SSCB (Zhdanov ve Malenkov); Yugoslavya (Kardelj ve Djilas); Polonya (Gomulca ve Minc); Çekoslovakya (Slanski ve Baştovanski); Macaristan (Farkas ve Revai); (Georghiu-Dej ve Pauker); Bulgaristan (Çervenkov ve Poptomov); Fransa (Duclos ve Fajon) ve İtalya (Dongle Reale). **Documents: 1947-1948, op. cit.**, s. 122-137.
21. **Survey: 1947-1948, op. cit.**, s. 52.
22. **Documents: 1947-1948, op. cit.**, s. 122-125; Frederick L. Schuman, **Russia Since 1917** (1917'den beri Rusya), New York, Knopf, 1957, s. 362-363.
23. U. N., **Yearbook of the United Nations: 1947-1948** (Birleşmiş Milletler Yıllığı: 1947-1948), New York, Department of Public Information, 1949, s. 88-89.
24. **Documents: 1947-1948, op. cit.**, s. 141-146'dan **Moscow News**, 7 Kasım 1947.

25. D. F. Fleming, **The Cold War and Its Origins: 1917-1966** (Soğuk Savaş ve Kaynakları: 1917-1966), C. I, New York, Doubleday, 1961, s. 487.
26. Örneğin bak: Howard K. Smith, **The State of Europe** (Avrupa'nın Durumu), s. 344-347. Smith'in Çekoslovakya'daki değişikliği bizzat gördüğü anlaşılmaktadır.
27. Isaac Deutscher, **Stalin**, London, Oxford University Press, 1966, s. 572.
28. David Horowitz, **From Yalta To Vietnam: American Foreign Policy in the Cold War** (Yalta'dan Vietnam'a: Soğuk Savaşta Amerikan Dış Politikası), Middlesex, Penguin, 1967, s. 76.
29. **Keesing's Contemporary Archives: 1946-1948**, s. 9157.
30. William Reitzel, Morton A. Kaplan ve Constance G. Coblenz, **U. S. Foreign Policy: 1945-1955** (Amerikan Dış Politikası: 1945-1955), Washington, D. C., The Brookings Institution, 1956, s. 124. İngiliz Dış İşleri Bakanı 1947'de Londra'daki sonuçsuz Dış İşleri Bakanları toplantılarından ve Amerikan Dış İşleri Bakanı ile yaptığı konuşmalardan sonra, Avam Kamarasındaki bir açıklamasında bir ittfak kurulmasını ele almış, Avrupa Birliği'ne de atıf yaparak Mart 1947'de imzalanmış olan Britanya-Fransız Dunkirk Antlaşmasının bu ittifaka bir çekirdek olabileceğini söylemişti. Bu antlaşma ve daha sonra imzalanan Brüksel Antlaşması bu İngiliz önerisinden doğmuştu. Great Britain, **Hansard's Parliamentary Debates (Commons)**, (Avam Kamarası Tutanakları) (22 Ocak 1948), süt. 396-397.
31. **Resmî Gazete**, No. 6956 (13 Temmuz 1948).
32. **Survey: 1947-1948**, **op. cit.**, s. 118. Yeni Meclisin bileşimi şöyleydi: Hıristiyan Demokratlar 307, Komünistler ve Sosyalistlerin Popüler Cephesi 182, ayrılan sosyalist grupların Sosyalist Birliği 33, sağ kanat gruplarının Ulusal Bloku 18, Kralcılar 14, Cumhuriyetçiler 9, "Movimento Sociale İtaliano" adı altında seçime giren neo-Faşistler 6. Senattoda aynı gruplar için sayı şöyleydi: 130, 74, 12,9,4,3 ve 2. **(Idem.)**
33. Fleming, **op. cit.**, s. 1067-1068.
34. Schuman, **op. cit.**, s. 394.
35. Henry W. Berger, "A Conservative Critique of Containment: Senator Taft on the Cold War Program," (Çevreleme Siyasetinin Tutucu Açıdan Eleştirisi: Soğuk Savaş Üzerine Senator Taft), David Horowitz, der., **Containment and Revolution**, London, Anthony Blond, 1967, s. 133.
36. "...Şöyle ki, NATO İkinci Dünya Harbinden sonra dünyanın çektiği

acıların bir sonucu olarak, Doğu Blokunun teşkil etmiş olduğu Varşova Paktına karşı Batı Blokunun kurmuş olduğu bir savunma örgütüdür..." Pertev Fitol, "Lütfen İzin Veriniz," **Cumhuriyet**, 14 Nisan 1968, s. 2.

37. Metin: A. J. Peaslee, **International Govermental Organizations** (Hükûmetlerarası Kurulan Uluslararası Teşkilâtlar), 2. B., C. II, s. 1860; **American Journal of International Law** (Amerikan Devletler Hukuku Dergisi), C. 49 (1955), Şuppl., s. 194-199; **New Times**, (Yeni Zamanlar), Moskova, No. 21 (21 Mayıs 1955), Suppl., s. 65-70.
38. P. M.S. Blackett, **Studies in War** (Savaş Üzerine İncelemeler), New York, Hill ve Wang, 1962 s. 242.
39. Horowitz, **From Yalta to Vietnam, op. cit.**, s. 21.
40. **Ibid.**, s. 29'dan "Philosophy and Strategy in America's Postwar Policy," (Amerikan Savaş Sonrası Siyasetinin Felsefe ve Stratejisi) 11 Mayıs 1965'de Cenevre'de Uluslararası Çalışmalar Enstitüsünde yapılan konuşmanın teksir halinde metni.
41. George F. Kennan, **Russia and the West Under Lenin and Stalin** (Lenin ve Stalin'in Yönetiminde Rusya ve Batı), Boston, Little, Brown and Company, 1961, s. 389.
42. Arnold J. Toynbee, **America and the World Revolution** (Amerika ve Dünya Devrimi), London, Oxford University Press, 1963.
43. **Supra.**, s. 15.
44. Arthur Cecil Bining, **The Rise of American Economic Life** (Amerikan Ekonomik Hayatının Gelişmesi), New York, Scribner's, 1955, s. 685.

VI. Tarihte Türk-Amerikan İlişkileri

Büyük devlet oluşundan bu yana Açık Kapı Siyaseti gibi her türlü yollarla dünya pazarlarını sömürmüş olan Amerika'nın Türkiye'de çok başka ve apayrı bir politika uygulaması beklenemezdi. Belirtmek gerekir ki, tarihte Türk-Amerikan ilişkileri hiç de iyi gelişmemiş, Amerika her fırsatta Osmanlı İmparatorluğunu sömürme yolları aramış, küçük olaylarda bile Türkiye'ye karşı kuvvet politikası kullanmış, yenilgi ve işgâl gibi en kara günlerimizde karşımızda yer almış, ulusça bir bağımsızlık savaşı vermeye hazırlanırken, bugün de olduğu gibi, madenlerimize sahip çıkma yollarını aramış, yatırım vaatleriyle topraklarımıza askerini sokmayı denemiştir. Ne var ki, Osmanlı İmparatorluğu'nun en zayıf zamanlarında bile ele geçiremediği Türkiye'de Cumhuriyet döneminde söz ve karar sahibi olmuştur. Burada, Türkiye'nin NATO'ya girişini incelemeden önce tarihte Türk-Amerikan ilişkilerine kısaca bakmak gerekir.

A. Amerika'nın Osmanlı Pazarı

Türkiye ve Amerika arasındaki ilk ilişkiler hiç de bizim yararımıza sayılmaması gereken bir ticaret antlaşmasının 1830'da imzalanmasıyla başlamıştı. Bu konu, ilk kez 9 Kasım 1800'de İstanbul Boğazına giren George Washington adlı Amerikan gemisinin kaptanı William Bainbridge ile Türk görüşücüler tarafından ele alınmış, Osmanlı pazarına aynı biçimde sızmak isteyen devletlerin karşı koymalarıyla geriye kalmış, ancak 1830'da imzalanabilmişti. Antlaşmanın imzalanmasından sonra Amerikalı Komodor David Porter Osmanlı görüşücülerine ve öteki ilgili memurlara üstünde fiyatları yazılı armağanlar dağıtmayı da unutmamıştı.

ABD'nin Osmanlı İmparatorluğuyla imzaladığı 7 Mayıs 1830 Ticaret ve Seyrüsefer Antlaşması'nın[1] birinci maddesi Amerikan gemileri ve Amerikan tüccarlarına "en ziyade müsaadeye mazhar millet" hakkını tanıyor, dördüncü maddesi de Osmanlı ülkesindeki Amerikalılara kapitülâsyon ayrıcalıkları veriyordu. Dördüncü madde şöyle demekteydi:

> Devlet-i Aliyye teb'a ve reayasıyla Amerika devleti teb'ası beyninde nizâ ve dâvâ vukuunda tercümanı hazır olmadığı halde, istima ve fasl olunmayıp reside olan davaları âsitâneye havaleyle hak ve adl üzre rüyet oluna ve Amerika teb'ası kendu halinde ticaretiyle meşgul olup her gunâ töhmet ve kabahatleri olmadıkça bilâ mûcip dahl ve taarruz töhmetleri vukuunda dahî hükkâm ve zâbitân taraflarından haps olunmayarak sair müsteiminan haklarında muamele olunduğu vechile elçi ve konsolosları marifetiyle iktiza-yı tedipleri icra oluna.

Bu madde Osmanlılarla Amerikan Hükûmeti arasında kapitülâsyon anlaşmazlıklarına yol açmıştı. Antlaşmanın Türkçe metninde Osmanlı toprakları üstünde suç işleyen Amerikalıların Osmanlı makamlarınca yargılanıp cezalandırılacakları yazılıydı; *Osmanlıca metne göre, yalnız cezanın uygulanması Amerikan makamlarına bırakılmıştı. Daha sonra ortaya çıkarılan İngilizce metin ise, hem*

yargı ve ceza, hem de uygulamayı Amerikalılara bırakmaktaydı.[2] Amerika İngilizce metnin geçerliliğini öne sürerek ayrıcalığının sınırlarını genişletmeyi defalarca denemişti.

Bu madde üzerinde ayrılık 1868'de iki Amerikalının Osmanlı Hükûmetine karşı suç işledikleri iddiasıyla tevkif olunmaları üstüne çıkmıştı.[3] O zaman, Âli Paşa, Amerikan temsilcisi E. J. Morris'e Osmanlı devletinin metni nasıl anladığını açıkça belirtmiş, yalnız Türkçe metnin geçerli olduğunu söylemiş ve çıkan olayda yalnız cezanın uygulanmasının Amerikan mâkamlarına ait olduğunu söylemişti. 1877'de Kelley adlı bir Amerikalı İzmir'de bir Türk'ü öldürdükten sonra Amerikan mahkemelerinde yargılanmış ve beraat ettirilmişti.[4] İki yıl geçmemişti ki, bu kez Stephen P. Mirzan adlı bir Amerikalı da Dahan adlı Osmanlı teb'ası olan tanınmış bir hukukçuyu İskenderiye sokaklarında tabancayla öldürmüştü. O da Amerikan elçisi Maynard'ın huzurunda yargılandı.[5]

Gerçekten, Amerika koparttığı ayrıcalıkları pek geniş yorumluyor, Çin limanlarına ikide bir ufak hücum botları gönderir gibi, Osmanlılara da tipik yarı-sömürge muamelesi yapıyordu. Örneğin, 4 Ağustos 1894'te Tarsus'ta Dr. Christie adlı bir Amerikalıya, iddiaya göre, yer alan saldırıdan hemen sonra Amerikan *Marblehead* gemisi Mersin limanına yollanmıştı.[6] 2 Aralık 1894'te de Osmanlı polisi Maraş'ta Lee adlı bir Amerikalının evinde arama yapınca İstanbul'daki Amerikan Elçisi Osmanlı Hariciye Nâzırını hemen görmüş ve Maraş Valisinin görevinden alınmasını istemişti. Nâzır da Sadrazama hitaben bu yolda hemen bir dilekte bulunmuştu.[7]

Oysa, Amerikan Hükûmetine o zaman gizli gönderilen ve Amerika'nın eski Türkiye Büyükelçisinin kaleme aldığı belgelerde de açıkça kabul edildiği gibi, "*taraflar arasında bir anlaşmazlık çıktığı takdirde, bu güçlük yalnız Türkçe metne dayanarak çözümlenecektir.*"[8] Amerikan Dış İşleri Bakanı da 14 Mayıs 1880 tarihli resmî yazısında "yalnız Türkçe metnin geçerli" olduğunu söylüyordu.[9] Kaldı ki, Amerikan belgelerinde gösterildiği gibi, daha antlaşma imzalanırken, Amerikan temsilcisi Rhind Fransızca metni "Türkçe ile

karşılaştırıp inceledikten sonra imzalamıştı."[10] Bütün bunlar Türkçe metnin, dolayısıyla Osmanlı görüşünün geçerli olduğunu ortaya koymaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Birinci Dünya Savaşı'na girmesiyle ilgili olarak Amerika'yla olan ilişkiler birtakım anlamlı krizlerle doludur. Daha Türkiye savaşı katılmadan önce, İzmir limanına demirleyen *North Carolina* ve *Tennessee* adlı Amerikan zırhlılarının komutanı Decker sahile çıkmak isterken top atışıyla karşılaşınca, öfke içinde döndüğü gemisinden İzmir Valisine yolladığı telsiz mesajında, Türk topçusunun menzilinden çıkacak bir mesafeye açılarak İzmir kentini bombalama tehdidini savurmuştu. Bu olayın bir savaşa neden olabileceğini, bunun da Türkiye'deki türlü Amerikan çıkarlarını bozacağını ve aynı zamanda Almanya'nın ekmeğine yağ sürüleceğini düşünen Amerikan Elçisi Morgenthau ise, kaptan Decker'i zırhlıları ile birlikte Midilli'ye çekmişti. Bundan başka Osmanlı devletinin Birinci Cihan Savaşma katılmasıyla kapitülasyonları ortadan kaldıracağını bildirmesi üzerine[11] Amerika, Osmanlı toprağındaki konsolosluk mahkemelerini kaldırmamakta direnmişti.[12]

Zaten, resmî bir Amerikan kaynağının -Deniz Bakanlığı Yayınının- ifadesine göre,[13] Amerikan Hükûmetinin Türkiye'ye savaş ilân etmesinin belki en önde gelen nedeni bu devletin Türk topraklarındaki ticaret, misyonerlik ve eğitim çıkarlarıydı; savaş ilânı bunların sona ermesini gerektirecekti.

Savaş sırasında Amerikan tutumunun özeti Açık Kapı Siyasetidir. Bu siyaset çağın koşullarına özgü bir emperyalizm uygulamasıydı. Britanya ise, hâlâ, On-Dokuzuncu Yüzyıl emperyalizminde takılıp kalmıştı. Savaş sonrasındaki Türk tepkisi ise, genellikle milliyetçiliğe dayanıyordu. 1918'de kapitalist Batı dünyasında her devlet adamı Osmanlı İmparatorluğunu yeryüzünden silmek istiyordu. Amerikan Başkanı Woodrow Wilson bu genel tasarının en önemli kişisi, baş mimarıydı. Birçok konuşmalarında Türkiye'nin Avrupa'dan çıkarılmasını ve başkentlerinin ellerinden alınmasını

istedi durdu. Ortadoğu'da Amerika yararına bir düzen kurulması çabalarına yardımcı olmak üzere hemen meydana getirilen King-Crane Komisyonu 28 Ağustos 1919'da Paris Barış Konferansı'ndaki Amerikan Heyetine sunduğu raporda İstanbul, "Ermenistan" ve Türkiye'nin geri kalan bölgelerinde üç ayrı manda rejimi kurulmasını öğütlüyordu.[14] Mandacı devlet de Amerika olacaktı.

Bilindiği gibi, Versailles'da Amerika ile müttefiklerinin siyasetleri sık sık çatışmış, türlü anlaşmazlıklar çıkmıştı. Bir Amerikalı yazar bu çekişmelerde Washington'un ikna gücünü *"Amerika savaşa katılmasaydı, müttefikler Osmanlı cesedini paylaşma fırsatı bile bulamayacaklardı"* gibi minnettarlık açısından da kullandığını belirtmekten geri kalmıyor.[15] Başkan Wilson'un bir süre sonra Versailles'den ayrıldığı bilinmektedir. Gene bir Amerikan kaynağının belirttiği gibi, Wilson'un bu ayrılışı ve bazı konuların konuşulmasına resmen katılmaması Türkiye ile ilgilenmediğini göstermez; yalnız, Amerika'nın kendi çıkarlarının sürdürülmesini öteki müttefiklerin plânlarına bağlamak istemediğini ortaya koyar, o kadar.[16]

Amerika'nın Türkiye ile ilgisi savaştan sonra bizim topraklarımız üstünde de Açık Kapı ilkesini sürdürebilmekti. Amerikan çıkarları en iyi bu çerçeve içinde geliştirilebiliyordu. Türkiye işgâl altında kalsa da, bağımsız olsa da, manda rejimine bağlı sayılsa da, Amerika'nın Açık Kapı Siyasetine hedef olacaktı. Bunun içinde kapitülâsyonlar bozulmayacak, özel çıkarlar sürüp gidecek, yeni ayrıcalıklar aranacaktı. Daha 1919'da New York Standard Petrol Kumpanyası Amerikan Dış İşleri Bakanlığına başvurarak Ortadoğu'daki çıkarlarının korunmasını istemişti. Yeni kurulan Ortadoğu Kalkınma Şirketi, İngiliz ve Fransızlarla diplomatik çatışma sonunda ve daha sonraki yıllarda hedeflerine ulaşmıştı. Bundan başka, Amerika şimdiye kadar Osmanlı İmparatorluğundan edinmiş olduğu ekonomik, ticarî, adlî, misyonerlik, eğitim ve vergiden bağışık olma gibi her türlü ayrıcalığı sürdürmeye kararlıydı.

Savaş sonrası düzenini kurma çabaları bir yandan sürerken, İstanbul da işgâl edilmişti. Bu işgâle Amerikan kuvvetleri de katılmıştır.

Daha çok Boğaz'daki zırhlılara dayanan bu Amerikan işgâl kuvvetlerinin şu üç görevi vardı: (a) ticarî olanlar başta, Amerika'nın bütün çıkarlarını korumak; (b) açıkça ya da haber alma hizmetleri kanalıyla, Türkiye'de İstanbul ve çevresinden başka Anadolu'daki gelişmeleri de izleyerek olayları Amerikan çıkarlarına hizmet edecek biçimde etkilemeye çalışmak; (c) Karadeniz'in kuzeyinde Bolşevik rejiminin henüz kurulmuş olduğu Rusya'daki gelişmeleri izlemek ve daha müdahale olanaklarını aramak.

Amerikan Amirali Mark L. Bristol maiyetindeki subaylardan Stebbins, Tisdale, Bryan, Dunn, Stewart, Pattison ve Caroll'u Amerika'nın türlü çıkarlarını koruma işinde kullanmaktaydı. İstanbul'da L. Heck adlı bir Amerikan Hükûmeti temsilcisi bulunmasına karşın, Bağdat, Beyrut, Filistin, Şam, Halep ve Samsun'daki Amerikan Konsolosları "Yüksek Komiser" unvanı verilmiş olan bu Amirale bağlanmıştı. Zırhlıların en büyük görevlerinden biri Türkiye'deki Amerikan ekonomik çıkarlarını korumaktı. Merkezi New York'ta olup hem İstanbul'da, hem de Türkiye'nin bazı öteki kentleri ve Balkanlar'da şubeleri bulunan Standard Petrol Kumpanyası korunacak en önemli kurumlardan biriydi. Bu topluluk Türk sularındaki işgâl güçlerinden olan Amerikan zırhlılarının yakıt gereksinimini de gideriyordu. Çeşitli Amerikan ticaret kurumları zırhlı komutanlarına hizmetlerinden ötürü teşekkür mektupları yollamaktaydılar.

İşgâl sırasında Amerikan makamları ve zırhlıları etkili bir haber alma örgütü de kurmuşlardı. Amerikan elçiliğindeki özel radyo istasyonu zırhlılara sürekli talimât vermekteydi. Gemiler ve kumandanları kâh İzmir'e, kâh Kırım'a koşuyorlardı. Amerikan zırhlılarının Anadolu'nun Yunanlılar tarafından işgâlinde emperyalizmin aracı olarak işe yaradıkları, sularımıza Amerikan zırhlı ziyaretlerinin kanlı olaylara neden olmasına karşın sıklaştığı şu günlerde hatırımızdan hiç çıkarmamamız gereken bir gerçektir.

Türk Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın başlangıcı olan bu olayda Amerikan kuvvetlerinin davranışına kısaca bakmak gerekmektedir.

Amerikan zırhlısı *Arizona* Albay J. H. Dayton'un komutasında ve refakatinde *Dyer, Gregory, Luce ve Manley* adlı dört destroyer de olduğu halde, 11 Mayısta İzmir'e gidip demirlemiştir. Amiral Bristol da *Nahma* zırhlısıyla daha bir gün önce aynı limana varmış, öteki zırhlıları beklemekteydi. Amerikan Amirali ve zırhlı komutanları birkaç gün sonraki Yunan çıkarmasını görüştükten sonra Amiral Bristol, Vis-Amiral Krapp'ın emriyle, *Luce, Gregory* ve daha önceleri İzmir'e gelmiş bulunan *Stribling* adlı gemilerle İstanbul'a doğru yola çıktı. Geri kalan *zırhlılar İzmir'in işgâlinde limandaydılar.* Önemle belirtmek zorundayız ki, Britanya Başbakanı Lloyd George Yunan çıkarmasından Amerikan Başkanı Wilson'u daha önce haberdar etmiş ve onun onayını almıştır. Bu gerçek Amerikan belgeleriyle saptanabilir.[17] İşgâl sırasında Amerikan denizcileri de İzmir'e çıkmışlardır. Bu arada onlara katılan *Barney* ve *Hazelwood* adlı Amerikan savaş gemileri 9 Haziran'a kadar İzmir'de kaldılar. *Amerika'nın Türkiye'nin işgâlinde zırhlılarını ve bütün öteki olanaklarını emperyalizmin emrinde kullandığı ve topraklarımızın işgâline fiilen katıldığına kuşku yoktur.* Amiral Bristol de daha sonra kendi hükûmetine verdiği raporda bu Amerikan katkısının Türkler üzerindeki olumsuz etkisini özetlemektedir.

Yunan çıkarmasından sonra ve Erzurum Kongresi daha toplanmadan önce bir Amerikan mandası kabulü noktasında tartışmalar oluyor ve bu yolda hazırlanan bir rapor Üçüncü Kolordu Kurmay Başkanı tarafından Kâzım Karabekir'e ulaştırılıyordu.[18] Karabekir'e yazdığı 1 Haziran 1919 tarihli mektupta, *"Yarın buraya bir Amerikan Heyeti geliyormuş...Zamanın yaldızlı hapı manda kelimesi ya; İstanbul'da bir müddetten beri hangi mandayı arzu etmeliyiz diye faalane cereyanlar var..."*[19] *diyen Miralay İsmet Bey de 27 Ağustostaki ikinci mektubunda şunları söylüyordu: "Eğer Anadolu'da halkın Amerikalıları herkese tercih ettikleri zemininde Amerikan milletine müracaat edilse pek ziyade faidesi olacaktır deniliyor ki, ben de tamamiyle bu kanaattayım."*[20]

O sırada, Türklerle sıkı teması olan Brown adlı bir Amerikalı da Azerbaycan, Ermenistan ve bir de Osmanlı devleti olmak üzere

üçünü de Amerikan mandasına sokmak telâşı içindeydi.[21] Amerikan mandası taraftarları bu devletin "Filipin gibi vahşi bir memleketi bugün kendi kendini idareye kâdir, asrî bir makine haline" koyduğunu, bu yüzden Amerika'nın "çok işimize geldiğini", "hakikî" istiklâli kafasında ve cebinde taşıyan bir Türkiye'yi ancak bu yeni dünyanın kabiliyetinin vücuda getireceği" söylenip yazılıyordu.[22] Amerikan'ın Filipinler'e girişi ve orada egemen oluşu hakkında nesnel bilgi pek farklı olduğu gibi,[23] Amerika'nın başkalarının kafasına ve cebine ne doldurduğu noktasını şimdilik bir yana bırakarak, gene bu sıralarda, 29 Haziran 1919'da İngiliz Rowlinson'un Kâzım Karabekir'in huzurunda Anadolu'da çıkar peşinde koşan bir Amerikalının yan cebine eliyle hafifçe vurarak "Amerikalıların işi ceplerini dolarla doldurmaktır"[24] dediğini eklemekle yetinelim.

Sıvas Kongresinde Vasıf Bey'in "bir kere esas itibariyle mandayı kabul edelim de, şerâit hakkında bilâhare görüşürüz" dediğini, Refet Bey'in "mandanın istiklâli ihlâl etmeyeceği muhakkak iken, bazı rüfekamız müstakil mi kalacağız yoksa mandayı mı kabul edeceğiz? tarzında birtakım mütalaalar dermeyan ediyorlar... Maksadımız... milletlerin vicdanlarına riayetkâr Amerika'yı kabul etmektir...Bir de, diyelim ki, biz haricî ve dahilî bir istiklâl-i tam isteriz. Fakat acaba kendi başımıza yapabilecek miyiz?"[25] biçiminde emperyalizm yararına sözler kullanıldığım, fakat Amerikan mandasının kabul edilmediğini hatırlamalıyız.

Bu arada, Anadolu'yu dolaşıp milliyetçi Türklerle kurmaya çalıştığı ilişkiler sonucu birtakım ödünler koparmak isteyen bir Amerikan generali de vardır: General Harbord. Bu zat 22 Eylül 1919'da Mustafa Kemâl'le de konuşmuştu. Mustafa Kemâl bu konuşmada önemli bir noktaya değiniyor:

> Generalin bazı garip suallerine de muhatap kaldım. Meselâ: 'millet kabili tasavvur her türlü teşebbüsat ve fedakârlıkta bulunduktan sonra dahi muvaffak olunamazsa, ne yapacaksınız?' Verdiğim cevapta-hatıramda aldanmıyorsam-demiştim ki: 'Bir millet mevcudiyet ve istiklâlini temin

için kabili tasavvur teşebbüsat ve fedakârlığı yaptıktan sonra muvaffak olur. Ya muvaffak olmazsa demek, o milletin ölmüş olduğuna hükmetmek demektir. Binaenaleyh, millet berhayat oldukça ve teşebbüsat-ı fedakâranesine devam eyledikçe, adem-i muvaffakiyet mevzu-u bahs olamaz.' Generalin sorduğu sualden maksud-u aslînin ne olabileceğini araştırmak istemedim.[26]

Amerikan Generali Harbord, yanında iki general ve 27 kişi daha olduğu halde, 25 Eylülde Erzurum'a gitmişti. Kâzım Karabekir ile aralarındaki konuşma Amerika'nın Türkiye üzerindeki uzun vadeli niyetlerini açığa kavuşturması bakımından son derece önemlidir. General Harbord'un sözleri kısa, fakat açıktır: "*Amerika, sermayesiyle Türkiye'ye yardım etmek ister...Fakat bu sermayeyi himaye için bir miktar da asker getirmek ister.*"[27] Karabekir: "Asker ne olacak? Harbord: "*Sermayenin hin-i hacette her hale karşı muhafazası için münasib miktar kıtaat.*" Karabekir: "...Getireceğiniz kuvvetlerin daha evvel, ellerinden silâhlarının alınacağını düşünün...Askerle hâkim olmak mümkün müdür? Meselâ, şu bulunduğunuz Erzurum'a hâkim olabilmeniz için en az üçyüz-bin süngü lâzımdır...Bu Türkiye'yi istilâ demektir ki, buna milyonlar ordusu lâzımdır. Ve bunun için çok büyük kanlar akar." Ne var ki, daha o zaman Türkiye'ye sokmak istediği Amerikan sermayesi ve Amerikan askeri ikilisi bugün birbirini tamamlar nitelikte yurdumuza girmiş ve NATO çatısı altında Amerikan çıkarlarına hizmet eder durumdadır. Kan akma konusuna gelince, kan da akmaya başlamıştır.

Türk ulusu kendi bağımsızlığı için savaşırken, general, amiral, diplomat ya da gazeteci gibi temsilcilerini içimize yollayarak kendi çıkarı peşinde koşan sömürgen Amerikan siyasetinin somut bir örneği de "Chester Projesi"dir. 1920'de Amerikan Amirali Colby Chester Amerikan Dış İşleri Bakanlığına başvurarak savaştan önce Türkiye'den demiryolu ve maden imtiyazı almak için görüşmeler yapmakta olan Osmanlı-Amerikan Kalkınma Kumpanyası paylarını satın aldığını söyleyerek, imtiyaz koparabilmesi için bakanlığın

desteğini ve yardımını istemiş, bu yönde söz de almıştı. Daha önce İstanbul'a deniz ataşesi olarak atanma yollarını da araştırmış olan Chester, imtiyaz Osmanlı Hükûmetince de verilmemiş olmasına karşın, bakanlığının ilgisini çekmeyi başarmıştı. Chester daha 1901'de *U.S.S. Kentucky* zırhlısıyla İstanbul'a geldiğinde, bu işin peşine düşmüş, daha sonra da oğlu kaptan Arthur Chester'i de imtiyaz koparmada görevlendirmişti. O zaman da bu deniz subaylarını ve Amerikan sermayesini destekleyen Amerikan Dış İşleri Bakanı Knox Washington'daki Osmanlı Mazlahatgüzarı Ahmet Rüstem Bey'e 15 Mart 1910'da yazdığı mektupta[28] Bab-ı âliyi imtiyazı vererek "iki ülke arasında gelişen ticaret ilişkilerini daha da büyütmeye içten istekli olmaya" çağırıyordu. İmtiyazın bir an önce verilememesinin bir önemli nedeni o zamanki Alman rekabeti ve muhalefetiydi. Oysa, Amerikan Hükûmeti Dış İşleri Bakan Yardımcısı, Huntington Bliss'i 30 Eylül 1910'da özel görevle İstanbul'a Padişah Beşinci Mehmet'e yollamıştı. Bir yıla kalmadan da, bütün dış işleri hizmetinde en yetenekli Amerikan elçilerinden biri olduğu kabul edilen W. W. Rockhill'i de St. Petersburg'dan sırf bu iş için İstanbul'a atamıştı. Fakat savaş sonrasının yukarıda özetlenen durumu karşısında, Osmanlı-Amerikan Kalkınma Kumpanyasının imtiyazları üzerinde daha fazla ısrar etmek Amerika'nın asıl siyaseti olan Açık Kapı'yı zayıflatacak, İngiltere'nin Ortadoğu'da bazı imtiyazların tek başına peşine düşmesi karşısında Amerikan eleştirisiyle çelişmeli olacaktı.

Bu olayları ve Türk Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın gelişme seyrini çok yakından izleyen Amerikan makamları ve onların kuvvet politikalarını uygulayan zırhlıları bir yandan İzmir'e ve bir yandan Ermenistan yakınlarındaki sulara giderlerken, öte yandan da Rusya olaylarını gözden kaçırmamışlardı. Bolşevizme Denikin'in yenilgisi ve yerine dünya malî sermaye çevrelerinin adamı Wrangel'in geçmesi üzerine, Amerikan Amirali Bristol, Amiral McCully ve Albay Koshler hemen Kırım'a gitmişler, Albay Bryan'ı da Odesa'ya yollamışlardı. Bu zırhlılar Sivastopol önünde dolaştıkları gibi,

İstanbul, Batum, Samsun, İzmit, Mudanya ve Beyrut önlerinde de devriye geziyorlardı. Mevcut kuvvetlere *Dupont, Tattnall, Cole, Childs, Fox, Sturtevant, Williamson, Bulmer, Goff, King* ve *Lawrence* gibi yeni savaş gemileri ekleniyordu. *Litchfield, Edvall, Parrott, McLeish, Simpson* ve *Lawrence* adlı Amerikan zırhlıları Eylül 1922'de gene İzmir'e gelerek, bu kez de, Yunan ordusunun, Türkler önünde yenilgisinden sonra, tahliyesine yardım etmişlerdi. Türk Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın başarısından sonra bile, sularımızdaki Amerikan zırhlıları arttırıldı. Öncekilere altışar gemilik 40'ıncı ve 41'inci destroyer birlikleri eklenmişti. İşgâl kuvvetlerinin Türkiye'den çekilmeleri tamamlanmadan önce, Türk Hükûmeti temsilcisi Amiral Bristol'e Amerikan zırhlıların da sularımızı derhal terk etmelerini istediğimizi bildirmiş, Türkler İstanbul'a girmeden iki gün önce son Amerikan zırhlısı da çıkıp gitmek zorunda kalmıştı. Bugün bu zırhlılar daha kötü koşullar, gene aynı art niyetler ve yalnız Amerikan çıkarlarına hizmet için sularımızdadırlar.

B. Lausanne ve Sonrası

Türk Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın başarıya ulaşmasından sonra toplanan Lausanne Konferansı'nda da Amerikan temsilcileri kendi çıkarlarının korunmasında ödün vermeden ısrar etmişlerdir. Amerikan Hükûmeti'nin Britanya, Fransa ve İtalya'ya sunduğu 22 Kasım 1922 tarihli *aide memoire*[29] bu devletin Lausanne Konferansı'na, notadaki deyimle, "Amerikan çıkarlarını korumak için" bir gözlemci heyet göndereceğini açıklıyordu. Bu çıkarlar, gene notada belirtildiği gibi, şu önemli noktaları kapsamaktaydı: (a) kapitülâsyonların sürmesi; (b) Amerika'nın Türkiye'deki eğitim, misyonerlik ve benzeri çıkarlarının korunması ve bununla ilgili olarak Türklerden güvence alınması; (c) ticaret ve özel girişim için, kesintisiz fırsat özgürlüğünü garanti etmek amacıyla uygun önlemler alınması; (ç) şimdiye kadar zarara uğramış Amerikalıların tazmini; (d) azınlıkların korunması için "uygun maddelerin" kabulü; (e)

Boğazlar'da gemiler için serbesti; (f) arkeolojik inceleme fırsatının tanınması.

İtalya'daki Amerikan Büyükelçisi Richard W. Child 22 Kasım 1922'de başlayan Lausanne Konferansı'na katılan Amerikan Heyetinin başkanıydı. Bu Konferansta Child'dan başka, İstanbul'daki Amerikan Yüksek Komiseri Joseph C. Grew, Lammont Belin, Copley Amory, Harry G. Dwight, Lewis Heck ve Julian Gillespie, heyet üyesi olan bütün kişiler ağırlıklarını, etkilerini, nüfuz ve ikna güçlerini Türkiye'de kapitülâsyonların olduğu gibi kalması için kullandılar. Amerika'yı yıllar sonra içimize tekrar çağırırken, onların bu davranışlarını da anımsayarak gereği gibi değerlendirmemiz gerekirdi. *Amerika'nın Lausanne'da bile milliyetçi Türk Hükûmetine karşı çıkarak, Osmanlı geçmişinden arta kalan kapitülâsyonların sürüp gitmesini istemiş olduğu unutmamamız gereken bir gerçektir.*

Amerikan Heyeti 25 Kasım 1922'de ilk önemli konuşmasını yaparken Açık Kapı Siyaseti üstünde uzun uzadıya durmuştu. Orada Britanya grubuna başkanlık eden Lord Curzon da bu demeci bütünüyle desteklediğini ve onun da Açık Kapı Siyasetine inandığını ilân ediyordu. Amerikan Heyetinden Amiral Bristol Türk Heyetiyle 17 Ocak 1923'te konuştuğu zaman da, kapitülâsyonların sürüp gitmesinde ısrar etmişti.[30] Gene Amerikalı Grew da Türklerle Amerika arasında yeni bir antlaşma yapma konusunu ele alınca, üstünde durduğu önemli nokta gene kapitülâsyonların kaldırılmamasıydı. Grew "Amerikan tüccarları, eğitimcileri ve benzerlerinin" kapitülâsyonlara gereksinimleri olacağını söylüyordu.[31] Hele yeni Türk-Amerikan Antlaşmasında kapitülâsyonlar kaldırılır ya da bunların Amerika tarafından tek yanlı olarak kaldırıldığı belirtilirse, Türkiye'deki çıkarlar zedeleneceği gibi, Amerika'nın Çin, Mısır ve Fas gibi yerlerde de kabul ettirmiş olduğu kapitülasyonların da birden kaldırılmaları düşüncesi o ülkelerin milliyetçileri tarafından ileri sürülebilirdi. Amerika bunu istemiyordu.[32] Özetle, Amerikan Hükûmetinin Lausanne'daki davranışı Türk Heyetinin hedefleriyle taban tabana zıttı.

Sonunda Türkiye Amerika ile de 6 Ağustos 1923'te bir "Genel Antlaşma" imzaladıysa da, bunun Amerikan meclisinde reddediliş hikâyesi ilginçtir. Bilindiği gibi, devletler hukukuna göre, antlaşmalar, diplomasi temsilcilerinin imzalamasıyla değil, taraf devletlerin hükûmetlerinin onay belgelerini imzadan sonra değiş-tokuş etmeleriyle bağlayıcı olmaktadır. Fakat anlaşmaların onaylanmış sayılması için, birçok anayasalar meclislerin onayını gerekli saymaktadır. Amerikan Anayasasına göre de, Senato'nun üçte-iki çoğunluğunun "tavsiyesi ve onayı" gerektir. Bu yüzden, Türkiye ve Amerika arasındaki Genel Antlaşmanın da bağlayıcı sayılabilmesi için Amerikan Senatosunun üçte-iki çoğunluğu ve T. B. M. Meclisinin de onayı gerekiyordu. Türkiye ve Amerika arasında 6 Nisan 1917'de kesilen diplomatik ve normal ilişkileri yeniden kurmak amacıyla imzalanan bu yeni anlaşma, kapitülâsyonları kaldırdığından, Amerika için "itibar kırıcı" olarak kabul edilmiş ve onaylanmamıştır. Amerika Ankara'ya elçisini ancak 17 Şubat 1927 tarihli bir *modus vivendi*, yâni geçici bir anlaşma ile yollayabilmiştir.

Genel Antlaşma ile ilgili Amerikan görüşmeleri mecliste gizli celsede olmuştur. Antlaşmanın onaylanmasını engellemek için Amerika'da birçok komiteler kurulmuş, gruplar harekete geçmişti. Bunlardan birinin başkanı olan, Amerika'nın eski Almanya Büyükelçisi James W. Gerard **Lozan Antlaşması ve Kemalist Türkiye** başlıklı broşüründe[33] yeni Türk Hükûmetine cephe almaktaydı. Başka bir komitenin başkanı olan David Hunter Miller de Amerika'nın bu antlaşmayı reddini sağlamak için yazılar ve kitaplar yayınlıyordu. Harvard Üniversitesi Siyasal Bilgiler Profesörü Albert B. Hart "Türklerin Avrupa'da ve uygar uluslar çevresinde olmadığını" yazıyordu.[34] Senatörlere ve hükûmet yetkililerine gönderilen 107 imzalı bir ortak bildiri Kemâlist rejimin mutlaka çökeceği ve milliyetçi Türk Hükûmetinin hedeflerine asla varamayacağını ileri sürüyordu. Bu bildiriyi 20 üniversite rektörü, 13 tanınmış yazar, 8 emekli elçi, 8 papaz, 5 profesör, 5 vali, Ermenistan'a gönderilen Amerikan Askerî Heyetinin iki üyesi ve Demokrat Parti

Ulusal Kongresinin iki eski başkanı da imzalamıştı. Daha önemlisi, Demokrat Partinin 1924 seçim bildirisinde bu antlaşmayla ilgili şunlar yazılmaktaydı:

> [Bu antlaşmayı] kınarız. [Bu anlaşma] Amerikan çıkarlarından vazgeçmekte, Chester Petrol Ayrıcalıkları için Ermenistan'ı feda etmektedir. Türkiye'de Amerikan çıkarlarının korunmasını istiyoruz...[35]

Antlaşmaya karşı tepki o kadar fazlaydı ki, metin Amerikan Senatosuna varıncaya kadar bir yıl geçti. Sonunda ulaşınca da orada söylenenler kapitalist devletlerin ayrıcalıklarına cephe almış olan anti-emperyalist Kemâlist Hükûmetinin nasıl değerlendirildiğini göstermesi bakımından önemlidir. 18 Ocak 1927'de Temsilci Upshow şöyle demişti:

> Antlaşma Timurlenk kadar hunhar, Müthiş İvan kadar sefih ve kafatasları piramidi üstüne oturan Cengiz Han kadar kepaze olan bir diktatörün zekice yürüttüğü politikasının bir toplamıdır. Bu canavar, savaştan bıkmış bir dünyaya bütün uygar uluslara onursuzluk getiren bir diplomatik antlaşma kabul ettirmiştir. Buna, her yerde, bir 'Türk Zaferi' dediler. Ve Eski Dünya parlâmentolarını bunu kabule ikna ettikten sonra, büyük sermaye grupları, soğuk kanlı ticaret erbabı ve giderek güyâ bazı din temsilcileri bile, Türkiye'yi uygar uluslar masasında uluslararası bir konuk durumuna yücelterek, Amerika'yı yüksek ülkülerinden uzaklaştırmada birleştiler.[36]

Amerikan temsilcisinin hunhar Timurlenk, sefih Müthiş İvan ve kafatası piramitleri üstünde oturan Cengiz Han'a benzettiği kişi, emperyalizme karşı Türk halkının Ulusal Kurtuluş Savaşına önderlik eden Mustafa Kemâl'dir. Amerikalı politikacıya göre, "uygar uluslara onursuzluk getiren antlaşma" Lausanne Antlaşmasıdır. Gene ona kalırsa, Lausanne'da Türkiye'nin konferans masasına oturtulması Amerika'nın yüce ülkülerinden uzaklaşmasına neden olmuştur. Kemâlist Türkiye'nin "suçu" bir Ulusal Kurtuluş Savaşını başarıyla vermiş olması ve kapitülâsyonları kaldırmasıydı. Senatör King'de 17 Mart 1927'de yaptığı konuşmasında, kapitülâsyonları

ortadan kaldırmayı önceki aşamaları çiğneme biçimi anladığını îma etmiş ve Türkleri "cahil, fanatik ve...nefretle dolu" insanlar olarak tanımlamıştı.[37] Bu kişiler ve Senatör Swanson, Robinson, Blease ve ötekiler Genel Antlaşmanın reddedilmesini sağladılar. Önemli olan bu antlaşmanın onaylanıp onaylanmaması değil, bu vesileyle Amerikan siyasîlerinin kurtuluş savaşlarına ilişkin olarak söyledikleri sözler, kapitülâsyonları değerlendirilişleridir.

Bu olaydan sonra Amerikan Dış İşleri Bakanlığı Ankara Hükûmetini tanımak bile istemediğini birkaç kez ifade etti. Bu geçen yıllarda Amerikan çıkarlarını resmî olmayan hükûmet temsilcileri korumaya çalışıyor ve temaslarım hep "özel" ve "kişisel" olarak niteliyorlardı.

Amerika'nın elçisini Ankara'ya ancak geçici bir anlaşmayla yollayabildiğimi söylemiştik. **Amerikan Devletler Hukuku Dergisi**'nde bir Amerikalı yazar 17 Şubat 1927 tarihli bu geçici antlaşmayı Amerikan çıkarlarını koruma konusunda "hem içerik, hem süre bakımından, kısıntılı"[38] bulmaktaydı. Bu yazara göre, "Amerikan çıkarları her zaman için sağlam bir temele oturtulmalıdır." Bu geçici anlaşma gereğince elçi değiş-tokuşu yapılınca, Amerikan toplumunda Türkiye'ye karşı duygular ve Türkiye hakkındaki bilgi o merkezdeydi ki, Cumhuriyetimizin ilk Washington Büyükelçisi Muhtar Bey 1927'de New York'a vardığında Türkiye aleyhinde gösterilerle karşılanmış, gideceği yere polis kordonu altında varabilmişti.[39]

1. **Mecmua-i Muahedat**, C. I, İstanbul, 1294 (H.) s. 2-6.
2. J. B. Moore, **A Digest of International Law** (Devletler Hukuku Kuralları), C. II, Washington, U. S. Government Printing Office, 1906, s. 662-714.
3. **Ibid.**, s. 671.
4. **Ibid.**, s. 672.
5. **Ibid.**, s. 683.
6. **Ibid.**, s. 665.

7. **Idem.**
8. **Ibid.**, s. 684.
9. **Ibid.**, s. 685.
10. **Ibid.**, s. 692.
11. Yusuf Hikmet Bayur, **Türk İnkilâbı Tarihi**, C. III, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1953, s. 149-174.
12. L. E. Thayer, "The Capitulation of the Ottoman Empire and the Question of Their Abrogation as it Affects the United States," (Osmanlı İmparatorluğu Kapitülâsyonları ve Kaldırılmalarının Birleşik Devletleri Etkilemesi Sorunu) **American Journal of International Law**, C. XVII (1923), s. 207-233.
13. Henry P. Bears, **U. S. Naval Detachments in Turkish Waters: 1919-1924** (Türk Sularında ABD Deniz Birlikleri), Washington, U.S. Navy Department, 1943, s. 3.
14. Lawrence Evans, **United States Policy and the Partition of Turkey: 1914-1924** (Birleşik Devletlerin Siyaseti ve Türkiye'nin Bölünmesi: 1914-1924), Baltimore the Johns Hopkins Press, 1965, s. 153-154; J.C. Hurrewitz, der., **Diplomacy in the Near and Middle East** (Yakın ve Ortadoğu'da Diplomasi), C. II, New York, D. Van Nostrand, 1956, s. 1.
15. Leland James Gordon, **American Relations with Turkey: 1830-1930, An Economic Interpretation** (Türkiye ile Amerikan İlişkileri: 1830-1930, Bir Ekonomik Yorum), Phliladelphia, University of Pennsylvania Press, 1932, s. 271.
16. Evans, **op. cit.**, s. 270.
17. U.S. Deparment of State, **Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, Paris Peace Conference Series** (Birleşik Devletlerin Dış İlişkileriyle İlgili Belgeler: Paris Barış Konferansı Serisi), C. V, s. 465-468; Evans, **op. cit.**, s. 166.
18. Kâzım Karabekir, **İstiklâl Harbimiz**, İstanbul, Türkiye Yayınevi, 1960, s. 121.
19. **Ibid.**, s. 59-60.
20. **Ibid.**, s. 176.
21. **Ibid.**, s. 224.
22. M. Kemâl Atatürk, **Nutuk**, C. I, İstanbul, Millî Eğitim Basımevi, t.y., s. 96.
23. Ataöv, **op. cit.**, s. 81 ve d.

24. Karabekir, **op. cit.**, s. 63.
25. **Nutuk**, C. I, s. 104.
26. **Ibid.**, s. 172.
27. Karabekir, **op. cit.**, s. 304.
28. Gordon, **op. cit.**, s. 259-260.
29. Joseph C. Grew, **The Turbulent Era: A Diplomatic Record of Forty Years: 1904-1945** (Çalkantılı Dönem: Kırk Yıllık Diplomatik Sicil: 1904- 1945), C. I, Boston, Houghton Mifflin, 1952, s. 481-484.
30. **Ibid.**, C. I, s. 537.
31. **Ibid.**, s. 564.
32. **Ibid.**, s. 594.
33. The American Committee for the Independence of Armenia, **The Lausanne Treaty and Kemalist Turkey**, New York, 1924.
34. **Ibid.**, s. 46.
35. Kirk H. Porter ve Donald B. Johnson, **National Party Platforms: 1840-1956** (Ulusal Parti Programları: 1840-1956), Urbana, University of Illinois Press, 1956, s. 250.
36. U. S. Congress, **Congressional Record**, House, 69th Cong., 2nd Sess. (Kongre Tutanakları, Temsilciler Meclisi, 69'uncu Kongre, İkinci Oturum) Washington, Government Printing Ofiice, 1925, C. 68, Bölüm 2, s. 1881.
37. U. S. Congress, **Congressional Record**, Senate, 69th Congress, 1st Session (Kongre Tutanakları, Senato, 69'uncu Kongre, Birinci Oturum), Washington, G.D.O., 1925, C. 67, Bölüm 1, s. 296.
38. Philip Marshall Brown, "The Lausanne Treaty," (Lausanne Antlaşması) **American Journal of International Law**, C. XXI (1927) s. 503-505.
39. Grew, **op. cit.**, C. II, s. 742-752, 772 ve 748.

VII. Türkiye'nin NATO'ya Girişi

Ulusal Kurtuluş Savaşımız Türk tarihindeki bütün öteki savaşlarımızdan farklı olarak, bir bağımsızlık savaşıydı. Yüzyıla yakın bir süreden beri sömürdükleri Türklerin anayurdunu yeryüzünden silmek isteyen gelişmiş kapitalist ülkelere ve onların bir aracı olan Yunanistan'a karşı verdiğimiz anti-emperyalist nitelikte bir savaştı. Büyük kapitalist ülkeleri hedef alan, onların hiçbirinde gerçek bir dost bulmayan, (bu sırada yalnız Sovyetler Birliği'nden yardım gören) ve temelinde aynı zamanda anti-kapitalist olan bir savaştı. Mustafa Kemâl 1 Aralık 1920'de TBM Meclisinde demişti ki: "Biz...istiklâlimizi emin bulundurmak için heyet-i umûmiyemizce bizi mahvetmek isteyen emperyalizme karşı ve bizi yutmak isteyen kapitalizme karşı heyet-i millîyece mücadeleyi caiz gören bir mesleği takip eden insanlarız."[1]

A. İç ve Dış Politika İlişkisi

Kuşkusuz, Ulusal Kurtuluş Savaşı bizim zaferimizle sonuçlanın-

ca, Türkiye'nin siyasal bağımsızlığı, Misak-ı Millî sınırları içinde toprak bütünlüğü ve ulus olarak varlığı sağlanmış oldu. *Kapitülâsyonların kaldırılması, yabancı sermayeye karşı dikkatli davranma, dış borçlanmalara son verme ve yabancı şirketlerin yurt dışına çıkarılmaları Kemâlist Türkiye'nin aldığı ekonomik bağımsızlık önlemlerindendi. Fakat bütün bunlar bağımsızlığın ilk koşullarıydı. Asıl önemli olan bu bağımsızlığın sürdürülmesi, yâni bunun için gerekli toplumsal düzeni kurma sorunuydu.* Aslında, siyasal bağımsızlığın sürmesi de ekonomik bağımsızlığın güvence altına alınmasına bağlıydı.

Kurtuluş Savaşını yürüten küçük burjuva kökenli takım, hem o sıralarda kendi yaşamının da emekçi halktan ancak bir iki gömlek iyi olması, hem onunla omuz omuza dövüşmekte oluşundan ve biraz da kuzeydeki Sovyet Devriminin, uzaktan da olsa, etkisi altında kalmış bulunduğundan ötürü, kendi dar sınıf çıkarlarını aşmış ve emekçi sınıfların da çıkarlarını kapsayan görüşlere zaman zaman yer vermişti. Ulusal Kurtuluş Savaşı başarıya ulaşıp savaşa öncülük eden kadro iktidara gelince, eski mücadelenin zirvesine vardığı sırada benimsenen en ileri ideolojik noktalardan birtakım gerilemeler oldu. Emperyalizme ve Osmanlı feodalizmine karşı olan yeni yöneticilerin ileri sürdüğü devrimcilik, halkçılık ve devletçilik gibi ilkelerin temelinde halkı eski Osmanlı sarayının dışında kalan bütün Türk ulusu biçiminde anlamış oldukları gerçeği yatıyordu. *Toplumu değiştirme çabaları da üst yapıyı aşamıyor, devrimcilik üretim ilişkileri ve ona bağlı olan toplumsal sınıfların, yâni iktidarın sınıf yapısının değişmesi anlamında anlaşılmıyordu.* Zaten, pek belirgin olmayan sınıf farkları küçümseniyor, bu farklar gelişip keskinleşince ikinci bir devrim mücadelesinin açılacağı, açılması gerekeceği herhalde bilinmiyordu.

Nitekim, zamanla, sınıf farkları ağır bastı. Devlet toprak ağası, tüccar, ithalâtçı ve müteahhitlerin etkisi altında kaldı. Devlet yardımıyla bir Türkiye burjuvazisi yaratma çabaları ve daha sonra İkinci Dünya Savaşı'nın mal kıtlığı ve fiyat artışları burjuvaziyi güçlendirdiyse de, bu sınıf ancak küçük çapta tüketim endüstrisine

egemen olan güçsüz bir sınıftı. Türkiye'yi kalkındıramamış olup, artık, yabancı büyük kapitalist devletlerin içteki temsilcileri olma rolünü oynamaya hazırlanıyor, ön plânda Türkiye'ye değil, fakat kendi sınıf çıkarlarına en iyi hizmeti bu yolda görüyordu. *Türkiye'nin Batı kapitalizmine tekrar yönelişi ve ona bu kez sımsıkı sarılmasının asıl nedeni memleketin toplumsal yapısındaki bu değişiklik, yâni Türkiye'nin iç durumuydu. Bu iç durumun Türk dış siyasasına verdiği yeni yön gene içe yansıyarak iç yapıyı ve iç politikayı da etkiledi. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya atılan ve zaman zaman yinelenen "partilerüstü ulusal dış politika" gibi kavramlar bu karşılıklı etkilenmeyi gizleme amacını gütmektedir.* Dış ve iç politika sorunlarını birbirinden ayrıymış gibi göstermek bilimsel açıdan yanlış olup, dış politikayı iç politika çekişmelerine konu etmeme çabası egemen sınıfların bir kurnazlığıdır.

Bu kurnazlığı kurumlaştırma çabasına da, doğal olarak, Amerika'da rastlanmaktadır. İkinci Dünya Savaşı sırasında ve sonra ortaya "dış politikada partiler arası birlik" (*bipartisanship*) diye bir kavram atıldı. Amerika savaştan sonraki dış tutumuna kimsenin muhalefet etmesini istemiyor, muhalefetteki politikacıların bazı konulara dokunmalarını engelleme yollarını araştırıyordu. Bu arada, dış görevlere her iki partiden de sırayla atanma, Birleşmiş Milletler'deki Amerikan Heyetinde her iki partinin de temsil edilmesi gibi çareler düşünüldü. Demokrat Partili olan Başkan Truman 1950'de Japon Barış Antlaşmasının hazırlanmasında baş danışmanlığı J. F. Dulles'a vermişti. Bu taktik sayesinde, 1919'da Milletler Cemiyeti üyeliğini kabul etmemiş olan Amerikan Kongresi, Birleşmiş Milletler Antlaşması, Karşılıklı Güvenlik Yasaları ve NATO'yu kolaylıkla onayladı. Eleştiri ve tartışma sınırlarını ciddî olarak daraltan bu tutuma Amerika'da karşı koyanlar da olmadı değil.[2] Fakat tartışmasız dış politika kavramı genellikle ağır bastı.

Türkiye'de de dış politikayı tartışma dışı bırakıp, gelişmiş kapitalist ülkelerin egemen sınıflarıyla kader birliği yaptıktan sonra,

Türkiye'deki iktidar çevrelerini dış destek sayesinde yerlerinde tutabilmek için, "partiler arası birlik" kavramından bir süre faydalanıldı. Hem Türk dış politikasının, hem de bu kavramın niteliği ortaya çıktıkça, dış politikada partiler-arası birlik de artık çok kimsenin kulak asmadığı bir şey olarak unutulmaya mahkûm durumdadır. Ulusal çıkarlar, yani eski deyimle, "millî menfaat" diye, kuşkusuz, yüce bir kavram vardır. Yalnız, ulusal çıkar sözlerinden ne her zaman aynı şey anlaşılmak istenmiş, ne de aynı şey anlaşılmıştır. Eski Mısır'da, Yunan'da ya da Roma'da "ulusal çıkar" diye bir şey var mıydı? Onun yerine kullanılan kavram da aslında, kimlerin çıkarları kast olunuyordu? Toprak kazanmaya, zenginliğe zenginlik eklemeye kararlı bir hükümdar askerlerini kullanabilmek için onlara bazı vaatlerde bulunuyor, ileriye hangi nedeni sürerse sürsün, asıl kendi çıkarına hizmet ediyordu. Orta Çağda da derebeyi saraylarında söz konusu olan "çıkar" derebeyi ailesinin, genel olarak feodalizmin çıkarıydı. Derebeylik yıkılıp yerine ulus-devletler kurulunca, çıkarlar hanedan ya da tüccar sınıfı adına toprak edinme, kişisel mal sahibi olma, kâr getiren aile ittifakları yapma gibi şeyler oldu. Çıkarlar, bütün görüntülerden sıyrılacak olursa, toplumun gelişme düzeyine göre ya bir soylu ailesinin ya da egemen sınıfın ayrıcalıklı durumlarının korunması sorunuydu. Yavaş yavaş beliren devletin çıkarları (*raison d'êtat, Staatsräson, reason of state*), hükûmet ister krallık, ister cumhuriyet olsun, aslında, dışta etki alanını genişletmek, içte tehlikeli muhalefeti yok etmek amacını gütmekteydi. Bütün işler hep "millî menfaat" adına yapılırken, devlete egemen olan sınıf, durumunu güçlendirmeye ve zenginleşmeye bakıyordu. Dış İşleri bakanları ve hükûmet rahatsız edici sorularla karşılaşınca, susmak zorunda kalıyor ve "kamu çıkarı"nın, "millî menfaat"lerin susmayı gerektirdiğini söylüyorlardı. İşte, bu sözlerin ardında dış politikanın, diplomasinin kimin yararına düzenlenip yürütüldüğüne bakmak gerekir. Örneğin, ünlü bir Amerikalı yazarın da[3] kabul ettiği gibi, *"dış" politika "iç" politikadan farklı ve ayrı bir şey değildir. Bütün ulus-*

ların dış ve iç politikaları, aslında, aynı şeyin parçaları olup, aynı hükûmet tarafından uygulanmaktadır. "Dış" diye sınıflandırılan siyasetin kökleri içte ve içteki çıkar ve düşüncelerdedir. Türkiye'de de "ulusal dış politika" diye kabul ettirilmeye çalışılmış olan NATO'cu tutum Türkiye'yi kalkındıramamış olan dışa bağımlı ve yabancı çıkar çevrelerinin içteki temsilcisi olan egemen sınıfın kendi tercihinden ibarettir. Bu kavram uzun süre genişletildikçe genişletilmiş, dış politikada bütün eleştirilerin ve seçenekli önerilerin "zararlı" olacağı tezi işlenerek bu konuda özel bir iktidar-muhalefet anlaşması sağlanmaya çalışılmıştır. İktidarlar genellikle dış politika ilkelerini mümkün olduğu kadar geniş tutmaya çalışmış, bütün uygulama kararlarını bile bu ilkelere bağlamışlardı.

Özetle, aslında, *iç ve dış politika birbirine sımsıkı bağlıdır. İç politika nasıl iktidarın sınıf niteliğinden doğuyorsa, dış politika da öyledir Bu yüzden, bir iktidarın eğitim, toprak, endüstri, ulaştırma ve benzeri politikaları ne dereceye kadar ulusal, yani millî ise dış politikası da ancak o derece millî olabilir. Emekçi halk çocuklarını eğitiyor diye korkarak Köy Enstitülerini kapatan, toprağı zengin ağanın elinden almayan, endüstrileşmeyi hedef edinmeyip montajcılıkla yetinen ya da Doğu Anadolu'yu bile bile ihmal eden bir iktidarın ne bu iç politikaları millî olabilir, ne de dış politikaları. Dış politikanın ayrı bir dokunulmazlığı yoktur; aksine, iç politikanın bir aynasıdır.* Bu ikisinin temelden ilişkisi hakkında şimdilik bu kadar. Bu genel sözlerden sonra Ulusal Kurtuluş Savaşının bitiminde Türkiye'ye dönelim.

Emperyalizmle eş anlamda kullanılan kapitalizm savaştan sonra tasfiye olunmuyor, 1923 İzmir İktisat Kongresi'nde "özel faaliyet inisiyatifinin son bulduğu noktada devletin görevleri başlar"[4] diyerek devlet faaliyeti oldukça sınırlandırılıyordu. Atatürk bu kongredeki açış konuşmasında hükûmetin iktisadî amaçları olarak "memleketi mâmur... ve milleti zengin, müreffeh ve mesut etmek"[5] gibi genel ifadeler kullanmıştır. Gene aynı kongrede yabancı sermayeyi de davet ediyor, fakat "kanunlarımıza riayetkâr olmak" koşulunu ekliyordu.[6] Öte yandan, Mustafa Kemâl gene 1923'de

"bünye-i devleti yaşatmak için harice müracaat etmeksizin memleketin menabi ve varidatıyla temin-i idare...tedbirlerini bulmak lâzım ve mümkündür"[7] demekle daha çok yabancı sermayeyi kastederek dıştan gelecek herhangi bir yardıma kapıları kapama yanlısıydı.

1923-1939 dönemini 1923-1930 ve sonrası olmak üzere ikiye ayıralım. 1923-1930 döneminin genel özelliği özel girişime önemli bir yer verilmesi ve devletin, bu dönemin sonlarına doğru, sınırlı bir iki alan dışında ekonomik yaşama az karışmasıdır. Gene de bu dönem, kalın çizgileriyle, yabancı sermayeye karşı dikkatli, ürkek ve kuşkucu, fakat yerli tüccar ve endüstri erbabına karşı sempatikti. Türk Ulusal Kurtuluş Savaşı'na katılan emekçi halkın silâhlarıyla birlikte köyüne dönmesi bu mücadelenin ön plânda dış düşmana ve onların maşası olan saray çevresine karşı yürütülmüş olduğu kanısını haklı olarak yaratmıştı. Önemle belirtmeli ki, önder Mustafa Kemâl'in Türkiye'nin sıradan insanına sonsuz inancı vardı; daha da öte, savaşta başarısını, ta başından beri, bu inanca borçludur. Halkın eksiksiz demokratik denetinin doğmadığı bu koşullar altında, yeni yöneticilerin içteki ayrıcalıklı özel sermayeye karşı bir tavır takınmaları beklenemezdi. Yabancı sermayeye muhalefet ediliyor, fakat yerli sermayeye aynı duyarlılık gösterilmiyordu. 1923 İzmir İktisat Kongresinde özel girişimi destekleyen kararlar alındığını söylemiştik. 1924'de 1 milyon nominal sermaye ile kurulan İş Bankası tüccar, esnaf ve politikacıların egemen oldukları bir banka oldu. 1925'de Sanayi ve Maadin Bankası hiçbir devlet müdahaleciliğini temsil etmiyor, Osmanlı yönetiminden miras kalan bazı devlet teşebbüslerini özel kuruluşlara devretmekle görevli görünüyordu. 24 Mart 1926 tarih ve 792 sayılı Petrol Kanunu petrol araştırma ve işletme hakkını esas olarak devlete vermişse de, petrol bulunup bulunmadığı bilinmeyen en çok 5,000 hektarlık arazide özel kişilere bir yılı geçmemek üzere petrol arama hakkı verilebiliyordu. Petrolü bulan, kuyunun çevresindeki 25 hektarlık topraktan 25 yıl petrol çıkarma

hakkını da elde etmekteydi. 1927'de çıkarılan Teşvik-i Sanayi Kanunu da yerli özel endüstriye çok geniş himaye ve ayrıcalık sağlamaktaydı. Gerçekten, 1923-1931 yıllarında ekonomi alanındaki en önemli yasa Teşvik-i Sanayi Kanunuydu. Belediye sınırları dışında işletme kurmak isteyen kişilere, parasız olarak toprak veriyor; belediye sınırları içinde toprak gerekliyse, on yıl içinde ödenmek üzere bir bedel karşılığında bu toprağı da veriyor ve özel kişilerden toprak, kazanç, zam ve belediyenin belirli vergilerini almıyordu; bunların dışardan getirebilecekleri yapı malzemesi ve yedek parçadan gümrük vergisi istemiyor, bu malzemenin tren ya da vapurla taşınmasında % 30 indirim yapıyordu.

C.H.P.'nin anladığı "devletçiliğin" ortaya atılması, bilindiği gibi, 1930-1931 yıllarına rastlar. Paranın dış değerinin düşmeye başlamasıyla 1567 sayılı ve 20 Kasım 1930 tarihli "Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında Kanun" ve 1705 sayılı ve 10 Haziran 1930 tarihli "Ticarette Tağşişin Men'i ve İhracatın Murakabesi ve Korunması Hakkında Kanun," demiryolu yapımı, devletin zorunlu olarak tütün ve ispirto tekellerini üstüne alması, devletin elindeki fabrikaları özel sektöre devretmek için yollar araması, giderek C.H.P. Programına "devletçilik" deyiminin sokulduğu Parti Kurultayında ekonomi bakanının birkaç yıl sonra elde bulunan fabrikaların hepsinin özel kurumlar durumuna sokulacağı biçimindeki sözleri bu toplumun salt "devletçi" olarak kabulüne olanak vermemekteydi. Seçim dolayısıyla halka iletilen 20 Nisan 1931 tarihli bildiride "ferdî mesai ve faaliyeti esas tutmakla beraber, mümkün olduğu kadar az zaman içinde milleti refaha ve memleketi mamuriyete eriştirmek için milletin umumî ve yüksek menfaatlerinin icap ettirdiği işlerle bilhassa iktisadî sahada devleti fiilen alâkadar ve faal kılmak"[8] C.H.P.'nin hedefleri olarak gösteriliyordu.

1932'den sonra Türk ekonomi politikasında gözle görülür bir değişme olmuşsa da, 1939'dan sonra Batı kapitalist çevrelerinin dümen suyuna girdiğimizi gösteren ilk emâreler de belirmişti.

1932'deki değişiklik ise devletin ekonomik yaşama, temel yapıyı değiştirmeden, biraz daha fazla karışması biçimindeydi. Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın saygınlığından yararlanan yeni yönetim halkın yaşam düzeyinde önemli sayılabilecek bir yükselme sağlayamayınca hızlı bir ekonomik kalkınma gereğini idrak etmiş görünüyordu. Serbest Fırka kapatıldıktan sonra bir Anadolu gezisine çıkan Atatürk de, ekonomik yaşamdaki huzursuzluğun önemli nedeninin halkın yeterince değişmeyen yoksul durumu olduğunu saptamış ve devletçiliği bir zorunluluk olarak kabul etmişti. Bundan başka, 1923-1931 dönemindeki deneyler kalkınmanın özel girişim yoluyla olamadığını da göstermişti. Daha fazla ayrıcalık peşinde koşan yerli özel girişimci ileri bir endüstri kuramamış, ulusal gelirde umulan artış olmamış, halkın dertleri azalmamıştı. Ulusal bağımsızlığımızla bağdaşmayan koşullar ileri süren yabancı sermaye ise, Türkiye'ye sözünü etmeye değer ölçüde gelmemiş, mevcut yabancı işletmeler de kuşku ve memnuniyetsizlik uyandırmışlardı. Lausanne Antlaşmasının koyduğu bazı sınırlamaların 1929'da son bulması da endüstrileşme için devlet eliyle yürütülecek bir gümrük siyasetine olanak vermekteydi. Gene bu yıllarda, Batı dünyası bir ekonomik bunalım içindeydi; bu kalkınmış özel teşebbüsçü ülkelerin bile krizlere sürüklenmesi liberalizmin başarı derecesi üstünde haklı kuşkular uyandırıyordu. Sovyetler Birliği ise, kendi kendine yeten plânlı bir ekonomi sayesinde genel dünya buhranının etkilerinden uzak kalmıştı. Türkiye'de ilk olarak uygulanan plâncılıkta Sovyet deneyinin etkili olması, hele beş yılı kapsamış olması düşünülünce, uzak bir olasılık görülmüyor.

Ne var ki, 1932-1939 yıllarında devletçilik ne gereği gibi uygulanmış, ne de belirli ve çelişmeyen bir gelişme izlemiştir. Yabancı sermayeye karşı oldukça istikrarlı bir tavır takınılarak, yeni millîleştirmelere gidildiği halde, yerli özel teşebbüse karşı ılımlı bir politika izlenmiş, zaman zaman sert devlet müdahalesinden dönüşler sağlanmıştı. Zamanın Ekonomi Bakanı devletçiliği yumuşatmış, özel girişimcilerin endişelerini dağıtmıştı. TBM

Meclisindekiler "devletin...fabrika teşkil etmek suretiyle değil, hususî sermayelerle müzaharet etmek şartıyla"[9] devletçilik yapmasını istiyorlardı. Devlet müdahalesinin yalnız özel kişilere yardım ettikçe onaylanacağı anlaşılmaktaydı. Tepkilerin sertliği karşısında hükûmet sözcüleri de yumuşamışlar, Ekonomi Bakanı Mustafa Şeref "vatandaşların kendi...yapamayacakları sanayii...devlet sermayesiyle yapmak zarurîdir"[10] diyerek esas faaliyet alanını gene özel girişime bırakıyordu. Meclis tartışmalarından iki ay sonra, Eylül 1932'de İş Bankası Genel Müdürü olarak sekiz yıldır yerli sermaye erbabıyla yakın ilişkiler kurmuş olan Celâl Bey'in Ekonomi Bakanlığına getirilmesi gereği duyulmuştu. Bu atamadan sonra, mecliste Halil Bey iş âlemindeki güvensizliğin giderilmekte olduğunu memnuniyetle ifade ederek, özel sermayenin devlet eliyle büyütülerek bütün işlerin yavaş yavaş kişilere devredileceğine ilişkin yeni bakan Celâl Bey'in Nazilli'de yaptığı bir konuşmanın sözünü ederek teşekkür ediyordu.[11] 1934-1937 dönemindeki biraz daha devletçi tutum ise, gene Celâl Bey ve onun dayandığı özel girişimcilerin denetimi altında uygulanmış, liberalizmi ürkütecek ölçülere varılmamıştı.

Devletçilik, bundan sonra, emekçi halkın hizmetinde ve onun denetimi altında değil, azar azar bir devlet kapitalizmi biçiminde gelişti. Devlet eliyle verilen ihaleler zorla burjuva yaratma amacını gütmekteydi. Buna karşın, ülke endüstrileşmemiş, ağır temel endüstri kurulamamıştı. Ne kadar birikebildiyse, sermaye birikiminin yükü emekçi halkın sırtındaydı. Üstelik, asıl yükü taşıyan bu sınıflar siyasal yaşamı denetlemiyordu. Bir yandan devrimin ortadan bütünüyle kaldıramadığı gericilik yuvaları ve öte yandan Avrupa'da faşizmin iktidarlara gelip oturması, üstelik bunlardan Mussolini çeşitlemesinin ülkemiz sınırları üstünde de düşler kurması, tek parti düzeninin bu nedenlerle ister istemez sürüp gitmesi sonucunu doğurdu. Bu koşullarda, halkımız da demokratik bir örgütlenme başaramadı. Oysa, cumhurbaşkanlığını bile bırakmağa hazır olduğunu başbakan İsmet İnönü'ye söyleyen Atatürk ona bir-

likte muhalefet partisi kurmayı önermiş, ancak iç ve dış gericilik buna olanak tanımamıştır.

Türkiye'yi kalkındıramayan egemen sınıflar yüzlerini bütünüyle Batı'ya çevirerek ondan yardıma umut bağladılar. Batı'ya kapılanışımızın ilk örneği Atatürk'ün ölümünden on-bir ay sonra imzalanan 19 Ekim 1939 İngiliz-Fransız-Türk Antlaşmasıydı.[12] Bu antlaşma ilk bakışta her ne kadar Nazi Almanyası ve Faşist İtalya'ya karşı bir ittifak kanısı uyandırıyorsa da, asıl, onunla birlikte imzalanan 25 milyon, 15 milyon ve 31/3 milyon sterlinlik kredi antlaşmaları Türkiye'yi yeniden Batılı kapitalistlerden borç alma yoluna itmesi bakımından önemliydiler. İkinci Dünya Savaşı'nın Türkiye'de toplumsal sınıflar açısından bir sonucu Türkiye burjuvazisini palazlandırmak oldu. İstifçilik, vurgunculuk, emlâk ve arsa spekülâsyonu egemen sınıfları daha da zenginleştirdi. Nazi Almanya'sında eğitim görmüş yeni bir kuşak da C.H.P.'nin kendini yenilemesine yardım edeceği düşüncesiyle bu partiye alınarak sorumlu yerlere getirilmişti. 1945'te Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu bile yalnız devlet topraklarının dağıtılmasına yol açtı; toprak ağaları büyük toprak mülkiyetinin parçalanmasını engellemişlerdi.

İç ve dış etkenlerin Demokratik Parti'yi doğurduğu sırada, iki önemli sol parti mahkemeye verildi, sendikalar kapatıldı, iktidarın tertibi ile bir sol basımevi yıkıldı ve iktidarın vesayeti dışında kalmayı başarmış olan bağımsız öğrenci birlikleri de silleyi yediler. Denenmeye henüz başlanmış olan çok partili demokrasinin yalnız burjuva görüşlerine izin verilen ve egemen sınıfların çok parti sisteminin geçerli olacağı bir oyun biçimine bürüneceği anlaşılmaktaydı.

B. Boğazlar Notaları

Türkiye'nin, topraklarıyla ilgili istekler ve ünlü Sovyet notaları henüz ileri sürülmeden önce, Batı'ya zaten kapılanmaya hazır olduğu anlaşılmaktadır. İkinci olarak, söz konusu notalar Temmuz

1945'te Potsdam Konferansı'nda Amerika, Britanya ve Sovyetler Birliği'nin ortak olarak aldıkları bir karardan doğuyordu. Türk Boğazları'ndaki rejimi düzenleyen 1936 tarihli Montreux Sözleşmesinin yeni koşullara uymadığı noktasından hareket edilerek, her üç devletin bu konuyu Türkiye ile teker teker ve doğrudan doğruya ele alması kararlaştırılmıştı. Üçüncü olarak, Türk Boğazları ile ilgili ilk notayı da Amerika Birleşik Devletleri vermişti. 2 Kasım 1945 tarihli bu notada[13] Boğazlar'ın bütün ulusların ticaret gemileri ve Karadeniz devletlerinin savaş gemilerinin transit geçişine açık olması; barış zamanında, üstünde anlaşılacak bir tonaj hariç, Boğazlar'ın Karadeniz'de kıyısı olmayan devletin savaş gemilerine kapalı olması; bu savaş gemilerinin, Karadeniz devletlerinin rızasıyla ya da Birleşmiş Milletler adına hareket edildiği taktirde, Boğazlar'dan serbestçe geçmeleri ve Montreux Sözleşmesinin günün koşullarına uydurulması isteniyordu. Buna benzer ikinci nota da 21 Kasım 1945 tarihinde Britanya'dan geldi. Sovyet notası ise, üçüncü notadır.

Bu notalardan önce, Amerika Türk sularına *Missouri* zırhlısını yolladı. Türk egemen çevreleri Sovyetler Birliği karşısında yalnız kalmamak ve ulusal bağımsızlığımızı korumak için NATO'ya girdiğimiz ve ikili anlaşmaları yaptığımız savunmasındadırlar. Amerikan zırhlılarını sularımıza kabul eder, içine Türk askeri ve Türk yargıcı girmeyen üslerin topraklarımızda kurulmasına izin verir, "uzman" ve "danışman" adı altındaki bilgi toplama uzmanlarını her bir devlet dairesinden köylerimize kadar içimize sokarken, resmî çevreler ne yaptıklarını herhalde biliyorlardı. Yıllardır Türk sularında görülemeyen Amerikan zırhlıları İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki ortam içinde, yani Türk egemen sınıflarının Batı kapitalizmi ve emperyalizmine kapılarını yeniden açmaya hazırlandığı ve Amerika'nın da Osmanlı tarihinde başaramadığı bir biçimde yurdumuza girmeyi tasarladığı bir sırada sularımızda gene görüldüler. Bu zırhlıları yabancılara ayrıcalıklar tanıyan antlaşmalar, bağlayıcı ittifaklar ve tatlı kârlar izledi. Ve

gene bu zırhlılar bütün ayrıcalıkların koruyucu zırhı oldu. *Missouri* zırhlısı henüz sularımıza gelmeden iki ay önce imzalanmış olan bir antlaşmaya da kısaca bakalım. Daha 27 Şubat 1946'da Türkiye ile Amerika arasında Amerika'nın deniz-aşırı askerî malzeme artıklarını Türkiye'nin satın alabilmesi için imzalanan 10 milyon dolarlık kredi antlaşmasının[14] üçüncü maddesinde Amerika'nın borç taksitleri ve faizlerinin Türk parasıyla ödenmesini isteyebileceği ve Amerika'nın bu paraları "harsî, terbiyevî ve insanî gayelere" harcayacağı belirtiliyordu. Amerikan kültür emperyalizmi, casusluk ve propaganda faaliyetlerinin finansmanını da oluşturan bu paraların ödenmesini kabullenen bu antlaşma bir zamanlar sık sık sözü edilen Sovyet notalarından önce ve herhalde onlarla hiçbir ilgisi olmayarak yapılmıştı.

5 Nisan 1946'da Amerikan *Missouri* zırhlısı İstanbul'a girerken Anadolu Ajansı muhabiri izlenimlerini şöyle anlatıyordu:

> Acar motoruyla...Missouri'ye mülâki olmak üzere Yeşilköy açıklarına doğru gidiyoruz. Gelen şerefli misafiri... lâyık olduğu büyük sevgi tezahürleriyle karşılamak... vazifesiyle mükellefiz... Bizi salonda izaz ederlerken Amiral şunları söyledi: 'Memleketinize çoktan beri gelmek istiyordum. Bu fırsatı elde ettiğim için memnunum.' [15]

Oysa, bugün, Amerikan zırhlıları motorlarla açıklarda karşılanmıyor, gelenlere konukların "şerefli" türünden olduğunu söyleyecek pek az resmî görevli çıkıyor ve bugün onları taş ve sopa ile karşılamak bir "görev" biliniyor. Yabancı amiralin ülkemize çoktandır gelmek istediğini ve bu gelişini bir fırsat bildiğini söylemesi ise resmî ve kibar formüllerin bir gereği kabul edilmemelidir; Türk Ulusal Kurtuluş Savaşı sırasında ülkemize sermayesini, askerini ve manda rejimini sokmayı deneyen ve bu savaşın sonunda çekilip gitmek zorunda kalan Amerika, kuşkusuz, ilk fırsatta dönüp gelmek istiyordu. Bugün taşlanmakta olan Amerikan Haberler Merkezi'nde o günlerde verilen bir kokteylde konuşan İstanbul Valisi "Amerikalıların memleketimize sık sık gelmelerini isteriz. Biz de her vesileden istifade ederek Amerika'ya gitmek

isteriz"[16] demişti Devrin Başbakanı "minnettarlığını tebarüz ettirirken... derin bir zevk içinde" olduğunu, Amerikalıların ellerinde "insanlık, adalet, hürriyet, medeniyet bayrakları" bulunduğunu söylüyordu.[17] Gene zamanın Genel Kurmay Başkanı Ankara Palas'ta Amerikan zırhlılarının "Türk sularına şeref vermekte" olduğundan söz ediyordu. O günün havası içinde belki de yadırganmayan bu düşünce ve anlatımların toplumumuza bugün ne kadar yabancı olduğu açıktır. *Bugün, Amerikan zırhlılarının Türk sularına "şeref" verdiğini düşünen tek bir Türk subayı yoktur sanırım.* Amerikalıların Vietnam'a, Küba'ya, Lübnan'a ve Dominik'e müdahalelerinden sonra daha çıplak görünen emperyalist siyasetleri, onlarla işbirliği yapan egemen sınıfların sözcülerine bile, artık, "insanlık, adalet, hürriyet, medeniyet" bayrağı taşıdığı propagandasını yapma fırsatı vermemektedir. Artık, 5 Nisan 1946 tarihli **Akşam**'daki gibi "Aziz Dostlarımız, Hoş Geldiniz" başlıklarına rastlamak olanak dışıdır.

İşte, *Missouri*'nin ziyareti böyle bir ortam içinde yer almıştır. Gelelim bu ziyaretten sonra yollanan 7 Ağustos 1946 tarihli Sovyet notasına. Bu nota Montreux Sözleşmesinin Karadeniz devletlerinin güvenliğini korumaya yetmediğini söyleyerek, Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı sırasında Boğazlar'dan bazı Alman ve İtalyan savaş gemilerini geçirdiğini iddia ediyordu. Gerçekten, 9 Temmuz 1941'de *Seefalke* adlı bir Alman kıyı korunma gemisi, gene Temmuz 1941'de *Tarvisio* adlı bir İtalyan yardımcı savaş gemisi, Haziran 1944'te de *Ems* tipi sekiz ve *Kriegstransport* tipi beş Alman savaş gemisi Boğazlar'dan geçmişti. Daha savaş sırasında önce Britanya Türk Hükûmetinin dikkatini çekmiş, bu gemilerin her ne kadar Brendizi gibi İtalyan limanlarında silâhlarını söküp Montreux'nün koyduğu sınırları aşmaya çalışıyorlarsa da, Boğazlar'dan geçip Karadeniz'e çıktıklarında Alman işgâli ya da nüfuzu altında olan Köstence gibi limanlarda top ve öteki silâhlarını tekrar takıp Karadeniz'deki Sovyet kent ve limanlarını bombalayarak Sovyet Kuvvetlerine saldırdıklarını anlamca belirtmişti. O zaman, Türk

Hükûmeti de bu gemilerden bazılarının savaş gemileri olarak yapılmış olduklarını ve antlaşma kapsamına girmek için dış görünüşlerinde bazı değişiklikler yapma yollarını denemekte olduklarından haberli bulunmadığını söylemiş, çıkan görüş ayrılıkları sonunda kimi Türk görevliler işlerinden ayrıldılar. Bu durumu öne süren ve her halde *Missouri*'nin ziyaretinden de olumsuz yönde etkilenip ilerdeki gelişme olanaklarını da göz önünde tutan Sovyet Hükûmeti, bu ilk notasında, Amerikan ve Britanya notalarından farklı olarak, Boğazlar rejiminin Türkiye ve Karadeniz'de kıyısı olan öteki devletlerce yürütülmesini ve Boğazlar'm Türkiye ve Sovyetlerce ortak olarak savunulmasını önerdi.

Sovyetler Birliği'nin kendini zayıf hissettiği o günün koşullara altında, uzunluğu 2,100 kilometreyi bulan Karadeniz kıyılarını korumak ve bazı iddialarını 16 Mart 1921 tarihli Türk-Sovyet Antlaşmasının, Boğazlar'ın Karadeniz'e kıyıları olan devletler konferansında ele alınmasını öngören Beşinci Maddesine oturtmak istediği anlaşılmaktaydı. Konunun türlü ayrıntıları bir yana, önemli olan şudur ki, Türkiye bu notaya ve onu izleyen 24 Eylül 1946 notasına yanıt verdiği sırada NATO üyesi değildi. Amerikan üsleri, ikili antlaşmalar da yoktu. Sovyetler Birliği isteklerini yenilemedi. Yalnız, bu sırada, bütün dünya anayasalarına yer yer eksikliklerle girmeye başlayan insan hakları maddelerini savundukları için suçlanan Türk toplumcuları, beraat etmeyi haklı olarak beklerken, söyledikleri ile Sovyet notaları arasında sanki bir bağ varmış gibi, bu notalarla ilgili tartışma başlayınca hüküm giyerek hapse atıldılar. Türk egemen sınıfları o zaman Batı kapitalizmine yanaşmış olmanın gerçek nedenini maharetle saklıyorlardı. Nitekim, Sovyetler Birliği'yle yazışmalar 1946'da sona erdiği halde, Türkiye'yi Amerikan boyunduruğuna sokan iki çok önemli antlaşma sonraki yıllarda, 1947 ve 1948'de imzalanmıştı. Türkiye NATO'ya ise, yıllar sonra, 1952'de girdi. *30 Mayıs 1953'te de Sovyetler Birliği önceki taleplerini geri aldığını belirten ve Türkiye'de genellikle pek sözü edilmeyen şu notayı göndermişti:*

Sovyet Hükûmeti son zamanlarda, SSCB'nin komşularıyla ilişkileri sorunlarına eğilmiş ve bu arada dikkatini Sovyet-Türk ilişkilerine de çevirmiştir. Bilindiği gibi, 1925 Sovyet-Türk Antlaşmasının süresinin dolmasına ilişkin olarak Sovyet-Türk ilişkilerinin düzenlenmesi sorununa birkaç yıl önce her iki devletin temsilcilerinin resmî görüşmelerinde değinilmiştir.

Bu görüşmelerde Ermeni Cumhuriyeti ve Gürcü Cumhuriyeti'nin Türkiye'den bazı toprak istekleri olduğu anlaşılmış olup, Sovyet Hükûmeti'nin SSCB'nin güvenliğine Karadeniz Boğazları yönünden muhtemel tehdidin ortadan kaldırılmasına dair düşünceleri de söz konusu olmuştu. Bunlar Türk Hükûmeti ve kamu oyunca fena karşılanmış ve Sovyet-Türk ilişkilerini de bir dereceye kadar etkilemekten geri durmamıştı. İyi komşuluk ilişkilerini korumak ve barış ve güvenliği güçlendirmek için, Ermenistan ve Gürcistan Hükûmetleri Türkiye üzerindeki toprak isteklerinden vazgeçmeyi mümkün bulmuşlardır.

Boğazlar sorununa gelince, Sovyet Hükûmeti bu konudaki eski görüşünü bir daha gözden geçirmiş olup, SSCB'nin Boğazlar'dan gelecek güvenliğinin kabul edilebilecek koşullar altında, hükme bağlanmasını mümkün görmektedir. Böylece, Sovyet Hükûmeti SSCB'nin Türkiye üstünde hiçbir toprak talebi olmadığını ilân eder.[18]

Türkiye'deki egemen çevrelerce Batı kapitalizmine kapılanışımızın gerçek nedeni gizlendiği gibi, sanki dış politikamızın en önemli noktalarıymış gibi 1946'ların Sovyet notaları ikide bir ileri sürülmekte, hele bu notaları değiştiren 1953 notasının sözü hemen hemen hiç edilmemektedir. Kuşkusuz, söz konusu notaların hepsi gereği gibi değerlendirilmeli, fakat bunların dıştaki kapitalist alemle birleşmemizin asıl nedeni olan kendi egemen sınıflarımızın davranışını gölgelemesine müsaade edilmemelidir. Hele pek yüzeysel yazılarda rastlanan "Rusya'nın sıcak denizlere inme sevdası" gibi kavramlar bugünün hiçbir gerçeğini izah edemeyen kısır savlar olarak bir yana itilmelidir. Rusya'nın geleneksel olarak sıcak denizlere ve sıcak deniz limanlarına doğru genişlemek

istediğine ilişkin Türkiye'de bazı çevrelerde genel bir kanı vardır. Çarlık tarihinde bile Rusya'nın genişlemesinin ardında sıcak denizlere varma isteğinin olduğu çok tartışma götürür bir savdır. Çarlık Rusyası'nın tipik bir emperyalist politika güttüğü açıktır. Yalnız, bu politikanın bile itici gücünün sıcak sular sevdası olduğu kolaylıkla ileri sürülemez. O kadar ki, Büyük Petro'nun dışında hiçbir Rus hükümdarı siyasetini denizlere varma ekseni çevresinde uygulamamıştır. Yeri gelmişken bu konu üzerinde kısaca durmak gerekmektedir.

On-dört ayını yabancı gemi tezgâhlarında geçiren Büyük Petro'nun Baltık'ta bir pencere açabilmek için İsveçlilerle savaşları ve deniz kıyısında yeni bir kent kurması Batılı yazarlarca Rusya'nın bütün tarihi boyunca denizlere doğru genişlediği kuramına yeteri kadar kanıt sayıldı. Bu kuram yerleşince de hem doğuda Pasifik, hem de güneyde Karadeniz yönündeki Rus genişlemesi aynı sözlerle izah olundu. Bunun çok kişi tarafından hemen kabul edilmiş olması, hele bir de bugüne yansıtılmış olmasının en büyük nedeni pek basit oluşudur. Dikkatli bilimsel araştırmaya dayanan ve iyi tartılmış değerlendirmeler yerine yüzeysel genellemeler yapmak sık rastlanan bir yanlıştır.

Çarlık Rusyası'nın bile Baltık, Karadeniz, Kafkaslar, Orta Asya, Pasifik ve Kuzey Kutbu yönünde genişlemesinin asıl nedeninin sıcak denizler olmadığı ileri sürülebilir. Çarlık Rusyası yalnız Baltık yönünde bilinçli olarak limanlar aramıştır. Baltık kıyıları da ta eski zamanlardan beri Rus ekonomi merkezlerine yakın çıkış noktaları olduğu gibi, Rusya'nın Batı Avrupa'dan elde etmeye çalıştığı silâh ve öteki mamûl maddeleri için de ithal yoluydu. Aslında, Baltık'ta bir liman sahibi olmak isteyen ilk çar Büyük Petro da değildir. Ondan iki-yüz yıl kadar önce yaşamış olan Üçüncü İvan da Baltık'ta bir basamak edinme yollarını araştırmıştı. Baltık kıyılarının doğusunu denetimi altına alabilmek için Büyük Petro İsveç ile dokuz kez savaşmıştı.

Karadeniz yönünde genişleme ise bu derece basit anlatılamaz.

Güneye doğru ilk inişin asıl nedeni yiyecek alanı bulmak ve Tatarlara karşı daha iyi savunma çarelerini araştırmaktı. Tatarlar eski Rus devletinin içlerine doğru akınlar yaparak tutsak ve yağmalarla birlikte eski kalelerine çekiliyorlardı. Böylece, Rusya'nın güneydeki topraklarla ilk ilgisi yiyecek ve savunma düşüncelerinden ötürüydü. Ancak, On-dokuzuncu Yüzyılla birlikte Britanya gibi rakip bir devletin denetimi altına girme olasılığı Rusya'yı stratejik önemi olan Türk Boğazları'yla ilgilenmeye itti. Özellikle, 1854-1856 Kırım Savaşı bu deniz geçidinin Rusya aleyhine nasıl etkili bir biçimde kullanılabileceğini göstermiş oldu. Çarlık Rusyası'nın İstanbul ile ilgilenmesinin bir önemli nedeni de Bizans'ın eski başkenti olan bu kenti Ortodoks mezhebine kazanmaktı. Bugünkü Sovyet yönetimi ile ilişkisi olmayan bu politika çarlık hükûmetince bile ciddî olarak benimsenmemişti. Bunu asıl isteyenler dinci A. S. Khomyakov, şair F. İ. Tyutçev, M. P. Pogodin ve A. Herzen gibi resmî çevreleri diledikleri ölçüde etkileyemeyen Panslavistlerdi.

Çarlık Rusyası'nın Kafkaslar yönünde genişlemesini uzak Pers Körfezinde liman elde etmek biçiminde yorumlamak Ortadoğu coğrafyasını olduğu gibi, tarihin bu dönemini de bilmemektir. Britanya Gürcüleri ve İranlıları iki kez Rusya'ya saldırmaya teşvik etmiş ve bu savaşlar sonunda Rusya Kafkaslar'da ve İran bölgesinde toprak kazanmıştı. Bu savaşların sonunda Tebriz gibi önemli bir stratejik merkez Ruslara geçtiyse de, Rusya'nın daha güneye hemen inivermemesi sıcak sulara varma yolunda genel bir plânın olmadığını göstermektedir.

Rusya'nın Orta Asya'da ilk genişlemesi başlar başlamaz İngilizler söz birliği ederek bunun Hint Okyanusu'na varmanın ilk adımı olduğunu ilân etmişlerdi. Kabul etmeli ki, Hindistan'ı Pamir ve Hindikuş Dağları ve Afganistan'ın tuzlu çöllerini aşarak fethetmek bir hayli güçtür. İngilizler Hindistan'da sınırla kendi üsleri arasına demiryolu döşemişken, Rusların ulaştırmasız çöller ve yeryüzünün en yüksek zirvelerini aşmayı düşünmeleri akla yakın gelmemekte-

dir. Kırım Savaşı deneyinden sonra, Rusların denizleri kullanabilen bir düşmanın ne kadar iyi ikmal edilebileceğini bilmiş olmaları gerekir. Kaldı ki, Hint Okyanusu ve Pers Körfezindeki limanların- Sovyetler Birliği'ni bir kenara bırakalım- Çarlık Rusyası'na bile pek yararı olmayacaktı. Bakû petrolü Avrupa pazarlarına kısa yoldan, Batum'dan gönderiliyordu; Pers Körfezi üç kat demiryolu ve beş misli deniz yolunu gerektirecekti. Bir de Süveyş Kanalı'nda geçiş parası ödenecekti. Güney Ukrayna ve Volga bölgelerinin tahılı da, herhalde, Pers Körfezi'nden ya da uzaktaki Hint Denizi'nden ihraç edilmeyecekti. Zaten, ithalat ve ihracat için en yakın yerler Kuzeydeki Baltık limanlarıydı. Buralar da sıcak sular değil, aksine soğuk bölgelerdir. Stratejik açıdan da, gene Pers Körfezi ya da Hint Okyanusu'nda Rusya'nın elde edeceği limanlar bu denizlerde egemen olan Britanya Donanmasının pençesi altında olacaktı.

Çarlık Rusyası'nın Pasifik'e doğru genişlemesinin asıl nedeni olarak gene dillere pelesenk olan sıcak suları ileri sürmek 1581'de Uralları aşan Kazak Yermak'ın gözlerini ta 4,000 mil uzakta Büyük Okyanus'a diktiğini sanmaktır. Bir eşkıya diye bilinen Yermak Pasifik sözünü herhalde işitmemişti bile; gözünde tüten de sıcak sular değil, kürk ticaretiydi. Ruslar Yermak'tan yüz yıl sonra kürk peşinde koşarak Okhotsk Denizi'ne vardılar, oradan da Alaska'ya geçtiler. Gemileri yedi denizi dolaşan Batı Avrupalıların rekabeti ve hışmından korktuklarından da Uzakdoğu'da bir iki kale yapmayı gerekli gördüler. Kamçatka'da Rus Uzakdoğu filosunun ilk üssü olan Petropavlovsk yılda birkaç ay donar. Amur Irmağı'nın ağzındaki Nikolayevsk'in durumu daha iyi değildir. Viladivostok hepsinden elverişli bir limansa da, Pasifik yönündeki genişlemenin nedeni olarak sıcak limanları göstermek tarih gerçeklerini büyük ölçüde değiştirmektir. Dairen limanı da Yenisey Nehri'nin batısında kalan topraklar için bir çıkış noktası olarak ileri sürülemez. Böyle bir sav Amerika Birleşik Devletleri'nin güney bölgesinin ticaretinin Meksika'daki Akapulko limanı kanalıyla yapıldığını ileri sürmek gibi bir şeydir.

Çarlık Rusyası'nın Kuzey Kutbuna bakan kıyılarla ilişki kurması herhalde "sıcak denizler" kuramıyla açıklanmayacaktır. Eski Novgorod'lular, kürk peşinde, Murmansk kıyılarına varmışlar ve orada yerleşmişlerdir. Burada da itici güç en başta kürk ticaretiydi.

Çarlık Rusyası'nın emperyalist bir politika izlemiş olduğunda kuşku yoktur. Fakat onun bile sıcak sulara varma stratejisinin varlığı kolay kolay kabul edilemez. Sovyetler Birliği'ne gelince: bugünkü teknoloji gerçeği karşısında, Rusya'nın sıcak sulara inmek istediği tezi ve bunun da mutlaka Türk Boğazları'ndan geçeceği tekerlemesi yüzeyseldir. Sovyetler Birliği yalnız sıcak sulara değil, bütün denizlere ve karalara bir anda ulaşacak güçtedir. Yüzlerce yıl önce bile doğru olduğundan kuşkulanılan dar bir teorinin bugünkü uluslararası politikayı anlamaya çalışırken ikide bir ileri sürülmesi yersiz ve maksatlı bir çabadır.

C. Utanç Veren Antlaşmalar

Bütün bu savların gerisindeki asıl amaç Türk egemen çevrelerinin Batı kapitalizmine yanaşmaları ve yabancılara Türk bağımsızlığı ile bağdaşmayan önemli ayrıcalıklar vermelidir. *12 Temmuz 1947 yardım antlaşması*[19] *Sovyet notaları olsa da, olmasa da, bir ulusal kurtuluş savaşı vermiş Türkiye'ye asla yakışmayan ve bağımsızlığımızla çelişmeleri bizi şimdi dehşete düşürecek kadar ciddî olan bir antlaşmadır.* Söz konusu yardım Amerikan Kongresi'nin bir kararına dayandırılıyor ve Türkiye gene Amerikan Kongresi'nin ilerde bu kararda yapacağı değişiklik ve ekleri kabul ediyordu. Türkiye uluslararası bir antlaşmada kendini başka bir devletin iç hukukuna bağladığı gibi, bu yolda gene ilerde yapabileceği herhangi bir değişikliği de aldığı "yardıma" bir destek olarak kabullenmiş oluyordu. Gene bu antlaşmaya göre, Türkiye Amerikan yardım heyeti temsilcilerine yardımın kullanılışı hakkında her türlü rapor ve bilgi vermeyi kabul ediyordu. Türkiye Amerikan basın ve radyo temsilcilerine de bu yardımın kullanılışını serbestçe izlemeleri ve bildirmelerine de müsaade edecekti. Bundan başka, gene Türkiye

kendi kitle haberleşme araçlarını kullanarak Türk kamuoyuna yardım hakkında geniş bilgi verecek, yani kendi halkına Amerikan propagandası yapma görevini kendi devletimiz yüklenecekti. Ayrıca, yardım "verilen amaçlardan başka bir amaç" için kullanılmayacaktı. 1964'te, Kıbrıs bunalımı sırasında Amerikan eski başkanı L. B. Johnson'un 1947'de Cumhurbaşkanı ve 1964'de de Başbakan olan İnönü'ye hatırlattığı işte bu antlaşmanın bir maddesiydi. (Madde 2). Eski Başbakan Johnson, bu maddeye dayanarak Türkiye'nin elindeki silâh ve araçlarla Kıbrıs'a müdahale edemeyeceğini söylüyordu.

Örneğin, *bu antlaşma Sovyet varlığının değil, Türk yöneticilerinin tercihleri ve ödün vermeye hazır tutumlarının bir sonucuydu.* Savaşın sonunda başlayarak, iç ve dış etkenlerle, özel sermayeye önemli bir pay ayrılmış ve bu gitgide büyütülmüştü. Önceleri yalnız hoş görülen ya da ezilmemeye çalışılan özel girişim artık ekonomik bir güç durumuna gelmekteydi. Egemen çevreler yabancı sermayeyi de çağırma konusunda kararlı görünüyorlardı. Ekim 1947'de Başbakan Hasan Saka hükûmetin her türlü ekonomik girişimde yerli olduğu kadar yabancı sermayeye de geniş yer ayırmak ve bunları teşvik etmek kararında olduğunu söylüyordu.[20] Haziran 1948'de de İkinci Hasan Saka Kabinesi programında Amerika'dan alınacak krediler "aşikâr bir ihtiyaç" olarak gösteriliyor, gerek dış yardımın, gerekse iç finansmanın "başlıca ziraata" ayrılacağı belirtiliyordu.[21]

4 Temmuz 1948 tarihli Türk-Amerikan Ekonomik İşbirliği Antlaşması da[22] *dış saldırıya karşı Amerikan yardımını sağlama amacını çok aşan, Türk bağımsızlığından büyük ödünler veren ve kapitalist Batı'ya kapılanışımızın asıl nedeninin Türkiye'nin toplumsal yapısı olduğunu apaçık gösteren bir antlaşmaydı.* Bu da dış yardımın Amerikan Kongresi'nde kabul edilen bir yasa ve onu değiştiren eklere bağlı olarak yapılacağını söylemekle, antlaşmayı taraf devletlerden birinin, yani Amerika'nın iç hukukuna bağlıyordu. Antlaşmaya göre, Türkiye'ye bir ekonomik yardım heyeti gelecek, bu heyet Amerikan Büyükelçiliğinin bir parçası sayılacak ve diplomatik ayrı-

calıkları olacaktı. Ayrıca, Amerikan Kongresi'nin Dış Ekonomik İşbirliği Ortak Komitesi üyelerine de, bu amaçla ilgili olarak Türkiye'ye gediklerinde, her türlü kolaylık ve yardım gösterilecekti. Bunlardan başka, Türkiye Amerika'nın Avrupa'daki özel temsilcisi ve onun maiyeti ile tam bir işbirliği içinde olacaktı. *Türkiye bundan üç ay önce, 16 Nisan 1948'de imzaladığı Avrupa İşbirliği Antlaşmasıyla da aldığı yardımın kullanılışı hakkında bilgi ve Avrupa Ekonomi İşbirliği Örgütü'nün göstereceği üretim hedeflerine hizmet için tasarılar vermeyi kabul ediyordu.* Genel olarak da, Türkiye kabul ettiği programlar, plânlar ve önlemlerle ya da Amerika'nın talep edeceği herhangi bir konuda bilgi vermeyi ve yukarda sözü geçen örgüte her üç ayda bir rapor sunmayı kabulleniyordu. *Bütün bunların Sovyetler Birliği'ne karşı alınmış önlemler olduğunu savunmanın gülünçlüğü ortadadır.*

Bu antlaşmalar sonunda Türkiye'ye doluşan yabancılar Türk uzmanlarının ülkeyi kalkındıracak yeteneklere sahip olmadıklarını söylüyorlardı.[23] Yabancılar kaynaklarımızı, zenginliklerimizi saptıyor, onların kendi plânlarına uysun diye hangi alana önem vermemiz gerektiğini bize söylüyor ve kabul ettiriyorlardı. Çok geçmeden, "uzman" kisvesi altındaki çeşitli yabancılar iktisat, bayındırlık, ulaştırma, sağlık, eğitim ve benzeri bakanlıkları doldurdular. Yol, liman, sulama ve her türlü işlerimizde onların sözleri dinleniyordu. Maden mühendisleri, jeologlar ve kimyagerler de yabancı "uzmanlara" süratle eklendi. Ulaştırma olanakları Amerika'nın ticarî, ekonomik ve stratejik gereksinimleri göz önünde tutularak araştırılıyordu. Genel "kalkınma" plânı olarak da, Marshall Yardımının çerçevesini çizenler Türkiye'nin bir tarım ülkesi olarak kalmasını istiyor, gübrenin daha yaygın kullanılmasını, sulama tesislerinin arttırılmasını tavsiye ediyorlardı.[24] Gene aynı kaynak Türkiye'nin maden zenginliğine dikkati çekerek şunları söylüyordu: "*Bunlardan hiç değilse biri -krom- Birleşik Devletler'in stratejik amaçları için yaşamsal önemdedir.*"[25] Bu çerçeve içinde, Amerikan Harvard Üniversitesi profesörlerinden birinin de, New York'taki

Türk Haberler Merkezi için yazdığı broşürde de belirttiği gibi, *Türkiye için sarf edilen her dolar "Amerika açısından da pek sağlam bir yatırımdı."*[26]

Ocak 1949'da yeni kurulan Şemsettin Günaltay kabinesi, programında özel sermayenin girişimlerini desteklemek ve kolaylaştırmanın hükûmetin başlıca hedefi olacağını söylüyor, Amerikan yardımını da "kalkınma ve üretimi arttırma işlerinde başlıca destek" sayıyordu.[27] Aynı ay içinde Devlet Başkanı da Amerikan yardımı dolayısıyla Marshall Yardımına memur Amerikan Heyetinden büyük bir anlayış ve sevgi gördüğümüzü, Amerikan Heyetinin durumu görüp anladığını ve Türkiye'nin Marshall Plânından azamî ölçüde faydalandırılmasının Avrupa kalkınmasında başlıca âmil olacağını söylüyordu.[28] Amerika durumu gerçekten görüp anlamış, Türk ekonomisini Batı malî sermaye çevrelerine bağımlı duruma sokarak Avrupa'nın kalkınmasında da, kendi zenginliğinin sömürü yoluyla devamında da faydalanmıştır. Kasım 1949'da İnönü Meclisi açış konuşmasında "özel teşebbüsün yurt kalkınmasındaki veriminin gelişmesi için teşvik edici çareler üstünde" durulduğunu, "bu konuda Ekonomik İşbirliği ve Dünya Bankası eksperlerinin bir müddettir devam eden incelemeleri sonunda yapacakları tavsiyelerden de" yararlanılacağını belirtiyordu.[29]

Mayıs 1950'de Başbakan Günaltay radyo konuşmasında, "devlet plânını hazırlamak üzere Amerika'dan tanınmış iki mütehassısının yakında memleketimize geleceğini" müjdeliyor, Türkiye'ye yabancı sermaye çekmek için alınan önlemleri özetliyor ve ulusal ekonominin temelinin tarım olduğunu ilân ediyordu.[30] Gene Mayısta yayınlanan C.H.P. Seçim Beyannamesinde "yabancı sermayeye kapıların açık olduğu," onu "teşvik için bu yıl çıkarılmış olan teminat kanununun bu yolda sağlam bir zemin hazırladığını" belirtiyor, özel girişimin "yurt ekonomisinin gelişmesinde oynayacağı rolün" büyümekte oluşuna da işaret ediyordu.[31]

Mayıs 1950'de, seçimlerden hemen önce Demokrat Parti adına

radyoda konuşan Muhlis Ete "bize göre, devletin iktisadî siyaseti, hususî mülkiyete dayanan, ferdin iktisadî hürriyetlerini koruyan ve iktisadiyat sahasında hususî teşebbüsü esas tutan bir rejimdir...Devlet tesis ve işletmeciliği, tabiatı iktizası inhisarî mahiyette olan ve hususî teşebbüs ve sermayenin ele alamayacağı işlere, amme hizmetlerine hasredilmelidir...bize göre, hususî mülkiyet ve şahsi hürriyete dayanan bir iktisat rejiminde, iktisadın sahib-i aslîsi ferttir veya şirket halinde hususî teşebbüstür... Devlet... işletmeleri... peyderpey hususî teşebbüslere... devretmeye başlamalıdır" demektedir.[32] Seçimden sonra, Mayıs sonlarında kurulan Birinci Adnan Menderes Hükûmetinin programında da şu temeller yer alıyordu: "Hususî teşebbüsün kendini hukukî ve fiilî emniyet altında hissetmesini sağlayacak bütün tedbirleri almak ve onun süratle gelişmesine yardım etmek...yabancı teşebbüs, sermaye ve tekniğinden geniş ölçüde faydalanabilmenin şartlarını tahakkuk ettirmek ve icaplarını yerine getirmek... İstihsal hayatını devletin zararlı müdahalelerinden...kurtarmak..." Gene programa göre, devlet müdahalesi "asgariye" indirilecek, özel girişim alanı "mümkün olduğu kadar" genişletilecekti. O kadar ki, devlet girişimleri "ancak bir istisna" olacak, "kat'î zaruret haline inhisar" edecekti. Devlet işletmeleri "peyderpey hususî teşebbüse" devredilecekti. Endüstri değil, tarım ön plâna alınacaktı. Program "milletçe samimi şükran hisleri beslediğimiz büyük dostumuz" Amerika ile ilişkilerimizin güçleneceğini belirtiyordu.[33] Kasım 1950'de Cumhurbaşkanı Celâl Bayar da Meclisi açış konuşmasında yurt ekonomisinin temelini yabancıların diledikleri gibi tarım olarak ilân ediyordu.[34]

İşte, Amerika kendi dünya stratejisi ve pazar ihtiyacına uygun olarak Türkiye'yi kıskıvrak yakalama yollarını araştırırken, Türk egemen sınıfları ve onları temsil eden Türk hükûmetinin ileri gelenleri de Truman Doktrini ile başlayan işbirliğinin bir ittifakla perçinlenmesini istiyorlardı. Türk diplomasi eyleminin merkezi ne yapıp yapıp NATO'ya girmekti. 1949'da kurulmuş olan Kuzey Atlantik İtti-

fakında İtalya ve Fransa gibi Akdeniz ülkelerinin, hattâ Fransa'ya bağlı Cezayir'in bile NATO kapsamına sokulması ikide bir ileri sürülerek Türkiye'nin üyeliği de haklı gösterilmeye çalışılıyordu.

Türkiye'nin bu derece peşine düştüğü NATO üyeliği kolay olmadı. Türk egemen sınıfları için en büyük engel yabancıların bir Doğu Akdeniz ya da Ortadoğu Paktı tasarılarıydı. Sonunda Türkiye hem NATO kıskacına alındı, hem de Ortadoğu'daki Batılı emperyalistlerin bir aracı olarak Bağdat Paktı'nın kurulmasında öncülük etti.

Daha 1948'de o zamanki Dış İşleri Bakanı Necmettin Sadak Türkiye'nin Amerika'ya "müttefikten daha yakın" olduğunu söylüyor, bu ilişkilerin bir de ittifakla sağlama bağlanmasını rica ediyordu.[35] O kadar ki, NATO'nun metni yayınlanıp bu ittifakta İtalya, Fransa ve Cezayir topraklarının yer aldığı görülünce, egemen sınıfların bazı yazarları bir terkedilmiş duygusu içinde acı yazılar yazmışlar,[36] ötekiler de daha alçak gönüllü davranarak kırgın ve kızgın olmadıklarını ilân etmişlerdi. Türk Dış İşleri Bakanı ise, dış ülkelerde verdiği demeçlerde, hâlâ, bir güvenlik paktını şart koşuyor, bunun "çok daha iyi" olacağını söylüyordu.[37]

Türkiye, Yunanistan ile birlikte, Ağustos 1949'da Avrupa Konseyi'ne kabul edilince, o zamanki muhalefet partisi bunu NATO'ya alınmamış olma yerine bir avutma jesti olarak yorumlamıştı. İngiliz **The Times** gazetesi bu üyeliği bile eleştiriyor, Türkiye'nin ortak gelenek, din, dil ve coğrafya bakımından Batı Avrupa topluluklarından ayrı olduğunu söylüyor, yalnız Türk topraklarının Batı Avrupalıların askerî amaçları için işe yarayacağını açıkça ilân ediyordu.[38] Bu gazete başyazısına Avrupa Konseyine yollanan Türk Heyetinden birinin verdiği yanıt, Türkiye'nin kendi başına örülmekte olanlardan habersizmiş gibi bir kanı uyandırıyordu. Delege Türkçenin Macarca, Fince ve Estonya dilleriyle aynı aileden olduğunu, Türkiye'de de iki partili düzene geçildiğini söyleyerek, "Batılılaşmış" olduğumuzu savunuyor, Batı kapitalist çevrelerince kolay kabul edilebilmek ve sömürü düzenine

bir an önce girebilmek için dil döküyordu.[39] Bugünkü gösteriler ve yer yer çatışmaların aksine, Amerikan Akdeniz Filosunun İstanbul ve İzmir'e her gelişi fırsat bilinerek, bir ittifakın da gerekliliği yabancı kumandanların kulaklarına fısıldanıyor, ricalar yineleniyordu.[40] Bu, tek yanlı bir istek değildi kuşkusuz. Amerika'nın da Türkiye'ye türlü yollardan kendine bağlamak istediği açıktı. Yalnız, Türkiye'nin de pek hevesli oluşu Amerika'nın pazarlık gücünü büyük ölçüde arttırıyor, Türk pazarını ucuza kapatma işini kolaylaştırıyordu.

NATO'ya girebilmek için Türk kanı da akıtıldı. Türk askeri Anadolu'nun bağrından alınıp Uzakdoğu'da pek işitmediği diyarlara götürülerek bilmediği ordularla dövüştürüldü. Muhalefetten ve basından yükselen itiraz seslerine karşın yeni D. P. Hükûmeti, Amerika'nın etkisiyle de, Kore Savaşı'na katılma kararı almıştı. Önce belirtmek gerekir ki, Kore'ye asker gönderme kararı, T.B.B. Meclisinden adetâ kaçırılarak alınmıştı. O zamanki muhalefet lideri bu konu hakkında hükûmetin Meclis oyunu almadığını söylemekle 25 Temmuz 1950'de izinsiz ve tartışmasız Kore'ye asker yollanmasının Anayasaya uymadığını belirtmek istiyordu. Kore Savaşına katılma kararını alan hükûmetin üyelerinden Fahri Belen bu olayı daha sonra şöyle anlatmaktadır:

> Kararın ne şekilde verildiğini biliyor musunuz? Yalova'da Reisicumhur, Başbakan ve Millî Savunma Bakanı karar vermişlerdi... Usûlen, Bakanlar Kurulundan karar alınması için üç-dört gün sonra Bakanlar Kurulu toplanmıştı. Bakanlar Kurulundan usûlen karar alınması, uysal arkadaşları iştirak ettirmek suretiyle temin edilmiş, bendeniz ve Sayın Nihat Reşat Belger bu toplantıya davet edilmemiştir...[41]

1946'dan önce, tek parti döneminde bile, Kore kararındaki "savaş ilânı" durumuna benzemeyen olaylarda Meclis'in yetkisi aranmıştı. Örneğin, Habeşistan Savaşı sırasında Milletler Cemiyeti, faşist İtalya'ya karşı bazı önlemlerin alınmasını istediği zaman, Türk Hükûmeti ancak Meclis'in verdiği açık bir yetkiye dayanarak

uygulamaya girişebilmişti. Bu uygulamalar birtakım ekonomik, malî ve ticarî önlemler olup, hiç biri savaş ilânı niteliği taşımıyordu. İkinci Dünya Savaşı sonuna doğru Almanya ve Japonya ile diplomatik ilişkiler kesilirken de Meclis'in kararı gerekli görülmüştü. Kore'de savaşa katılma kararı bu örneklerin ışığında değerlendirildiği zaman usulsüzlük daha belirgin olmaktadır.

O zaman bu kararın Türkiye değil, Amerika yararına alınmış bir karar olduğu söylendiğinde, istediği zaman Amerika'nın yardımına koşmadığımız takdirde, bizim ihtiyacımız olunca, Amerika'nın da bize yardım etmeyeceğine ilişkin yanıtın ne kadar yanlış olduğu bugün anlaşılmış olmalıdır. Somut bir örnek olarak anımsatmak gerekecek ki, 1964 Kıbrıs bunalımında Amerika'nın bilinen tavrı takındığı sırada, Kore'de madalya almış olan Türk askerleri madalyalarını teker teker geri vermişler, bununla ilgili haber ve resimler basınımızı haftalarca ön plânda işgâl etmişti.

19 Eylül 1950'de, Amerika, Türkiye ve Yunanistan'ı "NATO'nun Akdeniz savunmasıyla ilgili plânlama çalışmalarına çağırdı."[42] 2 Ekim'de Washington'daki Türkiye Büyükelçisi çağrıyı kabul etti. Türk Hükûmeti buna da memnun olmakla birlikte, bu çağrıyı tam üyeliğin reddi biçiminde yorumluyor, Kuzey Atlantik Antlaşmasında eksiksiz üye olma çabasından vazgeçmiyordu.

Türkiye'nin üyeliğine öteki NATO devletlerinden türlü nedenlerle itirazlar yükselmişti. Türkiye'nin coğrafî bakımdan Atlantik değil, bir Akdeniz ülkesi olduğunu söylüyorlardı. Türk toprakları her ne kadar Amerika açısından gerekli görünüyorsa da, Danimarka ya da Norveç gibi NATO devletleri Doğu Akdeniz ya da Ortadoğu'da bir çıkar çatışmasından ötürü savaşlara sürüklenmek istemiyorlardı. Hele Britanya, Türkiye'yi başlıca Ortadoğu'daki İngiliz çıkarlarının korunmasında kullanmak istiyor, Türkiye'nin NATO üyeliği gerçekleşecek olursa, Ortadoğu'da başka bir paktın kurulup yayılmasıyla daha az ilgileneceğinden endişe ediyordu.

Fakat görülüyor ki, biçimi ne olursa olsun, Türkiye mutlaka bir Batı ittifakına girecekti. Ocak 1951'de Amerikan Amirali Carney'nin Türkiye ve Yunanistan'ı ziyaretinde vè Şubat ayında da Ortadoğu Amerikan Diplomatları Konferansı'na katılışında düşünülen NATO üyeliğinin payı vardı. Gene Şubat ayında Amerikan Hava Kuvvetleri Bakanı ve Britanya Kara Kuvvetleri Komutanı Ortadoğu başkentlerini dolaştılar. Türkiye Amerika ile öylesine sıkı-fıkı bir ittifaka girmek istiyordu ki, bu sırada, Amerika'nın 19 Ekim 1939 İngiliz-Fransız-Türk ittifakına bile katılıp katılmayacağını araştırdı.

Amerika'nın Türkiye ve Ortadoğu ile ilgilendiği besbelliydi. Amerikan diplomasisi için bu noktada önemli olan Türkiye'ye daha fazla nüfuz etmenin şu sırada gerekli olup olmadığı; gerekliyse, bunun hangi yollarla gerçekleştirileceğiydi. Bazı Amerikalılara göre, Türkiye, artık, Batı sisteminde sayılabilirdi; bunun NATO gibi ek ittifaklarla bir kere daha doğrulanması gereksizdi. Önceden açıklanmış olan Truman Doktrini, Türkiye'yi sarmış olan heyetler ve Ekim 1950'de NATO Konseyinde alman kararlar Türkiye'yi yeteri kadar bağlamış sayılmalıydı.

Türkiye'yi Batı sistemine daha çok çekmenin gereğini duyan Amerikalılar ise, genel bir plânlama ile bunun uygulaması arasında bazı eksiklikler olabileceğini söylüyorlardı. Düşündükleri birinci yol Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'da doğrudan doğruya üyeliğiydi. İkinci olarak, Amerika Türkiye'yi bir Ortadoğu askerî sistemine sokmayı da düşünüyordu. Önceleri ya NATO ya da bir Ortadoğu paktında üyelik akla gelmiş, Türkiye'nin her ikisine de hazır oluşu karşısında sonunda ikisi de gerçekleşmişti.

Amerikan Senatosu'ndaki görüşmelere bakılırsa,[43] daha 1951 Baharında ABD Ortak Genel Kurmay Başkanları Türkiye ve Yunanistan'ı NATO'da tam üyeliğe almanın Amerika'nın stratejik çıkarlarının bir gereği olduğuna karar vermişlerdi. Türkiye Amerika'nın NATO kuvvetinin güney-doğu kanadını oluşturacaktı. 15 Mayıs 1951'de ABD Türkiye ve Yunanistan'ın NATO üyeliğini

İngiltere ve Fransa'ya resmen önerdi. O güne değin, Türkiye'yi kendi bazı çıkarlarının savunulmasında kullanabileceği bir araç olarak gören Britanya, Amerika'nın ağır basması karşısında, bu konunun görüşülmekte olduğunu bildirdi; İngiliz Dış İşleri Bakanlığı Müsteşarı Türkiye'nin NATO üyeliğine zaten önceden de itiraz etmemiş olduklarını söylüyordu.[44] İki hafta sonra da, İngiliz Dış İşleri Bakanı Morrison Avam Kamarasında "şimdiye dek asıl güçlüğün Kuzey Atlantik Antlaşmasına katılma isteği ile Ortadoğu'nun genel savunması ile ilgili durumun bağdaştırılması" olduğunu söylüyordu.[45] Morrison Türk Hükûmetinin NATO'ya girme isteğini desteklediğini açıklıyor, fakat onu bir Ortadoğu Paktına da katılmaya çağırıyordu.

Bu konuşmayı iki gün sonra yanıtlayan Türk Dış İşleri Bakanı Fuat Köprülü de, 20 Temmuz 1951'de Türkiye Büyük Millet Meclisinde NATO'ya kabul edilecek olan Türkiye adına bir Ortadoğu Paktında aktif rol almaya söz veriyordu. 21 Eylül 1951'de de Kanada Ottawa'da toplanan Kuzey Atlantik Antlaşması Konseyi Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya kabulünü tavsiye eden bir karar aldı.[46] Bu iki devletin katılmasını öngören protokol 17 Ekim 1951'de imzaya açık bırakıldı. 15 Ekim 1951 tarihli Amerikan **Time** dergisine bakılırsa, bu sırada Türkiye'deki Amerikan askerî heyetinde tam 1.250 kişi görevli bulunuyordu. Bu heyetin başkanı General Arnold Türkiye'de Amerikan çıkarlarına uygun askerî-stratejik önlemleri alırken, Marshall Plânının uygulayıcısı Dorr da ülkemizde ekonomik alanda söz sahibi oluyordu. 15 Ekim 1952'de Amerikan Senatosu Dış İlişkiler Komitesinde konuşan Amerikan Dış İşleri Bakanı Türkiye'nin NATO'ya katılmasının Batı kapitalizmi açısından yararlarını açıklamaktaydı.[47] 29 Ocakta Senato Türkiye ve Yunanistan'ın NATO üyeliğini itirazsız kabul etti. 18 Şubatta da Türk ve Yunan Meclisleri anlaşmayı onayladılar. 20-25 Şubat 1952 tarihlerinde NATO'nun Dokuzuncu Konsey toplantısı olduğunda Türk egemen sınıfları muratlarına ermişler, dört uçlu NATO yıldızı ve Amerikan kapitalizminin kanadı altında yerlerini

almışlardı. Amerika da Türkiye kanalıyla Sovyet sınırlarına değinecek kadar yakınlaşmış oluyordu.

1. Tekinalp, **Kemalizm**, İstanbul, 1936, s. 226. Türkiye'nin NATO'ya girişiyle ilgili olarak ayrıca bak: Behice Boran, **Türkiye ve Sosyalizm Sorunları**, İstanbul, Gün Yayınları, 1968, s. 281 ve d.
2. Hans J. Morgenthau, **Dilemmas of Politics** (Siyaset Çıkmazları), Chicago, The University of Chicago Press, 1958.
3. Charles A. Beard ve Mary R. Beard, **America in Midpassage** (Geçit Ortasında Amerika), New York, Macmillan, 1946, s. 381-382.
4. E. G.Herschlag, **Turkey: An Economy in Transition**, (Türkiye: Değişen Ekonomi) The Hague, Uitgeverij Can Keulen, 1958, s. 44.
5. Türk İnkilap Tarihi Enstitüsü, **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri**, C. II, 2. B., Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1959, s. 134-137.
6. **Ibid.**, s. 109. Ayrıca bak: Korkut Boratav, **Türkiye'de Devletçilik: 1923-1960**, Ankara, Siyasal Bilgiler Fakültesi, 1962.
7. **Ibid.**, C. I, s. 286.
8. Türk İnkilap Tarihi Enstitüsü, **Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, s. 549-560.
9. T.C. Türkiye Büyük Millet Meclisi, **Zabıt Cerideleri**, 2 Temmuz 1932.
10. **Ibid.**, 3 Temmuz 1932.
11. **Ibid.**, 3 Haziran 1933.
12. **Resmî Gazete**, 9 Kasım 1939, s. 4357; **Düstur**, Üçüncü Tertip, C. XXI, s. 15.
13. **Ayın Tarihi**, No. 153 (Ağustos 1946), s. 74; U.S., Department of State, **Bulletin**, C. XVI, No. 395 (26 Ocak 1947) s. 143 ve d.
14. **Resmî Gazete**, No. 6303 (10 Mayıs 1946); **Düstur**, 3. T., C. XXVII, s. 1067. 6 Aralık 1946 tarihli Ek Antlaşma: **Resmî Gazete**, No. 6533 (15 Şubat 1947); **Düstur**, 3. T., C. XXVIII, s. 908.
15. **Ayın Tarihi**, No. 149 (1-30 Nisan 1946), s. 52-53.
16. **Ibid.**, s. 58.
17. **Ibid.**, s. 61.
18. Denise Folliot, der., **Documents on International Affairs** (Uluslararası Sorunlarla İlgili Belgeler: 1953), London, Oxford University Press, 1956, s. 277-278; **The Times**, 20 Temmuz 1953; **Documentation Française**, No. 1899 (26 Juillet 1954), s. 25-26.

19. **Resmî Gazete**, 5 Eylül 1947; **Düstur**, 3 T., C. XXVIII, s. 1485.
20. **Cumhuriyet** ve **Ulus**, 9-10-11 Ekim 1947.
21. **Ulus** ve **Akşam**, 15 Haziran 1948.
22. **Resmî Gazete**, 13 Temmuz 1948; **Düstur**, 3. T., C. XXIX, s. 1278.
23. M. W. Thornburg, G. Spry ve G. Soule, **Turkey: An Economic Appraisal** (Türkiye: Bir Ekonomik Değerlendirme), New York, The Twentieth Century Fund, s. 212-217.
24. U. S., Economic Cooperation Administration, **European Recovery Program: Turkey, Country Study** (Avrupa Kalkınma Programı: Türkiye, Memleket Araştırması), Washington, U. S. Government Printing Office, s. 12-14.
25. **Idem.**
26. Lewis V. Thomas, **Turkey: Partner of the West** (Türkiye: Batı'nın Ortağı), New York, Turkish Information Office, 1948, s. 4.
27. **Ulus** ve **Akşam**, 23 ve 25 Ocak 1949.
28. Bilsay Kuruç, **İktisat Politikasının Resmî Belgeleri**, Ankara, Siyasal Bilgiler Fakültesi, 1963, s. 109.
29. **Ulus** ve **Akşam**, 2 Kasım 1949.
30. **Ulus**, 9 Mayıs 1950.
31. **Ibid.**, 8-10 Mayıs 1950.
32. **Zafer**, 6 Mayıs 1950.
33. **Ibid.**, 29 Mayıs 1950.
34. **Ibid.**, 2 Kasım 1950.
35. **The New York Times**, 1 Temmuz 1948.
36. Peyami Safa, **Ulus**, 26 Mart 1949.
37. **Die Neue Zeitung**, 21 Nisan 1949.
38. **The Times**, 10 Ağustos 1949.
39. **Ibid.**, 18 Ağustos 1949.
40. **Cumhuriyet**, 24 Mart 1950.
41. T. C. Temsilciler Meclisi, **Tutanak Dergisi**, C. III (18 Nisan 1961), s. 378-379. Ayrıca bak: Mümtaz Soysal, **Dış Politika ve Parlâmento**, Ankara, Siyasal Bilgiler Fakültesi, 1964, s. 196-205.
42. U. S. Department of State, **Bulletin**, C. XXIII (16 Ekim 1950), s. 632-633.
43. U.S. Congress, **Senate** (ABD Senato Tutanakları), 82nd Congress, 2nd Session, S. Exec. E.

44. Great Britain, **Hansard's Parliamentary Debates** (Commons), (Avam Kamarası Tutanakları) C. 489, sütun 217.
45. **Ibid.**, C. 490, sütun 1227-1228.
46. U. S. Department of State, **Bulletin**, 24 Eylül 1951, s. 487-488.
47. **U. S. Senate** (ABD Senato Tutanakları), 82nd Congress, 2nd Session, S. Exec, E.

VIII. NATO'nun Getirdikleri

NATO dar anlamda bir askerî bağlaşma değildir; kapitalist toplum düzenini sürdürmek ve savunmak amacını gütmektedir. Kapitalizmin ilkel madde kaynakları, pazarları ve yatırım alanları gittikçe daralmakta olduğundan, bu alanları "yardımlar", heyetler, "uzmanlar", üsler ve ittifaklarla korumak istemesi kaçınılmazdır. Bu yüzden, gelişmemiş ülkelerin kalkınmasına ve ulusal kurtuluş savaşlarına karşı duran Amerika'nın öncülüğü ve tekelindeki NATO sorunu temelde ekonomik ve siyasal bir sorundur. Türk egemen sınıfları ve onların hükûmetleri de, işte, bundan ötürü, Sovyetler Birliği'nin muhtemel bir askerî saldırısını önlemek için değil, toplum içinde ayrıcalıklı durumlarını yitirmemek ve iktidarlarını sürdürmek için NATO'ya girmiş ve Amerika ile ikili anlaşmalar TBMM onayından geçmeden yürürlüğe konmuş olmasına, yurdumuzda NATO dışı askerî üsler bulunmasına ve NATO'nun kendi anayurt savunmamıza uygun bir ittifak olmamasına karşın, NATO'da kalmakta ısrar edenler vardır. Onların "Avrupa" ya da "Batı uygarlığı"na bağlanma biçiminde savundukları

tutumlarıyla asıl kastettikleri Batı'nın kapitalist sömürme düzenidir. Türk egemen sınıfları kendi sınıfsal kaderlerini, dolayısıyla Türkiye'nin kaderini kapitalist dünyadan bir türlü koparmak istememekte, birtakım ayarlama formülleriyle NATO'nun varlığı ve ülkemizdeki denetimini sürdürmek istemektedirler. Amerikan tekel ve sömürü gerçeğini gizlemek için düşünülen "ayarlama formülleri" aslında, güvenliğimizi tehlikede tutmanın yeni bir yoludur.

A. NATO Kuvvetleri Sözleşmesi

Türkiye NATO'ya girdikten sonra Washington'da imzalanmış olan "Kuzey Atlantik Antlaşmasına Taraf Devletler Arasında Kuvvetlerinin Statüsüne Dair Sözleşmeyi de 10 Mart 1959 gün ve 6375 sayılı yasayla onaylamıştır.[1] Ne var ki, Türkiye'deki Amerikan kuvvetlerinin statüsünü saptayan tek belge bu değildir. Bu sözleşmenin uygulanmasıyla ilgili olup 30 Haziran 1954 gün ve 6427 sayılı kanunla onaylanan antlaşma[2] ve gene bu sözleşmenin iki maddesini değiştiren 16 Temmuz 1956 gün ve 6816 sayılı yasa[3]da vardır. Bu ikincisi bir uluslararası antlaşmanın onaylanmasıyla ilgili bir yasa olmayıp, bu antlaşmaya bir iç hukuk tasarrufuyla değişiklik getiren bir yasadır. Söz konusu değişiklik Türk egemenliğini Türk toprakları üstünde daha da kısıtlayan türdendir.

NATO Kuvvetleri Sözleşmesi, bizdeki uygulanışıyla, Türk topraklarında Amerikan makamlarına egemenliğimiz ve bağımsızlığımızla bağdaşmayan birtakım önemli ayrıcalıklar vermektedir. Sözleşme Amerika'nın yargı yetkisini kimler üzerinde kullanacağını ayrıntılarıyla saptamıştır. Bu kişiler Amerika'nın "kendi askerî kanunlarına bağlı" kimselerle "bir kuvvet ya da sivil unsur mensupları ile yakınları"dır. Sözleşmede "kuvvet" deyimiyle "kara, deniz ya da hava silâhlı kuvvetlerine mensup" er, astsubay ve subay gibi fiilen görevli askerler kastedilmektedir. "Siviller" de askerî kuvvetlerin çeşitli hizmetlerinde iş gören sivil kişilerdir. Askerî hizmetteki siviller için ayrı bir tanım yapılmasının nedeni Fransa gibi kimi NATO üyelerinde orduda görevli olan sivillerin askerî kanunlara

tâbi olmalarıydı.

Ne var ki Türkiye'deki uygulama Sözleşmenin "sivil unsur" sınıflamasını önemli bir biçimde aşmaktadır. TBM Meclisinin 30 Haziran 1954 gün ve 6427 sayılı yasayla onayladığı Sözleşmenin uygulanmasına ilişkin antlaşmanın ikinci maddesi sivil hizmetteki kişilerin içine Amerikan askerî örgütünün, Amerikan dairelerinin, askerî mağazaların ve askerî personelin dinlenmesine ayrılmış yerlerin memur ve müstahdemlerini, Kızılhaç ve Birleşik Hizmetler Örgütü (USO) personelini ve Amerika hesabına iş gören müteahhitlerin Türkiye'deki Amerikan askerî örgütüne atanmış teknik temsilcilerini de katmaktadır. Bütün bunlar Amerikan askerî yasalarına bağlı olacağı gibi, ilerde başka sınıf sivil kimseler de söz konusu olursa, Amerika bunların da bu maddeye sokulmalarını isteyecektir. Hükûmetimiz topraklarımızda bir işgâl kuvvetinden farklı olmayan Amerikalıların hizmetinde sivil unsurlara tanınan ayrıcalıkları genişletmiş olup daha da arttırma eğilimindedir.

Yargı yetkisine giren grupların üçüncü kategorisi "yakın" deyimiyle anlatılmıştır. Sözleşmeye göre, bu "yakın" deyiminden bir kuvvet ya da sivil unsur mensubunun eşi ya da nafakası onlara ait çocuklar kast olunmaktadır. Gene ne var ki, Türkiye ile Amerika arasında yapılan ve yukarıda sözü edilmiş olan Uygulama Antlaşmasıyla bu kategorinin sınırları da genişletilmiştir. Türk Hükûmetine göre, "yakın" bir Amerikalı asker ya da sivil görevlinin, nafakasını ödediği ve birlikte oturdukları herhangi bir hısmıdır.

Diplomasi temsilcileri dışında herkesin genel bir kurul olarak, kabul eden devletin yargı yetkisine bağlı bulunduğu doğruysa da, sözleşmede Türkiye'ye asker gönderen NATO devletinin, yani Amerika'nın mutlak yargı yetkisi olduğu durumlar vardır. Bunlar daha çok gönderen devletin güvenliğiyle ilgili suçlardır. Bundan başka, gönderen devletin yargı yetkisini rüçhaniyetle kullanma "hakkının" doğduğu durumlar da vardır. Bunlardan biri "resmî görevin yerine getirilmesi dolayısıyla bir fiil ya da ihmalden doğan suçlar"dır. Gene ne var ki, sözleşmeyi değiştiren 16 Temmuz 1956

gün ve 6816 sayılı yasa bu noktanın kapsamını da değiştirmiştir. Değişiklik "resmî görevin yerine getirilmesi dolayısıyla" ibaresinin yanına bir de "resmî görevin yerine getirilmesi *sırasında*" ibaresini eklemesidir. Bu ek Amerikan işgâl kuvvetlerine başka ülkelerde pek nasip olmadıkları büyük serbestlik tanımaktadır. Bu değişikliğe göre, bir Amerikalı görev "sırasında" kendinden alacağını istemeye gelen bir Türk'ü dövse, yaralasa ya da öldürse, bu fiiller "görevinin yerine getirilmesi dolayısıyla" sayılamayacaksa da, bu durumda bile Amerika'nın kaza yetkisi söz konusu olacaktır.

Burada bir iç hukuk tasarrufuyla, bir yasa kabulüyle uluslararası bir antlaşmanın hükmü değiştirilmiştir. Bu değişiklik Türkiye aleyhine olduğundan, bunun hukuksallığına ilişkin dışardan bir itiraz sesi yükselmemiştir. Eğer Türkiye haksız bir uluslararası antlaşmayı bu kez ters yönden değiştiren bir yasa kabul etmiş olsaydı, bu antlaşmada çıkarları olan emperyalist devletlerin tepkisi acaba nasıl olurdu? Türk yargıçları bugün bile Sözleşmenin aslını esas kabul edip sonraki değişikliği dikkate almasalar, zaten haksız ve egemenliğimizi kısıtlayan Sözleşmenin tüm olarak reddedileceği güne kadar geçici ya da daha az zararlı bir görev yapmış olurlar.

Yukarıda, yabancı personelin "resmî görevi" sözleri geçmektedir. Burada bir önemli nokta resmî görevin varlığını kimin saptayacağıdır. Amerika resmî görev kavramını genişletmek, suçun resmî görevle ilgisini saptama konusunda kesin ve son karar yetkisini kendi kullanmak istemektedir. Amerika suç ile görevin ilgisi yolunda karar hakkını kendi komutanına tanıma ayrıcalığını elde etmiştir. Herkes kabul eder ki, bu ayrıcalık Türkiye'nin tüm yargı yetkisini felce uğratacak niteliktedir. Türkiye Dış İşleri Bakanlığı 28 Temmuz 1956 tarih ve 4625 sayılı bir nota ile bu hususdaki yetkiyi Amerikan makamlarına devretmiştir. Bu devir bağımsızlığımızı kısıtlayıcı niteliktedir. Amerikan Elçiliğine Türk hariciyesinin yolladığı bu notada "Amerika Birleşik Devletleri'nin Askerî Kuvvetlerinin Türkiye'de mensup oldukları makamı işgâl eden en yüksek dereceli zatın imzasını taşıyan resmî bir belgede fiilen görev

dolayısıyla ya da görev sırasında işlendiği bildirildiği takdirde, bu hususun Türk adlî makamlarınca kabul olunacağı belirtiliyordu. Bunun için, "belge"nin suçun işlendiği Cumhuriyet Savcılığına verilmesi yeterliydi. Bu yazıya aynı gün verilen yanıtta, Amerikan Büyükelçiliği önerilen yöntemi kabul ettiklerini bildiriyor ve en yüksek rütbeli Amerikan askerî makamının Türkiye'de o sırada Amerikan Askerî Yardım Grubunun (JAMMAT) Başkanı ya da onun yokluğunda Başkan Yardımcısı olduğunu belirtiyordu. *Kuşkusuz, suçun nitelendirilmesinde yabancı bir devletin askerî komutanının kararını kesin saymak ve Türk mahkemelerini bu kararın gerçeğe uygunluğunu araştırma olanağından bile mahkûm etmek yargı özgürlüğümüze ve egemenlik hakkımıza ağır bir darbedir. Bu darbenin TBM Meclisinin onayından bile geçirilmeden, orada tartışma olanağı sağlanmadan, Türk kamu oyundan gizlenerek ve yalnız basit birer mektup değiş-tokuşu ile vurulması bağımsızlığımızın gizlice, sinsice ve haince kısıtlanışının başka bir örneğidir. TBM Meclisi Dış İşleri Bakanlığına, Hükûmete kendi adına bir antlaşma yapma ve yürürlüğe koyma yetkisi mi tanımıştır? Dış İşleri Bakanlığı bu hareketiyle yetkisini aşmamış mıdır? Ve bütün bunlar bağımsızlık, ulusal şeref ve çıkarlarımız açısından nelere patlamaktadır? Tüm Amerikan kuvvetleri ülkemizden temelli atılıncaya ve bütün bu sorunlar kökten çözülünceye kadar, Türk yargıcının, Dış İşleri Bakanlığının notası TBM Meclisi'nin onayından geçmediği ve usulüne uygun olarak ilân olunmadığı için, kendini bu mektuplarla bağlı saymaması doğru bir harekettir.* Türkiye'de Amerikalıların işledikleri suçun görevle en ufak bir bağlantısı bulunmadığının gün gibi ortada olduğu olaylarda yabancı komutanın görev belgesi verdiğine ilişkin örnekler burada sayılamayacak kadar çoktur. Yalnız birini anımsarsak, tümüne egemen düşünceyi göstermiş olabiliriz. 5 Kasım 1959'da Amerikalı Yarbay Morrison Ankara'da Çankaya'daki Amerikan Kulübünden, akşam çalışma saatleri dışında çıktıktan sonra 80 kilometreyle sürdüğü arabasıyla toplu halde yürüyen on-bir Türk erini çiğnediği halde, görevli olduğu belgesi ve iddiasıyla Türk adlî makamlarına verilmemiştir.

Belirtmeye gerek yok ki, *buradaki eleştiri yalnız NATO Kuvvetleri Sözleşmesinin uygulanmasıyla ilgili değildir. Evet, uygulama antlaşmaları, özel yasalar ve usûlünce onaylanmayan mektuplarla yabancılara verilen ayrıcalıklar daha da genişletilmiş ve Sözleşme sınırlarının bile dışına taşılmıştır. Fakat Sözleşmenin kendi ve onun asıl kaynağı olan NATO ulusal bağımsızlığımızı kısıtlamakta, onunla bağdaşmamaktadır. Her şeyi olduğu gibi, bunu da egemenlik ölçüsüne vurarak incelemek zorundayız.*

Kapitalizme sırtını dayamış olan emperyalizmin aracı olan NATO'ya girmekle egemenliğimizden büyük fedakârlıklar yaptığımız bir gerçektir. Asıl önemli olan yabancılara üsler vermiş olmamız, karargâhlar kurdurmamız, donanmalarını limanlarımızda barındırmamız, uçaklarına havalarımızı açmamız ve onların sularda tehlikeli seyirlerine ya da havada bizi ateşe atabilecek olan uçuşlarına izin vermiş olmamızdır. Türkiye'nin yargı yetkilerinin de kapitülâsyonlara rahmet okutur biçimde kısıtlanışı temeldeki bu ilişkilerimizin bu alandaki bir göstergesidir. Yoksa, Türkiye ham maddesiyle, insan gücüyle, doğasıyla, üsleriyle yabancı bir devletin iradesine bağlanmıştır.

B. İkili Anlaşmalar ve Üsler

Sözde NATO'nun Üçüncü Maddesine dayanılarak Amerika ile üçü 1950'den önce, 31'i 1950-1960, 20'si de 1960-1965 arası olmak üzere, 54 ikili antlaşma yapılmış ve bu devlete Osmanlı kapitülâsyonlarına benzeyen ayrıcalıklar tanınmıştır. NATO Antlaşmasının Üçüncü Maddesi gereğince yapılmış "uygulama" anlaşmaları oldukları gerekçesi ile TBMM'nin onayından geçirilmeyen bu anlaşmaların "ne kadar karışık olduğunu bilmediğine" dair Amerikan Büyükelçisinin 17 Mayıs 1957'deki sözleri, hafif de olsa, bir itiraf mahiyetindedir. Yalnızca "karışık" olmakla kalmayan bu anlaşmalar NATO'nun Üçüncü Maddesindeki yuvarlak hükümleri çok aşan ve bu genellemelerden hareketle asla ulaşılamayacak olan birtakım ayrıcalıklar ve haklar tanımaktadır. Yargılama, gümrükten bağışıklık ve radyo ile yayın gibi ayrıcalıklar vermekle Türk

yasalarına değişiklikler getiren bu antlaşmaların Anayasamızın 65. Maddesinin 4. Fıkrası gereğince TBMM'ne sunulup onayının alınması gerekirdi.

NATO ve ikili anlaşmalara dayanarak Türk topraklarında kurulan üslerin yabancı denetiminde olduğu ve buradaki silâh ve bomba yığımı ve uçuş eyleminden Türk Hükûmetinin haberdar olmadığı gerçeği 1958 Lübnan, 1960 U-2 casus uçağı olayı ve 1965'de Karadeniz'e düşen uçakla bir kez daha ortaya çıkmıştır. Türk Silâhlı Kuvvetlerine bağlı askerî birliklerin bu üslerdeki bölgesel güvenliği korumakla yetindiklerini ve üslerin iç alanlarında Amerikan egemenliğinin sürüp gitmekte olduğu son yıllarda Meclis kürsüsünden ve basın yoluyla kamu oyuna açıklanmıştır. İstimlâke lüzum kalmadan devlet topraklarından verilen alanlar bir yana, istimlâk edilmiş toprakların 35 milyon metre kare tuttuğu basında ve Meclis'te ileri sürülmüştür. İktidar ikili anlaşmalara yeni bir biçim vermeyi düşündüğünü söylemişse de, söz konusu antlaşmalara ne biçim verilirse verilsin, bilmek gerekir ki, asıl önemli olan işletilmesi, denetimi ve nükleer silâhları kullanma yetkisidir. Bu yetkileri Britanya ve Fransa'ya devretmeyen Amerika'nın bunları Türkiye'ye teslimi ham hayal sayılmalıdır.

Üsler bugünkü durumlarıyla, güvenliğimiz ve dünya barışı için zararlı birtakım tepkiler doğuracak niteliktedir. 23 Kasım 1963 tarihli ve A.F.M. 87-3 numaralı Amerikan Hava Kuvvetleri rehberine göre, Türkiye'de 101 Amerikan üs ve tesisi vardır. Bunlar Türk topraklarını duyarlı bölge yapmaktadırlar. Bu üslerin tahrip edilmek istenmesi mümkün olduğu gibi, buralardan Amerika hesabına girişilecek bir hareket Türkiye'yi hızla beklenmedik bir tehlikeye götürebilir. Türkiye'nin kendini ilgilendirmeyen sorunlar yüzünden üç dakika içinde savaşa sürüklenmemesi ulusal savunma politikamızın ana ilkesi olmalıdır. Bazı üslerin elektronik kuruluşlar olup, barış istihbaratıyla uğraştığı söyleniyorsa da, bunlar gereğinde başka amaçlar için de kullanılabilir. Kaldı ki, istihbarat üsleri de ülkemizi büyük güçlüklerle karşılaştıracak niteliktedir.

Türkiye'de Amerika'nın varlığı ve ona bağlı olan üsler Türkiye'nin bağımsız ve ulusal bir politika izlemesine meydan vermemektedir. Amerika kendi çıkarlarına aykırı olan bir gelişmeye bu üsleri kullanarak aktif olarak müdahale edebilecek, bu noktaları köprü-başı sayıp, buralara takviye birlikleri sokabilecek ve halen propaganda faaliyeti yaptığı bu üslerden gereğinde tampon devletler çıkarma tasarıları da uygulayabilecektir. Bir savaşta mutasavver düşman bu üsleri hemen tahrip etmek isteyecek, hattâ Türk limanları, karayolları ve demiryolları gibi kullanılabilecek araçları da yok edebilecektir. Öyleyse, bir savaşta, Türkiye'nin her iki tarafça da hızlı yakılıp yıkılması olasıdır. İki blok arasında dünyanın herhangi bir yerinde baş gösteren bir anlaşmazlık silâhlı çatışmaya yol açtığı takdirde, Türkiye'de yabancılar tarafından işletilen üslerin bulunması bizi de ilk hedef ülkeler arasına sokacaktır.

Bütün bunlara karşılık, NATO'nun bizi Sovyetler Birliği'nden gelecek bir saldırıya karşı otomatik olarak koruyacağı iddiasının da doğru olmadığı son zamanlarda çeşitli vesilelerle açıklanmıştır. NATO'nun ve bu örgütte tekeli olan Amerika'nın güttüğü amaç askerî bir savunmadan çok, kapitalist düzene bağlanmış olan ülkelerin bu düzenden sıyrılıp gitmelerini önlemek biçiminde belirmektedir. Zaten, hem NATO Antlaşmasının Beşinci Maddesi, hem de Antlaşma Amerikan Kongresince kabul edilirken yapılan resmî açıklama ve tartışmalar, tarafların yardım taahhüdüne girmekle birlikte, yardımın cinsi ve genişliğinin belirtilmediğini göstermektedir. Maddede sözü edilen "lüzumlu göreceği hareket" deyiminden anlaşılacağı gibi, taraflar birbirine, bu arada Amerika Türkiye'ye ilâç ya da iki hemşire göndermek, abluka ilân etmek gibi yöntemlerle de yetinebilecektir.

Antlaşmanın kendi böylesine muğlak olduğu gibi, NATO Amerika'dan bağımsız olarak karar verme yeteneğine de sahip değildir. NATO içinde kilit mevkiler Amerika'nın elindedir. Başkomutan Amerikalıdır; şube, komite ve servislerdeki her faaliyet alanında, Amerikalılar delege, temsilci ve uzman sıfatıyla bulunmaktadırlar; nükleer silâh-

ların gelişmiş tipleri üstünde Amerika'nın tekeli vardır.

NATO örgütünü tekeline almış olan Amerika kendi ulusal savunması için savaş doktrinleri geliştirmiş bulunmaktadır. Kendi gereksinimine göre değiştirmekte serbest davrandığı bu savaş doktrinleri Türkiye'nin savunmasına yarayan tipte doktrinler değildir. Amerikada NATO içinde nükleer silâhların en gelişmiş tiplerine sahip, en güçlü ve en zengin devlet olduğundan, NATO stratejisi de bir Amerikan stratejisi olmaktan ileriye gidememektedir. Amerika ise bu stratejiyi değişen koşullara ve kendi ihtiyaçlarına göre, müttefiklerinin ulusal çıkarlarını hesaba katmadan dilediği biçimde değiştirmektedir. 1945-1947 yılları "Soğuk Savaş"a hazırlık dönemi olup, 1947'de "Çevreleme Siyaseti" ilân edilmişti. Askerî bloklar ve üsler 1947-1952 döneminde kuruldu. Bu yıllarda kıt'alararası füzeler henüz geliştirilemediğinden, Amerika'nın Türkiye'de ve diğer deniz-aşırı bölgelerde edineceği üslerin nükleer savaş açısından önemi vardı. "Toptan Mukabele" kavramı da bu dönemde birinci plâna geçti. Amerikan nüfuz bölgesinde en ufak bir sınır ya da rejim değişikliği söz konusu olduğunda Amerika nükleer silâhlarla toptan mukabelede bulunacaktı. 1953-1956 yılları Doğu Avrupa'yı "Kurtarma Doktrini"nin ileri atıldığı ve Amerikan eski Dış İşleri Bakanı Dulles'ın da ifade ettiği gibi, "uçurum kenarı politikası"nın uygulandığı dönemdi.

1957 yılı ise Sovyetler'in feza ve nükleer alanlardaki başarıları karşısında "sınırlı" ya da "bölgesel" savaşa dönülmek zorunda kalındığını ve NATO müttefiklerinin savunmalarının kendilerine bırakıldığının açıkça söylenmeye başladığı yıldır. Bundan sonraki Amerikan stratejisi "Esnek Tepki" diye bilinmekte olup, 12 Aralık 1967 tarihli NATO toplantısı da bunu benimsemek zorunda kalmıştır. 1957'de Sovyetler'in füzelerini uzak mesafelere atabilmeleri ve daha sonra aya araç indirebilmeleri gönderme sistemi ve isabet ettirme mükemmelliğini kanıtladı. Amerika geçen yıllar zarfında nükleer silâhlarla kütle halinde mukabele etmenin, zafer kazanılsa bile, ne ağır sonuçlar doğuracağının farkına varmıştı.

Böylece, Amerika da 1957'den sonra uzun menzilli füzeleri geliştirdi ve "Toptan Mukabele" yerine "Elâstiki Mukabele" ve "Kademeli Savaş" stratejisini kabul etti. Bu yeni strateji bizi daha da yalnız bırakması bakımından önemliydi. Nükleer denge Amerika ile Sovyetler Birliği arasında yer-altında saklanan ve çabuk ateşlenir kıt'alararası füzelerle, nükleer füzeler taşıyan denizaltılar arasında kurulmuştur.

"Kademeli Savaş" stratejisine göre, ilk kademede saldırının yer aldığı ülkede klâsik silâhlarla savaş yapılacak, anlaşmazlık gene çözümlenmezse, toptan bir nükleer savaşa gidilecektir. Her kademe arasında da, herhalde ilgili küçük devletlerin sırtından görüşmeler ve pazarlıklar yapılacaktır. Savaşın bu çeşit kademelerinin yer alabileceği Türkiye gibi bölgeler deneme tahtası olacaktır. Küba bunalımı sırasında Amerika ile Sovyetler Birliği anlaşamamış olsaydı, Türkiye, kendini hiç ilgilendirmeyen bir neden yüzünden savaşın içinde bulacak, belki de nükleer bombalara hedef olacaktı.

Yurdumuzdaki Amerikan ve NATO üs ve kuruluşları bizi hâlâ kendi irademiz dışında, başka devletlerin çıkarlarına hizmet edecek bir savaşa atabilir. Milli Savunma Bakanı Ahmet Topaloğlu'nun 3 Şubat 1967'de Bakanlığı bütçesinin Senato'da görüşülmesi sırasında bir soruya verdiği yanıtta "Türkiye'deki...tesis ve üsler Türk Hükûmetinin arzu etmediği istikamette kullanılamaz, onu, arzu etmediği istikamette harbe sürükleyici bir yöne götüremez" demiş olmasına karşın, bu üslerden ötürü Türkiye'nin bir deneme tahtası ve pazarlık konusu olması mümkündür. Buna şu gerçeği de eklersek NATO'nun Türkiye'yi bir saldırıya karşı koruyacağı efsanesi bütünüyle çökmektedir: Amerika'nın ihtiyaçlarına göre ayarlanmış olan "Esnek Tepki" stratejisine uyarak, Avrupa ve Türkiye konvansiyonel silâhlarla kendi başına bırakılacaktır. Zaten, Fransa ile anlaşmazlık da bu konudan çıkmıştır. Fransız Hükûmeti, ülkenin savaş alanı olup olmayacağı ve nasıl savunulacağı konusunda kendi karar vermek istemektedir. Amerika, mütte-

fiklerinin bu türlü tepkisi karşısında nükleer silâhlarda bir ortaklık görüntüsü de yaratmaya çalışmıştır. Bazı devletlerin bağımsız nükleer güç kurma yoluna gitmelerini önlemek için düşünülen bu önlemler Amerika'nın nükleer tekelini ortadan kaldırmamaktadır. Örneğin, Aralık 1966'da kurulan yedi ülkelik Nükleer Plânlama Grubunda Türkiye'ye geçici üyelik verilmesi yurdumuzu bekleyen tehlikeleri ortadan kaldırmayan, Türkiye'ye esasta hiçbir ortaklık tanımayan bir husustur.

NATO Türk savunması açısından oluşturulmuş siyasal ve askerî bir örgüt değildir. Özellikle Amerikan güvenliğinin buyruğundadır. Türkiye'nin "savunulamaz" gerekçesiyle terk edilmesi, ya da Ortadoğu savunma çizgisinin Toroslar, giderek Kuzey Afrika'dan geçirilmesiyle Türk topraklarının kendi kaderiyle baş başa bırakılması mümkündür. Gelişmemiş bir ülke olan Türkiye ile endüstrileşmiş ve bütün yeryüzünde çıkarları bulunan Amerika'nın savaş doktrinleri, tabii, temelden apayrı olacaktır. Ulusal egemenliği ve toprak bütünlüğünü korumak için herhangi bir yönden gelecek olan saldırıya karşı koyması gereken Türkiye'nin stratejisi, taktiği, silâh ve araçları başka türlü olmak zorundadır. Bu yüzden, NATO'da kalıp "mahzurlarını gidermek" görüşü toplum yapımız ve bunun sonucu olarak savunma stratejimizdeki farklılıkları dikkate almayan bir aldatmacadır. Türk ulusal çıkarları NATO'dan çıkmayı gerektirir.

Bütün bunlara karşılık, "yardım alındığı" savı da yüzeyde kalan bir görüştür. Amerika'nın Türkiye'ye yardımı zayıf bir adamdan galonlarca kan emip sonra yardım diye birkaç damla kan vermeğe benzer. Batılı savaş endüstrileri için sürekli bir pazar olan Türk Silâhlı Kuvvetlerine verilen malzeme birinci sınıf olmadığı gibi, eğitime yetecek kadardır. Millî Savunma bütçesi hakkındaki Karma Komisyon raporunda ne "NATO standartlarına," ne de "kabul edilebilir asgarî standartlara" erişememiş olarak gösterilen silâhlı kuvvetlerimizi Batılı savaş üreticilerinin kâr alanı ve Batı'nın Sovyetler'in karşısına yeteri kadar tümen çıkarabilmeleri için bir araç kabul etmek ulusal bir politika değildir.

Böyle bir politikanın ulusal çıkarlarımızla uyuşmadığı tezi son

zamanlarda sık işitilen bir görüş olmaktadır. Hem güvenliğimiz, hem dünya barışı için NATO'dan çıkma kampanyası yer yer yürütülmekte, halk hükûmetin diplomatik faaliyetini daha yakından izlemekte, onu denetlemeye hazırlanmaktadır. 308 üniversite öğretim üyesi de yayınladıkları bir bildiride NATO konusunun tam bir serbestlikle tartışılması gerektiğine değinerek, "yurdumuzun atom ve hidrojen silâhları ile radyoaktif serpintilerin muhtemel bir hedefi olması tehlikesi karşısında bütün parlâmenterlerimizi ve halkımızı Türkiye'nin NATO ile ilişkilerini yeniden düşünmeye ve basınımızı bu konuyla daha fazla ilgilenmeye" çağırmıştı.

C. Kıbrıs

Türkiye'nin Kıbrıs sorununu da kendi yararına çözememiş olmasının başlıca nedeni, hükûmetin bu konuda karşı kuvvetten, yâni Amerika'dan medet ummasıdır. Dış İşleri Bakanının 20 Şubat 1968'de TBM Meclisi'ndeki Bütçe Konuşmasında "NATO'ya mesuliyetimiz... Kıbrıs sorununda ulusal çıkarlarımızı gözetecek siyaset gütmemize engel olmamıştır ve olamaz" demesine karşın, iktidar Kıbrıs sorununu Yunan askerî cuntasını destekleyen, Yunan burjuvazisi ile işbirliği halinde olan Amerika ile müzakere etmekle temelden bir çelişkiye düşmüştür. Boğaziçi ve Geçitkale olayları ile yenilenen Kıbrıs bunalımına Amerika ve İngiltere ile birlikte ya da NATO içinde çözüm aramak çıkar yol olarak belirmemektir. *Amerika "Enosis"e karşı cephe alamaz; Yunan kapitalizmi, İngiliz kapitalizminin, son tahlilde de Amerikan kapitalizminin nüfuzu altındadır. Adanın Yunanistan'a bağlanıp İngiliz üslerinin olduğu gibi kalması Batı siyasetinin temelidir.*

Kıbrıs dâvâmızın çözümü yalnızca bu adadaki soydaşlarımızın hak ve özgürlüklerine kavuşturulmalarına bağlı değildir. Şüphe yok ki, Türkiye'nin güvenliğiyle de çok yakından ilgili bir sorun var: Yabancıların Kıbrıs'ı Türkiye ve Ortadoğu'ya bir sıçrama tahtası haline getirememeleri sorunu. Bu iki nokta birbiriyle temelden ilgili olup, her ikisi de birlikte düşünülmelidir. Kıbrıs sorununun

İngilizlerin Süveyş'i tahliye etme zorunda kalışlarıyla birlikte çıkışına, adada Türk ve Rum cemaatlerinin yüzyıllarca birlikte yaşamış oldukları halde, birbirlerinin boğazlarına saldırmadıklarına ve soykırıma varan kan dökme olaylarının adada üs edinme çabalarıyla başladığına dikkat etmek gerekmektedir. Amerikan, Britanya ve Yunan hükûmetlerinin izlediği kışkırtıcı siyaset sonucu sivil Türk ve Rum cemaatleri birbirlerine kanlı bir şekilde yöneldikten başka, adada 4.622 kişilik B. M. Barışı Koruma Kuvveti dışında çok sayıda asker de savaşmaya hazır durumda beklemektedir. Türk ve Yunan birliklerinden başka, adada Akratori ve Dekelia üslerinde 20.000 İngiliz askeri de üslenmiştir. Amerikan Altıncı Filosu da Kıbrıs açıklarında zaman zaman manevra yapmaktadır. Bu kadar çok asker barış zamanında Kıbrıs için fazladır. Batılılar Ortadoğu'daki çıkarlarını savunacak, sahip çıktıkları Arap ve İran petrollerini koruyacak ve tutucu ya da gerici hükûmetlerin iktidarda kalmalarını kolaylaştıracak üsleri yitirmeme çabasındadırlar. Türkiye'deki üslerin tasfiyesi yolunda Türkiye'yi sarmakta olan akım karşısında Kıbrıs'ı sağcı bir cuntanın iktidarda oturduğu Yunanistan'a bağlayıp, orayı bir Amerikan üssü durumuna getirme çabaları da ayrıca bir önem kazanmıştır. *Kıbrıs'taki Türk kıyımından sonra sanki, yabancıların, "barışı korumak" için üsleriyle birlikte orada bulunmaları zorunluymuş gibi bir hava estirilmek istenmektedir. Bu bağlantılar gözden kaçırıldığı takdirde, Kıbrıs sorununu anlamak güçleşecek, Türkleri Boğazköy ve Geçitkale'de katletmenin ardında uzun erinli hesaplar bulunduğu ve Kıbrıs bunalımını emperyalist çıkarları korumak isteyenlerin körükledikleri gizlermiş olacaktır.*

Kıbrıs konusunda hem Türkiye'nin ve Kıbrıslı Türk cemaatinin hak ve çıkarlarına uygun, hem de uluslar ailesince kabul edilebilir en uygun tez, uluslararası garanti altında tarafsızlaştırılmış, üslerden ve silâhlardan arınmış, bağımsız ve federatif bir Kıbrıs olarak belirmektedir.

Kıbrıs'a Türkiye'nin tek başına yeniden egemen olması söz konusu değildir. Kıbrıs'ı üs olarak kullanan bir devlet ise, hem

Türkiye'yi, hem diğer Ortadoğu ülkelerini denetleyebilir. Buradan yapılacak müdahaleler doğrudan doğruya bizi hedef alabileceği gibi, dolaylı olaylar da çevremizi bir savaş alanı haline getirebilecektir. Bu yüzden, adada hiçbir yabancı devletin üslenmemesi ve Türkiye'yi askerî gücüyle deneti altına sokamaması ulusal bir görüş olarak belirmektedir.

Kıbrıs'taki üslerden daima kuşkulanan ve kendilerine yapılan askerî müdahalelerde Kıbrıs'ı emperyalistlerin bir sıçrama tahtası olarak gören Arap ulusları ve yabancı müdahalesi konusunda çok duyarlı olan Üçüncü Dünya devletlerinin de böyle bir çözüm yolunu benimseyecekleri düşünülmelidir. Batılı ülkelerin hakşinas çevreleri ve barışçı halklarının da bu yolu benimsemeleri gerekir. Doğu blokunun da bu tezi kabul etmesi beklenebileceği gibi, Batılı hükûmetlerin kendi de, savaşçı ve kışkırtıcı damgasını kamu oyunda tekrar tekrar yememek için, böyle bir çözüm yolunu kabule mecbur kalabilirler.

Kıbrıs'a en uygun çözüm yolunu uygulamanın ilk adımı, kendi sorunlarımızın Amerika ve Britanya gibi yabancı devletlerle çözümlenemeyeceğini anlamak olarak belirmektedir. Kıbrıs sorunu doğrudan doğruya ilgili olan tarafların, yani Türkiye, Yunanistan, Kıbrıslı Türk ve Rum temsilcilerinin katılacağı ve bunlara da gerçekten tarafsız bir Birleşmiş Milletler arabulucusunun ekleneceği bir konferansta ele alınabilir. Şüphesiz, Amerika'nın savunma bakanı adayı olarak adı geçmiş olan ve Vietnam'da tırmanma siyaseti yanlısı olduğu söylenen Cyrus Vance gibi birinin ne yansızlık, ne de arabuluculuk niteliklerine sahip olması söz konusudur.

Ç. Ortak Pazar

Türkiye'deki egemen sınıfların ülkeyi kapitalist dünyaya bağlayarak içte kendi ayrıcalıklı durumlarını korumak çabalarının son büyük örneği Ortak Pazar ile yapılan anlaşmadır. Türkiye'nin Avrupa kapitalizminin bütünleşmesi amacına yönelmiş bu anlaşmaya katılması

aslında siyasal bir tercihtir. Başbakan 6 Ocak 1967'de Türkiye ve Ortak Pazar Karma Parlâmento Komisyonuna gönderdiği iletisinde "iktisadî, siyasî ve kültürel en yakın bağlarla bağlı olduğumuz ve memleketimizin aslî bir parçası olarak kabul ettiğimiz Avrupa'nın, refah ve birleşmesi yolunda atılan bu adımı, Cumhuriyet hükûmetleri ilgi ve teşvikle karşılamış, bu hareketin içinde aktif ve yapıcı bir rol oynamayı da bir görev bilmiştir" demekteydi. Bu sözlerin altında yatan eğilim ise, Türkiye'yi bütünleşen kapitalist Avrupa'nın bir parçası haline getirmek, kapitalist düzeni güven altına almak, Türk egemen sınıflarının iktidarını desteklemek ve Türkiye'de bir düzen değişikliğini engellemektir. Bilmek gerekir ki, endüstrileşmemiş ve geri kalmış bir Türkiye'nin, emperyalist düzeye erişmiş kapitalist Avrupa devletleriyle bütünleşmesi söz konusu olamaz.

İlk hazırlık döneminde Türkiye'nin tütün, kuru üzüm, incir ve fındığa indirimli gümrük tarifesine tabi kotalar tanınmış ve bu kotalar daha sonra arttırılmışsa da, Ortak Pazar ülkelerine dış satımımızda önemli bir artış olmamıştır. Diğer kimi ihracat mallarına da tanınan sürüm kolaylıkları sembolik miktarları geçmemektedir. Öte yandan, Avrupa Yatırım Bankası yoluyla "proje" temeli üzerinden ve Türkiye bakımından zararlı açıdan krediler verilmektedir.

Ülkenin endüstrileşmesine karşı olan ithalâtçılar, yabancı sermaye ile işbirliği halinde olan bazı yerli endüstri erbabı ve turizmin gelişmesinde kendilerine yeni kâr olanakları gören "emlâkçı" burjuvazi Ortak Pazar'a katılmayı istemektedirler. 1830'larda Osmanlı İmparatorluğu zamanında da olduğu gibi, gümrük indirimleri sonunda herhalde ortadan kalkacak olan küçük ve orta yerli endüstri erbabı henüz tehlikenin farkında değillerdir. Türkiye Ortak Pazar'a tam üye olduğu takdirde, gümrük duvarları ortadan kalktıktan başka, sermaye ve nüfus dolaşımı da serbest olacak ve Türkiye, kapılarını Osmanlı İmparatorluğu zamanında bile görülmedik bir biçimde yabancı sömürü ve baskısına açacaktır.

Ortak Pazar'a ve Türkiye'nin buradaki üyeliğine karşı durmak da Türk ulusal politikasının gereklerinden olmalıdır.

D. Amerikan Kültür Emperyalizmi

Amerikan emperyalizmi yalnız askerî ya da siyasal ve ekonomik yanları ele alınarak incelenemez. Amerika her alanda bütün dünyada ve bu arada ülkemizde emperyalist bir siyaset gütmektedir. Birbirinden ayrı sanılan bu alanlar emperyalist siyasetin bütünü içinde ve bunun birer parçaları olarak değerlendirilmelidir. NATO gibi askerî ittifaklar, son tahlilde, siyasal, ekonomik, kültürel her türlü emperyalizmin bekçisi durumundadır.

Amerikan egemen çevreleri, örneğin, eğitim yoluyla emperyalizme önem vermektedirler. Amerika'nın, Türkiye'de dahil olmak üzere, yabancı ülkelerdeki eğitim siyasetinin hedefi genel emperyalist tutuma hizmet etmek olduğu gibi, sanki eğitimle ilgiliymiş görünen Amerikan kurumları da gene aynı siyasal hedefin araçlarıdır. Bir Amerikan dergisi *"eğitimin uluslararası hedeflerin ele geçirilmesinde ana araçlardan biri olarak kullanıldığını"*[4] aynen bu kelimelerle ve açıkça belirtiyor. Öte yandan, eğitimle ilgili Amerikan kurumlarının da kendilerini Amerikan emperyalizminin bir aracı saydıklarını söylemiştim. Buna örnek olarak, Türk basınında NATO'yu eleştiren yazılarıma tepki kabilinden Türkiye'deki Amerikan Kütüphaneleri Müdürünün bana hitaben ve bu yazıları "tasvip etmediğini" belirten mektubunu verebilirim.[5]

Amerika'nın emperyalist amaçlarla kurduğu ve kullandığı örgütler ana görevi eğitim olmayan, fakat hedeflerine ulaşmada eğitimi etkili bir araç sayan türdendir. Amerika'nın eğitim emperyalizminde güttüğü amaçlar özetle şu noktalarda toplanabilir: (a) Türkiye dahil, bütün gelişmemiş ülkelerde Amerikan dünya görüşünü benimsemiş, etkili bir "aydınlar" grubu yetiştirme; (b) bu ülkelerdeki eğitim kurumlarını ve bu organları Amerikan emperyalizmine yarar biçimde yetiştirme; (c) eğitim adı altında yapılan "yardımları" bu yardımı alan ülkede siyasal havayı Amerika

yararına tutmada kullanma; (ç) ve nihayet eğitim faaliyetlerini emperyalizmden kurtuluş mücadelelerini engelleyecek biçimde uygulamak, giderek bu faaliyetlerin görüntüsü altında gizli faaliyetlerde de bulunmak.

Eğitimin bu amaçlar, hele "gizli faaliyetler" uğruna nasıl kullanılabileceği, ilk bakışta, kabulü zor görülebilir. Fakat bu bağlantılar gözden kaçırıldığı takdirde, eğitim emperyalizmine de, genel olarak emperyalizme de tanı koymak kolay olmayacaktır.

Özetle, bir defa, Amerika'nın Türkiye gibi gelişmemiş ülkelerde yerli aydınla çok yakından ilgili olduğu bilinmelidir. Bu okumuşlar grubu sürekli ve sistemli bir ideolojik eğitime tâbi tutulmak istenmektedir. Amerikan parmağının sızdığı eğitim programları ve kurumlarının nesnellikten, bilimsellikten yoksun, kültürel propaganda araçları durumuna geldikleri açıktır. Amerikan diplomasi temsilcilikleri ya da ona bağlı türlü örgütler bursları o ülke okumuşunun ya da halkının belirli erekler uğruna bilgilendirilmeleri yönünde kullanmaktadırlar. Bundan başka, Amerikan Savunma Bakanlığı ve haber alma servisleri gelişmemiş ülkelere öğretmen, uzman ve danışman adı altında kişiler yollamaktadır. Nihayet, yer yer kendi ulaştırma ve haber alma kolaylıkları olan "Barış Gönüllüleri", hiç değilse, onların önemli bir bölümü de küçümsenmemelidir.

Amerika'nın dıştaki eğitim siyasetiyle askerî ve siyasî alanlardaki tutumunun kaynağı bir ve aynıdır. Bu devlet İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra "gelişmemiş ülkelere eğitim alanında yardım" diye bir şey ortaya attı. Önce, bu ülkelerde görev almış olan personeli yetiştirmeyi üstlendi. İlk başlarda, eğitilecekleri Ford ve Rockefeller Vakıfları gibi özel kuruluşlar ele alıyordu. Bunlar Amerika'nın en zengin ailelerinin kurdukları belirli amaçlı örgütlerdir. Daha sonra, bunlara öteki özel ve hükûmet kuruluşları da katıldı. Fulbright Vakfı, Joseph Kennedy Vakfı, Afrika-Amerika Enstitüsü ve Uluslararası Eğitim Enstitüsü bu alanda epey aktif rol aldılar. Amerikan I.C.A.[6] örgütü Asya, Afrika ve Lâtin Amerika'da

görevli yetiştirmeyle ilgili seri programlar düzenledi ve yayınladı. Bu programların bir bütünlük içinde yürütülmesi görevini de gene bir Amerikan kurumu olan I. I. E.[7] yüklendi. Bu kurum ile Amerikan Hükûmeti arasındaki ilişkiyi sağlayan P.C.G.P.E.'dir.[8] Adı son edilen kurumun deniz aşırı şubeleri kanalıyla Amerikan diplomasi temsilcilikleriyle yakın teması vardır.

Yukarıda sözü edilen I.I.E. öğrenci değiş-tokuşu için 1954'de özel bir Öğrenci Mübadele Siyaseti Komitesi diye bir grup kurmuştur. Enstitünün kimin yararına çalıştığını, eğitim politikasının kimlerin adına yürütüldüğünü anlamak için, Yönetim Kurulunun bileşimine bakmak yeterlidir. Örneğin Amerika'nın en zengin şirketlerinden biri olan J. P. Morgan şirketinden Joseph F. Lord, büyük ölçüde Amerikan etkisi altında olan Dünya Bankası Eski Direktörü Eugene R. Black, Export-Import Bankası Direktörü Harold Francis Linder, Ford ailesinden James Mount Nicely, Rockefeller'den Robert Stuart Mc Collum, Amerikan Haberler Servisi Eski Başkanı Edward R. Murrow ve Güney-Doğu Asya'da Amerika'nın emperyalist siyasetini uygulamış olan Henry Cabot Lodge üyelerdendi. Bu kişiler zamanla değişecek ama, eğitim siyasetini saptayan sınıf aynı kalacaktır.

Amerikan egemen sınıfı kendi ülkesine çağırdığı yabancı personelin eğitiminde şu noktalara, kuşkusuz, özel dikkat sarf etmektedir: (a) gelişmemiş ülkelerin ekonomik kalkınma ihtiyacının bir yana bırakılması ve (b) bu personelin o gelişmemiş ülkede Amerikan etkisini arttırmak için bir araç olarak kullanılmaya çalışılması. Genellikle, yabancıların eğitiminde ulusal endüstrinin kösteklenmesine yarayacak bir program uygulanmaktadır. Amerika'dan gelişmemiş ülkelere giden "eğitimciler" konusunda da aynı stratejik önbir alınmıştır. İlgilendikleri ya da yönettikleri programın genel yönü o gelişmemiş ülkelerin temel gereksinimini hasır-altı eden nitelikte olduktan başka, bu çerçeve içinde yollananların oranı bile fen ve teknik dallarında % 5'in altına inecek kadar düşüktür.

Kuşkusuz, eğitim alanında da Amerikan "yardım"ının belirli bir ideolojik çizgisi vardır. Yardımın yalnız Amerika'dan yana olan kurumlara yapılmasına dikkat edilir. Bu tutum yer yer dolu bir silâh gibi kullanılır. Bazı kurumların, diyelim üniversitelerin belirli fakülte, enstitü, araştırma merkezi, kürsü ve kişilerine paralar yağarken, ulusal ve yurtsever davranış içinde olanlar bu plânın dışında bırakılırlar. Amerikan kurumlarının bu "kardeş" kurumlara yardımındaki asıl amaç bu ülkelerin geleceğinde rolü olacak önderlerin yetişmelerine, daha doğrusu Amerika'ya koşullanmalarına ve Taylandlı, Kenyalı, Ekvatorlu ya da Türk de olsalar, bir Amerikalı gibi düşünmelerine katkıda bulunmaktır. Bunlar yönetimin üst kademelerine çıkarılacak ve Amerika onlar kanalıyla bu ülkeleri kendi tercihlerine göre yönetecektir. Yönetimin zaten üst kademesinde yer almış olanlar da bu plânın ayrılmaz hedefleridir. İşte, bu kişiler Amerikan yardımının büyük yararları olduğunu söyleyecek, bağımsızlığı yok eden bağlaşmalardan yana çıkacak, Barış Gönüllülerini savunacak, giderek Amerikan yanlısı kukla hükûmetleri kuracaklardır. Bu yüzden, Amerika gelişmemiş ülkelerden türlü yaftalar altında gelen öğretmen, öğrenci, sendikacı, yönetici, memur, yazar ve iş adamının eğitimine büyük önem vermektedir. Bunlar kendi ülkelerine dönünce önemli yerlere oturacak ya da oturtulacak kişilerdir. Bu yabancılar Amerikan sermayesinin sözünün geçtiği ülkelerden seçilir. Öğrencilerin çoğu ideolojik miğferli olduğu gibi, salt bilgi olsun diye verilenlerin bir kısmı da dönünce işe yaramayacak nitelikte olabilir. Botanik kitapları Afrika'da değil, Amerika'da yetiştirilen bitkileri inceler; tarih kitapları "atalarımız Anglo-Saxonlar"dan söz eder.

Dwight D. Eisenhower'in Amerikan Başkanlığı yaptığı sırada "Halktan Halka Programı" diye özel bir tasarıyı uygulamak için yeni bir örgüt kurulmuştu. Programın amacı Asya, Afrika ve Lâtin Amerika kıtalarına gelen yabancıların beynini yıkamaktı. Kurulan örgüt ilk şubesini Kansas Üniversitesinde açtı; sonra bir çok Amerikan koleji ve üniversitesine yayıldı. Programa uyarak kuru-

lan "erkek-kız ilişkileri", "konukseverlik", "tartışma", "atama", "iş bulma" ve "öğrenci elçiler" adı altında komiteler yabancıları Amerikan yaşayış biçimine yakınlaştırma, özel girişim sistemini sempatik gösterme ve Amerikan dış politikasını haklı çıkarma amaçlarını gütmektedir. Amerika bu üç anakaradaki "kalifiye personeli" eğitmek için, üniversitelerle iş birliği içinde, özel eğitim merkezleri kurmuştur. Bunlardan Honolulu'da Hawai Üniversitesindeki "Doğu-Batı Merkezi" Asyalılar ve Pasifikliler için örnek bir yerdir. Bu merkez yabancı kalifiye personeli turist rehberliği, okul sağlık memurluğu, hayvan bakıcılığı ve defter tutma gibi çok dar alanlarda eğitmektedir. Bunun yanı başında, Merkez gelişmemiş ülkelerden eğitimci, gazeteci ve siyasal örgüt ileri gelenlerini çağırıp seminerler ve konferanslar tertipliyor, "karşılıklı yararı" olduğu gerekçesiyle bazı konuları ele alanlara araştırma bursları veriyor. Merkezin ana hedefi Asya'da bilimsel düşüncenin gelişmesini denet altına almak ve bu anakaradaki bilim yuvalarını Amerikan etkisi altına sokmaktır. Bu Merkezde Asya ülkelerini dilleri, tarihleri, ekonomileri, coğrafyaları ve devlet yöntemleriyle ele alan programlar da vardır. Bunda Amerikan Savunma Bakanlığından burs almış olan Amerikalılar çalışır. Bundan başka yalnız Amerikalılara açık olan Deniz-Aşırı Harekât Programı da vardır. Bu program çerçevesinde diploma almış olanlar hükûmet hizmetinde ya da şirketlerde çalışmak üzere Asya ülkelerine yollanırlar.

Türkiye de Amerika'nın yaygın bir ideoloji kampanyasına uzun bir süreden beri hedef olmuştur. Bu kampanyanın amaçları Türk kuşaklarının eğitimini denetim altına almak, Türkiye'yi kapitalist dünyanın sömürgen kıskaçları içinde tutmaya yarayacak yerli "aydın"ları yetiştirmek ve güvendiklerini sorumlu yerlere oturtmak, emperyalizme karşı çıkanları da etkisiz duruma getirmektir. Bu amaçlar, aslında, emperyalizme karşı ulusal kurtuluş hareketlerine cephe almış, maskeli bir çökertme ve içten fethetme stratejisidir. Bu stratejinin kıta çapında uygulanışına örnek 1960'dan beri

Afrika için düşünülmüş Caldwell Plânıdır. Gerek Türkiye'de, gerek öteki gelişmemiş ülkelerdeki bu tasarılar emperyalizmin eğitim maskesi altında yürüttüğü siyasal sabotajlardır. Her yıl bakanlıklar, öteki devlet daireleri, okullar, giderek köylere uzman, danışman ve "Barış Gönüllüsü" gibi maskeli isimler altında yollananlar bu emperyalizm amacının uygulayıcılarıdır.

Amerikan Hükûmetinin de, özel Amerikan kurumlarının da kültür ve eğitim erekleri dış siyasa konularıyla çok yakından ilgilidir. Devletin kişiliğinde birleşmiş olan hükûmet ve özel girişim bu alanda uzun erimli tasarılar yapmışlardır. Düzenlenen seminerler ve konferanslar, değiştirilen ders programları, yayınlanan ders kitapları, desteklenen eğitim türleri, yayınlatılan dergiler, canlandırılan sendikalar, konuk edilen sendika patronları, eğitim personeli hep aynı amacın değişik uygulamalarıdır.

Türkiye ile ilgili olarak Amerikan eğitim emperyalizmi konusunda "Barış Gönüllüleri" denen gruba da değinmek zorunludur. **New York Herald Tribune**[9] adlı bir Amerikan gazetesi Amerikan düşüncelerinin doğru olduğuna inandırma gereğinden söz açarak bunun da Amerikan görevlileriyle olabileceğini belirtiyor. Gene bir Amerikan yayını olan **Saturday Review**[10] adlı dergi de "Barış Gönüllüleri Bu İşi Başarabilecek mi?" başlığı altındaki yazıda şunları belirtiyor: "İstediğimiz şey bir Müslümanın Mekke'ye yönelmesi gibi bir insanın Washington'a bakmasını sağlayacak ideal bulmaktır."

Gana'da yayınlanan bir gazetenin yargısına katılmamak mümkün değildir: "Barış Gönüllülerinin rolü Soğuk Savaş'ı hazırlayan malî çevrelerin amaçlarından ayrı olarak düşünülemez."[11] *Barış Gönüllüleri emperyalizmin ideolojisini yayan, Amerikan dünya görüşünün propagandasını yapan ve ulusal kurtuluş hareketlerine cephe alan, özel olarak yetiştirilmiş bir siyasal misyonerler grubudur.* Barış Gönüllüleri düşüncesini, ilk olarak, John F. Kennedy, başkanlık seçim kampanyasında 1959'da ortaya atmış, seçildikten sonra da Kongre'ye bu yolda öneride bulunmuştu. Eski Başkan Kennedy'nin

kayınbiraderi, iş adamı Robert Sargent Shriver kurulan örgütün yöneticiliğine getirildi.

Barış Gönüllüleri sözü edilen amaçlara hizmet edebilmek için özel bir eğitimden geçiyorlardı. Eğitim konularından biri halkın içinde propaganda yapmaktı. Yabancı ülkelere gönderilecek bu gençler hazırlık çalışmalarında, örneğin, Türk, Perulu ya da Hintli rolü oynuyorlar, bir Amerikan Dış İşleri Bakanlığı memuru da Barış Gönüllüsü rolünü oynuyordu. Bu karşılıklı oyunda genç Amerikalı Türk, Perulu ya da Hintlinin sorabileceği soruları soruyor, bakanlık görevlisi bunlara nasıl mâhir, aldatıcı yanıtlar verilebileceğini ona öğretiyordu. Bu eğitim dönemiyle ilgili olarak bir gazetede açıklamada bulunan bir Barış Gönüllüsü şöyle diyor: "Gerçeği saklamada o kadar mâhirdi ki, artık bu yalanlara tahammül edemedim."[12] Böyle bir hazırlıktan sonra çeşitli ülkelere dağılan Barış Gönüllülerinin bir ülkedeki sayısı o ülkenin Amerika için önemi ile orantılıdır. Örneğin, Amerika'nın büyük deniz ve hava üsleri bulunan ve bugünkü çatışma noktalarına çok yakın olan Filipinler'de Barış Gönüllülerinin sayısı 700'dür. Türkiye'dekilerin sayısı ise, bir ara, bine kadar çıkmıştı.

Amerikan emperyalizminin bir aracı olan "Barış Gönüllüleri"nin ereklerini yukarıda gösterilen biçimde tanımlarsak, bunlar aslında, "Savaş Gönüllüleri"dir. Bu grup ile Amerika'nın ulusal kurtuluş hareketlerini bastırmak için kurduğu Özel Kuvvetler örgütü arasında sıkı bağlar bulunduğu da gözümüzden kaçmamalıdır. Sözü edilen bu Özel Kuvvetler Hawai, Panama Kanalı, Okinawa ve Bavarya Alpleri gibi bölgelerde kurulmuş askerî birliklerdir. Barış Gönüllülerinin bu kuvvetlerle ilişkiyi sürdürmelerinin yanı başında, kendilerinin de stratejik bölgelerde kartografik çalışmalar yaptıkları bizim basınımızda da yayınlanmış olaylardandır.

Amerikan Barış Gönüllüleri Türkiye'ye 27 Ağustos 1962 tarihli ikili anlaşmayla gelmişlerdi. Bu anlaşma karşılıklı mektup değiş-tokuşu biçiminde olmuş ve mektupların imzasıyla yürürlüğe girmiş sayılmıştı. Anlaşmaya göre,[13] Barış Gönüllüleri Amerikan ve Türk

Hükûmetlerince atanan resmî ya da özel kurumların denetinde çalışacaklar, Türk Hükûmeti bunlarla ilgili bütün sorunlarda Amerikan Hükûmetine tam bilgi verecek, ona danışacak, alacakları maaşlar hiçbir vergiye bağlanmayacak ve Türkiye'ye getirecekleri özel eşyalarından hiçbir gümrük ya da herhangi bir vergi alınmayacaktı.

Bu ikili anlaşmanın hem kendi, hem uygulanış biçimi yürürlükteki yasalarımızla bağdaşmaz durumdadır. Barış Gönüllüleri'nin denetimini yalnız Türk Hükûmeti değil, onunla birlikte Amerikan Hükûmeti de yapmaktadır. Ayrıca, herhangi bir yabancının can ve mal güvenliğini sağlamakla yükümlü olan Türk Hükûmeti bunun çok daha ilerisine giderek Amerikan Hükûmetiyle işbirliği yapmayı, ona tam bilgi vermeyi yüklenmektedir. Böylece, Barış Gönüllülerine yabancı uyruklu herhangi birinden daha fazla ayrıcalık tanınmaktadır. Barış Gönüllüleri ile ilgili olarak çıkan türlü sorunlarda iki hükûmet temsilcisinin bir araya geldiğini düşünürsek, hangisinin ağır basacağını tahmin etmek güç değildir. Gene aynı yolla, özel pasaportlara sahip olan Barış Gönüllüleri adlî olaylara karıştıklarında, durum mahkemeye yansıyıncaya kadar yapılan işlemlerin kimin yararına olabileceği de tahmin edilebilir. Türkiye'de ve Amerika'da yabancıların çalışma özgürlüğü sınırlanmışsa da, Barış Gönüllülerinin çalışmalarına hiçbir sınır konmamıştır. Bunlar Türkiye'ye girip çıkarken hiçbir vergi ödeme yükümlüğü altında olmadıklarından özel bir muamele görmektedirler. Nihayet, bu ikili anlaşma, görüldüğü gibi, Türk yasalarına uymayan bir anlaşmadır ve bu yüzden, Anayasamızın 65'inci Maddesi gereğince T.B.M. Meclisi'nin kabul edeceği bir yasayla önceden uygun bulunması gerekir. Oysa, anlaşma bir mektup yazışmasıyla yürürlüğe girmiş, önceden Meclise bilgi verilmemiş, anlaşma koşulları tartışılmamıştır.

Böylesine yasa-dışı ayrıcalıklarla Türkiye'ye kabul edilen Amerikan Barış Gönüllülerinin Köy Enstitülerini hâlâ yasaklayan bir zihniyet tarafından ta köylerimize kadar sokulmaları çok anlam-

lıdır. Türk Hükûmeti bunların Türk toplumunun bütün yapısı hakkında bilgi sahibi olmasını, ülke ve halk hakkında ilk elden bilgi toplamasını ve halkın bir de bunlar kanalıyla Amerika'dan yana koşullanmasını istemekte, bundan kendi için de yararlar ummaktadır. Barış Gönüllüleri Amerikan emperyalizminin köylerimize kadar sızmış görevlileridir. Bunların Türk basınında yer yer eleştirilmeye başlanması üzerine Amerikan Büyükelçisi Türk Hükûmetinden bu yayınların durdurulmasını ve Barış Gönüllülerine diplomatik nitelikte pasaport verilmesini istemişti.

Okullarımızdan çocuk yuvalarına, köylerden gece kondu semtlerine kadar Türkiye'de Amerikan hayranlığını yayan; her gittikleri yerde çeşitli eylemlere yönetici, düzenleyici, danışman ve konuşmacı olarak katılan; gümrük deneti yokluğunda Anadolu'yu gezerken topladıkları tarihî eşyayı kaçıran; Türkiye'de öğretmenlik yasayla verilen bir görevken ve bunun için öğretmen okulları mezunu olmak gerekirken, beyin yıkama amacıyla sınıflarımızı dolduran; Türkiye Öğretmenler Sendikası üyelerinin halkçı ve devrimci tutumlarından ötürü görevlerinden alınıp, oraya buraya savrulmaları üzerine onların yerlerine atanan ve böylece bugünkü hükûmetin Türk öğretmeninden çok güvenir göründüğü; Türkiye'nin emekçi halkının eliyle endüstrileşmesi gereği apaçıkken, gittikleri yerde "Türkiye'nin gereksinimi tavukçuluktur, turizmdir" diye ters yönde telkinlerde bulunan Amerikan Barış Gönüllülerinin tümü ülkemizden çıkarılmalı, bunların maskeleri düşürülmeli ve Amerikan Hükûmetinin bu yönde yeni programlar tasarlayıp uygulamasına meydan verilmemelidir.

Amerika'nın yabancıları kendi yaşayış ve dünya görüşüne yaklaştırmada kullandığı bir yol da American Field Service (A.F.S.-Amerikan Alan Hizmeti)'dir. Elli ülkede, bu arada, Türkiye'de aktif olan bu servis her yıl seçilen yabancı lise öğrencilerini, daha bu yaşta bir yıllığına Amerika'ya taşımakta ve iyi hâlli Amerikan aileleriyle birlikte oturmalarını sağlamaktadır. Bu servisle yetişen ve daha önce yetenek ve çalışkanlıklarına bakılarak seçilen bu körpe gençlerden, ülkelerine dönünce, gazete yayınları, radyo

konuşmaları, siyasî partilerde aktif görev, okullarda öğretmenlik ve hükûmet hizmetinde çalışma gibi yollarla Amerikan dünya görüşünü savunmaları, saldırgan Amerikan politikasını haklı çıkarmaları, Amerikan emperyalizminin bir aracı olan NATO'yu bir barış örgütü gibi sunmada yardımcı olmaları ve böylece siyaset ve kültür alanlarında Amerikan çıkarlarına hizmet etmeleri beklenir. Her ne kadar Amerika'ya bu yolla gidenlerin çoğu farklı düşüncelerle dönüp Türkiye'nin gerçekleri karşısında hiç de Amerika'nın umut ettiği gibi davranmıyorlarsa da, bu program da kesinlikle kaldırılmalıdır.

Özetle, Amerikan kültür ve eğitim politikasının, dış görünüşü ne olursa olsun, bir emperyalizm uygulaması olduğu teşhis edilmeli ve bu konuda da gereği gibi davranılmalı, yani eğitim kurumlarımızın ve oradaki görevlilerin satın alınmaları engellenmeli, eğitim ve kültürümüzdeki yabancı baskıları kaldırılmalı, Amerika'nın Millî Eğitim Bakanlığımızdaki varlığı tüm yok edilmeli, bu devletin yayın hayatımıza türlü yollardan müdahaleleri önlenmeli, Türkiye'deki faaliyetleri ilân edilen görevlerini aşmakta olan Amerikan eğitim kurumları kapatılmalı, yurtsever ve devrimci T.Ö.S.'lü öğretmene tercih olunan "Barış Gönüllüleri" kapı dışarı edilmeli ve körpe gençlerimizi "Field Service" programıyla kandırma yolları tıkanmalıdır.

---

1. **Resmî Gazete**, 20 Mart 1959, s. 8663; **Düstur**, Üçüncü Tertip, C. 35, s. 1689. Bu konuda ayrıca bak: Edip Çelik, "NATO Kuvvetleri Sözleşmesine Göre Kaza Selâhiyetinin Kullanılması." **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, (1959), s. 55-93.
2. **Resmî Gazete**, 7 Temmuz 1954, s. 8784; **Düstur**, Üçüncü tertip, C. 35, s. 19801.
3. **Resmî Gazete**, 24 Temmuz 1954, s. 9363; **Düstur**, Üçüncü Tertip, C. 37, s. 2046.
4. **Higher Education** (Yüksek Eğitim), (Nisan 1960), s. 13.
5. Bu mektubun fotokopisi ve verilen yanıt için bak: Türkkaya Ataöv, "Türkiye Amerika'nın Tekelinde Olan NATO'dan Çıkacaktır," **Forum**, No. 335 (15 Mart 1968), s. 12-14; Ayrıca bak: Çetin Altan, "Amerikan

Kütüphaneleri Müdürünün Mektubu", **Akşam**, 23 Mart 1968. Mektubun yazılmasına yol açan makaleler: Türkkaya Ataöv, "Türkiye'nin Güvensizliği: Önce Yakın Tehlike," **Cumhuriyet**, 28 Eylül 1967;————, "Türkiye'nin Güvensizliği: Ortaklık Görüntüsü," **Cumhuriyet**, 29 Eylül 1967;————, "Kıbrıs'ın Ardındaki Gerçek," **Cumhuriyet**, 13 Aralık 1967;————, "NATO'da Kalmak Ya Da Kalmamak," **Cumhuriyet**; 16 Ocak 1968;————, "Barış Cephesine Doğru," **Milliyet**, 7 Şubat 1968;————, "Savaşın Emperyalist Yanı ve Türkiye," **Milliyet**, 16 Haziran 1967; sonraki yazılar: ————, "Altıncı Filo, Defol," **Forum**, No. 344 (1 Ağustos 1968), s. 12-14;————, "NATO, Amerika ve Türkiye: Amerika Genişlemek İstiyor," **Cumhuriyet**, 29 Temmuz 1968;————, "ABD'nin Savaş Doktrinleri," **Cumhuriyet**, 30 Temmuz 1968;————, "Sömürücü-Sömürülen Çelişmesi," **Cumhuriyet**, 27 Ağustos 1968;————, "Türk Sularında Amerikan Zırhlıları," **Cumhuriyet**, 13 Şubat 1969.

6. **International Cooperation Administration** (Uluslarası İşbirliği Yönetimi).
7. **Institute of International Education** (Uluslararsı Eğitim Enstitüsü).
8. **Permanent Committee for General and Professional Education** (Genel ve Profesyonel Eğitim Süreli Komitesi).
9. 5 Mart 1961.
10. 17 Haziran 1961.
11. **The Ghanaian Times**, 23 Temmuz 1963.
12. **The National Guardian**, 23 Mayıs 1963.
13. **Tutanak Dergisi**, No. 568 (2 Nisan 1965).

IX. Balkan Paktı, CENTO ve 1959 İkili Antlaşması

Türk Hükûmeti NATO'ya girdikten sonra Batı çıkarlarına hizmet edecek olan diğer bazı bağlaşmalarda da öncülük etmiştir. Bu konuda en önemli antlaşma sonra CENTO adını alan Bağdat Paktı'dır. Fakat Balkan Paktı bundan daha önce imzalanmış olduğundan kısaca bunun sözünü etmek de faydalı olabilir.

Ankara Hükûmeti Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya'yı bir araya getiren bir askerî ittifakın imzalanmasında da öncülük etmişti. Yugoslavya'nın da bir Batı ittifakına katılmasıyla, kapitalist Batı'nın ittifak sistemi hiç kesintisiz olarak Asya'ya uzanmış oluyordu. Yugoslavya NATO'ya çağrılmadı; Yugoslavya girmezdi de zaten. Fakat bu Balkan devletinin Batı desteğinde bir Balkan Paktına alınmasını asıl Washington, Londra ve Paris gibi başkentler istemekteydi.

Batılıların Yugoslavya'yı kendi askerî sistemlerine, dolaylı da olsa, almak istedikleri sıralarda, Yugoslavya'nın Doğu bloku içinde-

ki yeri de gittikçe zayıflıyordu. 28 Haziran 1948'de Kominform'dan çıkarılmıştı. Bu araştırmanın sınırları dışına taşan bu konunun ayrıntılarına girmeden kısaca belirtelim ki, bu sırada yollanan Sovyet mektubu Yugoslavya'yı, Partiyi arka plâna itmiş olmakla suçluyordu.[1]

Amerikan Hükûmeti "Titoizm"in Batı için yarattığı fırsatı değerlendirmekte gecikmedi. Bu devletin Yugoslavya ile ticareti artmaya başladı. Amerika 20 Ekim 1949'da Yugoslavya'nın Birleşmiş Milletler Güvenlik Kurulunda üyeliğini destekledi.[2] 24 Aralıkta bir Amerikan-Yugoslav hava antlaşması imzalandı. 1950'de Amerikan Kongresi 38 milyon dolarlık bir buğday yardımında bulundu. Hattâ, Başkan Truman Yugoslavya'nın "kendini savunma yeteneğinin Kuzey Atlantik bölgesinde barış ve güvenliğin korunmasına katkıda bulunacağını" söyleyecek kadar ileri gidebiliyordu.[3] Batı dünyası Yugoslavya'nın kapitalist dünyaya bağlanması yolunda umutlar besliyor, ilk adım olarak Türkiye ve Yunanistan ile ittifakı uygun buluyordu.

Bu koşullar altında, üç Balkan ülkesi birbirine yakınlaşmaya başladı. 5 Ocak 1950'de Türkiye ve Yugoslavya Ankara'da bir ticaret antlaşması imzaladı.[4] İstanbul Valisi ve Türk gazetecileri 7 Ağustos 1952'de Yugoslavya'ya gittiler. Bir Yugoslav askerî heyeti 24 Eylülde Ankara'ya geldi. Bir ay sonra, Belgrat, Zagreb ve Üsküp Halk Komiteleri Başkanları Türkiye'yi ziyaret ettiler. Türk askerî ve ekonomik heyetleri Yugoslavya'ya gittiler. Üç Balkan devletinin kurmay başkanlıkları temsilcileri 17-20 Şubat 1953'te Ankara'da ortak toplantılar yaptılar. Altı gün sonra Türkiye ile yeni ekonomi antlaşmaları imzalandı. 28 Şubat 1953'te Ankara'da yirmi-beş yıllık bir Dostluk ve İşbirliği Antlaşmasına varıldı.[5] Bu bir ittifak antlaşması değildi; üç hükûmet görüş alış-verişinde bulunacak, dış işleri bakanları en az yılda bir kez toplanacak, türlü alanlarda işbirliği olacaktı. Yugoslavya'da Bled'de 9 Ağustos 1954'te imzalanan Balkan Paktı'na[6] göre ise, taraflar, herhangi birine saldırı olduğunda, silâhlı kuvvet kullanmakta dahil olmak üzere, gerekli gördükleri önlem-

leri alacaklardı. Balkan Paktı da NATO gibi belirsiz bir bağlaşmadır. Asıl önemi siyasî oluşudur. Bir Amerikan kaynağına göre de, *"Amerikan dış politikasının bir başarısıdır."*[7]

Balkan Paktının imzalanmasından bir hafta sonra Yunanistan Kıbrıs sorununu Birleşmiş Milletler'e getirerek Paktı zaten işlemez duruma sokmuştur.[8] Balkan Paktı bugün hukuken yürürlükte ise de, hiç değilse askerî yönden var sayılmaz

Daha önemli olan, Türkiye'nin Batı emperyalizmi adına Ortadoğu'daki Arap ülkeleriyle yapmaya çalıştığı ittifaktır. Türkiye, uzun bir süre, Batı'nın Ortadoğu'daki aracı ve uygulayıcısı olarak zarar görmüştür. Ortadoğu Kumandanlığı ya da Bağdat Paktı gibi talihsiz girişimlerle bu bölge halklarının sempatisini yitirdiği gibi, yıllardır bu toprakları, insanı, petrolü ve pamuğuyla sömürmüş olan devletlerin egemenliklerini başka biçimlerde sürdürmelerine de yardımcı oldu. Batılı devletler için Ortadoğu hem stratejik açıdan önemliydi, hem de bu bölgenin petrol başta olmak üzere, birçok ham madde zenginlikleri vardı. Örneğin, küçük Kuveyt Şeyhliği'nde dünyanın bilinen petrol yataklarının beşte-biri bulunmaktaydı. Stratejik önemine gelince, General D. Eisenhower, *"Dünyada Ortadoğu'dan daha çok stratejik önemi olan bölge yoktur"* demişti.[9]

Bu görüşler dünya egemenliğini hedef alan Amerikan jeopolitik kuramlarına uygundur. *Amerikan jeopolitikçilerine göre, dünya egemenliği, "kenar kuşak bölgesi" (Rimland) dedikleri toprak parçalarına egemen olma yolundan geçer. Bu kuramın babası Amerikan jeopolitikçisi Nicholas Spykman'dır.(1893-1943).*[10] *Yale Üniversitesinde Uluslararası İlişkiler Profesörlüğü yapmış olan bu kişinin dünya egemenliği formülü şudur: Kenar kuşak bölgelerine egemen olan devlet Avrupa ve Asya'ya egemen olur. Avrasya'ya egemen olan da bütün dünyaya egemen olur." Kenar kuşak dediği bölgede Türkiye, Irak, İran, Pakistan, Afganistan, Hindistan ve Kore kuşağı vardır. NATO, CENTO ve SEATO ittifaklar zinciri hatırlanırsa, Amerika'nın bu dünya egemenlik teorisini uygulamakta olduğu anlaşılır.*

Başkan Truman Amerika'nın Ortadoğu ile olan özel ilgisini 6 Nisan 1946'da açıklamış, burada "*büyük ekonomik ve stratejik çıkarları*" olduğunu söylemişti.[11] Bu ilgi Truman Doktrinin ilânı, Sovyetler'in İran'ı terk etmesinden sonra oraya Amerikalıların girmesi, Filistin'de İsrail'in kuruluşu, petrolde Amerikan parmağının sürüp gitmesi ve Ortadoğu'da yer yer geri rejimlerin dış destekle ayakta kalışlarıyla belli olmaktaydı.

Arap ulusları başta olmak üzere, Ortadoğu halkları ise yakın tarihte Batı kapitalizminin sillesini yemiş, sömürüsünün ıstırabını çekmişlerdir. Bu toprakları 1916'da Sykes-Picot Antlaşmalarıyla bölen, 1918'de Clemenceau-Lloyd George antlaşmasıyla parçalanma rötuşlarını tamamlayan, İbn-i Suud ve Emir Hüseyin gibi Arap önderlerini ayrı ayrı yapılan çelişik vaatlerle birbirine düşüren, Balfour Bildirisi ve Biltmore Programıyla "İsrail" biçiminde bir Batı üssü kurmaya çalışan, King Crane Heyetinin manda önerileriyle pusular kuran, 1920'de San Remo'da ve 1921'de Kahire Konferanslarında Arap uluslarını aldatan ve bunlarla eşit olmayan sömürge antlaşmaları yapan, üsler edinen, haklı milliyetçi başkaldırmaları ezen ve buraların bütün zenginliklerine sahip çıkan kapitalist Batı dünyasıydı.

İşte, Arap ulusları Batı sömürüsü ve nüfuzunun geri kalan artıklarını temizlemeye hazırlandıkları bir sırada, Türkiye sömürücü geleneği apaçık ve adları Ortadoğu uluslarınca kötüye çıkmış olan Batı devletleriyle birleşerek, bu bölge halklarının içinde yaşadıkları ortama hiç uymayan ve çıkarlarına ters düşen antlaşmalar önerdi. Kapitalist devletlerin bu savaş sonrası diplomatik saldırısının ana destekçisi Amerika idi. Önemli bir Amerikan kaynağı Türkiye'nin Ortadoğu'da "ideal" bir araç olduğunu açıkça yazıyor.[12] Gene aynı kaynağın itirafına göre, *Türkiye bu bölgede "Birleşik Devletler stratejisinin gelişmesine aktif olarak katılıyor ve Yakındoğu sahnesinde Amerika'nın yüzünü güldüren tek devlet" oluyordu.*

İşte, Amerikan stratejisinin Ortadoğu'daki gönüllü öncüsü, onun ileri karakolu 1951 yılında öteki Ortadoğu ülkelerince geri çevrilen

şaşılası önerilerde bulunacak kadar ileri gitmişti. 13 Ekim 1951'de Amerikan, Britanya, Fransız ve Türk Hükûmetleri benzer notalarla sekiz Ortadoğu devletine bir Ortadoğu Komutanlığı önerdiler. Öneri sahiplerinin ikisi, yani Britanya ve Fransa, sömürgeci ve eski mandacı devletlerdi. Bu bölgede her ikisinin de ipliği pazara çıkmıştı. Amerika ise, emperyalist bir devlet olarak iyi bilinmemekle birlikte, onun çıkarları da gün gibi açıktı. Bir de bunlara, Osmanlı geçmişinin anıları kafalardan bütünüyle silinmediği bir sırada, Türkiyede katılıyordu. Öneriye göre, Ortadoğu için bir "Yüksek Müttefik Komutan" olacak, onun emrine askerî kuvvetler verilecek ve ortak savaş plânları hazırlanacaktı. Bu öneri oldukça soğuk karşılandı. Mısır önerinin "Mısır'ın işgâlinin yalnız Britanya değil, öteki devletler kanalıyla da sürmesi" demek olduğunu açıklıyordu.[13]

Amerika'nın bu tasarısı yüzüstü kalınca, bu kez, kendi ile işbirliği yapmaya hazır Ortadoğu hükûmetlerini yeni bir ittifakta birleştirme yolunu tuttu. O zamanki Amerikan Dış İşleri Bakanı bu ülkelere "Kuzey Kuşak" (*The Northern Tier*) diyordu. Türkiye önce Pakistan'ı Batı sistemine bağlamaya çalıştı. 26 Temmuz 1951'de bir dostluk,[14] 29 Haziran 1953'te de bir kültür[15] antlaşması imzalanmıştı. 2 Nisan 1954'te de silâh yapımındaki ihtiyaçların ortak olarak saptanmasına ve iki devleti de ilgilendiren uluslararası sorunlarda karşılıklı olarak danışmaya karar verildi.[16] O zamanki Türkiye Başbakanı Adnan Menderes Suriye, Irak ve Lübnan'ı hemen ziyaret etti. 1958 İhtilâlinde hepsi öldürülen Irak Hükûmeti temsilcileri dışında, Arap tepkisi soğuktu. *Emperyalizme karşı savaş vermiş olan Atatürk Türkiye'sinin yeni başbakanının bu eski yarı sömürge halklarını modern sömürü oyunlarına karşı uyaracağına, onları tekrar kapitalizmin ve emperyalizmin boyunduruğuna sokmak anlamına gelen girişimlerde öncü rolünü oynaması beklenmesi gereken tepkiyi doğurmuştu.* Bir Batı ittifakına katılabileceğini 12 Haziran 1955'te yalnız Irak açıklayabildi. Pakta bir "Arap" damgası vurup ardındaki Amerikan ve Britanya parmaklarını gizleyebilmek için imza 24 Şubat 1955'te Bağdat'ta yer almıştı.[17] Bu Paktın, 1959 İkili Antlaşmalarla destek-

lenmiş biçimiyle, içinde yabancı müdahalesi çekirdeği taşıdığına dikkat etmek gerekir.

1958 olaylarında öldürülen Irak Kralı Faysal, Prens Abdülillâh ve Başbakan Nuri es Sa'id Bağdat Paktının imzasından sonra Türkiye'ye ziyaretlerini sıklaştırdılar. *Bu pakta Britanya'nın da katılmasıyla ittifakın niyetleri daha belirgin olmaya başladı. Britanya Irak'ta manda rejimi sürüp giderken daha 1930'da yaptığı bir antlaşmayla bu topraklarda birtakım askerî ayrıcalıklar sağlamıştı. Arap milliyetçiliği bu ayrıcalıkların kaldırılması yönünde baskı yapmaktaydı. Britanya Bağdat Paktına katılmakla bunları hem bırakmış görünecek, hem de paktın askerî örgütlenmesi yoluyla onlara gene sahip çıkacaktı.* Britanya'dan sonra Pakistan (17 Eylül 1955) ve İran (23 Ekim 1955) Bağdat Paktına katıldılar. Başkan Eisenhower bu devletlerin ilk toplantısını "*büyük kazanç*" olarak niteliyordu.[18] Amerika bu pakttaki nüfuzunu biraz olsun gizleyebilmek için paktın resmen üyesi olmadı, fakat ekonomi, askerlik ve "yer altı faaliyetleriyle mücadele" komitelerinde üye olduğu gibi, bütün toplantılarda en aktif devletti.

Bağdat Paktı üyeleri Amerika ile 5 Mart 1959 tarihli ünlü ikili antlaşmalarla[19] Bağdat Paktı kapsamının da çok ötesinde birtakım taahhütlere girişmişlerdir. Bunun hazırlayıcı nedeni 14 Temmuz 1958'de patlayan Irak İhtilâlidir. Bu ihtilâl hanedanı devirmiş, emperyalistlerin açıktan açığa maşası olan saray çevresini iktidardan uzaklaştırmıştır. Batı gafil avlanmış, Irak'taki adamlarını kurtarma ve siyasetini gene onlar kanalıyla sürdürebilme olanaklarını bulamamıştır. 5 Mart 1957'de "Eisenhower Doktrini" diye muğlak bir açıklama yapılmış, Bağdat Paktı üyeleri bunu da desteklediklerini türlü vesilelerle ilân etmişlerdi. Eisenhower Doktrinine göre, Ortadoğu'da herhangi bir ulus ya da uluslar topluluğu "komünizm saldırısına uğrayacak olur" ve Amerika'dan yardım isterse, Başkan bu yardımı yapacaktı. İşte, 1959 İkili Antlaşmaları bu doktrine atıf yapmış, antlaşmanın kendi ayrıca Amerikan Kongresi'nin onayına sunulmamıştır. Bu antlaşmaya göre, Amerika'nın "silâhlı kuvvetlerin kullanılması da dahil olmak üzere," bugün Türkiye, Pakistan

ve İran'a müdahalesi mümkündür. Bunun için ilgili hükûmetin kendini "komünizm saldırısı" karşısında bulduğunu söylemesi ve Amerika'nın da o günkü koşullar altında müdahaleye istekli olması gerekmektedir. Yabancılarla ittifak yapmış olan egemen sınıfların daha demokratik bir muhalefetin baskısıyla iktidardan düşmeye yüz tutunca "komünizm saldırısı" bahanesini öne sürüp Amerika'nın silâhlı müdahalesini isteyebileceği akla gelmektedir.

Önce, İkili İşbirliği Antlaşması eski 1924 Anayasasının 26. Maddesinin açık hükmüne aykırı olarak imzalandığı andan itibaren yürürlüğe girmiştir. Burada usul açısından da Anayasaya aykırılık vardır. Anayasanın bu maddesi antlaşma yapmayı T. B. M. Meclisine bırakmıştır. Ancak, uygulamada Meclis antlaşmaları kendi yapmıyor, bir yasayla onaylıyordu. Antlaşmaları onaylama, yani onların yürürlüğe girmesi, yapılmış sayılmaları Meclis'in yetkisiydi. Bu konuda çeşitli Devletler Hukuku kaynaklarını kanıt göstermek bile gereksizdir. Yalnız bir eski, bir iki de yeni Türk Devletler Hukuku kaynağına atıfla yetinilebilir. İstanbul Üniversitesi eski rektörlerinden Devletler Hukuku Ordinaryüs Profesörü Dr. Cemil Bilsel şöyle diyor: "Herhalde, imza ile beraber yürürlüğe girecek bir antlaşmanın imzalanabilmesi mutlaka daha önceden Meclis'in bunu yapmaya izin vermesine bağlıdır."[20] Uluslararası hukukla ilgili kitabında antlaşmalar konusuna büyük önem vermiş olan Prof. Dr. Edip F. Çelik bu noktaya şöyle değinmektedir: "[26. Maddede] 'onaylama (tasdik)' terimi kullanılmamıştır. Kullanılan, 'akit' kelimesi antlaşmanın bütün hazırlanış safhalarını kapsar... Oysa... uygulamada, 26. Maddedeki 'akit' kelimesi sadece 'onaylama' anlamında yorumlanmıştır... Ancak her çeşit antlaşmanın yasama organı tarafından onaylanması zorunluluğunu koyan bu madde, bazı çeşit antlaşmalar bakımından ihmal edilmiş...tir. Hattâ... devletin bağımsızlığı konusunu ilgilendiren antlaşmalar yasama organının onayına sunulmadan yapılmış ve yürürlüğe konulmuştur."[21] Devletler Hukuku Profesörü Seha L. Meray da, -bu antlaşmanın Anayasanın ilgili maddesine aykırılığı konusuna dokun-

madan- 26. Maddenin genel olarak sözünü ederken antlaşmanın Meclis onayından sonra yürürlüğe girebileceğini belirtmektedir.[22]

İkili Antlaşma Amerika'nın son zamanlarda geliştirip yararlandığı birtakım yeni kavramlar da getirmektedir. Antlaşma hem "doğrudan doğruya", hem de "dolaylı" saldırı sözünü etmektedir. Bunlardan ne kastedildiği Meclis'te sorulduğu zaman, Amerika'nın gözle görülür bir saldırı olmadığı zaman da "dolaylı bir saldırı seziyoruz" bahanesiyle silâhlı kuvvetleriyle müdahale edebileceği ve bu müdahalenin "yıkıcı faaliyetler" biçiminde tanımlanan bir çok gelişme ve oluşumlara karşı da harekete geçirebileceği hükûmet yetkililerince ifade edilmiş,[23] fakat "mahremdir, açıklanamaz" sözleri ile birçok Meclis sorusu yanıtsız bırakılmıştır. Ayrıca, belli süreler için Meclis'e getirilmeleri gereken Antlaşmaların bu Anayasa hükmüne uydurulmamalarıyla yetki yasaları da ihlâl edilmiş olmaktadır.

Daha önemlisi, 1958 Lübnan olaylarında görüldüğü gibi, Devlet Başkam Camille Chamoun, karşısındaki muhalefeti kendi gücüyle bertaraf edemeyeceğini anlayınca, bunu "komünizm sızması" biçiminde aktarmış ve "dolaylı saldırı" olduğunu iddia ederek Amerika'nın askerî müdahalesine yol açmıştı. Oysa, Birleşmiş Milletler Gözlemciler Heyetinin raporları böyle bir sızmanın olmadığını göstermiştir.[24] O zamanki Türk Hükûmetinin bu olaylarda, Birleşmiş Milletler raporu ortadayken, komünizm sızması görerek Chamoun'un yabancıları çağırmasını haklı gösterme çabası, üstünde ciddî düşünülmesi gereken önemli bir noktayı ortaya çıkarmaktadır. Demek ki, iktidarlar meşru ve haklı olaylar ve düşünceleri de "dolaylı saldırı" ilân edip yabancı silâhlı kuvvetleri topraklarımıza çekebileceklerdir. *Acaba, bir gün, Türk halkının tam bağımsızlık ve gerçekten demokratik toplum kurma özlem ve çabaları "dolaylı saldırı" sayılacak mıdır?* Yukarda sözü edilmiş olan Eisenhower Doktrini'nde bile, Amerikan silâhlı kuvvetlerinin kullanılması durumu ancak açık bir silâhlı saldırıyla sınırlı görülüyordu. Oysa, aynı doktrine atıf yapan bu ikili antlaşma bir de "dolaylı"

saldırı kavramını öne sürmüş ve Türk Hükûmeti yetkilileri de zaman zaman antlaşma maddelerini yorumlama çabası içinde Lübnan müdahalesini örnek vermişlerdi.[25] Birleşmiş Milletler belgeleri, temelde, Amerikan müdahalesinin nedenini haksız çıkardığı gibi, 1959 İkili Antlaşmalarının imzası, onaylanmamış oluşu ve ona bağlı yorumlar kuşkuları üstünde toplamakta ve son derece ciddî tereddüdün sürüp gitmesine meydan vermektedir. *Bütün öteki ikili antlaşmalar gibi, bu antlaşmanın da feshi, tam bağımsızlık hakkımızın doğal sonucu olacaktır.* Hiçbir NATO ülkesi bile buna benzer bir antlaşma ile bağlı değildir. Öteki NATO üyeleri Amerika'ya kaypak bir deyimden faydalanarak askerî müdahale hakkı tanımamıştır. Amerika ile ortak savaş tertipleri içinde olan hiçbir Avrupa ülkesi "dolaylı saldırı" gibi yaftalar altında yabancı bir devlete kendi iç işlerine asker kullanarak karışma hakkı vermemiştir. Türk halkı da, egemen sınıflar iktidarının baş edemeyeceği bir muhalefeti, "dolaylı saldırı" gösterip topraklarımıza başka Amerikan askerleri de çağırarak onların silâhlı müdahalelerine izin vermemelidir, vermeyecektir. Antlaşmalarda karşılıklılık kuralı geçerli olduğuna göre, gene bu antlaşmaya dayanarak Türk askerinin Amerika'da zencilerin öldürülmeleri olaylarında müdahalesi normal mi karşılanıyor ki, Amerikan askerinin de Türk toplumuna el sürmesi söz konusu olsun? Emperyalist Amerikan çevrelerinin Türk halkının haklı davalarına müdahale istekleri gerçekleşemeyecektir.

1. **The Soviet-Yugoslav Dispute: Text of the Published Correspondence** (Sovyet-Yugoslav Anlaşmazlığı: Yayınlanmış Mektupların Metinleri), Londra ve New York, Royal Institute of International Affairs, 1948, s. 13.
2. UN, **The Yearbook of the United Nations: 1950** (Birleşmiş Milletler Yıllığı: 1950), New York, Department of Public Information, 1951, s. 50.
3. Leigh White, **Balkan Caesar** (Balkan Sezarı), New York, Scribner's, 1951, s. 217-218.
4. **Resmî Gazete**, 25 Mart 1950, s. 7466; **Düstur**, 3. T., C. XXXI, s. 1820.

5. **Ibid.**, 23 Mayıs 1953, s. 8415; **Ibid.**, 3 T., C. XXXIV, s. 1347.
6. **Ibid.**, 23 Şubat 1955, s. 8938; **Ibid.**, 3. T., C. XXXVI, s. 286.
7. Robert Lee Wolff, **The Balkans in our Time** (Zamanımızda Balkanlar), Cambridge, Harvard University Press, 1956, s. 416.
8. U. N., **The Yearbook of the United Nations: 1954** (Birleşmiş Milletler Yıllığı: 1954), New York, Department of Public Information, 1955, s. 94-96.
9. D. A. Rostow, "Defense of the Near East," (Ortadoğu'nun Savunması) **Foreign Affairs**, C. XXXIV, No. 2 (Ocak 1956), s. 273.
10. Nicholas Spykman, **American Strategy and World Politics** (Amerikan Stratejisi ve Dünya Politikası), New York, Harcourt, 1942.
11. U.S., Department of State, **Bulletin** 14 Nisan 1946, s. 623.
12. William Reitzel, Morton A. Kaplan ve C. G. Coblenz, **United States Foreign Policy: 1945-1955** (ABD Dış Siyaseti: 1945-1955), Washington, D.C., The Brookings Institution, 1956, s. 214.
13. **Egypt News**, No. 3 (Ekim-Kasım 1951), s. 3.
14. **Resmî Gazete**, 13 Mayıs 1952, s. 8108; **Düstur**, 3. T., C. XXXIII, No. 1373.
15. **Ibid.**, 18 Mart 1959, s. 8661; **ibid.**, 3. T., C. XXXV, s. 1556.
16. **Ibid.**, 28 Mayıs 1955, s. 9014; **ibid.**, 3. T., C. XXXVI, s. 1719.
17. **Ibid.**, 16 Haziran 1954, s. 8730; **ibid.**, 3. T., C. XXXV, s. 1922.
18. U. S. Department of State, **Bulletin**, 10 Aralık 1955.
19. İsmail Soysal, **Türkiye'nin Dış Münasebetleriyle İlgili Başlıca Siyasî Antlaşmaları**, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1965, s. 459-461.
20. Cemil Bilsel, **Milletlerarası Hava Hukuku**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayını, 1948, s. 118.
21. Edip F. Çelik, **Milletlerarası Hukuk**, İstanbul, Üniversite Yayını, 1962, s. 123-124.
22. Seha L. Meray, **Devletler Hukukuna Giriş**, C. II, 1. B., Ankara, S.B.F. s. 123-124.
23. **Ulus**, 13 Şubat 1960; **Vatan**, 11 Şubat 1960.
24. U. N., **The Yearbook of the United Nations: 1958** (Birleşmiş Milletler Yıllığı: 1958), New York, Office of Public Information, 1959, s. 36.
25. Eski Türk Dış İşleri Bakanı F. R. Zorlu'nun anlatımı: **Zafer**, 9 Nisan 1960. Ayrıca: **Zafer**, 16 Temmuz 1958.

X. Batı Almanya'nın NATO'ya Girişi Neden Önemlidir?

Uzun yıllar Batı'nın resmî çevreleri ve gerici basını, Almanya ve Berlin sorunları ve bu devletin NATO'da üyeliğiyle ilgili olarak yanlış bilgiler yaydılar. Bunları tarafsız ölçülerle değerlendirmeyen bazı Türk gazetecileri de halkımızın bu konularda yanılmasını kolaylaştırmışlardır. İkinci Dünya Savaşı bittikten hemen sonra yer alan Almanya ile ilgili olayların çıkarcı çevrelerin amaçlarına hizmet edecek biçimde ters yansıtılmasının son bulması daha sağlıklı bir uluslararası politika atmosferinin gereklerindendir. *Almanya sorununda asıl yer alan olayların çarpık yansıtılmasının ardında Alman militarizminin yeniden güçlendirilmesi ve topyekûn yıkıcı silâhlarla bir daha silâhlandırılması isteği yatmaktadır.* Bu siyaseti izlemekle Batı devletlerinin Potsdam Antlaşmasına aykırı hareket etmekte olduklarını ve Almanya'yı gene bir ileri karakol olarak kullanmak istediklerini bu devletin NATO üyeliğinin de bu açıdan değerlendirilmesi gerektiğini ve Amerika'nın Almanya politikasının Locarno ve Münich siyasetinin uzun süreli bir devamı

olduğunu Türk kamu oyu da bilmek zorundadır. Zaten, Doğu blokunun Varşova Paktını kurması da Batı Almanya'nın NATO'ya girmesinden sonradır.

A. Alman Militarizminin İtiliş Yönü

Yirminci Yüzyılda Alman militarizmi iki dünya savaşına neden olmuştur. İkincisinde bir faşist diktatoryaya itilen bu militarizmin bir kez daha aynı biçimle gelişmesini önlemek için gereken önlemleri almak özellikle Avrupa halklarının istemi olmuştu. 1945'ten sonra Alman militarizminin ortadan kaldırılması ana amaçlardan biri olmalıydı. Nitekim, bu yolda önemli ortak kararlar alınmadı da değil. Fakat Almanya önce ikiye bölündü; sonra da Batı bölümünde militarizm açıkça desteklenmeye başlandı. Almanya'nın uluslararası malî çevrelerin bir müttefiki olarak politika sahnesinde yeniden kuvvetle belirmesi sonucu NATO'ya da alınması kaçınılmaz oldu. Almanya'nın bu Batı ittifakına sokulmasından sonradır ki, sosyalist ülkeler de Varşova Paktını kurmak zorunda kaldılar. Bazı gazetelerimizde sık sık yanlış olarak belirtildiği gibi, NATO ittifakı Varşova Paktı'nın kurulması üzerine ve bu yüzden imzalanmamıştır. NATO kurulduğu zaman Doğu Blokunun çok yanlı bir ittifak antlaşması yoktu. Böyle bir antlaşma hemen sonra da yapılmadı. Varşova Paktının kuruluşu NATO'ya silâhlanmış bir Almanya'nın alınmasından ötürüdür.

Almanya'nın da NATO'ya alınmasının Sovyetler Birliği ve sosyalist dünya üstündeki çok olumsuz etkisi iyice değerlendirilmedikçe Batı'nın bugünkü NATO siyasetini anlamak mümkün değildir. Kabul etmek gerekir ki, kapitalist Batı devletlerinin askerî bakımdan güçlü uluslararası sermaye çevrelerine bağlı militarist bir Almanya'yı Sovyetler Birliği'ne karşı kullanma tasarıları yeni değildir. Rusya'da 1917'de yer alan rejim değişikliğinden beri Alman militarizminin bir saldırı aracı olarak kullanılmasının istendiği bilinmektedir. Kuşkusuz, bu konuda en gerçekçi davranmak zorunda olan ülke de Sovyetler Birliği'dir. 11 Kasım

1918'de Compiegne'de Almanya ile imzalanan savaş bırakışmasından hemen sonra bile bu devletin Sovyetler Birliği'ne karşı kullanılması uluslararası tutucu güçlerin bu araca verdikleri önemi göstermekteydi.

Dawes ve Young Plânlarında Amerika'nın oynadığı rol ve Locarno siyaseti hep aynı amaca hizmet ediyordu. Anımsanacağı gibi, Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda Almanya'ya savaş zararlarını ödetme kararı alınmıştı.[1] Amerika, Versailles Antlaşmasını onaylamamış olmasına karşın, Almanya'nın kapitalist bir çerçeve içinde bir an önce "istikrara" kavuşmasını sağlamak için 1924'te "Dawes Plânı" diye bir tasarı ortaya atmıştı. Almanya Amerika'dan borç para alarak kapitalist endüstrisini yeniden kurmaya çabalıyordu. 1929'da kabul edilen Young Plânı da Alman tazminat borcunun miktarını Versailles'da üstünde anlaşılan miktarın çok altında saptamıştı. Bundan başka, Almanya'nın ödeyeceği taksitlerin, alacaklı devletlerin Amerika'ya ödeyecekleri kendi borçlarına göre saptanmış olması ve böylece iki türden borç arasında bir ilişki kurulması Amerikan kapitalizminin Alman kapitalizminin belini doğrultmasına ne derece önem verdiğini gösteriyordu. 5-16 Ekim 1925 Locarno Antlaşmalarının en önemli yanı Almanya ile Fransa ve Belçika sınırlarının garanti edilmesiydi. Yani, imzalayan devletler bu sınırların zorla değiştirilmeyeceğini kabul etmişlerdi. İmzacılardan Almanya da bunu hukuken kabullenmiş oluyordu. *Yalnız, antlaşmada Almanya'nın Doğu sınırlarının da garanti edilmemesi ve böylece iki sınır arasında bir ayrılık gözetilmesiydi önemli olan. Bundan çıkan sonuç Batı devletlerinin Almanya'nın Doğu yönünde -yani, Sovyetler Birliği'ne doğru- genişlemesine izin verdikleri, daha doğrusu o yönde yayılmasını istedikleriydi.* Locarno Konferansı sırasında tutanakları tutan, Almanya'nın Moskova Büyükelçisi Herbert von Dirksen, anılarında, antlaşmanın bu önemli yanını her ne kadar açığa çıkarmıyorsa da,[2] bu gerçeğin karşı tarafta yarattığı kaygı küçümsenecek olursa, uluslararası politika olaylarını anlamak zorlaşacaktır.

1930'larda ise, kapitalist Batı devletlerinin Almanya'yı kullanma ve Sovyetler Birliği'ni kuşkulandırma siyasetlerinin en belirgin örneği Münich siyasetidir. Alman tarihinin Batı'da en bilinen uzmanlarından biri olan Prof. Taylor **İkinci Dünya Savaşı'nın Kaynakları** adlı kitabında[3] Sovyetler Birliği'nin bulunmadığı ve Batılıların Hitler Almanyasına Avusturya ve Çekoslovakya'yı verdikleri bu toplantının suçlularım, bugün biraz daha adil ölçülerle ortaya çıkarmaya çabalamaktadır. Fakat, anımsanacağı gibi, Münich siyaseti o antlaşmayı imzalayan Batı devletleri için de yararlı sonuçlar doğurmamış, 1939'da kendileri de Nazizmin silâhlı saldırısına uğramışlardı. Hitler'in 1941'de Sovyetler Birliği'ne de saldırması üzerine büyük bir anti-Hitler ittifakı kendiliğinden kurulmuş, faşist saldırganlara karşı haklı bir savaş yapılmıştı.

Savaş sırasındaki Müttefikler-arası görüşmeler ve kararlar ne olursa olsun, Batı devletlerinin uzun süreli Almanya politikası hem onu ilerde dünya pazarlarında kendi durumlarını tehdit etmeyecek zayıf bir rakip olarak tutmak, hem de gerektiği zaman Sovyetler Birliği'ne karşı kullanmaktı.

Batı çevrelerinin Hitler Almanyası ile ayrı bir barış yapabileceği kuşkusunu doğuran olaylara daha önceki bölümlerde değinilmişti.[4] Almanya'nın savaştan sonra nasıl düzenleneceği Amerikan Başkanı F. D. Roosevelt ile Britanya Başbakanı Churchill arasında daha Aralık 1941'de ele alınmıştı. Amerikan Dış İşleri Bakanlığı uzmanlarından Prof. Mosely daha bu konuşmada Almanya'nın bölünmesi sorununun ele alındığını gösteren kanıtın varlığına işaret etmektedir. Mosely Almanya'nın birkaç parçaya bölünmesi yolunda tasarılar hazırlanmış olduğuna dikkatimize çekiyor.[5] *Almanya'nın bölünmesi işinde suçu başka yana atmak, bugünkü uluslararası gergin durumun suçlusu olarak başka devletleri göstermek ve böylece hem NATO'nun varlığı, hem de Almanya'nın bu örgüte alınışını haklı çıkarmaya çalışmanın yersizliği anlaşılacaktır sanırım.*

Ne var ki, Aralık 1941 bölme tasarıları yalnız bir başlangıç olmuş ve Almanya'nın bölünmesi daha sonra da sık sık ele alınmıştır.

Hazırlayıcısı olan ABD Dış İşleri Bakanı Yardımcısı Summer Welles'in adı anılarak "Welles Plânı" denilen Ocak 1942 tarihli bu tasarıya göre, Almanya üç parçaya bölünecekti. Eden, Mart 1943'te Washington'a gidince aynı konunun bir kez daha ele alındığını Roosevelt'in yakım olan Harry Hopkins'in anılarından öğreniyoruz.[6] Amerikan Dış İşleri Bakanı Cordell Hull da kendi anılarında Roosevelt'in Almanya'yı birkaç devlete bölme niyetlisi olduğunu belirtiyor.[7] Aynı konu Tahran'da da ele alındı.[8] 1944'te Amerika'da hazırlanan "Morgenthau Plânı" 1944 Roosevelt-Churchill anlaşmasının temelini oluşturuyordu.[9] Bir Amerikalı yazarın değerlendirmesine göre, bu plân Almanya'yı "esas itibariyle tarımsal ve pastoral" duruma sokacaktı.[10] Ekim 1944'te Almanya'nın üç ayrı devlete bölünmesini Sovyet Hükûmeti'ne öneren, fakat kabul ettiremeyenler de bu tarihte Moskova'ya gelen Churchill ve Eden idi. *Bütün bu plânların bir önemli yanı Almanya'nın bölünmesinin tasarlanmış olduğu ise, öteki önemli yanı da Alman militarizmi ve genel olarak gericiliğini ortadan kaldırmayı hedef tutan esaslı ilkelerin hiçbirinde yer almayışıydı.* Gerçek şudur ki, tam karşıtı, Batılıların Nazi silâhlı kuvvetlerinin belkemiğine dokunulmaması yolunda önlemler aldıkları konusunda kanıtlar vardır. Amerikan Maliye Bakanı Yardımcısı J. E. Dubois'nın 1944'teki şu sözlerine dikkat edilmelidir: "Daha Eylül 1944'te, askerlerimiz Nazi savaş araçlarıyla öldürülmekteyken, Amerikan Hükûmeti'nde çok yüksek düzeyde, savaş biter bitmez, Alman gücünü en kısa zamanda tekrar diriltmek gerektiği anlamına gelen bir muhtıra dolaşıyordu."[11]

Öte yandan, anımsanacağı gibi, *Potsdam kararlarında* (17-25 Temmuz 1945 ve 28 Temmuz-2 Ağustos 1945) *Alman militarizmi ve faşizminin ortadan kaldırılması ve Alman ekonomik tekellerinin dağıtılması gibi hükümlere rastlanmaktadır. Batı devletlerin hazırladığı tasarılarda daha önceleri ağırlık kazanmamış olan bu konuların Hitler Almanya'sının kıtada yenilgiye uğratılmasında çok büyük payı olan Sovyetler Birliği'nin ısrarıyla kararlara dahil edildikleri düşünülebilir.* Almanya sorunu üstüne eğilen Potsdam ortak kararlarının ardında

yatan ana ilkeler şunlardı: Alman halkının demokratik ve barışçı temele dayanan bir düzen kurabilmesi için toplum yapısının yeniden oluşturulması; Alman militarizmi ve faşizminin ortadan kaldırılması; Nazi partisi ve ona bağlı örgütlerin kapatılmaları ve bunların yeniden canlandırılmalarının önlenmesi; ve İkinci Dünya Savaşı'nın çıkmasında başrolü oynayan Alman ekonomik tekellerinin kendi aralarında ittifak yapmamaları.

Başta NATO blokunun önderi durumunda olan Amerika olmak üzere, Batı devletlerinin bugünkü tutumu ve NATO'ya bağlı olarak yapılan uygulamalar Almanya konusunda Potsdam kararlarına aykırı hareket edildiğini göstermektedir. Batı Almanya'daki egemen çevreler de Batı'nın bu tutumuyla işbirliği içindedir. Almanya'nın bütünlüğü sağlanacağına bu devlet siyasal ve ekonomik bakımdan ikiye bölündü. Bu bölünüşün kısa öyküsünü biraz ilerde göreceğiz. Alman ekonomik tekelleri ortadan kaldırılacağına, dünya savaşları çıkarmış olan bu çevreler Batı Alman ekonomisine bugün her zamankinden daha çok egemendirler. Gerici güçlerin ortadan kaldırılması yerine, onlar Alman politikasında söz sahibi oldular. Sonunda, militarizm yok edileceğine, Almanya silâhlandırılarak NATO'ya alındı.

Potsdam Antlaşmasının hükümleri, kuşkusuz, bir günde çiğnenmedi. Fakat bu hükümlerin henüz topyekûn bozulmadığı sıralarda bile Batılı devletler bütün Almanya'yı yönetecek tek bir hükûmet kurulmasına yanaşmıyorlardı. Dört işgâl bölgesinde ayrı ayrı kurulmuş olan değişik siyasal partilerin bütün Almanya yüzeyinde kurulmasına da yanaşmadılar. Ayrı, ayrı işgâl bölgelerindeki sendikaların yurt çapında bütünleşmesi önerileri de gerçekleşmedi.

Daha önemlisi, Haziran 1946'da Almanya'daki Amerikan ve Britanya işgâl makamları iki işgâl bölgesinin birleştirilmesi konusunda görüşmelere başladılar. 2 Aralık 1946'da görüşmeler bitti, Amerikan ve Britanya işgâl bölgeleri "*Bizonia*" adı altında birleştirildi. Bu antlaşma Almanya'nın bölünmesinde büyük adımdı. "*Bizonia*"daki her önemli sorun, artık müttefik Denetleme Kurulu

değil, bir Anglo-Amerikan örgütü tarafından ele alınıyordu. 29 Mayıs 1947'de yapılan ikinci bir antlaşmayla *"Bizonia"* için bir Ekonomik Kurul, bir Yürütme Komitesi ve başka yönetim organları kuruldu. Bu bölge için bir Yüksek Alman Mahkemesi ve banka da oluşturuldu. 1948'de Fransız işgâl bölgesi de bu topraklara katıldı. Potsdam kararlarına göre bütün Almanya tek bir ekonomik birim olarak işlem görecekken, Batılı devletler 20 Haziran 1948'de kendi işgâl bölgelerinde ayrı bir para "reformu" uyguladılar. Tek Alman parası tedavülden çekilmiş, yalnız Batı bölgeleri için özel bir para kullanılmaya başlanmıştı. *Yüzyıllardır Almanya'da uygulanan tek ve birleşik para sistemi Batılı devletlerin bu hareketiyle ortadan kaldırılmış, olağan ekonomik ilişkiler bu yüzden bozulduğundan Almanya'nın Doğu ve Batı bölgeleri arasında ticaret iki ayrı devlet arasındaki ticaret gibi olmuştu. Batılıların zincirleme bu hareketleri Doğu ve Batı Almanya'yı birleştirmek şöyle dursun, birbirinden kesinlikle ayırmıştı.*

Almanya'nın Batı bölgesinde ayrı bir devlet kurma kararı Batılılarca daha Haziran 1948'de alınmıştı. Almanya'daki Amerikan, Britanya ve Fransız askerî valileri bu karara uyarak, Eylül 1948'de kendi işgâl bölgelerinden seçtikleri altmış-beş kişiyi bir araya getirerek "Parlâmento Konseyi" adını verdikleri bu kurula Batı Alman devleti için bir anayasa yaptırdılar. *Bonn Anayasası, işte, böyle meydana gelmişti.* Alman halkının, hazırlanması ve tartışılmasına katılmadığı bu Anayasada demokratik olmayan birçok hükümler vardır. Bizim bu noktayla olan ilgimiz Batı Almanya Anayasasının Almanya saldırganlığını örgütlemiş ve Hitler rejiminin belkemiğini teşkil etmiş olan ekonomik tekellere hukuken yaşama ve gelişme olanakları tanımasıdır. *Bonn Anayasasında militarizm, faşizm ve intikamcılığı yasaklayan hüküm yoktur.* 8 Nisan 1949'da da Amerikan, Britanya ve Fransız hükûmetleri gene Potsdam kararlarının çiğnenmesi demek olan yeni bir hareketle Batı Almanya İşgâl Statüsünü ilân ettiler. *Ayrı bir Batı Alman devletinin ilk hükûmeti olan Alman Federal Cumhuriyeti, böylece, 20 Eylül*

1949'da Batı Almanya'da Batılı devletlerce kurulmuştu. Doğu'daki Alman Demokratik Cumhuriyeti ise, bu olaydan sonra, 7 Ekim 1949'da meydana gelmişti.

Almanya'nın bölünmesi ve ayrı bir Batı Alman devletinin kurulması olaylarının ardında başka hedefler de vardı. Batılı devletler, asıl, Alman toplumunu kendi amaçlarına yarayacak bir biçime sokmak istiyorlardı. Bu işgâl sistemi sürüp gittikçe Batı Almanya'nın yeni baştan ve geniş ölçüde silâhlandırılması mümkün olamayacaktı. Bundan ötürü, 26 Mayıs 1952'de *Amerika, Britanya, Fransa ve Almanya arasında yapılan bir "Genel Antlaşma" İşgâl Statüsünü ortadan kaldırdı ve devlet hukuken bağımsız oldu. Yalnız, "Genel Antlaşma"daki kimi hükümler Almanya'nın bölünmesini sürdürecek ve onun askerî bloklara girişini kolaylaştıracak nitelikteydi.* Antlaşmaya göre, Amerika, Britanya ve Fransa Almanya'da silâhlı kuvvetler bulundurulması, güvenlik, Berlin ve Almanya'nın birleşmesi gibi konularda ortak kararlar almayı sürdüreceklerdi. Böylece, Alman Federal Cumhuriyeti böylesine önemli konularda kendi başına hareket edemeyecekti. Üstelik, Almanya'nın birleşmesi Bonn rejiminin Doğu'ya da uzatılması ve Almanya'nın Batı askerî blokuna dahil olması koşullarına bağlanmıştı. "Genel Antlaşma"da Madde 7, Paragraf 2 Batılı devletlerin Almanya "Avrupa topluluğuna katıldığı" ve Bonn Anayasasını kabul ettiği takdirde birleşebileceğini söylüyordu. Bu antlaşmaya göre, Batılı devletler "kuvvetlerinin güvenliği" ile ilgili birtakım "haklardan" vazgeçmiyorlardı. Bu "hakların" içinde "olağanüstü durumlarda" Batı Almanya'da yürütme yetkisini gene üç Batılı devletin alması da vardı. Bu görüş birliği, kuşkusuz, Federal Alman Cumhuriyeti egemen çevreleri işbirliğiyle sağlanmaktaydı. Britanya İşçi Partisi eski ileri gelenlerinden Aneurin Bevan'm şu sözlerini okuyalım:

> Adenauer ve NATO da dahil olmak üzere, onu destekleyenler gerçekte, Almanya'nın birleştirilmesini hiç de ciddiye almamakta ve Almanya'nın, etkileri altındaki bölümünü Sovyetler Birliği'ne yöneltmekten ibaret olan eski

oyunlarını oynamaktadırlar. Chamberlain'in Hitler'den beklediği siyaset buydu ve nasıl sonuçlandığını hepimiz biliyoruz.[12]

Daha sonraları "Almanya Antlaşması" adıyla anılmaya başlanan "Genel Antlaşma" hemen yürürlüğe girmedi. İmzalandıktan ancak üç yıl sonra uygulanmaya başlandı. Gerçek şu ki, bu antlaşmanın uygulama koşulu Batı Almanya'nın askerîleştirilmesi ve NATO askerî ve siyasî blokuna dahil edilmesiydi. Bu noktayla ilgili olup "Paris Antlaşmaları" diye bilinen antlaşmalar 1955 başına kadar ilgili parlâmentolardan ancak geçirilebildi. 23 Ekim 1954'de yapılan askerî Paris antlaşmaları 5 Mayıs 1955'de yürürlüğe girince Almanya'da yeni bir durum yaratılmış oluyordu. Alman militarizmi ve tekelci sermaye, artık, Batı askerî bloklarında da yer alıyordu. Almanya'nın bütünlüğü konusunda Potsdam ortak kararlarını bir yana iten Batılı devletler Alman militarizmini yeniden canlandırmışlar, kendi denetleri altında olmak koşuluyla, nükleer silâhlar da dahil olmak üzere, Almanya'ya en yeni silâhları vermişlerdir.

Batılı devletlerin Berlin ile ilgili davranışları da Almanya'yı bölme ve Alman militarizmini canlandırma genel tutumunun bir parçasıdır. Berlin'in hukukî durumu müttefikler arasında imzalanan birtakım antlaşmalarla saptanmıştı.[13] Batılılarm da Berlin'e girmeleriyle Alman anti-faşistleri işlerinden çıkarılmaya, ayrı ekonomik birimler kurulmaya, işçi sendikaları faaliyet göstermeye ve önceden Nazi ekonomik gruplarına ait olup Potsdam kararlarıyla dağıtılması gereken büyük mülkler yeniden aynı gruplara verilmeye, Batı Berlin'de büyük tekeller ve bankalar güç sahibi olmaya başladılar. Batı Berlin kesimi, kendi mahkemelerini ve polis örgütünü kurdu. Özellikle polis örgütünde önemli yerler Erchau, Flatter ve Sachs gibi tanınmış eski Nazilere verildi. Berlin Kent Konseyinin 13 Şubat 1947'de aldığı devletleştirme kararı ile 27 Mart 1947 tarihli savaş suçluları ve aktif Nazilerin mülklerine el koyma kararı uygulanamadı. Sonunda, 1948'de Almanya'da dörtlü yönetimin son bulmasıyla müttefik Denetleme Kurulu da ortak

olarak çalışamadı ve Haziran 1948'de ayrı para sistemi Batı Berlin'e de uygulandı. Almanya'nın bütünlüğüne büyük bir darbe olan bu hareket eski başkentin bütünlüğünü de bozuyordu. "Berlin sorunu" böyle ortaya çıkmış oldu. Batılı devletler Berlin sorununu Müttefik Dış İşleri Bakanları Kurulu'nda ancak NATO kurulduktan sonra incelemeyi kabul ettiler.

B. Batı Almanya'nın Yapısı

Batı Alman ekonomisinin bugünkü yapısı ve Alman militarizminin bir daha canlandırılması, kısa da olsa, üstünde durmamız gereken bir konudur. *Kartel, tröst ve benzeri biçimlere bürünmüş olan Alman tekellerinin ekonomik gücünü ortadan kaldırmak Potsdam Konferansı'nın ana kararlarındandı.* Potsdam Antlaşması Nazizmin gelişmesine ortam hazırlayan büyük Alman ekonomik tekellerinin dağıtılmasını öngörüyordu. *Kabul etmek gerekir ki, bu konudaki Potsdam kararları Doğu sektöründe uygulanmıştır.* 1946 referandumundan sonra savaş suçluları, Nazi Partisi ileri gelenleri ve Hitler diktatoryasının önemli işbirlikçilerine ait şirketler devleştirilmiş ve Land meclislerinin malı durumuna sokulmuştu. Bunların arasında savaş suçlusu Flick'in mülkü, *I.G. Farbenindustrie, Hermann Göring Werke, Kontinentale Gas AG, Mannesmann, AEG* ve *Siemens* fabrikaları vardı. Doğu Almanya'da Alman ekonomik tekellerinin siyasal yaşamı etkileme araçları ellerinden alınmıştı.

Öte yandan, Batı işgâl bölgesinde tam karşıtının uygulandığını saptamak zorundayız. "Alman Ekonomik Gücünün Tekelde Toplanmasını Yasaklama"yla ilgili 56 Numaralı Amerikan Yasası ve onu izleyen Britanya ve Fransız Yasalarında Potsdam Antlaşmasına genel atıflar yapılmışsa da, tekellerin etkili bir biçimde ortadan kaldırılması için hiçbir özel talimat yer almamıştı. Yalnız, 10.000'den çok işçi çalıştıran işyerleri hakkında tahkikat yapılmasını öngörüyor, kartellerin ve tröstlerin nasıl bölüneceğini göstermiyorlardı. Bu işleme tâbi tutulacak firmaların listesi bile yapılmamıştı. İşgâl komutanlarına, hangilerinin bu yasanın kapsamına girmeyeceği konusunda karar verme yetkisi tanın-

mıştı. Kartel ve tröstlerin ortadan kaldırılması ya da bölünmesi diye bir şey olmadı zaten. Yalnız, 1945 ve 1946'da Batı Almanya'daki bazı maden, demir ve çelik tesisleri tröstlerin denetiminden çıkarıldı. Fakat bu kez de Alman ağır sanayiinde belli başlı isimlerden biri olan *Vereinigte Stahlwerke*'nin eski ticaret direktörü Heinrich Dinkelbach'ın başkanlığında ayrı bir örgüte verildi. Bütün bunlar Alman militarizminin ekonomik temellerini ortadan kaldırmayı amaç edinmiş olan Avrupa halklarının Potsdam kararlarında beliren iradesiyle alay etmekti. Alman halkı da Nazizme giden büyük ekonomik tekellerin gerçek anlamıyla devletleştirilmesine o derece taraftardı ki, sosyalist olmayan siyasî partiler de bu hedefi programlarına almak zorunda kalmışlardı. Örneğin, 1946'da Britanya işgâl bölgesindeki Hıristiyan-Demokratik Birliği programında endüstrinin bir tek elde toplanmasının her yurttaşın tek, tek ve halkın bir bütün olarak siyasal özgürlüğüne bir tehlike teşkil ettiğini kabul ediyordu.

Tekellerin dağıtılmasını ve bölünmesini önleme yolunda Batılıların dengeli siyaseti birkaç aşamalı oldu. *Önce, Batı Almanya'daki tekellerin yıkılmasını önlediler, sonra onları eski durumlarına getirdiler, daha sonra da güçlendirdiler.* Almanya için kurulan müttefik Denetleme Kurulu 30 Kasım 1945'te *"I. G. Farbenindustrie* Şirketinin Sahibi Olduğu Malların Ele Geçirilmeleri ve Denetimi" başlıklı ve 9 Numaralı Yasayı kabul etti. Örneğin, bu yasanın uygulanmasının Batılılarca engellenişi konumuz bakımından önemlidir. Bir Anglo-Amerikan kurulu aynı şirketin "yeniden örgütlenmesi" için önlemlere başvurdu. Şirketin yönetimi ve denetimi gene *Farbenindustrie* tröstü ile çok yakın bağı olan bir Alman endüstri komisyonuna veriliyordu. "Yeniden örgütlenme" işi gerekli bir işlem durumuna sokulmuştu. Şirketin malları alınıp faaliyeti durdurulacağına, üç büyük şirket (*Badische Anilin und Sodafabriken, Farbenfabriken Bayer ve Farbenwerke Höchst*) kurulmuş, her şey onlara devredilmişti. Üç büyük Alman bankası da (*Deutsche Bank, Dresdner Bank* ve *Commerzbank*) benzer bir işleme tâbi oldu. Önce,

otuz bölgesel banka kurulmuş, sonra bunlar üç grup halinde birleştirilerek önceki duruma dönülmüştü. Ekonominin ana sektörlerini denetimi altında tutan öteki güçlü tekellere, böyle dolambaçlı ve sonunda aynı kapıya çıkan yollarla bile olsa, dokunulmadı. Batılı devletlerin bu konuda aldıkları kararlar ve uygulamaları Alman tekellerinin siyasal yaşamdaki gücünü azaltacak yönde olmadı. Böyle bir tutum ise, Potsdam kararları ışığında anti-faşist ve barış ilkelerine aykırı düşüyordu. Tröstlerin büyük ekonomik güçlerini kırmama ve gerçekten demokratik yaşam için gerekli önlemleri almama Alman militarizminin yeniden ortaya çıkması için ortam hazırlamaktaydı. Avrupa Kömür ve Çelik Birliği sözünü ettiğimiz ekonomik birleşmeleri onaylayan bir tutum içindeydi.

Böylelikle, kartel ve tröstler korunmuş olduktan başka, güçleri 1930'a oranla daha yüksektir. Savaştan önce Alman ağır endüstrisinde söz sahibi olan ve Nazi Almanyasının silâhlanmasında büyük rol oynamış olan *Mannesmann, Kloeckner, Gutehoffnungshütte* ve *Hoesch* şirketleri, Alman Federal Cumhuriyetinde gene güçlü durumdadır. *Vereinigte Stahlwerke* tesisleri de eski durumuna kavuşmuştur. Alman kömür ve maden endüstrisine katılması daha önce yasaklanmış olan *Krupp* firmasının daha da genişlemesi dikkati çekicidir. *Krupp* elden çıkarması gereken şirketleri dağıtmadığı gibi, *Bochumer Verein* başka kuruluşları bile devraldı. Böylece, *Alman militarizminin belkemiğini meydana getiren ve Hitler'in savaş mekanizmasını doğrudan doğruya yaratan güçler, durumlarını Batılı devletlerin tutumu sayesinde koruduktan başka, geliştirmişlerdir.*

Bugün de, Batı Alman ekonomisi birkaç güçlü tekelin elindedir. Bunlar içinde en önemli durumda olanlar yukarda sözü edilen ana kömür, çelik ve demir tröstleridir. Bu şirketler sermayelerini gün geçtikçe arttırmaktadırlar. Bugün, yalnız, *Thyssen Grubu*'nun sermayesi şöyledir:

Eski Vereinigte Stahlwerke	RM	1.984 milyon
Mannesmann-Konzern	RM	1.126 milyon

Hoesch-Konzern	RM	897 milyon
Haniel-Konzern	RM	722 milyon
Kloeckner-Konzern	RM	576 milyon
Krupp-Konzern	RM	514 milyon
	RM	**5.819 milyon**

Yukarda sözü edildiği gibi üç büyük parçaya bölünmüş görünmesine karşın bütün olarak faaliyet gösteren eski *I. G. Farbenindustrie* tröstü kimya endüstrisini tam denetimi altına almıştır. Müttefik askerî mahkemelerince hüküm giymiş olan Ter-Meer, Menne, Haberlend, Winnacker ve Wurster gibi savaş suçluları bu tröstün yöneticileri ya da büyük pay sahipleridir. Tröstün bugünkü sermayesi 1.734 milyon RM olup, Nazi rejimindeki sermayesinin dört katıdır. Yan şirketlerin sermayeleri de bu rakama eklenince, toplam 3 milyar RM'a yaklaşmaktadır. Savaş suçlusu Flick'in mülkü de devletleştirilmesi gerekirken, bugün, o da, Alman Federal Cumhuriyeti'nin otomobil, uçak ve benzeri askerî bakımdan önemli imalât endüstrisinde büyük pay sahibidir. Elektrik mühendisliği endüstrisi bugün, 1939'dan önce de olduğu gibi, gene Siemens ve AEG'nin denetimi altındadır. Yan şirketlerin gücü de katıldığında, sermayesi 1.254 milyon RM'dır. Elektrik endüstrisinin toplam sermayesinin %85'i *Siemens*, *AEG* gibi en büyük şirketlerindir. Otomobil endüstrisinde *Wolkswagenwerke*, *Opel*, *Ford Borgward* ve *Daimler-Benz* şirketleri bütün motorlu araçların %84'ünü yapmaktadırlar. Almanya'nın eski üç büyük bankası Batı Almanya'nın malî kaynakları üstünde kesin söz sahibidir. Haziran 1957 tarihli bir yasa kartel antlaşmalarını gene serbest bırakmıştır. Böylece, kartel, tröst ve öbür tekel biçimleri Nazi yönetimine göre azalmamış, artmıştır. Bu durumun Batı Almanya'nın NATO'ya girmesi, silâhlanma ve giderek militarist bir toplum yönünde gelişmesinde büyük etkisi olduğu açıktır.

Alman militarizminin yeniden ayaklanmasının ekonomik dayanağının yaratılmasına koşut olarak, Batılı devletlerin siyasal ortamı da hazırlamış olduklarına dikkat etmek zorundayız.

Potsdam Antlaşması Almanya'nın Avrupa ve dünyadaki barış ve güvenliği bir kez daha tehdit etmesini engellemek için önlemler düşünmüştür. Alman halkı hangi siyasal ve toplumsal düzeni seçerse seçsin, bu önlemler uygulanacaktır. Bunların arasında Nazi Partisinin kapatılması, Hitler yasalarının ortadan kaldırılması, Nazilerin sorumlu yerlerden uzaklaştırılmaları, faşist ve militarist örgütlerin yenibaştan canlanmasının önlenmesi, eğitim ve yargı işlerinin yeniden düzenlenmesi ve bütün Almanya'da demokratik siyasî partilerin serbestçe çalışabilmeleri vardı.

Batı Almanya'da bu hedeflere ulaşılması yolunda titizlik gösterilmediğini bilmek zorundayız. Savaştan sonra, Batı işgâl bölgelerinde savaş suçluları ve Nazi Partisinin aktif görevlilerinden pek azı canlandırıldı. O zaman, Almanya'da ABD Yüksek Komiseri olarak görev yapan Harold Zink bile şunları söylüyordu:

> Birçok Alman Mahkemesinin faaliyeti o kadar yetersiz, hattâ skandal niteliğindeydi ki, Nazileri temizleme işine son vermek gerekti... Küçük Nazi görevlileri en aktif Nazi ileri gelenlerinden daha ağır cezalar aldılar... Nazilerden temizleme programının, herhalde, en kötü yanı, Amerikan askerî hükûmetinin ve Almanların en ünlü bazı Nazilerin kurtuluşuna izin vermeleridir.[14]

Almanya'da Amerikan Askerî Vali Yardımcısı General Clay'in sözleri de bundan farklı değildir: "Nazilerden temizleme yasasının suçluları cezalandırmaktan çok, mümkün olduğu kadar çok sayıda insanı eski işlerine kavuşturmak yolunda kullanıldığı anlaşılmaktadır."[15]

Durum o dereceye vardı ki, Nazi Partisinin yasaklanmasına ilişkin "Müttefikler-arası 5 Numaralı Yasa" Haziran 1958'de kaldırıldı. Yüzlerce demokratik sendika, birlik ya da dernek, Batı Almanya'da yasaklanmışken, çeşitli Nazi kuruluşlar faaliyet gösterebilmekte, zamana uymak için biraz renklendirilen faşist propaganda bütün ülkeye yayılmaktadır.

Alman toplumunun askerîleştirilmesi üstünde de bazı noktalara değinme gereği vardır. Potsdam Antlaşmasına göre, bütün Alman kara, deniz ve hava kuvvetleri; SS, SA, SD, ve Gestapo örgütleri, Genel Kurmay subay birlikleri, yedekler ve askerî okullar Alman militarizmi ve Nazizmin bir kez daha başkaldırmasına meydan vermeyecek biçimde dağıtılacak ya da kapatılacaktı. Bütün silâhlar ve savaş araçları müttefiklere teslim edilecek ya da yok edileceklerdi. Bunların yapımı engellenecekti. Bu kararların uygulanması için Almanya'daki Müttefik Denetleme Kurulu 1945 ve 1946 yıllarında birtakım yasalar, buyruklar ve yönergeler de çıkartmıştı. Özellikle Avrupa'da Alman militarizminin saldırısına uğramış olan halklar bu kararların uygulanmasına büyük önem vermekteydiler.

Batılı devletler eski Alman silâhlı kuvvetlerini önce olduklarına yakın korumayı denemişlerse de, 1946'dan başlayarak "muhafız birlikleri", "endüstri polisi" ve "Alman hizmet birlikleri" gibi türlü adlar altında sürdürmeyi daha uygun bulmuşlardı. Örneğin, Britanya İşgâl Bölgesinde "Alman hizmet birlikleri" diye kurulan örgütlerde toplam 100.000 kişi görevli olup, bunlar askerî sıkıdüzeni altındaydılar. Ayrıca, askerî tesisler de gereği gibi kapatılmamış ya da yok edilmemişti. Oysa, Mart 1947'de toplanan Müttefik Dış İşleri Bakanları Kurulu, Alman askerî gereçlerine el konması ve tesislerin kapatılması yönergesini vermişti. Nazi generallerinden Guderian, Halder, Manteuffel ve Manstein gibilerine hiçbir ceza verilmedikten başka, onların "bilgi ve görgülerinden" yararlanma yolunu bile araştırmıştı. Nazizmin savaş mekanizmasının bıraktığı binlerce kent yıkıntısının üstünde tüten dumanlar daha yidip gitmeden, savaştan yana güçler yeni bir hazırlık içindeydi. Amerikan, Britanya ve Fransız Dış İşleri Bakanlarının New York'ta Eylül 1950'deki toplantıları sonunda yayınlanan ortak bildiri (19 Eylül) Almanya'nın Batı devletlerini "ortak silâhlı kuvvetlerinde," yani NATO sistemi içinde yer almasını öngörüyordu.[16] Batılıların kendi aralarında ve Almanya ile yaptıkları ilgileşmeler sonucunda Federal Almanya, Fransa, İtalya, Belçika,

Hollânda ve Lüksemburg 27 Mayıs 1952'de Paris'te imzaladıkları bir antlaşmayla "Avrupa Savunma Birliği" adı altında bir örgüt kurmaya karar vermişlerdi. Tasarıya göre, bu, NATO'nun tamamlayıcı bir kolu olarak, Batı Almanya bu hukukî çerçeve içinde silâhlanacaktı. Avrupa'daki barışçı güçlerin karşı koyması sonunda bu tasarı gerçekleşemedi. Fransız Ulusal Meclisi 30 Ağustos 1954'te Avrupa Savunma Birliği Antlaşmasını reddetti. O zaman, Batılılar ve Batı Almanya yöneticileri çarçabuk yeni bir tasarı hazırlayarak bu devletin doğrudan doğruya NATO'ya katılmasını kararlaştırdılar. Bu tasarı 23 Ekim 1954'te imzalanan Paris Antlaşmalarında anlamını buldu. *Bu antlaşmaların Federal Alman Cumhuriyeti'ni NATO içine çekmek yoluyla aslında Alman militarizmini denetleme amacı güttüğü basit ve basit olduğu kadar yanlış bir savdır. Batı Almanya'nın askerî bloklara dahil edilerek komşuları için bir tehlike olmaktan çıktığı, kabulü zor, garip bir iddiadır.*

1955'te yürürlüğe giren Paris Antlaşmaları Batı Almanya'daki savaş mekanizmasının yayılması ve genişlemesini büyük ölçüde kolaylaştırdı. *Kuşkusuz, herhangi bir silâhlı kuvvetin niteliği onu denetleyenler, izlediği tutum ve seçtiği hedeflerle belirlenir.* Batı Almanya'nın anlatılagelen ekonomik, siyasal ve askersel yapısı bize üstünde durmamız gereken bir tablo çizmektedir. Eski savaş suçlularından General Heusinger Alman silâhlı kuvvetlerinin genel denetleyiciliğini yapmıştır. General Kammhuber Kara Kuvvetleri Komutanlığında bulunmuştur; Hitler'e sadık Alman donanmasında aktif bir rol oynayan Amiral Johannesen ile Amiral Gerlach Batı Almanya deniz kuvvetlerinde de önemli rol almışlardır; Fransız yurtseverlerine karşı davranışlarıyla ün yapmış olan eski savaş suçlularından General Speidel NATO'nun Orta Avrupa'daki Hava Kuvvetlerinin Komutanı olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nda soykırım eylemleri saptanmış olan Alman Generali Foertsch, Avrupa'daki NATO Kuvvetlerinin Genel Kurmay Başkan Yardımcılığına atanmıştır. Batı Almanya endüstrisi silâh üretimine hizmet edecek biçimde ayarlanmaktadır. Hitler'in emrindeki Hava

Kuvvetlerinin (*Luftwaffe*) kurulmasında büyük rolü olan Messerschmitt, Heinkel, Dornier ve Focke-Wulf firmaları, bugün de, Alman Hükûmetiyle yaptıkları sözleşmelerle savaş uçakları yapımına yönelmiş durumdalar.

Paris Antlaşmalarının ve NATO üyeliğinin Batı Alman silâhlanmasına bir çeşit sınırlamalar getirdiği propagandası sürüp gitmekteyken, Aralık 1957 NATO Konseyi toplantısında Batı Almanya'ya atom silâhları ve roket verilmesi kararlaştırıldı. Amerika'nın eski Dış İşleri Bakanlarından John Foster Dulles böylesine ayaklandırılmış bir Batı Almanya'nın Doğu blokunun askerî ve siyasal kaleleri karşısında stratejik ileri karakolları ele geçirmiş sayılacağını söylüyordu.[17] *Böylece, Alman militarizminin kökünün kazınmasını amaç edinen Potsdam Antlaşmasının hükümleri yerine getirileceğine, Batılı devletler Batı Almanya'yı bir askerî blokun ana direklerinden biri durumuna sokarak sayısız insan yaşamına patlayan güçleri yeniden savaş eylemi içine sokmuşlardı.*

---

1. **Supra.**, s. 16.
2. Herbert von Dirksen, **Moscow, Tokyo, London: Twenty Years of German Foreign Policy** (Moskova, Tokyo, Londra: Alman Dış Politikasının Yirmi Yılı), Norman, University of Oklahoma Press, 1952, s. 53-76.
3. A. J. P. Taylor, **The Origin of the Second World War** (İkinci Dünya Savaşı'nın Kökeni), Middlesex, Penguin, 1963.
4. **Supra.**, s. 23.
5. Philip Mosely, "The Dismemberment of Germany," (Almanya'nın Parçalanması) **Foreign Affairs**, C. XXVIII, No. 3 (Nisan 1950), s. 487-499.
6. Robert E. Sherwood, **Roosevelt and Hopkins: An Intimate History** (Roosevelt and Hopkins: Bir Yakın Anlatım), C. II, New York, Bantam, 1950, s. 313-330.
7. **Memoirs** (Anılar), C. II, London, 1948, s. 1265.
8. Churchill, **Closing The Ring** (Çember Daralıyor), Boston, Houghton Mifflin, 1951, s. 401.
9. Redvers Opie **et al.**, **The Search for Peace Settlements** (Barış Antlaş-

malarını Arayış), Washington, D. C., the Brookings Institution, 1951, s. 217-221.

10. William C. Neumann, **Making the Peace, 1941-1945; The Diplomacy of Wartime Conferences** (Barışın Yapılması, 1941-1945; Savaş Zamanı Konferanslar Diplomasisi), Washington, 1950, s. 73.
11. **Prevent World War III** (Üçüncü Dünya Savaşını Önle), No. 48 (1956)
12. **Le Monde**, 17 Şubat 1955.
13. Research Institute of the German Society for Foreign Affairs, **Documents: Berlin, 1943-1963** (Almanya'da Birleşik Devletler: 1944-1955), München, R. Oldenbourg Verlag, 1963.
14. Harold Link, **United States in Germany: 1944-1955** (Almanya'da Birleşik Devletler: 1944-1955), New York, 1957, s. 163-164.
15. **The New York Times**, 6 Kasım 1946.
16. U.S. Department of State, **Bulletin**, C. XXIII, No. 587 (2 Ekim 1950), s. 530-531.
17. John Foster Dulles, **War or Peace** (Savaş ya da Barış), New York, 1955, s. 156-157.

XI. Sonuçlar

NATO Amerikan emperyalizminin en güçlü bekçilerinden biridir. Yalnız, tek bekçisi de değildir. Amerika kendi kıtasında, Asya'da ve Okyanusya'da çeşitli bağlaşmalarla bir antlaşmalar zinciri kurmuştur. Amerikan Anakarasındaki sistem birçok ilke, örgüt ve anlaşmalar toplamıdır.[1] Bunlar içinde asıl önemli olan Rio Antlaşması ve Amerikan Devletleri Örgütü'dür. Her ne kadar ilki 2 Eylül 1947 ve söz konusu örgütün kabul ettiği Yasa da 2 Mayıs 1948 tarihlerini taşıyorlarsa da, bunlar kökleri geçmişte bulunan bir çeşit düzgüleme (kodifikasyon) sayılmalıdır. Amerika'nın bu anakarayla ilişkisi, 2 Aralık 1823 tarihli Monroe Doktrinine, hattâ daha öncesine uzanmaktadır. Bugün ise, Amerika özellikle Rio Antlaşmasının 6 ve 8'inci Maddelerine başvurarak bu kıtada kurmayı başardığı sistemi kendi ayrıcalıklı durumunu koruma yönünde kullanmaktadır.

Amerika'nın Asya'da birçok karşılıklı güvenlik antlaşması vardır. Filipinler ile yapılan antlaşmaya (30 Ağustos 1951) göre, taraflar

tehlike anında birbirlerine danışacaklar, Pasifik bölgesinde saldırı olunca da, anayasalarına uygun olarak, nasıl bir tepki göstereceklerini kararlaştıracaklardır. Bu "Anayasaya uygunluk" sözünün ardındaki amaç Amerikan Başkanlarına savaşa girişme olanağı vermektir. "Savaş ilânı" yetkisi her ne kadar Amerikan Kongresi'ne aitse de, "savaş yapma" Anayasaya göre (M.2) Başkanın yetkileri arasındadır. Amerika'nın imzaladığı antlaşmalara sokulan, masum görünüşlü bu anayasaya atıf maddesinin ardında Kongre'den bir "savaş ilânı" yetkisine hacet kalmadan, Amerikan Başkanının fiilen "savaş yapmasına" olanak verme isteği yatmaktadır. Amerika'nın Yeni Zelânda ve Avustralya ile imzaladığı antlaşmanın (1 Eylül 1951) metni de öyledir. 1960'da yenilenen Amerikan-Japon Antlaşması (8 Eylül 1951) silâhlı saldırının sözünü ettikten başka, buna ek olarak, Japonya'da ve çevresindeki Amerikan kara, deniz ve hava kuvvetlerinin, Japon Hükûmetinin çağrısı üzerine, Japonya'daki (dıştan desteklenen) büyük ölçüde gösteri ve karışıklıkları bastırmak için de kullanılabileceğini belirtmektedir. Güney Kore ile yapılan antlaşma da (1 Kasım 1953) Filipinler, Yeni Zelânda ve Avustralya ile varılan antlaşmalara benzemekte, yalnız korunacak topraklardan Güney Kore'nin o sırada yönetimi altında olan bölgeler kast olunmaktadır. Formoza adasındaki Çin rejimi ile yapılan antlaşma da (2 Aralık 1954) aşağı, yukarı buna benzemektedir.

Amerika'dan başka iki sömürgeci devlet olan Britanya ve Fransa ile o çevrede Batı ittifaklarında yer almış olan Yeni Zelânda ve Avustralya, yanlarına Filipinler, Pakistan ve Tayland'ı da katarak SEATO diye bir ittifak daha oluşturmuşlardır (8 Eylül 1954). 1954'te Vietnam savaşının yerli ulusal güçlerin zaferiyle bitmesi ve Cenevre Antlaşmalarının yapılması üstüne hemen kurulan SEATO silâhlı saldırının sözünü ettiği gibi, ittifakın "yer-altı faaliyetleri"ne karşı da işleyeceğini belirtmektedir. Silâhlı saldırıdan da yalnız "Komünist saldırısı" kast olunmaktadır. Amerika kuzeyden saldırı ve yer-altı faaliyetleri gibi deyimler altında Asya ülkelerine müda-

hale olanaklarını aramaktadır. Görüldüğü gibi, Amerika kendi anakarasından başlayarak NATO ve Ortadoğu paktları zincirlerine Asya'daki çeşitli antlaşmaları da katmış ve Doğu blokunu sınırlarının çok ötesinde bir ittifaklar ve üsler sistemiyle sarmıştır. NATO'nun Doğu Avrupa'yı "kurtarma doktrini" ve Vietnam'da savaşın "kuzeye tırmandırılması" gibi tasarılar bu çemberi daraltma hedefini gütmektedir. Bu türlü tasarılar bir Üçüncü Dünya Savaşını çıkaracak ve Türkiye'yi de bu ittifaklar zincirinin bir halkası olarak bir anda nükleer bir karayıkıma atacak niteliktedir.

Hem eski Amerikan Başkanlarından L. B. Johnson'un Türkiye'yi Vietnam paralelinde görerek bunu açıkça söylemiş olması, hem de Vietnam'da Amerika'nın "tırmanma" hareketinin SEATO, CENTO ve NATO gibi zincirleme ittifaklar kanalıyla Türkiye'nin kendini bir anda nükleer bir savaşın içinde buluvermesi olasılığı bizi Amerika'nın Vietnam'daki siyasetine, birkaç kelimeyle de olsa, bakmaya itmektedir.[2]

Amerika Güney Vietnam'da kendi çıkarlarına hizmet edecek yerli oligarşiyi iktidarda tutmak için bütün önlemlere başvurmuş, bu önlemlerin son halkası olarak da yıllardır bir iç savaş yürütmeye başlamıştır. Amerika'nın bu ülkede bir serbest seçimden korktuğu açıktır. Eski Başkan Eisenhower, anılarında, Vietnam halkının % 80'inin özgür bir seçimde Ho Çi-minh'e oy vereceğini kabul etmiştir.[3] Bu yüzden, orada bir "dıştan saldırı" sözlerini ileri sürerek, bir iç savaş başlatmış olup, sürdürmüştür. Kuvvet kullanmaya dayanan bir uluslararası politika anlayışı olduğunu daha önceki kitaplarında[4] göstermiş olan Amerikalı Prof. Morgenthau'un bile kabul ettiği gibi, buna 'dış saldırı' demek gerçekleri değiştirmektir."[5]

Vietnam'da bir saldırı savaşı yürüten Amerika hastahane, okul, kilise, tapınak ve su setleri gibi hedefleri bombalayarak ve yasaklanmış silâhları kullanarak bir *savaş suçu* da işlemiştir. Amerika soykırıma başvurmaktan da suçludur. Bu suçta maddî unsur, yani suç sayılan bir insan davranışı bulunduğu gibi, ruhsal öge de vardır;

yani, suçlu belirli bir insan grubunu ortadan kaldırmak amacındadır; suç niyeti açıktır. Ulusal, etnik, ırksal ya da dinsel bir grubun topyekûn ya da önemli bölümünün ortadan kaldırılması söz konusudur. Bu yüzden, jenosit suçu örgütlenmeyi gerektirir. Önceden tasarlanır. Soykırımla belirli siyasal ve ekonomik yönetim türleri arasında sıkı bağlar vardır. Nazizm ve faşizm, kapitalizm ve emperyalizm gibi kişisel ve ulusal temel hakları reddeden sistemler jenosidin oluşmasına uygundur. Soykırım emperyalizmin bir uygulama biçimidir. Yabancı sömürücüden kurtulmak için savaştan başka yol bulamayan halkları, milyonlarca insanı, fizik olarak, bütünüyle ya da kısmen, yok etmek, ancak bir devletin örgütleyebileceği bir eylemdir. Böylesine büyük çaplı bir suç, ancak, devletin koruyucu, kışkırtıcı ve öncülük edici kanatları altında işlenebilir türdendir.

Japon savaş suçlularını yargılamış olan Tokyo Mahkemesinin tutanakları incelendiğinde, Japonların yirmi yıl önce, bugün Amerikalıların rahatlıkla işledikleri suçlardan mahkûm edildikleri ortaya çıkmaktadır. Hem de Amerikalıların atadıkları yargıçlar eliyle ve koydukları usuller uyarınca. Japon savaş suçlularına o zaman yöneltilmiş olan suçların büyük bir kısmının Vietnamlı sivillere karşı işlenmiş olduğunu belirtmek bugün için anlamlı olmaktadır. Daha önemlisi, suçlanan Japonlar Çin Hindi'nde bulunan Vichy Fransası ile işbirliği yapmakta olduklarından, hareketlerinin meşru sayılması gerektiğini öne sürmüşlerdi. Bu iddiaları o zaman yanıtlayan Amerikan savcısının, resmî antlaşmalar ne olursa olsun, suç işlenmiş olduğunu belirten sözleri bugün de anımsanması gereken önemli bir noktadır.

1961'den beri Güney Vietnam'da en az 415.000 sivil öldürüldüğü açıklanmıştır. İspanyol Engizisyonunda bile, Papa'nın görevlendirdiği Dominikan Papazı Thomas de Torquemeda onsekiz yıl içinde 10.220 kişiyi yakmış, 114.000 kişi de zindanlarda can vermişti. Albe Dükü de 18.000 Protestan'ı öldürtmüştü. Fransa'da o ünlü 24 Ağustos 1572 tarihli St. Bartholomew katliamında

100.000 kurban verilmişti. Vietnam'da ölülerin üç katı da yaralı kabul edilse, kurbanların sayısı oldukça kabarmaktadır.

Vietnam'da bu durumu yönetenlerden biri olduğu için "Hanço" (Kasap) lâkabını kazanmış bulunan Amerikalı Komer'in "Büyükelçi" sıfatıyla Türkiye'ye atanması bir rastlantı olarak kabul edilemez. Böyle birinin daha sonraki görev yeri olarak Ulusal Kurtuluş Savaşı vermiş Türkiye Cumhuriyeti'ne gönderilmesi bir küstahlıktır. Anımsamalı ki, Nazi Alman Hükûmetinin emrinde olan eski Şansölye Franz von Papen'in Ankara'ya atanmak istendiği el altından duyulduğu zaman, Atatürk bu kişinin Avusturya'da Büyükelçiyken bu devletin iç işlerine karıştığından kuşkulandığı için kendine *agreation* verdirmemişti. Bunun böyle olduğunu belirten Türk belgeleri her ne kadar açıklanmamışsa da, hem Papen'in hayatını kaleme almış olan bir yazar,[6] hem de İkinci Dünya Savaşı'nda Ankara'da İngiliz Büyükelçiliği yapmış olan zât anılarında[7] bu açıklamayı yapmışlardır. Kurtuluş Savaşımızın Önderi ve Cumhuriyetimizin ilk devlet başkanı Mustafa Kemâl yabancı ülkelerde müdahalelerinden kuşkulandıklarını kabul bile etmezken, bugünkü iktidar sahipleri değil şöyle, böyle bir müdahale, bir iç savaş yönetmiş birini Ankara'ya lâyık görmüşlerdir. Ne var ki, ulusçu güçlerin direnişi sayesinde Amerikan Büyükelçisi geri alınmak zorunda kalmıştı. Hem böyle birinin Ankara'ya atanması, hem de burada tutunamamasını iyi değerlendirmek gerekir.

4 Nisan 1949'da imzalanıp, imzalayan devletlerin üçte-ikisinin onay belgelerini 24 Ağustos 1949'da Washington'daki kasaya teslim etmeleriyle, bu tarihte yürürlüğe giren NATO'nun kuruluşundan bu yana yıllar geçti. Kuzey Atlantik Antlaşmasının On-Üçüncü Maddesi şöyle demektedir:

> Antlaşma yirmi yıl yürürlükte kaldıktan sonra, taraflardan her biri, Amerika Birleşik Devletleri Hükûmeti'ne feshi ihbar ettikten bir yıl sonra, kendisine taallûku itibariyle antlaşmaya son verebilecektir. Amerika her fesihnamenin tevdiini diğer akitlere bildirecektir.

NATO Antlaşmasını imzalamış olan ülkelerin halkları, hattâ hükûmetleri bu örgütle olan ilişkilerini yeni baştan ele almaktadırlar. Bunlardan Fransa NATO'dan fiilen ayrılmış durumdadır. Hem bir nükleer savaşı başlatacak olan düğmenin Amerika'nın elinde kalmasını istemediklerinden, hem de bu ülkelerdeki ulusal güçlerin emperyalizmle işbirliği yapan sınıf ve kesimlere karşı yürüttüğü savaşımın hızlanmasından ötürü, NATO'ya sırt çevirenler devlet, zümre ve kişi olarak artmaktadır.

Tarihimizin şu döneminde öncelikle çözümlemek zorunda olduğumuz ana çelişme Amerikan emperyalizmi ve onun yerli ortaklarıyla Türk ulusu arasındaki çelişmedir. Bir yanda Türk ekonomik ve siyasal alanına egemen olan emperyalizm ve onun müttefikleri olan işbirlikçi sermaye ve feodal ağa takımı, öte yandan da emperyalizm boyunduruğunun kırılmasında en büyük çıkarı olan Türkiye emekçileri başta olmak üzere, bütün ulusalcılar. Ulusalcı güçlerin eylemleriyle emperyalizmin boyunduruğu atılarak, Türkiye bağımsız ve demokratik bir devlet düzeyine ulaşacaktır. Bunun önemli adımı da kapitalist Batı ülkelerinin emperyalist sömürüyü sürdürmek için kurdukları NATO'dan Türkiye'nin çıkmasıdır.

Bilindiği gibi, egemenlik bölünme kabul etmez. Mustafa Kemâl Atatürk'ün şu sözlerini hemen anımsayalım: *"İstiklâli tam denildiği zaman, bittabi, siyasî, malî, iktisadî, adlî, harsî ve ilâhî her hususta istiklâli tam ve serbestisi tam demektir. Bu saydıklarımın herhangi birinde istiklâlden mahrumiyet, millet ve memleketin, mânâ-yı hakikîsiyle, bütün istiklâlinden mahrumiyeti demektir."*[8] Devletlerin egemenliklerini karşılıklı olarak kısıtlayabilecekleri de söylenmektedir. Yalnız, burada dikkat edilecek önemli nokta bu kısıtlamada karşılıklılık ilkesinin sözde kalıp kalmadığıdır.

Gerçekten, NATO'yu güvenliğimiz ve dünya barışı açılarından eleştirme zamanı gelmiş, geçmektedir bile. Bir ulusun bağımsız ve egemen bir varlık olması demek, kendi kaderini halkının çıkarlarına uygun olarak çizmesi demektir. Savaş, barış ve her türlü kararı

o ulusun kendi verir. Oysa, Amerika'nın yurdumuza girmesinden sonra, Türkiye'nin, halkımızın çıkarlarıyla temelde taban tabana zıt ve başkaları yararına olan savaşlara katılması olasılığı her an vardır. 1960'da Türk topraklarından havalanıp Sovyet göklerinde yakalanan U-2 uçağı olayı bir savaşa yol açsaydı, Türkiye zincirleme olayların sonucu belki de nükleer bombaların ilk hedefi olacaktı. Halkımız, böyle bir olasılığı o zaman kavrayamadığı için bir tepki göstermemişti. O zamanki iktidar da bir Türk uçağı söz konusu olmadığından, Türkiye'ye bir sorumluluk düşmeyeceğini iddia etmek gibi bir gayrı ciddilik içindeydi. Anımsanacağı gibi, Osmanlı Devleti de Birinci Dünya Savaşı'na böylesine, hattâ daha basit bir olup bittiyle, Alman Amirali Souchon'un yabancı limanları Türkler adına bombalamasıyla girmiş, Bakanlar Kurulu bile bu olup bittiyi ancak sonradan öğrenebilmişti. Bugünkü koşullar daha da korkutucudur. Türkiye'de NATO üsleri ve NATO'nun bile buyruğunda olmayan Amerikan üsleri bulundukça güvenliğimizin, hattâ ulusal varlığımızın her saniye tehlikede olduğu açıktır.

Türkiye'nin yabancı bir devlete gidip adetâ teslim olması, ona bağımsızlığımızla asla bağdaşmayan türlü ayrıcalıklar tanıması ulusal bir siyasetten başka her şeydir. Amerika ülkemizde barış zamanında bunca yıldır kalır, burada kapitülâsyonları anımsatan türlü ayrıcalıklarla donanır, ülkemizde on-binlerce askerini barındırırsa, yurdumuza tehlikenin ne yönden geldiğini artık kesin olarak anlamak zorundayız. Türk yasalarının, Türk memurlarının, Türk subaylarının giremediği üsler ve daha türlü ayrıcalıklar Amerika'ya NATO perdesi altında verilmiştir.

Türkiye kendi güvenliği için yabancı nüfuzundan derhal kurtulmak zorundadır. Biraz değişik de olsa, bugün, ikinci bir kurtuluş savaşımı içindeyiz. Devlet dairelerinden köylere, sendikalardan okullara kadar kimi yabancılar ülkemizde söz ve karar sahibidirler. Devletin temel faaliyetleri onların denetiminden geçmektedir. Bu sayısız müdahalelerin en önemlisi olarak, Türkiye'deki yabancı üsler ve ülkeyi kendi iradesi dışında bir Üçüncü Dünya Savaşma

sokacak niteliktedir. Bu gerçek Türkiye'nin egemenlik haklarının nasıl temelden çiğnendiğinin çok açık bir örneğidir. Türk halkını uyarıp, emperyalist çevrelerin ona hazırladıkları geleceğin ne olduğunu açıklamak görevimizdir. Bu uyarmayı engellemeye gerici ve tutucuların güçleri yetmeyecek, engelleme çabaları asıl onların Türk halkının karşısında yer aldıklarını ve işbirlikçi niteliklerini gittikçe daha açık biçimde ortaya koyacaktır.

Amerika yurdumuzda TBM Meclisi onayından geçmeden yürürlüğe girmiş olan ikili anlaşmalarla NATO dışı askerî üsler kurduğu gibi, gene Amerika'nın öncülüğünü yapmakta olduğu NATO, kendi ulusal savunmamıza uygun bir ittifak bile değildir. NATO Amerika'nın bir Üçüncü Dünya Savaşını öngörerek kendi çıkarları için tasarladığı dünya stratejisinin bir parçasıdır. Bir Üçüncü Dünya Savaşında ise, Türkiye nükleer silâhlara hedef ve radyoaktif bir bölge olacaktır. Yurtsever hiçbir Türk böyle bir sonucu bir "savunma" stratejisi olarak kabul edemez. Amerika'nın sürekli olarak nükleer ateşle oynadığı ve bunun bizim için korkunç sonuçlar doğurabileceği halkımıza gecikmeden anlatılmalıdır.

Kaldı ki, Türk toplumunun yakından ilgili olduğu Kıbrıs çıkmazı, savaş tehlikesinin NATO içinde küçük bir devletten de gelebileceğini ve Türkiye'nin buna bile hazır olmadığını göstermiştir. Burada özetleyelim ki, Kıbrıs sorunu halkımızın bazı gerçekleri görmesine yardım etmiş ve yabancıların "yardım melekleri" olmadığını kısa yoldan anlatmıştır. Artık anlamak gerekir ki, Kıbrıs çıkmazı da Batı emperyalizminin Doğu Akdeniz ve Ortadoğu'daki çıkarları yüzünden çözümlenememiştir. Kıbrıs'ta Amerikan şirketlerinin kalay madenlerine ve İngilizlerin anavatan dışında en büyük nükleer üslere sahip olmalarını gereği gibi değerlendirelim. Bu davayı ancak ilgililer -yani Türkiye ve Yunanistan ile Kıbrıslı Rum ve Türk toplulukları- kendi aralarında çözebilirler. Kıbrıs olayları sırasında yabancıların yaptıkları baskıların nerelere kadar götürüldüklerini gördük. Kıbrıs sorunu, ancak, emperyalist Amerika ve Britanya'nın ellerinin çektirilmeleri ve onların aracı

durumunda olan küçük çaplı Yunan yayılmacılığının maskesinin düşürülmesi sonunda kazanılabilir. Hiçbir davamızın çözümü Amerika'dan beklenemeyeceği gibi, bunun çözümü de Amerika'dan beklenemez. Yabancı üslerden arınmış, silâhsızlandırılmış, bağımsız ve tarafsızlığı güvence altında federatif bir Kıbrıs dünya devletlerinin onayını kazanan bir çözüm yolu olabilir.

Kıbrıs sorunumuza kadar her ulusal ve uluslararası konuya serbestçe müdahale eden Amerika'nın öncülüğünü ettiği NATO'yu, bazı reformcu çevrelerin öne sürdüğü gibi, yeni koşullara göre ayarlamak da çıkar yol değildir. Bu örgütün içinde genel bir gevşeme ve çözülme olduğu ortadadır. Önerilen ayarlama formülleri, yani emperyalizmin kirli parmağını gizleyen maskelerle NATO üyeleri, hele Amerika ve Türkiye arasındaki temel çelişki ve çıkar çatışmaları örtülemez, örtülmemelidir. NATO'daki Amerikan tekelini gizlemek için düşünülen ve düşünülecek olan oyunlar bize hiçbir şey kazandırmaz. Bu tutum güvenliğimizi hâlâ tehlikede tutmanın, halka kurbanlık koyun gözüyle bakmanın yeni bir yoludur. Yapılacak iş NATO'nun önce Amerika'nın buyruğunda ve onun çıkarlarına hizmet eden bir örgüt olduğunu ve NATO'da kalmayı kendi güvenliğimiz için yararlı görmediğimizi halkımıza anlatmaktır.

NATO'da kalmak dünya barışı için de zararlıdır. Saldırgan emperyalist çevreler yeni bir dünya savaşı hazırlığı içindeler. Böyle bir savaşı çabuklaştıracak olan mekanizma NATO gibi askerî paktlardır. Bir Üçüncü Dünya Savaşı insanlığın şimdiye dek görmediği korkunç yıkıntılara neden olacak ve bu arada Türkiye'yi de üç beş dakika gibi çok kısa bir süre içinde nükleer bir cehenneme atacaktır. Vakit varken düşünelim. Tümümüzün yaşamının son beş dakikası en basit insan gereksinimlerinin bile çözümlenemediği Türkiye'de çok kısa bir süredir.

Türk halkının NATO'ya karşı mücadelesi, kuşkusuz, ülkemizin emperyalist sistem içinde sömürülen bağımlı bir ülke olarak süregelmesinde sınıfsal çıkarları olan emperyalizmin yerli ortakları

işbirlikçi sermaye ve feodal ağalara da karşıdır. Türk toplumundaki bütün asalak sınıf ve kümeler arasında en güçlüsü olan işbirlikçi sermaye, ortağı feodal ağa ile birlikte, iktidara sahip çıkmış ve endüstriye, başlıca sigorta kurumlarına, bankalara, madenciliğe, ulaştırmaya, kredilere egemen olmuştur. Bu sınıf, ister ihracat ve ithalâtta, ister ithalâtın daha kurnazca bir biçimi olan kurgu (montaj) ve ambalaj endüstrisinde, ister açıktan açığa büyük yabancı şirketlerin temsilciliği biçiminde olsun, Türkiye'nin endüstrileşmesine ve kalkınmasına karşıdır. İç sömürüsü ve dıştaki emperyalist devletle ilişkisinin siyasal ve askerî silâhı gördüğü NATO'nun doğal destekleyicisidir. İşbirlikçi yerli sermaye Türk halkının çıkarlarıyla ne dereceye kadar çelişmeli durumdaysa, onun dış desteği olan NATO da gene Türk halkıyla en az bu kadar çelişmelidir. Yerli işbirlikçi sermayenin en yakın müttefiki olan feodal ağalar demokratik düzen ve ulusal siyasete karşıdır. Türkiye'de ulusal bir düzen kurulmasına karşı olan bu feodal ağa sınıfı Türk halkının ulus düzeyine yükselmesine, ulusun geniş anlamda gerçekleşmesine de karşıdır. Onun bu ulus düşmanlığı şeriatçılık, ümmetçilik ve hilâfetçilik gibi ideolojik akımlar kılığına bürünmektedir. Bu bilinçli ulus düşmanlığının işbirlikçi sermaye ile ittifaka sürüklenmesi ve her ikisinin de emperyalizmde dayanak bulmaları anlaşılmayacak bir şey değildir.

Emperyalizme, işbirlikçi sermayeye ve feodal ağalara karşı Türkiye emekçisi, ondan yana aydınlar ve öteki ulusalcı sınıf ve tabakalar savaşım verecektir. Türk halkının ulusal kurtuluş akımları çağı dışında kalması düşünülemez. Kapitalizmin gelişmesiyle ortaya "ulus-devlet"lerin çıktığı bilinmektedir. Burjuva sınıfına dayanan ulus-devletlerin ortaya çıkışları toplumların gelişmesinde ileri bir aşamaysa da, bu gelişme daha sonra bir ulusun ötekini egemenliği altına almasına yol açmıştır. Uluslar arasındaki bu türlü ilişkiler milliyetler, sömürgecilik ve azınlıklar sorunlarının çıkmasına neden olur. Milliyetler sorunu önceleri yalnızca bazı devletlerin sınırları içinde kalmış, Çarlık Rusyası ya da Avusturya-Macaristan

İmparatorluğu'nda Büyük Ruslar ya da Avusturyalılar öteki ulusların topraklarını alarak halklarını ezmiştir. Bu devletlerin içinde bir egemen, bir de sömürülen ulus vardı. Fakat konu daha çok bir azınlık sorunuydu. Söz konusu olan, bu ulusal birimlerin kültürel, ekonomik ve siyasal gelişmelerinin engellenmesiydi. Fakat kapitalizmin emperyalizm aşamasına girmesiyle, bu sorun bir "azınlıklar" sorunu olmaktan çıkıp, uluslararası düzeyde bir dünya sorunu oldu. Bu dönemde bir yandan dünya pazarı kurulur ve sınırlar birleştirilirken, öte yandan da bilinçlenme başlamış olup ulusal hareketler gelişmektedir. Bu iki karşıt gelişmenin çatışması kaçınılmazdır.

Avrupa ve Amerika'daki ekonomik bakımdan gelişmiş ülkelerin burjuva milliyetçi hareketleri zafere ulaştıktan hemen sonra yeryüzünün öteki bölgelerindeki milliyetçi hareketler bir süre durakladı, çünkü Avrupa ve Amerika'nın kapitalist devletleri öbür anakaralara yayılarak bir çok topluluğu sömürge durumuna indirgemişlerdi. Güney Asya'yı Britanya, Fransa ve Hollânda ilk ağızda paylaşmış, Osmanlı ve Çin pazarına girilmiş, İran ve Tibet, ayrıca Afganistan üstünde çıkar ayırımı yapılmış, Güney Amerika tüm Amerikan nüfuzu altına düşmüş, 1885 Berlin Konferansı'yla da Afrika bölüşülmüştü. Bütün bu yerlerde, yerlilerin yabancıya ilk karşı koyuşları, -yani Endonezya Sultanları, Nijerya Kabile Başkanları, Tippu Sultan ve Hint isyanı, Sudan'da Mehdî hareketi, Çin'de Boxer isyanı- hep, eski düzenin birer tepkisiydi. Batılı kapitalist devletlerin sömürgeciliğe başlamalarıyla öteki anakaralardaki topluluklar milliyetçi gelişme haklarından bir süre yoksun kaldılar, kendi ulusal burjuvalarını yaratamadılar. Böylece, kapitalizmin emperyalizm çağında uluslar "ezen" ve "ezilen" diye ikiye ayrıldı. Bu ayrımdan sonra da sömürge ya da yarı-sömürge durumunda olan ülkelerin yabancı boyunduruğunu kırarak bağımsızlıklarını kazanmaları bir numaralı sorun durumuna geldi. Milliyetler sorununun böyle bir gelişme içine girmiş olması kapitalist ülkelerde azınlık sorununun çözümlendiği anlamına gelmez. Örneğin, Amerika'da sınıf çatışması niteliğini de kazanmış olan zenci soru-

nunun her zamankinden daha ciddi oluşu bunu kanıtlamaktadır.

Emperyalist devletler milliyetler ve ulusal kurtuluş savaşları sorununu şimdiye dek baskı ile çözme yolunu denemişlerdir. Burjuvazi feodalizme karşı ulusçuluğu korurken, emperyalist aşama içinde ulusların sömürücüsü kesilmektedir.

Aynı biçimde, sömürülen ulustaki burjuvazi de devrimci niteliğini kaybetmiştir. O da tutarlı bir anti-emperyalist çizgi izleyemez. Toplumda kendine göre daha devrimci olan güçlere burjuvazinin ayak uyduramayacağı açıktır. Bugün, işbirlikçi sermayeden ayrı, onun ve yabancı ortaklarının karşısında boynu bükük duran bir ulusal burjuvazinin bağımsız Türkiye uğraşına katılması olabilirse de, çağımızda ulusal burjuvazilerin devrime öncülük ettikleri görülmemiştir.

Türkiye'nin yabancı uluslar tarafından sömürülmesi, son tahlilde, Türkiye emekçisi için, (yani, modern endüstride, küçük endüstri kollarında, zanaat mesleklerinde, ticarette ve tarımda işgücünü satarak yoksul bir geçim sağlayabilen, üretim araçlarından ve topraktan yoksun Türkiye kent ve köy işçisi için) yaşamsal derecede önemlidir. Türkiye gibi bir ulusun Amerika gibi kapitalizmin emperyalist aşamasındaki endüstrileşmiş bir ulus tarafından sömürülmesi ve bu sömürünün NATO gibi askerî ittifaklar, ikili anlaşmalar ve yabancı üslerle perçinlenmesi en çok emekçi halkımızı etkiler; en çok kaybeden, en çok sömürülen odur. İçsel gelişmesi duran, parasal kazancı artmayan, daha iyiye yönelişi kösteklenen odur. Yabancı sömürücü ikili anlaşmalara koyduğu müdahale maddeleri, yurdu çepeçevre sardığı üsleri ve toplum yaşamımızın her kesimindeki varlığıyla emekçi yığınlarının bir araya gelmesini önler. İşbirlikçi yerli burjuvazinin onu daha kolay sömürmesini sağlar. Bu sömürünün bekçiliğini, son değerlendirmede, NATO gibi uluslararası örgütlere yaptırır. Bu yüzden, emekçi halk yığınlarının, Türkiye emekçilerinin sömürücü yabancıların yurdumuzdan gitmelerini istemesi, bütün kurtuluş savaşımlarını temelden desteklemesi ve NATO gibi bağlaşmalara cephe alması

doğaldır. Elbirliğiyle yaratmaya çalıştığımız gerçekten demokratik bir ortamda, Türkiye emekçisi, kendini koşullanmalardan kurtaracak ve Türkiye toplumunda en devrimci yeri alacaktır. Emperyalizme karşı mücadelede Türkiye emekçisine destek olmak başlıca görevimizdir.

Öte yandan, yabancı sömürücü kendi işçi sınıfına karşı yönde propaganda yaparak sömürge imparatorluklarının sürüp gitmesinin onların yararına olduğunu söyler. Sömürgelerin son bulmasının büyük ekonomik sonuçları olacağını, ham madde kaynaklarının kuruyacağı gibi, mamûl madde satış pazarlarının ve kârlı yatırım alanlarının yok olacağını anlatır, onları işsiz kalmakla korkutur. Eski Britanya Başbakanlarından Chamberlain'in İngiliz işçilerinden kendilerini bir "imparatorluk işçisi" olarak düşünmelerini istemesi gibi, Amerika gibi emperyalist devletlerin işçileri de temelde bu propagandaya hedef olmaktadırlar. Kuşkusuz, Amerikan işçisi zenginliğinin büyük bir kısmını dışarıdaki sömürge ve yarı-sömürgelere borçludur. Amerika'nın petrolü Ortadoğu ve Venezüella'dan, kauçuğu Liberya'dan, öteki gereksinimleri dünyanın dört-bir köşesinden gelir. Devletler, bu türlü gereksinimlerini, aslında, olağan ve eşit ticaret ilişkileri çerçevesinde de giderebilirler. Ama emperyalist devletin istediği sömürme, sınırsız kâr ve bu ilişkilerin askerî bağlaşmalarla sürüp gitmesidir.

Gerçekte, emperyalizm hem ezen, hem ezilen ulusların işçi sınıflarının çıkarlarına aykırıdır. Önce, emperyalistler yabancı ülkelerden elde ettikleri büyük kârların bir bölümünü kendi işçi sınıfının asalak yönetici tabakasına "sus payı" olarak verir. İşçi aristokrasisinin bu katmanı çok ince bir küme olup, onların varlığı bütün işçi sınıfının zararınadır. Türkiye gibi gelişmemiş ve dışa bağlı bir ülkede de bazı işçi ileri gelenlerinin emperyalistlerle çıkar birliği kurarak, dıştan onların ve içten de burjuva sınıfının maşası durumuna geldikleri bilinmektedir. İkinci olarak, sömürgelerin sömüren devlet için bir gericilik ve faşizm yatağı durumuna düşmesi ve bir gün işçi sınıfının aleyhine kullanılması anımsatılması

gereken bir noktadır. (1936'da İspanya'da Cumhuriyetçiler ile Faşistlerin mücadelesi ilki yararına çözümlenirken, Franco İspanyol sömürgelerden topladığı bir kuvvetle anayurda çıkmış ve mücadeleyi yürüterek başarıya ulaşmıştı. 1958'de de sağcı birlikler Cezayir'den Fransa'ya geçerek rejimi değiştirmek istemişlerdi.) Verilen örnekler Türkiye'ye benzememekle birlikte, söylenmek istenen, başka ulusları sömüren ulusların aynı zamanda kendi özgürlüklerini de nasıl tehlikeye attıklarını göstermektir.

Asıl belirtmek istenilen de emekçilerin genellikle ve bu arada Türkiye emekçisinin de ulusalcı akımların, anti-emperyalist savaşımın, kurtuluş savaşlarının içten dostu, NATO gibi sömürgen ittifakların düşmanı olduğudur. Bunu bir taktikmiş sanmak ya da böyle sunmak kurtuluş mücadelelerinde kimin dost, kimin düşman olduğu konusunda kesin ayrımı bulandırma çabasından ibarettir. Kurtuluş mücadelelerine ve anti-emperyalist akıma toplumsal gelişme açısından bakacak olursak, bu mücadele hiç durmayan ve ileri götürücü türdendir. Sömüren bir devletin, "ulusçuluk" anlayışı ile ezilen bir toplumun "ulusçuluk" anlayışı arasında büyük bir fark vardır. Bugünkü Amerika ya da dünkü Çarlık Rusyası'nın ulusçuluğu emperyalist, ırkçı ve şovenistti. Kendi ülkelerindeki burjuva sınıfının öteki ulusları köleleştirmesine hizmet ediyordu. Ezilen toplulukların, bağımlı ulusların ulusçuluğu ise, bunun tam karşıtıdır, bambaşka bir niteliktedir. Bu anlamda ulusçuluk, halkın emperyalist baskıya karşı protestosunu, bağımsızlığa ve kalkınmaya kavuşma isteğini simgelediğinden, olumlu ve demokratik bir harekettir. Bugün, Asya, Afrika ve Lâtin Amerika anakaralarındaki kaynaşmalar ve Türkiye'de filizlenen anti-emperyalist akım bu türdendir. Temelinde, sömüren emperyalist ulusa karşı siyasal, ekonomik, askerî ve kültürel bağımsızlık mücadelesidir. Böylece, "ulusalcılık" kurtuluş savaşımlarının bir aracı olarak desteklenmeli, fakat öbür halkların ezilmesi yolunda kullanılırken gerici bir hareket olarak yerilmelidir.

Emperyalizm yer yer direnmesine, hattâ bazı geçici başarılar

kazanmasına karşın, bir yıkılma dönemine girmiştir. Eski tip sömürgecilik bile, daha 20-30 yıl öncesine kadar hep hayatta kalacakmış gibi görünmüşken, kapitalist ulusları dünyanın geri kalmış öbür bölgelerinin çoğu üstünde egemen kılan yüzyılların tarihsel meddi kesinlikle geri çekilmeye başladı. Önceden Afganistan ile Siam'ın nasıl olup da bağımsız kaldıklarını anlatmak gerekirken, sonraları Hong Kong'un ya da Makao'nun neden hâlâ sömürge olduklarını açıklayacak özel koşulları bulup ortaya çıkarmak gerekmektedir. 1945'ten bugüne 1,5 milyara yakın insan emperyalizmin doğrudan doğruya boyunduruğundan kurtulmuştur. Böylelikle, kapitalizm tarihinin en çirkin ve utandırıcı sayfalarından biri de kapanmak üzeredir.

Fakat emperyalistler kurtuluş mücadelelerinin önemini küçümseme çabası içindedirler. Önce, sömürge ya da yarı-sömürgelerin siyasal bağımsızlıklarına bizzat emperyalist devletlerin yardımları sonucunda kavuştuklarını ileri sürerler. Bu sav tarihsel gerçeklere aykırıdır. Emperyalist devletler yürütülen kurtuluş mücadeleleri sonunda çekilmek zorunda kalmışlardır. Hiçbir emperyalist devlet çıkarlarını, el koyduğu yabancı toprakları, edindiği üsleri, ele geçirdiği stratejik ham maddeleri ve denetlediği pazarları isteyerek terk etmemiş, ancak ve ancak örgütlenmiş halkların karşı koyması sonucu çıkıp gitmiştir. Emperyalist ülkelerin, yabancı topraklara, aslında, bir "misyon"la, yani "uygarlaştırmak," "korumak" ya da "güçlendirmek" için geldiği uydurmacası emperyalist baskıdan kurtulan bütün ülkelerin gelişmemiş olmaları gerçeği karşısında çürümektedir. Bu ülkeler yabancı egemenliği yüzünden geri kalmışlardır. Gene bu yüzden, halklar her türlü bağımsızlıklarını emperyalist ülkelerin elinden koparıp almışlar, bu bağımsızlık onlara hiçbir zaman bir armağan gibi verilmemiştir. Bu savaşımın biçimi değişik ülkelerde belki başka başka olmuş, fakat her seferinde kurtuluş temeli geniş halk yığınlarının desteğine dayanmıştır. Emperyalist ülkeler, sömürdükleri halklara kurtuluş umudu bile vermek istememiş, halklar hedeflerine dış

sömürücülere karşı koya koya en sonunda ulaşmışlardır.

Emperyalizm aslında halkın bütün katmanlarının, bütün sınıflarının sırtına binmektedir. Zamanla işbirlikçi olmayan her kesim halkta bir kurtuluş mücadelesini başlatma eğilimi görülebilir. Bu mücadeleye orta sınıfın bir kısmı katıldığı gibi, işçi ve köylü kütlesi de katılmaktadır. Yabancıların bütün doğal kaynaklara sahip çıkmaları, açlığa ve sefalete hız vermeleri itiraz seslerini arttırmaktadır. Yabancı silâhların ve bağlayıcı ittifakların gölgesinde iktidarda kalan bazı feodal unsurlarla emperyalistlerin kârlarından yüzde alıp onların işini kolaylaştıran kimi burjuva aracıları dışında, sömürü baskısı altındaki halkların büyük bir çoğunluğu kurtuluş savaşımından yanadır ya da doğrudan doğruya ona katılır. Bunda işçi sınıfının yeri, rolü ve önemini yukarda saptamıştık. Özetle, her türlü sömürüye karşı, ilerici bir sınıf olduğu için bütün halkın çıkarlarını deyimler. İki yanlı bir sömürünün hedefi olan köylü de kurtuluş atılımlarında önemli bir destektir. Bu uğraşta yığınların etini kemiğini oluşturur. Onlar için de, yabancı sömürücünün gitmesi feodal ögelerin ortadan kalkmasına yol açabilecektir. Gelişmemiş ülkelerde köylü sınıfı en kalabalık sınıf olduğu halde, en ağır hareket eden sınıftır da. Bu niteliğinden ötürü, kurtuluş mücadelelerinin, anti-emperyalist hareketin öncüsü olmakta güçlük çeker. Yukarda da değinildiği gibi, burjuvazi ise, çeşitli davranışlar içindedir. Burjuvazinin bir bölümü emperyalizmle çoktan bir anlaşmaya ve bölüşmeye varmıştır. Feodal unsurlarla da ittifak yapmış, emperyalizmin destekçisi olmuştur. "Ulusal burjuvazi" denen kesim ise, daha çok iç pazara kendi egemen olmak ister, yabancı tekeline karşıdır. Yerli endüstriye yatırım yapmıştır; kendi büyük payının dışarı kaçırılıp içte bazı kimselere yalnız komisyon verilmesine karşıdır. Ulusal burjuvazi de yabancıların hor gördüğü, aşağıladığı bir sınıftır. Bu yüzden, kurtuluş mücadelelerine, anti-emperyalist harekete o da katılabilir. Yalnız hemen eklemek gerekir ki, sadece katılmakla kalmaz, ona sahip çıkmak, onu denetlemek ister. Gelişmemiş ülkelerde en çok eğitim

görmüş, siyasal yaşama en çok karışmış olan da bu burjuva sınıfı olduğundan, kurtuluş akımlarının kimi öncüleri de bu sınıftan çıkar. Fakat bu sınıfın oynaklığı ve eski düzenin bazı özelliklerini yaşatma isteğini de derhal belirtmek gerekir. Bu sınıfın saflarından her zaman yabancılarla uzlaşmak ve anlaşmaya varmak isteyen kümeler çıkacaktır. Böyle bir davranış, kuşkusuz, halk yığınlarının zararınadır. Bundan başka, ara sınıflar kalmaktadır ki, onların davranışları da çoğu kez kaypak olmaktadır. Tarihteki örnekler, çağdaş ve anti-emperyalist akımlar bir ulusal kurtuluş mücadelesinin ortak bir cephe halinde yürütülebileceğini gösteriyor. Bu mücadelede işçi sınıfı partisinin rolü ve önemi açıktır. Bu parti yurdun dört bir köşesine yayılmış kollarıyla halkı eğitecek, örgütleyecek ve anti-emperyalist mücadelede birleştirecektir. Koşullar gerçek bir işçi sınıfı partisinin faaliyet gösterebileceği ortam yönünde gelişmektedir. Bu arada, yakın geçmişte Türkiye İşçi Partisi de Türk-Amerikan ilişkilerinin ve Türkiye'nin NATO'da bulunmasının zararlarına dikkati çekmek gibi önemli bir rol oynamıştır.

Türkiye'nin bu anti-emperyalist akıma etkin olarak katılması hem kendi kurtuluşu, hem de insanlığın genel gelişmesini önleyen engellerin ortadan kaldırılmasına yardım için gereklidir. Kurtuluş mücadelelerinin hızlanması insanlığın uyanışının, Türkiye'deki anti-emperyalist akımın varlığı da Türk halkının tam bağımsızlığına sahip çıkma isteğinin belirtisidir. Türk insanı, gün geçtikçe, kendi kaderini çizmede daha çok ve daha etkin, daha eylemli rol oynayacaktır. Türkiye'de iç çatışmalar ve dışa karşı direnmeler daha belirgin oldukça, Amerikan emperyalizminin Türkiye'yi sömürmesine ne denli gereksinim duyduğu ve bu konuda onun da nasıl kararlı davrandığı ortaya çıkmaktadır. Kurtuluş mücadeleleri teker teker başarıya ulaştıkça, kapitalizmin sömürü alanı gittikçe daralmaktadır. Altıncı Filonun limanlarımızı her "ziyaretinde" Türk kanı akmaya başlamasına karşın, Amerika'nın ziyaretlerinde ve ülkemizden gitmemekte direnişinin nedeni budur. Vietnam'a ya

da Lâtin Amerikan ülkelerine müdahalesinin, Asya'da Çiang kayşek gibi tutucu güçleri desteklemiş olmasının da nedeni budur. Kapitalist düzen çok ucuza aldığı ham maddelerden, tekel kurduğu mamûl maddelerinden ve kârlı yatırımlarından vazgeçmemekte, bu ayrıcalıklı durumları gerekirse silâhla koruyabilmek için üslerine, ikili anlaşmalarına ve ittifaklarına sımsıkı yapışmaktadır.

Türkiye'nin Amerikan üslerinden, ikili anlaşmalardan ve NATO'dan kurtulma savaşımı, yurdumuzdaki emperyalist devletin durumunu, kuşkusuz, değiştirecektir. Bu mücadeleden başarıyla çıkarken, oluk gibi emperyalizm havuzuna akan bir güç kaynağını daha da kesmiş ve emperyalizmin bir sistem olarak çöküşüne katkıda bulunmuş olacağız. Emperyalistler ise, bu kayıpları göze alamadıklarından, onları önlemek için yollar aramaktadırlar. Yeni müttefik avına çıkar, endüstrileşmeden söz eder, ama eylemde montajcılıktan pek ileri gitmezler. İlgilendikleri endüstri, ham madde değerinden ötürü maden endüstrisidir. Ham maddeyi kolay taşımak için de ulaştırmanın gelişmesine yardımcı oldukları görülür. Gerçek bir endüstrileşme çabası, karşısında daima yabancı bir emperyalist devleti bulur. Hele devletleştirmelere karşı büyük güvenceler isterler. Emperyalist devlet, kendi firmalarıyla dış pazarlarda rekabet edebilecek bir yerli endüstriye hiçbir zaman destek olmadığı gibi, bunu sürekli olarak önler. Örneğin, Boğaz köprüsüne para verir, yerli endüstrinin bir rakip gibi kalkınmasına asla müdahale etmez.

NATO gibi siyasal ve askerî ittifaklar, işte, bu denli ilişkilerin bekçisi, jandarmasıdır. Sömürü kapılarını emperyalist devletlere açık tutmak için düşünülüp uygulanırlar. Emperyalist devletlere halk üstünde denetim kurma fırsatı verir, onların tam bağımsızlık mücadelelerini engelleme amacı güder. Türkiye'de bugün, devrimci olmanın ilk koşulu tam bağımsızlıktan yana olmaktır. Ondan sonraki bütün devrimlerimizin başarısı bu yoldan geçer. Batı emperyalizmine karşı verdiğimiz Ulusal Kurtuluş Savaşımızın zincirleme bayramlarını, savaşın önderi M. Kemâl Atatürk'ün anısını

yabancı üslerin ve nükleer savaş olasılığının gölgesinde anmayalım. Kurtuluş Savaşımızda can verenler Türkiye bir çeyrek yüzyıl sonra gene emperyalizmin boyunduruğuna düşsün diye savaşmadılar.

Bu yüzden, egemen sınıfların kendileri için bağımsızlığımızdan verilen ödünlerle yardım koparma oyununu engelleyeceğiz. Bunların yabancı sermaye çevrelerine dayanmış olmalarının anlamını halkımıza iyice anlatacağız. Türk halkının emeğini ve yurdumuzun servetlerini sömürenlere karşı bütün devrimci güçlerle "dur" diyeceğiz. Kendi ürünlerimizi, kendi elimizle ve kendimiz için işleteceğiz. Türkiye'yi bir eli yağda, bir eli balda yabancıların asla kalkındırmayacağını gözler önüne serecek, yabancılar madenlerimize el koymasına müsaade etmeyecek, borçlanma geleneğine son vereceğiz. Bizi uluslararası sermaye düzenine daha da bağlamak isteyen Ortak Pazar'ın büyük tehlikesini anlatacak, halkımızın yarınlarını ipotek altına alan bugünkü uygulamaya son verilmesi için bütün antlaşmalarımızı gözden geçireceğiz. Amerika'nın on binlerce askerini, radar şebekelerini, üs ve tesislerini, "uzmanlarını", gizli haber-alma örgütlerini, ta köylerimize kadar yayılan "barış gönüllülerini", yargı, gümrük, posta ve kimi medya ayrıcalıklarını ülkemizden çıkaracağız. İçimizde barış zamanında yirmi küsür yıldır kalmakta devam eden yabancı devletten gelecek büyük tehlikelere halkımızın dikkatini yılmadan ve usanmadan çekeceğiz. İkili anlaşmaların devletler hukukunda "devletin münhasır selâhiyeti" kavramı altında ele alınan yetkilerle çelişmeli olduğunu duyarlılıkla belirteceğiz. İmzalanmış ikili antlaşmalardan herhangi birinin metnine şöyle bir göz atmanın bile insanı dehşete itecek kadar ulusal bağımsızlık ve egemenlik haklarıyla bağdaşmayan öğeleri içinde sakladığını anlatacağız. Yabancılara yargı hakkı, gümrük dokunulmazlığı, tehlikeli askerî üsler veren ve kendi tümenlerimizi başkomutanı yabancı olan askerî kuruluşlara teslim eden antlaşmalara karşı koyacağız. Emperyalist Amerika ile sürdürdüğümüz uzun ortaklığı sona erdirecek, emperyalizmle işbirliği yapan yerli ajanlarını Türk halkının kaderinde söz sahibi

olmaktan çıkaracağız. Kıbrıs sorununda Amerika'nın ve öteki emperyalist devletlerin ağırlıklarını koymalarına karşı duracağız. Ve bizi yabancı bir devletin dünya politikasının bir ileri karakolu durumuna sokan NATO'dan çıkacağız

Yaşasın tam bağımsız ve gerçekten demokratik Türkiye.

Yeni Baskıya Son Söz

Kuzey Atlantik ülkelerini siyasal ve askerî yönlerden Sovyetler Birliği'ne ve Doğu Bloku'na karşı bir araya getirerek 1949'da kurulan NATO coğrafya kapsamı, üyelik ve işlev açılarından büyük değişikliklere uğradı. Bugün, Amerikan öncülüğündeki NATO da küreselleşme eğilimindedir.

Baltık'tan Orta ve Doğu Avrupa'ya doğru genişlemesiyle üyeliği de, coğrafya kapsamı da köklü biçimde değişti. Sözde Doğu'daki komünist ülkelere karşı bir savunma bağlaşmasıyken, 1989'da farklı rejimler kuran Doğu Avrupa ülkeleriyle 1991'de Sovyetler Birliği'nin yerine geçen Rusya'yı da kendine katma çizgisine geldi. Ayrıca, NATO'nun kurulduğundan bu yana uygulamaya hiç konmamış olan ve "üyelerinden birine saldırıyı tümüne saldırı" gibi kabul eden Madde 5 hem ilk kez, hem de 1949'da öngörülen Avrupa sahnesinde değil, ama ona çok uzak bir köşede temelde bir ABD savaşını desteklemek için işletildi.

NATO 1949'da kurulduğunda ilk üyeleri (abece sırasına göre) şu on iki devletti: Amerika Birleşik Devletleri, Belçika, Danimarka, Fransa, Hollânda, İtalya, İzlânda, Kanada, Lüksemburg, Norveç ve Portekiz. 1952'de Türkiye ve Yunanistan, 1955'de Federal Alman Cumhuriyeti (Batı Almanya) ve 1982'de de İspanya katıldılar. Doğu Bloku'nun ortadan kalkmasıyla 1999'da Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya da üye oldular. NATO'ya 2004'te yedi üye daha girdi: Bulgaristan, Estonya, Litvanya, Letonya, Romanya, Slovakya ve Slovenya. Böylece, toplam üye sayısı yirmi altıya çıkmış oldu. Bunlara ek olarak, Arnavutluk, Hırvatistan ve Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti'nin de ilerde katılmaları olasılığı var. bu son üçü "NATO Üyelik Eylam Plânı" dizelgesindedirler. (Türkiye Makedonya Cumhuriyeti'ni bu ülkenin anayasasında geçen adıyla tanımaktadır.)

Ne var ki, bu küreselleşme ve uyum görünümü altında eski ve yeni üyelerin NATO'ya ilişkin olarak düşündüklerinde ve ABD-Avrupa-Rusya ilişkilerinde belirgin çelişiler var. Böylesine yaygın bir coğrafya üstünde neredeyse bugüne değin görülmemiş bir ortak erek sergilenmesi bir yana, hem üyelerde ve hem NATO dışında kalanlarda bu örgütün, özellikle Arap ve Müslüman dünyasında, Washington'un dış siyasasına uygun bir denetleme aracı durumuna indirgendiği yorumu vardır. NATO'nun işlevinin de böylesine değişmesi ABD siyasal yaşamında karar-verici konumlara yerleşmiş olan "yeni-tutucu" (*neocon*) denen Cumhuriyetçilerle onların desteğindeki "şahin" Demokratların artık söz sahibi olduklarını ve onların özlemlerinin Avrupa dışındaki çok uzak ülkeleri etki altına aldıklarını gösteriyor.

Öyle anlaşılıyor ki, Soğuk Savaş sonrasında Avrupalılar Balkanlar'da bir ölçüde sorumluluk yüklenirken, ABD Basra Körfezi ve çevresinde, kendi savma göre, "ortak düşmanlar"a karşı silâhlı eylem yürütmede oldukça özgür davranabilmektedir. NATO ülkelerindeki kimi kamu birimlerinin değerlendirmelerine göre, ABD NATO adına silâhlı eylemlere girişirken Avrupalılardan bun-

lara para ve asker desteği vermelerini beklemektedir. Bu durumda, katılım kuşkusuz yaygın olmayacak, yalnız (Irak örneğinde de görüldüğü gibi) "İsteyenlerin Ortaklığı" ile sınırlı kalacaktır. Böylesine kısıtlı bir destek bile bir yandan Amerikan harcama yükünü azaltırken, öte yandan ABD eylemlerine bir geçerlilik, giderek yasallık kazandırmaktadır.

NATO'nun böylesine genişlemesi ve Amerikan önderliğinin ortaya daha belirgin biçimde çıkması bu ülke dışındakilerin, özellikle 1949'daki imzacı Avrupa devletlerinin, denetimini de zayıflatmaktadır. Küreselleşme yolundaki bir NATO karar-verme sürecini ve ortak komutanlık yapısını da gevşetmektedir. Yeni üyeler eklendikçe silâhlı eylemler de ister istemez bir uygulama gereği olarak, "İsteyenlerin Ortaklığı"na dönüşecektir. Bu koşullarda, Washington bir yandan seçtiği kendi siyasetini izlemede NATO desteğine genelde kavuşurken, öte yandan ortaya çıkan bunalıma göre kendi bağlaşıklarını seçmede de oldukça özgür olacaktır. Öyle ki, küreselleşmiş bir NATO ABD'ne en fazla hareket özgürlüğü tanımanın etkili yoludur. Böylece, Amerika kendine özgü siyasası gereği olarak temelde dilediği gibi ve tek başına eyleme başvururken, çok-yanlı bir destek görüntüsü de sergileyebilecektir.

Unutmamalı ki, birçok Amerikan yazarına göre de, artık bir "ABD İmparatorluğu" vardır. Ben de dahil olmak üzere, gene kimilerine göre, Amerika başından beri genişlemeciydi ve saldırı, öldürme, soykırım, kışkırtma, başkaldırma, darbeler, siyasal cinayetler ve satın alma gibi yollardan sürekli olarak büyüdü ve ayrıca kendi sınırları dışında da geniş bir nüfuz alanı kurdu. Ancak, büyük dünya devleti oluşu 1898'den, kürenin çoğuna yayılışı 1945'den ve eski rakiplerinin birkaç yıl öncesine değin kendi toprağı saydıkları yerlerde askerî üslerini kuracak duruma gelmesi de 1991'den sonradır. Lâtin Amerika'da ve Uzak Doğu'da "Açık Kapı Siyaseti" yerini Soğuk Savaş koşullarında Amerikan çıkarlarının üstünlüğüne bırakmış, 1991-sonrası da onu "Tek Süper Güç" konumuna oturtmuştur.

Tek başına askerî bütçesi tüm ötekilerin bu alandaki toplam bütçelerine en azından eşittir. Silâhlı güçleri yeryüzünü saran 725'in üstünde üslerde konuşlanmıştır. Her yere müdahale edecek örgütlenmeye sahip olduğu inancındadır. Yeryüzünde ağır basan bir ekonomik üstünlüğü vardır. Kendi ülküsünü dünyanın her köşesine yayma kararlılığını açıkça duyurmaktadır. Bu yönde her türlü kültürel propagandadan da yararlanmaktadır. Bütün bunları yaparken kitle yoketme silâhlarını da Damokles'in kılıcı gibi tepede sallandırmaktan geri durmuyor. Tüm bunları kapsayan ulusal güç gerçeği, iktidardaki partiler ve kişiler değişse de, gözler önündedir. Bu gerçeğin ardında Amerika'daki parasal bir azınlığın ekonomik ve siyasal çıkarları yer alıyor. Soğuk Savaş yıllarında Kore'den Nikaragua'ya ve Lübnan'dan Panama'ya tüm bunalım ve çatışmaların gerisinde aynı güç egemendi. Soğuk Savaş'tan sonra Somali, Bosna, Kosova, Afganistan ve Irak'ta da onlar karar-verici oldular. Bir yanda ABD ve genelde Batı, öbür yanda da Orta Doğu ve İslâm arasında tırmanan çatışmanın kökeninde stratejik ve ekonomik çıkarlar gözükmektedir.

"11 Eylül" olayını izleyen "Teröre Karşı Savaş" sloganı silâhlı müdahaleleri de küreselleştirdi. Amerika'nın her yerde gizlendiğine inandığı terör o boyutta tepkiyi gerektirdiği gibi, yeni strateji içte ek güvenlik önlemleri ve silâhlanma, dışta da yeni üsler ve müdahaleler getirdi. Bu yeni yaklaşım ortaya bir "kabadayı devletler" dizelgesi çıkardı. Küresel hegemonya arayışının bir sonucu da içte demokrasiden ne kaldıysa, onun da tehlikeye atılması oldu.

ABD yeni atılımın gereği olarak Doğu Avrupa, Hazer Denizi çevresi, Afrika ve Güneydoğu Asya'da çok sayıda üsler edinmiştir ve bunları daha da çoğaltma peşindedir. Bir yandan, artık işe yaramadıkları gerekçesiyle kimi eski üslerini kapatır ya da ufaltırken, daha önceleri sürekli bir askerî varlık göstermediği yerlere, örneğin eski Sovyet ve şimdi bağımsız cumhuriyetlerin topraklarına uçakları, askerleri ve silâhlarıyla yerleşmiş durumdadır. Bu yeni

dağılım Amerikan vurucu gücünü kürenin herhangi bir yerine hızla götürme amacına yöneliktir.

ABD Savunma Bakanlığı buraları için "askerî üs" deyimini kullanmamaya özel bir özen gösteriyor. Bu yenilerin çoğunda eşleri ve çocukları da barındıracak geniş konutlar, dinlenme merkezleri, ayrıntılı beden eğitimi kolaylıkları ve eğlence yerleri yok ama, Amerikan askeriyle onların savaşta kullanacağı gelişmiş silâhlar eksik değil. Geçmiş yüzyılların sömürgeciliğini çağrıştıran bir görünüm ağır basmıyorsa da, bu kuruluşların gerçekte üs oldukları kuşku götürmez. Küre çapındaki bu üs donanımının nedenleri ABD'nin jeopolitik çıkarları, savunma yerine saldırı temeline dayalı yeni yaklaşımı ve kimi eski bağlaşıklarına güveninin artık azalmış olmasıdır.

Yeni kuruluşlar iki türlüdür: (a) Lojistik destekli, silâh koruncaklı ve teknik adamlarının az sayıda ama sürekli olarak bulunacağı "ileri eylem kuruluşları" ve (b) askerî müteahhitlerle ev sahibi devlet görevlilerinin bulunacağı ama Amerikalıların ancak bunalım koşullarında yararlanacakları "işbirlikçi güvenlik kuruluşları." Bu sözcükler benim yakıştırmam değil, bu yerlerin resmî adlarıdır. Almanya, Japonya ve Güney Kore'deki eski üslerini kapatmak yanlısıysa da, eski Doğu Almanya bölgesinde Grafenwöhr eğitim alanındaki (Stryker hafif zırhlı araçlarla donanmış) tugayını olduğu yerde tutmaktadır.

Soğuk Savaş yıllarında, ABD Sovyetler Birliği'ni ve bağlaşıklarını Kanada ve Norveç'ten Türkiye'ye, Pakistan'dan Güney Kore ve Japonya'ya değin çepeçevre üslerle kuşatmıştı. Bunlardan kimileri önemlerini artık yitirdi. Şimdiki ilgisi petrol, terör ve Çin'in büyümesidir. Bunlarla ilgili kaygıları temelden birbiriyle bağlantılı sayılmalıdır. Orta Doğu, Hazer çevresi, Orta Asya, Afrika ve benzeri yerlerdeki petrollerle yakın ilgisi açıktır. Yeni Amerikan üsleri de bu gibi çevrelere kolayca ulaşılacak noktalarda olacaktır. Kimi teröristlerin petrol bölgelerine saldırmaları da olasıdır. Petrolü yeterli olmayan ama hızlı ekonomik gelişmesini sürdürmek

isteyen Çin de petrol pazarları peşindedir. Bu ülkenin 2010'da günde 4 milyon varil petrole gereksinim duyacağı varsayılıyor; sonra ki yıllarda da, çok daha fazlasına. İleride Batı'nın da petrole gereksinimi azalmayacak, artacaktır. 1980'lerde bile, o zamanki ABD Başkanı Jimmy Carter Basra Körfezi'nden kesintisiz petrol sağlayabilmek için "silâhlı güç kullanmak da dahil olmak üzere her türlü olanağa" başvuracaklarını duyurmuştu ki, bu açıklama "Carter Kuramı" diye anılır oldu.

ABD Savunma Bakanlığı yeni üslerin nerelerde kurulacaklarına ilişkin kesin ve eksiksiz bir açıklama yapmadı. Ancak, bir ölçüde resmî ya da özel kestirmeler, onlara dayalı sınırlı duyurular var. NATO önderliğini pekiştirmiş olan Amerika'nın Doğu Avrupa'da, örneğin Romanya (Kogalniceanu hava ve Köstence deniz üsleri) ve Polonya'da üs edinme olasılığı yüksek. Bunlara Bulgaristan ile Azerbaycan'ı da ekleyelim. Orta Doğu'da Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri, Irak, Katar, Kuveyt ve Suudî Arabistan'da üsleri var. Afrika'da Cezayir ve Jibuti'deki (Lemonier) üsler dışında, Gabon, Gana, Gine Körfezi (Sao Tome ve Principe Adası), Güney Afrika Cumhuriyeti, Mali, Namibya, Senegal ve Uganda'da üsleri olabilir. Orta Asya'da Kırgızistan'a (Bişkek) ve Özbekistan'a (Hanâbâd) yerleşmiş durumdadır. Filipinler'den 1991'de çıkarılmışsa da, oraya dönme çabasındadır.

Bu çerçeve de gösteriyor ki, ABD kendi siyasal amaçları uğruna tek başına oldukça iyi örgütlenmiştir. Bu örgütlenmeyi sürdürmektedir de. Genişleyen NATO zırhı ona ayrı bir kolaylık sağlar. Gerçekte en çok ona yarayan eylemleri bu yoldan bir ortaklık görüntüsü kazanacaksa da, Avrupa ülkeleriyle Rusya'nın tavırları başka türlü olmak zorundadır.

Önce Amerika'nın kimi eylemleri Avrupalıların çıkarlarıyla tam örtüşmüyor. Irak'a müdahale ve işgâldeki sözde ortak yönetimden bugüne çok az şey kaldı. Petrol zengini bu Arap ülkesine Türkiye'nin güneydoğusundan girme girişimi Ankara'daki TBMM'nce geri çevrildikten başka, kimi devletler Irak'taki asker-

lerini ya geri çektiler ya da azalttılar. Öte yandan, dış görünümüne bakılırsa, NATO Sovyetler Birliği'ne karşı kurulmuştu. Oysa, şimdi Rusya'nın NATO ile bağlantısı söz konusudur.

Kuşkusuz, Avrupa ülkelerinin NATO'ya ve onun geleceğine ilişkin topluca ve tek bir görüşleri yoktur. NATO'ya rakip ortak bir asker gücü oluşturma peşinde değillerse de, Amerika'ya karşı pazarlık güçlerini arttırmak isteyecekleri açıktır. ABD'nin yalnız NATO kurumlarından değil, (gerekli gördüğünde) Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nden de bağımsız olarak silâhlı müdahalelerde bulunma eğilimi Avrupa kamuoyunca ve yönetimlerince de iyi karşılanmamaktadır. Afganistan'daki asker gücüne Almanya'nın katılması örneğinde görüldüğü gibi, bu katılım bazen savaştan yana olmayı değil, Amerikan eylemini denetleme amacı da güdebilir. Kimi zaman, Washington da, özellikle Kosova deneyiminden sonra, kendi başına hareketini güçleştirecek ortaklar da istememektedir.

Rusya'da da NATO'nun geleceğine ilişkin tek bir görüş olduğu ileri sürülemez. Bu örgütü bir Soğuk Savaş kalıntısı olarak görenler de kuşkusuz var. Buna karşın, Rus resmî çevrelerinin bu kuruluşla bağlantı kurma isteğinin nedeni kendi sınırlarına, eski Sovyet cumhuriyetlerinin topraklarında üs edinmek de dahil olmak üzere, gitgide yaklaşmakta oluşu ve ayrıca, ABD'nin bu örgütün en önünde yer almasıdır. Amerikan gücünden, hafif bir deyimle, rahatsız olduğundan ötürüdür ki, Kuzey Atlantik Konseyi adlı alt organın bireyi olmak ulusal ereklerinden biriydi. Ancak, sınırlı bağlantılar Rusya'ya, dış görünüm dışında, gerçek bir yetki tanımayabilir.

NATO üye sayısı yönünden büyümekte, ama bu örgüte yeni üyelerin varlıkları ölçüsünde bir ağırlık ve ondan kaynaklanacak bir değişiklik getirmemektedir. NATO desteğinden yararlanan ABD Yugoslavya'ya karşı silâhlı bir müdahalede bulunmuş, Rusya'nın karşıt yönde dediklerini dikkate almamıştır. Gene Rusya'nın gözleri önünde Kafkaslar ve Orta Asya'daki eski Sovyet cumhuriyet-

leriyle, Rus duyarlılığını gene bir yana iterek, ama kendi istekleri doğrultusunda özgür bir siyaset izlemiştir. Ayrıca, Hazer Denizi ve çevresindeki doğal kaynakları kendine yönlendirebilmektedir. Rusya NATO çerçevesinde ve Amerika'nın yardımıyla kendinin terörizm diye nitelediği akımlara karşı sözünü etmeğe değer bir destek de bulamamıştır.

Yukarıda değinilen noktaların kimilerinde Avrupa ve Rusya görüşleri arasında bir koşutluk bulunduğu da söylenebilir. Örneğin, ABD'nin Orta Doğu'da ve Basra Körfezi çevresinde temelde kendi çıkarları doğrultusundaki eylemleri Avrupa'nın ve Rusya'nın çıkarlarıyla çatışmaktadır. Filistin-İsrail anlaşmazlığında da ABD, Avrupa ve Rusya birbirinden ayrı konumlardadırlar. ABD özellikle bu konuda bir arabuluculuk üstlenemez. Ayrıca, daha önce Sovyetler'in ve şimdi Rusya'nın Irak, İran ve Suriye ile ABD'nden çok farklı ve oldukça yakın ilişkileri olmuştur. NATO'nun Amerikan öncülüğünde küreselleşmesi gelecekte Avrupa ile Rusya'yı yakınlaştırabilir. Amerika dışındaki devletler için önemli olan küreyi Washington'un çıkarları uğruna yeniden biçimlemek değildir.

***

İnsan öldürme ve çevreyi yıkmada silâh çeşidi, gelişmişliği ve etkileri yönünden hiçbir devlet ABD düzeyinde değil. Büyük devletler içinde de bir numara. Geçmiş imparatorlukları ayakta tutmuş olan zenginlik, güç ve kültürel yayılma onda da var. Bu durumda kendini ilk çağların Roma'sı gibi, hattâ daha görkemli görebilir.

Ancak, gerçek imparatorluk ile imparatorluk düşü aynı şeyler değil. ABD örneği, 1945'ten sonra, başarısızlıklarla sonuçlanan bir düşler dizisidir. Atom tekelini dört yılda elinden kaçırmış, Çin'de Mao iktidarını engelleyememiş, Vietnam'da yenilmiş, İran'dan çıkarılmış, arka bahçesi Lâtin Amerika'da bile Chavez örnekleri karşısında bakakalmıştır. Askerî güçte rakipsiz görünüyorsa da, eylemleriyle gerçekte güçsüzlüğünü sergiliyor. Eski Roma ile geçmişte

Britanya'nın yaptıklarını yapamayacağı kesindir.

Bunun iki önemli nedeni var: (1) Nükleer çağın bir özelliği olarak, öteki nükleer güçlere karşı, sayıca az ve yetkinlikleri geri bile olsa, hiçbir savaşı kazanamaz. (2) Emperyalizm çağı geride kalmıştır. Uyanmış halkların karşı koymalarının üstesinden gelerek başka yerleri ele geçirmesi ve sürekli olarak kendinde tutması söz konusu olamaz.

Birincisi, ABD'nin rakipsiz görünen gücü aslında o gücün ne denli sınırlı olduğunu da gösteriyor. Bu durum nükleer çağa özgüdür. Sovyetler Birliği de, herkesçe kabul edilen gücüne karşın, çöktü. Bu örnek de üstünlüğün dramatik bir sınırı olduğunu kanıtlıyor. Mao da emperyalizme (ya da ABD'ye) "kağıttan kaplan" demişti. Daha çarpıcı bir örnek: Günümüzde ufak ve kıtlık yaşayan Kuzey Kore'de ABD'ye "dur!" bile diyecek bir nükleer silâh yığınağı var. Özetle, ABD'yi bir numara yapan güç, onu aynı zamanda frenliyor. Eski Roma'yı durduracak güç yoktu; ABD'yi Kuzey Kore bile -hiç değilse kuramsal olarak- durdurabilir. Kuşkusuz, gerekirse Rusya, Çin ve ötekiler de.

İkincisi, ABD'nin anlamadığı bir gerçek, zamanın, yani tarihin bu aşamasının imparatorluklar için uygun olmadığıdır. "Zamanı geçti" dedikleri Kemâlizm'in, bu sava karşın, tam zamanıdır. 20'nci yüzyıl imparatorlukların yenilgi çağıydı. Tek tek uyanmış olan halklar, hele birleştiklerinde, emperyalizme geçit vermez. Kemâlizm'in simgelediği gerçek emperyalizmi "şoke eder".

Bu karşı koyuşa, koşullar yeterli olunca Amerikan halkının kendinin başkaldırması da dahil edilmelidir. ABD'nin kendi Britanya İmparatorluğu'na karşı ayaklanma sonucu doğdu. Vietnam çıkmazında da ayaklanan sıradan Amerikalıydı. Washington'da iktidarı kuşkulu biçimde ele geçirmiş olan bir siyasî küme bugün içteki demokrasi kalıntılarını da ortadan kaldırmada kararlı görünüyor ki, bu çok ciddî nokta başka bir araştırmanın konusu olmalıdır. Dış serüvenlerden Roma'ya dönen Sezar da içte cumhuriyeti yok eden

yollara sapmıştı. ABD sahnesinde de benzer gelişmeler oldu. Bunlar için ayrı incelemeler ve yayınlar gerekir. Amerikan halkının çuvaldızın kendilerine de batmakta olduğunu anlamalarında yarar var. O zaman, onların yeri de emperyalizmin karşısındadır. Bu, Amerikan emperyalizmi olsa bile!

Ad ve Konu Dizini

1923 İzmir İktisat Kongresi 172

A

ABD 14, 15, 16, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 36, 37, 38, 39, 40, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 59, 60, 61, 64, 65, 66, 67, 69, 72, 73, 76, 77, 78, 87, 88, 90, 92, 93, 94, 95, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 118, 119, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 145, 146, 147, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 166, 194, 197, 198, 202, 224, 234, 239, 248, 257

ABD-Osmanlı Ticaret ve Seyrüsefer Antlaşması (1830) 152

Abdülillâh (Prens) 230

Acheson, Dean 34, 99, 124

Açık Kapı Siyaseti 28, 29, 30, 31, 32, 34, 85, 138, 151, 162

Afganistan 184, 227, 263, 267

Afrika 20, 28, 32, 38, 108, 112, 209, 215, 216, 217, 219, 263, 266

Almanya 16, 22, 28, 32, 34, 38, 42, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 59, 63, 64, 66, 70, 74, 76, 80, 82, 83, 87, 90, 91, 93, 115, 123, 129, 130, 131, 136, 145, 146, 154, 163, 177, 193, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 247, 248, 249, 250, 251, 252

Arjantin 44, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 60, 72, 78

Arnavutluk 84, 85, 112, 117, 128

Asya 22, 32, 126, 183, 184, 216, 217, 218, 225, 227, 253, 254, 255, 263, 266, 270

Atatürk, Mustafa Kemâl 158, 164, 166, 168, 172, 173, 175, 176, 177, 196, 229, 257, 258, 271

Atlantik 21, 32, 39, 135, 136, 137, 190, 193, 195, 200, 226, 257

Attlee, Clement 74, 76, 90, 113, 129

Avrupa 16, 37, 38, 42, 47, 52, 55, 60, 63, 64, 65, 67, 69, 79, 86, 87, 88, 89, 90, 93, 98, 106, 114, 115, 121, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 131, 132, 133, 134, 136, 137, 139, 148, 149, 154, 163, 176, 183, 185, 188, 189, 191, 197, 199, 207, 208, 212, 213, 227, 233, 236, 242, 245, 246, 248, 249, 250, 255, 263

Avrupa Konseyi 191

Avrupa Kömür ve Çelik Birliği 246

Avustralya 22, 254

Avusturya 88, 129, 130, 238, 257, 263

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu 263

Azerbaycan 95, 157

B

Badoglio Mareşal Pietro 39

Bağdat Paktı 22, 191, 225, 227, 230

Bainbridge, William 152

Balkanlar 69, 70, 79, 80, 86, 106, 112, 117, 120, 156, 225, 226, 227, 233, 234

Balkan Paktı 225, 226, 227

Barış Gönüllüleri 215, 219, 220, 221, 222, 223

Baruch, Bernard M. 91

Batı Almanya 16, 22, 136, 235, 236, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 247, 248, 250, 251
Batı Avrupa 37, 93, 98, 123, 125, 134, 137, 139, 183, 191
Batı Avrupa Birliği 134
Bela Kun 30
Belçika 22, 48, 134, 135, 147, 237, 249
Beneš, Edvard 132, 133
Berlin 53, 54, 57, 235, 242, 243, 244, 252, 263
Birinci Dünya Savaşı 19, 25, 28, 32, 54, 70, 80, 83, 84, 96, 144, 154, 237, 259
Birleşmiş Milletler 36, 37, 39, 43, 46, 48, 49, 50, 51, 55, 56, 60, 72, 73, 90, 91, 96, 97, 99, 118, 124, 130, 148, 170, 178, 212, 226, 227, 232, 233, 234
Bizonia 240, 241
Boğazlar Notaları 177
Bolşevik Devrimi 29, 30
Bristol, Mark L. 156
Britanya 22, 32, 43, 45, 47, 54, 59, 60, 61, 68, 76, 88, 90, 94, 95, 96, 98, 99, 100, 101, 102, 104, 105, 106, 107, 110, 112, 129, 134, 135, 149, 154, 157, 161, 162, 178, 180, 181, 184, 185, 193, 194, 195, 205, 211, 212, 229, 230, 238, 240, 241, 242, 244, 245, 249, 254, 261, 263, 265
Bulgaristan 54, 56, 58, 60, 65, 69, 83, 106, 128, 148
Büyük Ekonomik Bunalımı (1929) 144
Byrnes, James F. 37, 55, 64, 65, 68, 69, 71, 74, 76, 77, 98

C
Carnegie Tasarısı 92
CENTO 22, 138, 225, 227, 255
Cezayir 191, 266
Chester Projesi 159
Churchill, Winston S. 43, 53, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 66, 74, 76, 97, 98, 100, 105, 106, 108, 112, 120, 238, 239, 251
Clay, Lucius D. 54, 74
Coolidge, Calvin 31
Curzon Çizgisi 88

Ç
Çekoslovakya 16, 88, 128, 130, 131, 132, 133, 134, 148, 149, 238
Çevreleme Siyaseti 128, 129, 207
Çiang Kay-şek 61, 114, 134, 270
Çin 23, 30, 34, 54, 55, 61, 63, 68, 112, 134, 138, 153, 162, 254, 256, 263

D
Dairen 65, 185
Danimarka 22, 193
Demir Perde 97, 100
Doğu Avrupa 16, 37, 60, 64, 65, 69, 79, 86, 87, 88, 89, 90, 98, 114, 115, 123, 126, 127, 128, 129, 131, 207, 255
Dulles, John Foster 23, 34, 68, 125, 135, 251, 252

E
EAM 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 119, 120
Eden, Anthony 40, 90, 105
Eisenhower Doktrini 230, 232
Eisenhower, Dwight D. 87, 217, 227, 230, 232, 255
ELAS 103, 104, 106, 107, 108, 109, 119
Elâstiki Mukabele 208
Emperyalizm 27, 80, 116, 130, 140, 141, 154, 158, 219, 223, 256, 258, 263, 265, 267, 268, 270
Endonezya 96, 263
Ermenistan 58, 155, 157, 160, 163, 164, 182
Esnek Tepki 207, 208

F
Faysal II, Kral 230

Filipinler 22, 23, 47, 158, 220, 253, 254
Filistin 156, 228
Finlandiya 69, 128
Forrestal, James 34, 41, 43, 65, 76
Fransa 22, 32, 49, 51, 54, 55, 59, 63, 80, 82, 100, 123, 129, 134, 135, 148, 161, 191, 195, 200, 205, 208, 229, 237, 242, 249, 254, 256, 258, 263, 266

G
Gaulle, General Charles de 68, 114
George, Lloyd 157, 228
Gömbös, Binbaşı Julius 85
Gromiko, Andrei 43, 45, 74
Groza, Dr. Petru 82
Güney Amerika 20, 263
Gürcistan 58, 75, 182

H
Habeşistan 39, 192
Harbord, General James G. 158, 159
Harding, Warren G. 31
Harriman, W. Averell 34, 40, 41, 42, 43, 74, 95, 130
Hindistan 47, 184, 227
Hiroşima 37, 64, 71, 94
Hitler, Adolf 21, 63, 68, 82, 83, 86, 88, 90, 130, 238, 239, 241, 243, 244, 246, 248, 250
Hollânda 22, 134, 135, 250, 263
Honduras 33
Hoover, Herbert 31, 33
Hopkins, Harry 50, 51, 53, 64, 71, 73, 116, 121, 166, 239, 251
Horti, Nikolas 85
Hull, Cordell 34, 45, 46, 48, 49, 69, 72, 239

I-İ
Irak 227, 229, 230
Irkın Koruyucuları 85
İkili Antlaşmalar 204
İkinci Dünya Savaşı 15, 16, 20, 25, 29, 34, 36, 37, 38, 39, 48, 53, 66, 74, 80, 81, 82, 83, 87, 88, 90, 93, 94, 95, 96, 98, 99, 100, 101, 115, 120, 122, 127, 129, 130, 131, 137, 138, 139, 144, 145, 146, 169, 170, 177, 178, 180, 193, 215, 235, 238, 240, 250, 251, 257
İran 22, 59, 60, 78, 79, 90, 95, 96, 97, 114, 115, 184, 211, 227, 228, 230, 231, 263
İspanya 49, 55, 78, 86, 127, 134, 266
İstanbuliski, Alexander 83
İtalya 22, 38, 39, 49, 55, 56, 67, 83, 84, 85, 86, 100, 123, 129, 135, 148, 161, 162, 177, 191, 192, 249
İzlânda 22
İzmir 153, 154, 156, 157, 160, 161, 172, 173, 192

J
Japonya 23, 33, 34, 42, 49, 55, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 77, 122, 129, 193, 254
Johnson, Lyndon B. 23, 102, 187, 255

K
Kademeli Savaş 208
Kafkaslar 96, 183, 184
Kanoye (Prens) 62
Kapitalist-Kapitalizm 14, 19, 20, 21, 22, 24, 25, 26, 28, 29, 31, 32, 38, 93, 94, 114, 127, 128, 129, 130, 132, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 146, 147, 154, 164, 168, 170, 172, 174, 182, 187, 191, 199, 200, 206, 212, 213, 218, 225, 226, 228, 236, 237, 238, 256, 258, 263, 267, 270
Karabekir, General Kâzım 157, 158, 159, 166
Karadeniz 57, 58, 75, 156, 178, 180, 181, 182, 183, 205
Karol II, Kral 82
Karolyi, Julius 85

Kennan, George F. 35, 128, 137, 148, 150
Kennedy, John F. 36, 219
Kıbrıs 113, 187, 193, 210, 211, 212, 224, 227, 260, 261, 272
Kiel Kanalı 59
King, Mackenzie 90
King-Crane Komisyonu 155
Kırım 43, 156, 160, 184, 185
Komünist saldırısı 254
Kore Savaşı 192
Krupp 62, 246, 247
Kuzey Kuşak 229
Küba 36, 69, 112, 180, 208
Kültür emperyalizmi 179, 214

L
Lange, Oscar 53
Lâtin Amerika 23, 28, 32, 33, 34, 46, 48, 72, 73, 95, 110, 216, 217, 266, 270
Lausanne Konferansı 161, 162
Leningrad 51
Litvinov, Maksim Maksimoviç 38, 42
Lodge, Henry Cabot 30, 216
Lokarno Paktı 32
Lübnan 55, 59, 96, 107, 180, 205, 229, 232, 233
Lüksemburg 22, 134, 135, 147, 250

M
Macaristan 30, 60, 69, 85, 86, 88, 89, 100, 106, 117, 125, 128, 148, 263
Mançurya 42, 65, 66
Marshall, George C. 37, 41, 42, 44, 45, 66, 99, 114, 115, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 133, 134, 135, 147, 167, 188, 189, 195
Marshall Planı 115, 123, 125, 126, 127, 128
Marshall-Vandenberg Planı 45
Masaryk, Jan 131, 133
McKinley, William 27
Meksika 27, 28, 31, 33, 185
Menderes, Adnan 190, 229
Metternich, Prens Klemens 139
Mikolajczyk, Stanislav 53
Militarizm 64, 140, 236, 240, 241
Milletler Cemiyeti 29, 30, 48, 49, 58, 170, 192
Misak-ı Millî 75, 169
Mısır 60, 162, 171, 229
Missouri zırhlısı 66, 179
Mişel I, Kral 81, 82, 83
Molotov, Vyaçeslav Mihayloviç 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 64, 66, 68, 70, 73, 74, 75, 125, 126, 127, 128, 130
Montreux Antlaşması 57, 59, 178, 180
Morgan Çizgisi 53
Morgenthau, Henry 53
Moskova 40, 42, 50, 58, 62, 67, 69, 73, 77, 78, 94, 100, 101, 104, 116, 123, 124, 125, 127, 130, 131, 136, 137, 150, 237, 239, 251
Mussolini, Benito 22, 39, 88, 114, 176

N
Nagazaki 64, 65, 94
Naziler 49, 63, 67, 82, 132, 146, 177, 240, 244, 256
Neuilly Antlaşması 83
Ngo Dinh Diem 102
Nikaragua 33
Norveç 22, 193
Nükleer silâhlar 20, 207

O
Oder Nehri 88
Odesa 86, 160
Okyanusya 28, 253
Ortadoğu 22, 28, 32, 113, 136, 155, 160, 166, 184, 191, 193, 194, 195, 209, 210, 211, 212, 227, 228, 229, 230, 234, 255, 260, 265

Ortadoğu Kumandanlığı 227
Ortak Pazar 16, 212, 213, 214, 271
Osmanlı İmparatorluğu 27, 29, 151, 154, 166, 213

P
Pakistan 22, 227, 229, 230, 254
Panama 59, 69, 220
Papen, Franz von 257
Paris Barış Konferansı (1919) 28
Patton, General George S. 90, 131
Pearl Harbor 34
Pilsudski, Jósef 81
Polonya 40, 41, 43, 44, 47, 49, 50, 51, 52, 55, 56, 57, 63, 66, 80, 81, 87, 88, 116, 128, 148
Port Arthur 65
Portekiz 22
Porter, David 152
Potsdam Antlaşması 22, 68, 235, 244, 248
Potsdam Bildirisi 61, 63
Potsdam Konferansı 53, 54, 63, 66, 67, 74, 86, 178, 244

R
Rio Antlaşması 23, 253
Romanya 54, 56, 60, 69, 70, 81, 82, 83, 86, 88, 106, 116, 128
Roosevelt, Theodore 16, 27, 33, 34, 39, 40, 43, 44, 45, 47, 48, 50, 53, 55, 65, 71, 72, 93, 94, 98, 118, 120, 121, 238, 239, 251
Roosevelt, Franklin Delano 16, 33, 39, 44, 93, 238
Rusya 30, 31, 33, 41, 42, 44, 51, 52, 69, 75, 76, 87, 88, 95, 116, 125, 137, 148, 150, 156, 160, 182, 183, 184, 185, 186, 236

S
Sa'id, Nuri es 230
San Francisco 39, 40, 41, 44, 45, 46, 50, 51, 53, 72
San Francisco Konferansı 39, 44, 45, 46, 50, 51
Schwarzkopf, General H. Norman 97
SEATO 22, 138, 227, 254, 255
Siantos, Yorgi 104
Smith, General Walter Bedell 70, 78, 94
Soğuk Savaş 15, 20, 21, 36, 38, 39, 46, 70, 71, 87, 93, 97, 100, 117, 118, 123, 125, 137, 138, 149, 207
Sovyetler Birliği 21, 33, 35, 37, 38, 39, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 51, 52, 54, 56, 58, 60, 61, 62, 63, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 73, 74, 75, 76, 78, 81, 83, 86, 89, 91, 92, 93, 94, 96, 98, 104, 107, 114, 115, 122, 123, 125, 127, 130, 131, 133, 134, 135, 136, 138, 148, 169, 175, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 184, 186, 187, 196, 226, 233, 239, 259
Sovyet Devrimi 38
Sovyet Notaları 177, 181, 182, 186
Spellman, Kardinal 89
Stalin, İosif Vissarionoviç 40, 41, 42, 43, 44, 48, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 59, 60, 61, 62, 70, 73, 74, 86, 87, 98, 102, 106, 107, 108, 112, 114, 117, 121, 123, 124, 126, 149, 150
Stassen, Herald 123
Stettinius, Edward 34, 40, 41, 43, 44, 48, 72, 73, 120
Stevenson, Adlai 36, 37
Stimson, Henry L. 41, 42, 66, 71
Suriye 55, 59, 96, 229
Süveyş Kanalı 59, 185

T
Tahran 42, 60, 84, 96, 130, 239
Tayland 22, 254
Tito 53, 84, 114
Titoizm 226
Tokyo Mahkemesi 256

Araştırmacı, yazar, üniversite öğretim üyesi ve halkın özgürlüğünden ve eşitliğinden yana eylemci olan Prof. Dr. Türkkaya Ataöv Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde kırk yıl uluslararası ilişkiler dersleri verdi. Bu alanda yazdıkları yirmi dilde yayınlandı, çalışmalarından ötürü yurt-dışı ilerici çevreler ağırlıklı on yedi madalya ya da akademik ödül aldı. Birleşmiş Milletler'e bağlı beş uluslararası örgütün merkez yöneticiliğinde görevlere getirildi. Bu bağlamda NATO'ya ve bu örgütün Türkiye ile ilişkisine eğilmesi de doğaldı. Konuşmaları ve yazılarıyla NATO'yu eleştiren ilk tartışmayı açtığı söylenebilir.

Bu yaklaşımla NATO'yu kapsamlı biçimde ilk kez eleştiren kitabı kırk yıl önce yayınlamıştı. Elden geçirdiği bu yeni baskıyı okuyucuya bir daha sunuyor. O yıllardaki değerlendirmeleri yüzünden öldürülme gözdağları açıkça yazıya bile dökülmüştü. Günümüz gelişmeleri onun yaklaşımının doğruluğunu kanıtladı. Prof. Ataöv ülkemizin küresel tekelci sermayenin dünyayı kendi çıkarı doğrultusunda yeniden düzenleme girişimlerinden olumsuz yönden en çok etkilenen ülkelerden biri olduğu ve çözümün tam bağımsızlık ve eşitlik savaşımının yükseltilmesinde yattığı görüşündedir.

ISBN 994410909-6
9 789944 109093